KAPKA

KASSABOVA

Frontiera

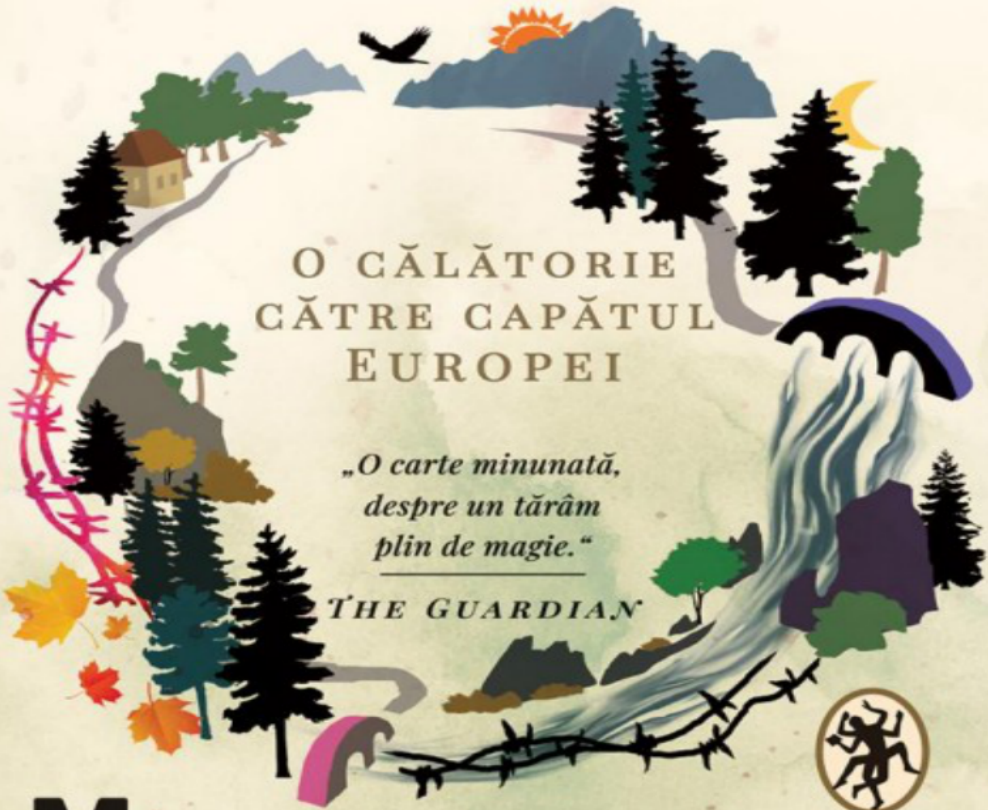

O CĂLĂTORIE CĂTRE CAPĂTUL EUROPEI

„O carte minunată, despre un tărâm plin de magie.“

THE GUARDIAN

PANDORA M

Anansi
MENTOR

KAPKA

KASSABOVA

Frontiera

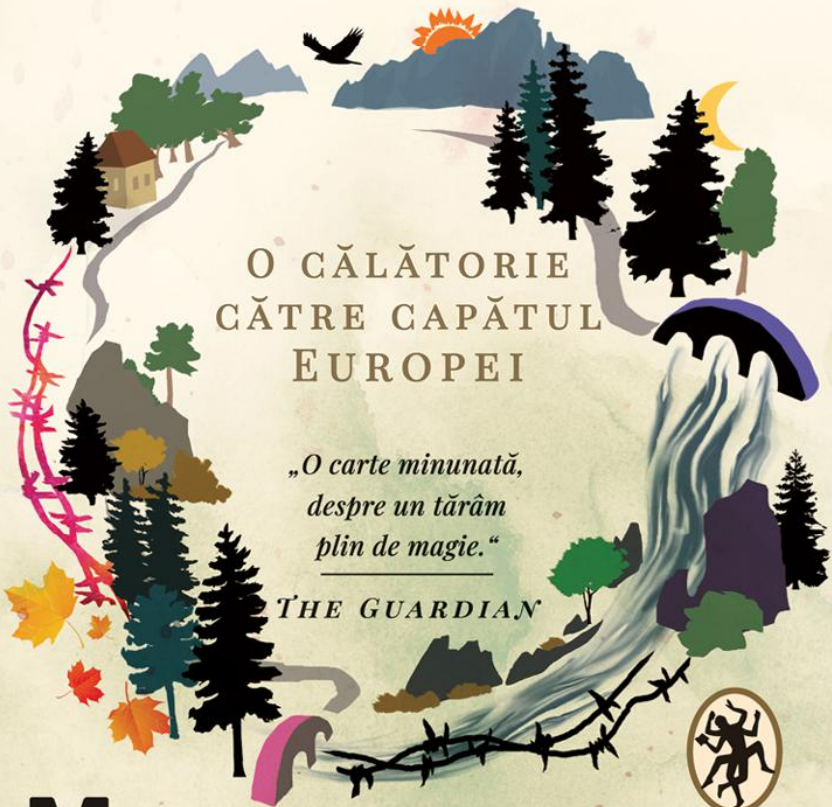

O CĂLĂTORIE
CĂTRE CAPĂTUL
EUROPEI

„O carte minunată,
despre un tărâm
plin de magie.“

THE GUARDIAN

PANDORA M

Anansi
MENTOR

KAPKA

KASSABOVA

Frontiera

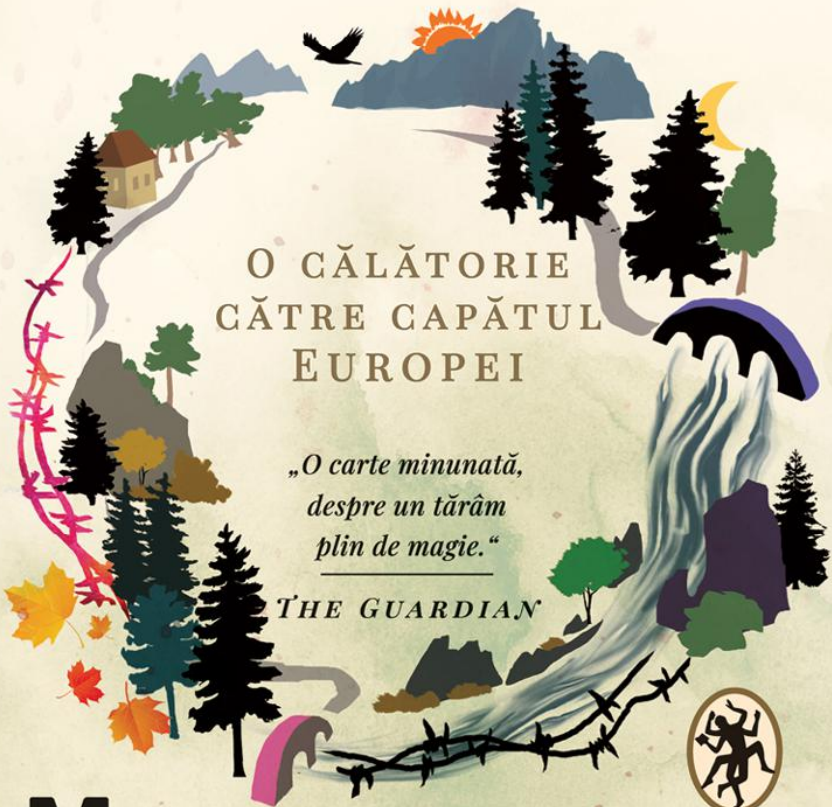

O CĂLĂTORIE
CĂTRE CAPĂTUL
EUROPEI

„O carte minunată,
despre un tărâm
plin de magie.“

THE GUARDIAN

PANDORA M

Anansi
MENTOR

KAPKA
KASSABOVA

Frontiera

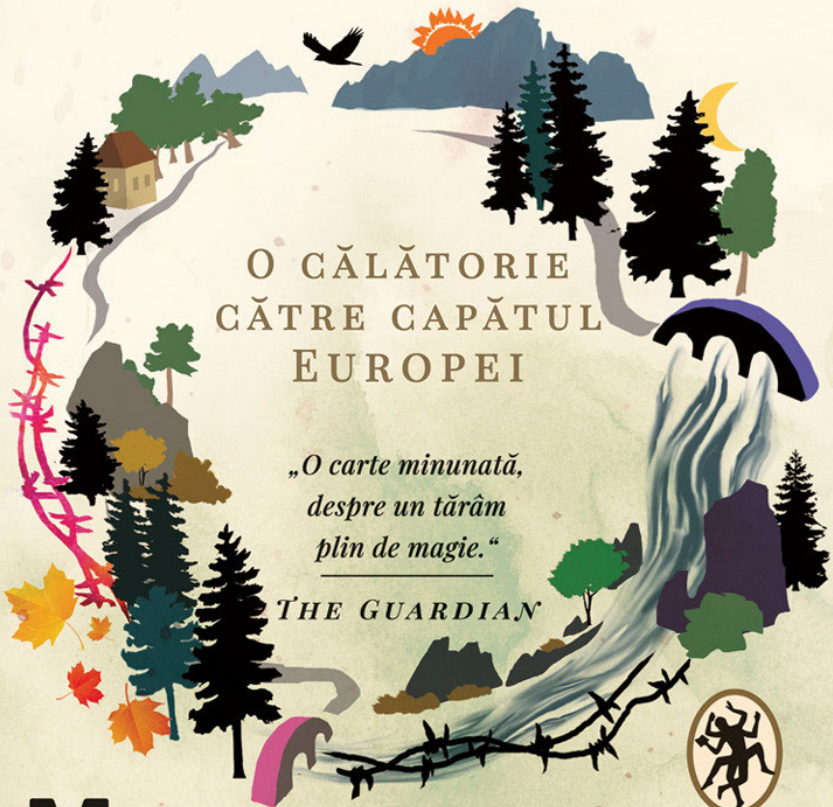

O CĂLĂTORIE
CĂTRE CAPĂTUL
EUROPEI

„O carte minunată,
despre un tărâm
plin de magie.“

THE GUARDIAN

PANDORA M

Anansi
MENTOR

COLECȚIE COORDONATĂ DE **BOGDAN-ALEXANDRU STĂNESCU**

Anansi
MENTOR

KAPKA

KASSABOVA

Frontiera

O călătorie către capătul Europei

Traducere din limba engleză și note
de **Ona Frantz**

editori:

Magdalena Mărculescu

Silviu Dragomir

fondator:

Ion Mărculescu, 1994

director editorial:

Bogdan-Alexandru Stănescu

redactare:

Alexandra Turcu

design:

Andrei Gamarț

director producție:

Cristian Claudiu Coban

dtp:

Dan Crăciun

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul

editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.

Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Pandora Publishing SRL.

Titlul original: Border. A Journey to the Edge of Europe

Autor: Kapka Kassabova

Copyright © 2018, Kapka Kassabova

All rights reserved

Copyright hartă: © Emily Faccini 2017

Copyright © Pandora M, 2021 pentru prezenta ediţie

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.pandoram.ro

ISBN (print): 978-606-978-429-7

ISBN (epub): 9786069786284

Pandora M face parte din Grupul Editorial TREI

Dedicată celor care n-au izbutit să facă traversarea, atunci și acum

Cu o pledoarie pentru ocrotirea pădurilor

Oamenii uită că nu suntem decât musafiri pe acest pământ, că sosim aici despuiați și plecăm cu mâinile goale.

Esma Redžepova, cântăreață romă

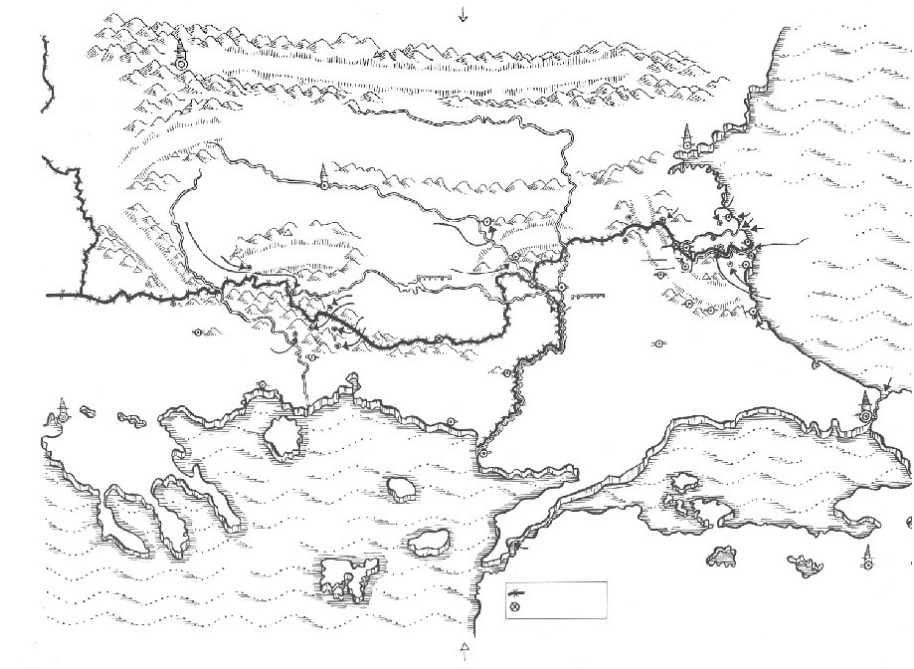

Republica Macedonia

Salonic

GRECIA

2914 M

pirin

Rila

Fortul Lisse (Linia Metaxas)

2925 M

Drama

Satul în Care Trăiai pe Vecie

Sofia

Gâtul Dracului

Hotelul de Deasupra Lumii

Fluviul Marița

Kavala

BULGARIA

MUNȚII RODOPI

Thassos

MUNȚII BALCANI (HEMUS)

Fluviul Nestos

2191 M

2376 M

Xanthi

Plovdiv

2376 M

Judecata

Satul-fantomă

Pădurea Haidou

Satele pomacilor

Alexandroupolis

Fluviul Tundja

Samothraki

Harmanli

Svilengrad

Soufli

Enez

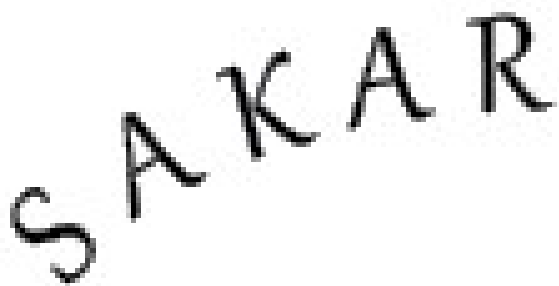

Gallipoli

Fluviul Eros

Graniță

Punct de control

Strâmtoarea Dardanele

TRACIA DE EST

Edirne

Kastanies

Pasărea de Pradă

Moreane

Armutveren

Malko Tărnovo

Kırklareli

Lüleburgaz

TURCIA

Kaynarca

Agiasma cea Mare

Situl Mare

Burgas

1031 M

Vize

Golful Burgas

Capul Uleiului

Satul din Vale

Țarevo (Miciurin)

Rezovo

Farul Francez

Fluviul Veleka

Beğendik

Iğneada

Ultimul Păstor

Kıyıköy (Midye)

Stânca lui Felix

Capul Emine

Sfânta Marina

Mănăstirea din Stâncă

istanbul

Fluviul Rezovo

Strâmtoarea Bosfor

Bursa

PREFAȚĂ

Cartea aceasta spune povestea dimensiunii umane a ultimei frontiere a Europei. Este locul în care Bulgaria, Grecia și Turcia se află în convergență și în divergență, fiindcă așa funcționează frontierele. De asemenea, e locul de unde începe ceva ce s-ar putea numi „Europa“ și unde se termină ceva ce nu prea se poate numi „Asia“.

Cam asta ar fi, în linii mari, localizarea ei geografică, dar harta n-are să vă ducă prea departe, fiindcă vă veți pomeni în mijlocul pădurii ancestrale, cu abundența ei de umbre și de vieți atemporale. Cel puțin acolo m-am pomenit eu. Poate pentru că toate ținuturile de frontieră vibrează pe frecvențele subconștientului; la urma urmei, acolo unde se află frontierele, țesătura e subțiată. În orice caz, vibrația acestei regiuni de graniță aduce în mod special a cântec de sirenă și se deosebește de celelalte din trei motive. Unu, din cauză că are socoteli neîncheiate de pe vremea Războiului Rece; doi, pentru că este una dintre marile arii sălbatice ale Europei; trei, pentru că a reprezentat dintotdeauna, de când există continente, un punct de confluență continentală.

Generația mea din estul Europei ajungea la maturitate chiar când cădea Zidul Berlinului. Frontiera aceasta mi-a umbrit copilăria bulgărească pe final de epocă a „socialismului cu față umană“, cum suna nefericitul slogan. Prin urmare, era firesc ca o călătorie de-a lungul graniței să devină rapid un subiect acaparator pentru mine. Odată ce ajungi în preajma unei frontiere, e imposibil să nu devii captivat, să nu-ți dorești să exorcizezi sau să transgresezi ceva. Prin simplul fapt că există, frontiera e o invitație. Haide, șoptește ea, pășește peste linia asta. Dacă îndrăznești. Să pășești peste linie, în lumina soarelui sau la adăpostul nopții, implică un amalgam de spaimă și speranță. Și undeva așteaptă un barcagiu căruia nu i se vede chipul. Oamenii mor încercând să treacă frontiere, și câteodată doar pentru că se află în apropierea lor. Cei norocoși renasc de partea cealaltă.

Orice frontieră păzită neobosit de patrule e un spațiu al agresivității: spațiul în care puterea capătă dintr-odată trup — chiar dacă nu și chip omenesc — și ideologie. Când vine vorba de frontiere, o ideologie certă este cea naționalistă: frontiera se află acolo pentru a diviza un stat național de altul. Dar chiar mai insidioasă este ideologia care practică centralizarea: credința că puterea centrală poate da ordine de la distanță fără să se teamă de consecințe și poate sacrifica periferia;

că tot ce nu ajunge sub ochii publicului larg se poate da uitării. Iar zonele de graniță înseamnă mereu periferia, înseamnă mereu locuri aflate departe de ochii publicului larg.

E ciudat, dar traiul într-o țară fără granițe m-a îmboldit să pornesc în această călătorie frontalieră. Locuiesc în Scoția rurală, pe care o poți privi ca pe un fel de periferie dacă socotești centrul ca fiind „centura de mijloc“ cu Edinburgh și Glasgow, ba chiar o periferie și mai evidentă dacă îți desemnezi centrul la Londra. Scoția este prin tradiție un ținut al diversității și al libertății, al insulelor și al excentricităților. Dar în Scoția mijesc zorii unei ere a birocratului corporatist cu față umană și, zi după zi, mai apare câte o reglementare de la centru care impune noi restricții asupra comunităților îndepărtate, se mai taie câte o pădure ca să facă loc exploatărilor miniere, turbinelor eoliene, care nu par să se rotească niciodată, pilonilor gigantici, care nu par să conducă vreun strop de electricitate. Acolo unde se întindea cândva sălbăticia neconvențională apar pustietățile profitului subvenționat. Pe când priveam nivelarea brutală a munților Scoției, în mine s-a deșteptat curiozitatea față de periferiile Balcanilor mei natali. Am vrut să aflu ce se petrece acolo, la douăzeci și cinci de ani de la plecarea mea.

Dacă e să împărțim frontierele politice în două categorii, permisive și restrictive, frontiera din această carte are la activ o jumătate de secol de restrictivitate, cât a durat Războiul Rece: Bulgaria la nord, împreună cu Grecia și Turcia la sud, marcau linia de demarcație dintre țările Pactului de la Varșovia, care aparțineau blocului sovietic, și statele membre NATO, din sfera de influență occidentală. Era, pe scurt, Cortina de Fier cea mai sudică din Europa, un Zid împădurit al Berlinului, înțesat de armatele a trei țări. Era letală pe atunci, și a rămas până în ziua de azi un loc care insuflă teroare.

Acum granița bulgaro-elenă e îmblânzită de apartenența comună la Uniunea Europeană. Granița turco-bulgară și cea turco-elenă și-au pierdut vechiul caracter restrictiv, dar au dobândit unul recent, al cărui simptom sunt noile ziduri de sârmă ghimpată, înălțate pentru a îndigui șuvoiul de oameni revărsat dinspre Orientul Mijlociu. Întâmplarea face că mă aflam acolo tocmai când șuvoiul se transforma în hemoragie. Deplasare globală și baricadare globală, internaționalism de tip nou și naționalisme pe stil vechi — aceasta este boala sistemică de care suferă inima lumii noastre și care s-a răspândit de la o periferie la alta, pentru că niciun loc nu mai e prea îndepărtat în ziua de azi. Cel puțin până te rătăcești în pădure.

Dar impulsul emoțional care a stat la originea călătoriei mele era

simplu: îmi doream să revăd locurile interzise ale copilăriei mele, satele și târgurile de la granița cândva militarizată, râurile și pădurile care fuseseră de neatins timp de două generații. Am luat cu mine revolta — de-a fi fost ținuți în lanț atâta vreme, ca niște câini neiubiți, în spatele Cortinei de Fier. Am luat și curiozitatea — de-a întâlni oameni trăitori pe o terra incognita. Când scria, în secolul al V-lea î.Hr., „Despre Europa nimeni nu s-a încredințat pe deplin dacă spre răsărit și spre miazănoapte este cumva înconjurată de apă“[1], Herodot putea la fel de bine să se refere la această parte a continentului de la începutul secolului al XXI-lea. Când m-am pornit la drum, împărtășeam ignoranța față de aceste regiuni, manifestată nu doar de alți concetățeni europeni îndepărtați, ci și de elitele urbane ale celor trei țări de la această frontieră. În mințile celor care nici nu locuiesc în preajma ei, nici n-o vizitează, frontiera e o altă țară, ca și cum ar fi plasată într-un timp trecut, în care lucrurile se făceau altfel.

De câte ori ajungi să vorbești despre Balcani, te întorci inevitabil la vechea și obosita figură de stil a podului, a cărei valoare de adevăr nu e însă nicăieri mai vizibilă decât în sud-estul Balcanilor, calea de acces zilnic între ceea ce ne-am obișnuit să numim Est și Vest.

Paradoxal, locul acesta rămâne un fald ascuns al matricei globale. Unele ținuturi pe care le-am traversat sunt de o frumusețe în stare să-ți oprească inima în loc, dar numai botaniștii și ornitologii le vizitează, traficanții și braconierii, cei viteji și cei rătăciți. Și mai sunt și localnicii.

Istoria o scriu cei victorioși, așa se spune, dar mie mi se pare că, mai presus de oricine, istoria o scriu cei care n-au fost de față, ceea ce s-ar putea să fie același lucru. Am avut o dorință arzătoare și a trebuit să mi-o satisfac: aceea de a-i privi în față pe cei care sunt acolo, de-a le auzi poveștile, de-a mânca la masa lor, de-a învăța de la ei cuvinte noi. Ce calități îți sunt necesare ca să locuiești într-un ținut de graniță atât de impregnat cu mituri străvechi și moderne, atât de încărcat de magnetism metafizic? Niciunul dintre noi nu poate scăpa de hotare: între sine și ceilalți, între intenție și acțiune, între vis și trezie, între viață și moarte. Poate că oamenii frontierei sunt cei care au cu adevărat ceva de spus despre spațiile liminale.

Călătoria pe care o descriu aici este circulară și urmează contururile unor reliefuri naturale din interiorul zonei de frontieră. Am început cu Marea Neagră, de la marginea enigmaticului lanț muntos Strandja, unde se întâlnesc curentele mediteraneean și balcanic; am coborât spre vest pe câmpiile frontaliere ale Traciei, care sunt traversate de coridoare ale comerțului licit și ilicit; am traversat trecătorile din

Munții Rodopi, unde fiecare pisc e legendă și fiecare sat e altceva decât pare a fi; și am încheiat în oglindă cu începuturile — Strandja și Marea Neagră.

Cu puține excepții, numele proprii au fost schimbate, iar uneori am combinat detalii topografice sau biografice în interesul vieții private sau al economiei narative. Bogățiile naturale ale regiunii ar merita să li se acorde un spațiu mai amplu, dar interesul meu principal a fost dimensiunea umană a poveștii. În dimensiunea aceasta, frontierele sunt omniprezente — vizibile sau invizibile, permisive sau restrictive —, dar natura sălbatică primordială, care le precedă, e limitată. Poate din cauză că frontiera aceasta încă mai e o sălbăticie virgină, rămân și eu în preajma oamenilor și-a fantomelor ei.

Kapka Kassabova

Scoția, regiunea Highlands

1. Istorii, vol. I, Cartea a IV-a, cap. XLV, traducere, notițe istorice și note de Adelina Piatkowski (cărțile I și III), Felicia Vanț-Ștef (cărțile II și IV), Editura Științifică, București. 1961, p. 327.

frontieră

Conform Oxford English Dictionary:

1. linie care separă două țări;

2. bandă sau fâșie, mai ales decorativă, care marchează marginea.

MUNTELE NEBUNIEI, I

Momentul acesta s-a petrecut la jumătatea călătoriei. În creierii Munților Rodopi de la granița bulgaro-elenă, un drum șerpuit urca defileul, iar sus, unde se termina șoseaua, se afla un ultim sat părăsit, cu ferestre ca niște orbite goale și o fântână de piatră fără strop de apă. Acolo nu mai locuia nimeni. Dincolo de drum și de sat — pădurea de stejari din acel tărâm al nimănui. Trăim cu impresia că vom trece prin viață făcând cunoștință cu stranietatea numai în filme, dar în satul acela avusesem parte de-o experiență care îmi sădise groaza în suflet. Nici până acum nu știu dacă a fost ceva „real“, dar resimt și în ziua de azi senzațiile care au însoțit-o.

Ajunsesem în acest cotlon uitat din munți căutând ceva și mă prăvălisem în starea aceea fără să mă mai pot opri. Poate chiar asta era ceea ce căutasem. În orice caz, m-am pomenit alergând prin hățișurile agățătoare ale acestui canion numai stânci și mistreți, douăzeci de kilometri de pustietate și nici picior de om, sub un soare nemilos, care mă izbea în creștet de parcă m-ar fi judecat pentru cine știe ce nelegiuire de demult.

Adevărul e că sus, printre creste, chiar exista un pisc pe nume Judecata, un loc de unde s-au tot aruncat trupuri omenești în hăul de timp care se cască între primele sacrificii umane făcute de traci și ultimii ani ai Războiului Rece. Dar eu alergam în sensul opus — la vale, către cel mai apropiat sat locuit, care se afla departe de mine, la fel ca toate celelalte lucruri pe care eram capabilă să le înțeleg.

Senzația că nimic din toate acestea nu era personal, că ceea ce simțeam nu era doar groaza mea, s-a dovedit, retrospectiv, corectă. Receptam vibrațiile întâmplărilor cu care era încărcat muntele. Nu erau naturale, erau vibrații ale frontierei, vibrații ale unei păduri care avea însemnate pe scoarțele sale inițialele celor care în secolul al XX-lea erau tineri și disperați. Venisem aici pentru poveștile lor, dar eram oare la înălțimea misiunii?

Mi se spusese că aici dispar lucruri și oameni, dar în realitate nimic nu se duce pentru totdeauna. O realitate pe care o simțeam în acel moment ca pe o prezență fizică, situată imediat în spatele meu. Deși era miezul zilei, pe muntele lui Orfeu se întunecase. Am ajuns la un afluent și m-am oprit să beau. Apa rece ca gheața mi-a ars gâtlejul. Știam că izvorul fluviului Mesta-Nestos se află dincolo de frontieră, pe culmile cele mai înalte ale peninsulei balcanice, și că apele lui

călătoreau mai bine de 234 de kilometri până să întâlnească Marea Egee — dar cu ce i-au ajutat vreodată informațiile concrete celui aflat în nevoie? Apa asta nu era un râu obișnuit. De cealaltă parte a graniței se căsca o peșteră abisală, cu o cascadă tunătoare, denumită Gâtul Diavolului. Se spune că pe aici a coborât Orfeu în lumea subpământeană. Odată intrat aici, nimic nu mai iese vreodată, inclusiv ultimii speologi, un bărbat și o femeie, care s-au aventurat și au dispărut aici în anii 1970. Până și Orfeu, unica ființă care a mai ieșit la lumină din acel tărâm htonian, a fost până la urmă sfâșiat de menadele furibunde, iar capul i-a fost aruncat în Hebrus, fluviul care călătorește cale de 480 de kilometri înainte de-a se preschimba în Marea Egee. De ce nelegiuire se făcuse vinovat? Spre sfârșitul vieții schimbase taberele și încălcase două hotare primejdioase: trecuse de la vechiul său mentor și zeu al misterelor nocturne, Dionis, la zeul soare, Apollo; și de la dragostea pentru femei la dragostea pentru bărbați. Chiar și pentru zei e periculos să încalce hotare, darămite pentru muritori.

Mai departe în aval am întâlnit o femeie și doi bărbați care încărcau pâine într-o barcă mică. Zeci de pâini. Aveau plete și li se citea pe fețe o bucurie misterioasă. Groaza mi s-a topit într-un val de încântare. M-au poftit să traversez fluviul cu ei. Iar dincolo, pe celălalt mal…

Dar asta rămâne pentru mai târziu.

Ce este o frontieră, atunci când definițiile din dicționar se dovedesc a fi insuficiente? Este ceva ce porți înlăuntrul tău fără să știi, până ajungi într-un loc ca acesta. Strigi către genunea cu o pantă însorită și cealaltă întunecată, iar ecoul îți multiplică dorința, îți distorsionează vocea, o poartă până departe, în locuri pe unde ai mai fost poate cândva.

Partea întâi

Înstelata Strandja

— Și tu ai să fugi, spuse păstorul.

— Dar dacă rămân?

— Dacă rămâi… nu-ți dau mai mult de-o lună. Pe urmă, vezi stejarul ăla? De el o să te spânzuri.

Gheorghi Markov, Femeile din Varșovia

via pontica

Pe uscat, a existat cândva un drum roman care lega Dunărea de Bosfor. Pe cer, încă se mai desenează un traseu al păsărilor migratoare. Via Pontica își datorează numele Mării Negre, cândva denumită Pontul Euxin, marea ospitalieră. Deși înainte de-a fi colonizată de grecii milezieni era cunoscută ca Pontus Axinus, marea neospitalieră, fiindcă navigarea ei era înșelătoare, iar țărmurile îi erau populate de pirați și barbari (a se citi: non-greci). Ovidiu și-a petrecut exilul pe coasta apuseană a acestei mări, compunându-și Tristele și plângându-și de milă printre geți, un trib tracic de barbari (a se citi: non-romani):

Mă țin pe loc friguroasele țărmuri ale Pontului Euxin,

numit de cei vechi Axinus.

Bietul Ovidiu, prea demn ca să profite de ocazie. De-atunci, din vremea lui, popoare barbare sau civilizate au venit și au plecat, unele au prins rădăcini aici, dar o anume trăsătură pontică a rămas neschimbată. Când te apropii de plajele din sud-vestul Mării Negre, unde Bulgaria și Turcia împart o graniță invizibilă prin apă și navele plutesc între Bosfor și Odessa, vezi cerul întunecat de cincizeci de mii de berze care se îndreaptă către Africa toate laolaltă, într-o singură zi de septembrie.

Însă pe atunci era încă vară.

RIVIERA ROȘIE

Vara lui 1984, plajele sudice ale Bulgariei. Sosiseră toate păsările, sosiseră și vilegiaturiștii: cei care arătau ca noi, dar și cei cărora „penajul“ blond, prosoapele de plajă în culori aprinse și impresia de permisivitate le dădeau un aer exotic. Văzduhul încins era umbrit doar de pescărușii gunoieri, care atacau tăvile de plastic cu șprot prăjit și sărat, din care ronțăia toată lumea.

Am ridicat privirea din paginile pline de nisip ale cărții pe care o citeam, un roman al scriitorului — incitant de american — Jack London, al cărui personaj, Martin Eden, se sinucide înecându-se, căci, în lumea capitalistă, transformarea în scriitor de succes era lipsită de substanță morală. Din toată opera lui, cartea mea favorită era Chemarea strămoșilor, o aventură care se termină prost — dar ce aventură! Tânjeam să am și eu parte de una, aproape orice fel de aventură. Dacă porneai înot de la plaja aceea și-o țineai tot spre sud, ca tata, care era în stare să dispară în larg ore în șir, depășeai bancurile de meduze uriașe, treceai de zonele de campare și de plaja faimoasă pentru ocupanții ei nudiști și boemi, nu familii domestice, ca noi, și ajungeai în Turcia.

Deși aflată de aceeași parte a Mării Negre, Turcia era de cealaltă parte a frontierei, iar când venea vorba de lucruri care au de-a face cu frontiera, cu granița — până și sonoritatea cuvântului era ghimpoasă, semăna cu acel „gra-gra“ scos de pescărușii —, cel mai bine era ca acestea să fie evitate, chiar și eu știam atâta lucru. De pildă, a merge în străinătate însemna a ieși „peste graniță“, ceea ce suna la fel ca „peste mări și țări“, un loc atât de îndepărtat, încât nu mai era cale de întoarcere. Ba chiar, despre cei care plecau în străinătate și nu se mai întorceau se spunea că sunt fugiți definitiv. Erau condamnați în contumacie, iar familiile sufereau represaliile în locul lor. Eu, una, auzisem de o singură persoană de acest fel, soțul profesoarei mele de pian, pe care nu-l întâlnisem niciodată — pentru că se afla peste mări și țări. Se număra și el printre sutele de muzicieni bulgari care mergeau peste hotare pentru concerte și deveneau fugiți definitiv. Prețul pe care îl plăteau era riscul de a nu-și mai revedea niciodată căminul.

Pe când ți se revela treptat motivul pentru care se află granița acolo (ca să nu poată pleca oamenii ca noi), simțeai cum îți crește pe dinăuntru o senzație frontalieră permanentă, asemănătoare cu o indigestie. Aveam zece ani în vara aceea, eram destul de mare ca să

trăiesc o pasiune înflăcărată. Obiectul dorinței mele era un băiat blond mai mare decât mine, sosit în vacanță cu părinții. Noi veneam din Sofia, ei veneau din Berlin și, timp de două săptămâni de suplicii încântătoare, ne-am spionat unul pe celălalt de pe prosoapele noastre de plajă, uniți prin izul de cremă Nivea și prin aleanul preadolescenței. Însă lipsa de experiență s-a făcut simțită și, când m-am pomenit că stă chiar în spatele meu la coadă la înghețată, înalt și auriu ca un Apollo, am uitat și ultimul cuvințel în rusă — limba noastră comună — pe care-l învățasem la școală. Când a plecat cu toată familia, am plâns o zi întreagă. Eram, în mod limpede, meniți unul altuia.

Ceea ce niciunul dintre noi n-avea de unde să știe este că plaja toată te spiona cu ochi vigilenți. Se găseau în concentrația cea mai mare, dar și emanând cel mai mult farmec seducător, la legendarul Centru Internațional pentru Tineret, aflat în apropiere, unde timp de treizeci de ani s-a adunat floarea tineretului din blocul comunist să petreacă și să se întreacă la concursuri de frumusețe, festivaluri neptuniene sau seri muzicale pe nisip. Nu erau niște plaje obișnuite. Era Riviera roșie, vitrina blocului comunist, așa cum se exprima unchețul Hrușciov, care avea toată încrederea că „prietenia pe care o nutresc bulgarii față de noi[2] are o fervoare aparte“. Aici veneau est și vest-germani, norvegieni, suedezi, unguri, polonezi și cehoslovaci să se distreze în stațiunile Nisipurile de Aur și Plaja Însorită[3], care răsăriseră în anii 1960 și deveniseră în scurt timp industria cu cele mai mari încasări la bugetul de stat. Pentru că aici se practica un turism totalitar și totul era în proprietatea statului, până și nisipul. Noi eram cazați într-o cameră închiriată ilegal în locuința unor localnici — ilegal pentru că numai hotelurile de stat puteau desfășura afaceri în mod legal. Orășelul nostru somnoros de la malul mării se numea Miciurin, după biologul rus care a revoluționat culturile agricole. Miciurin, cu climatul său mediteraneean, era amplasamentul unui experiment agronomic trăsnit, în stil sovietic, în cadrul căruia niște oameni de știință încercau să crească eucalipți, arbori de cauciuc, de ceai și mandarini. Ce-i drept, pământul acesta fertil producea deja alune de pădure și migdale, smochine și viță-de-vie, dar scopul urmărit era să se dovedească faptul că Socialismul Matur era capabil să controleze totul, de la cursul istoriei până la comportamentul microorganismelor.

În locul acela, fiecare al doilea barman era în serviciul Comitetului Securității de Stat Bulgare, în timp ce un „grup operațional“ de agenți KGB, Stasi și cehi care trecuseră printr-un instructaj special, deghizați în vilegiaturiști, stăteau cu ochii pe hedoniști. Est-germanii erau cunoscuți printre localnici drept „sandalagii“, pentru că în sandale și în hainele de plajă se furișau noaptea departe de plajă și intrau în

pădurea întunecoasă de la gra-gra-graniță, al cărei nume era Strandja.

Cei care nu fugeau prin pădure alegeau coasta, în costume de scufundări, cu bărcuțe pneumatice și saltele de plajă, dând din padele spre sud către Turcia, care li se părea a fi teribil de aproape, asta până îi înghițeau apele. De cealaltă parte a Mării Negre, cea lipsită de maree — cu apa ei în proporție de 90 la sută supusă anoxiei pe sub stratul oxigenat de la suprafață —, se afla Uniunea Sovietică.

Am simțit lipsa amorului meu german, neștiind că dorul meu se reproducea de-a lungul plajei în alte și alte trupuri aflate în căutare de parteneri — pentru aventuri de-o noapte, pentru comerț, pentru schimburi valutare, pentru mariaje. Pentru vreo metodă de trecere a frontierei. De la începuturile sale din anii 1960, Riviera roșie fusese o piață de oameni, în care nu se licita pentru iubire, ci pentru libertate. Și prețul cel mai mare pe care îl puteai plăti era propria ta viață. Mulți îl plăteau.

Aveai ceva de mers de la plajă până la granița turcă, iar drumul traversa dealurile împădurite ale Strandjei, care proiectau o umbră deasă ca un miez de noapte peste stațiunile însorite. Tot ce știam noi despre Strandja era că are o abundență de râuri, rododendroni și reptile și că prin satele sale se practică un ritual al focului, în care oamenii pășesc pe tăciuni încinși. Practicarea acestui ritual era interzisă de stat — cu excepția unor locuri oficiale, precum Centrul Internațional pentru Tineret, unde mergătorii pe tăciuni aveau aprobarea statului, la fel ca urșii dansatori în lanțuri, pe care îi aduceau acolo spre distracția turiștilor; erau niște urși oficiali. Iar ca să vizitezi Strandja aveai nevoie de un permis oficial de la Ministerul de Interne, numit otkrit list. Cu alte cuvinte, nu puteai să mergi pur și simplu în vizită.

— De ce nu putem să mergem în Strandja? am întrebat după ce băiatul german plecase și înghețata își pierduse orice gust.

— N-avem noi ce să căutăm acolo, a zis tata.

— Pădurea e plină de soldați, a zis mama.

Cât era granița de lungă, se întindea un gard electrificat, de sârmă ghimpată. Fusese amplasat un panou de avertizare special pentru cei care intrau în pădure, scris în cele două limbi principale ale disperării:

внимание гранична зона!

Dar dacă apucai să ajungi atât de departe cât să dai cu ochii de pancarta asta, după zile și nopți petrecute în pădurea plină de reptile, de ce-ai fi vrut să te mai întorci?

Dacă inocența este sentimentul că lumea e un loc sigur și echitabil, atunci eu am început să mi-o pierd pe a mea în vara aceea. De ce nu puteam să ne ducem și noi după familia de germani la Berlin? De ce nu puteam și noi — sau familia de germani, la urma urmei — să mergem în Turcia, care era la o aruncătură de băț pe coastă? De ce trebuia ca neamțul să zboare peste graniță într-un balon cu aer cald, conform unei relatări apocrife, dacă nu cumva era o poveste adevărată? Pentru că trăiam într-o pușcărie în aer liber. Începea să germineze un sentiment de revoltă combinată cu melancolie.

Șase ani mai târziu, „sandalagiii“ nu mai trebuiau să străbată tot drumul până aici ca să evadeze, pentru că Zidul Berlinului căzuse. Iar familia noastră a trecut atunci granița — deși nu pe aceea, ci o graniță imaginară, din largul Pacificului, pe drumul către o viață nouă în Noua Zeelandă, un loc caracterizat de cu totul alt fel de plaje.

Era din nou vară când am sosit, treizeci de ani mai târziu.

La aeroportul Burgas, pista de aterizare era mărginită de podgorii, iar în aer pluteau miros de carburant și iminența partidelor de sex. Sosisem de la Edinburgh cu o linie aeriană populară printre turiști, într-un avion plin de bărbați și femei cu tatuaje, râsete și machiaje ostentative. Am pășit pe pământ bulgăresc în compania unor ruși asudați și surescitați, a unor tineri scandinavi în plină furtună hormonală, generatoare de acnee, a unor familii cu tenul palid, sosite de pe la alte latitudini nordice. Din acest oraș-port clocotitor, turiștii consumeriști europeni au fost trimiși pachet către efervescentele stațiuni Nisipurile de Aur și Plaja Însorită. Riviera mea roșie devenise un infern extatic al capitalismului global.

Am închiriat o mașină și am pornit la drum, trecând pe lângă coloratele lacuri sărate ale Golfului Burgas. Țipetele sugrumate ale pelicanilor, cormoranilor și pescărașilor, mirosul de smochine pârguite, de vară prăfuită, lascivă, cremuită cu Nivea, macaralele din port și uriașele nave ca niște orașe nemișcate. Aici începeau dealurile întunecate ale Strandjei.

Am luat-o pe drumul de coastă liniștit, pe care îl văzusem ultima dată cu treizeci de ani în urmă, de pe bancheta din spate a Skodei noastre. Înainte ca drumul să cotească spre interior, m-am oprit în ultima dintre localitățile de pe litoral: somnorosul Miciurin al copilăriei mele. Dar se întorsese la vechiul său nume, Țarevo, și n-am reușit să-l găsesc din prima pe hartă, fiindcă pentru mine va rămâne întotdeauna Miciurin. Tentativele de-a cultiva eucalipți și arbori de cauciuc luaseră sfârșit demult și se revenise la culturile autohtone, smochini și viță-de-vie, migdali și aluni. De-a lungul drumului care pătrunde în oraș, femei și bărbați în pantaloni scurți ședeau pe scăunele lângă anunțuri scrise de mână: „Camere de închiriat“. În vremurile Rivierei roșii, ar fi fost arestați pentru „activități ilicite“.

În dreptul portului, am mâncat o porție de șprot prăjit. Copiii țopăiau și țipau în apă și totul avea gust de lacrimi. Dar venisem aici pentru Strandja cea odinioară interzisă, nu pentru mare. M-am adunat, am urcat la volan și am pornit mai departe.

Strandja: îți dădeai seama că ai ajuns deja când traficul înceta brusc și te înghițea pădurea. Drumul avea hârtoape și era căptușit cu verdeață luxuriantă, o adevărată junglă verde, care înconjura lagune acoperite cu mușchi și sanctuare din piatră megalitică, folosite odinioară în culturi dionisiace. Nu m-am întâlnit pe drum decât cu un cuplu de romi care s-a strecurat pe lângă mine cu căruța trasă de un cal, zâmbind de-ți luau ochii cu dantura lor învelită în aur, ca și cum totul era bine și frumos.

Patru cai negri, fără șa, care mergeau în buiestru undeva mai în față, au zbughit-o în galop când au auzit motorul. S-au despărțit ca să lase mașina să treacă și au strâns iar rândurile în spatele meu, ca într-un film mut.

Destinația mea era un sat de frontieră de pe fundul unei văi, unde aveam de gând să petrec ceva timp ca să explorez zona. Derutată de geografia ambiguă a străzilor și de indicatoarele rutiere îndoite, care te îndrumau către sălbăticie, m-am rătăcit. Când m-am oprit pe marginea drumului pustiu ca să-mi iau o sticlă de apă din portbagaj, am auzit trosnet de crengi și m-am dus să investighez — proastă idee, ca întotdeauna. Printre copaci, am simțit că se apropie ceva de mine din toate direcțiile. Mi-au intrat în nas și-n gură niște muște miniaturale și, pe când fugeam înapoi la mașină, era cât pe ce să calc pe un ghem de năpârci zvârcolitor. Am pornit mai departe strângând volanul în palmele cleioase de la transpirație.

Peisajele vaste, care se desfășurau mai jos de șoseaua montană, te

amețeau ca după o pălmuire zdravănă. Vertijuri catifelate, o lume înfășurată în ea însăși, în care părea că trebuie să plonjezi ca să poți ieși de cealaltă parte a abisului.

2. Față de poporul rus.

3. Cunoscută în prezent aproape exclusiv după denumirea în limba engleză: Sunny Beach.

strandja

Ultimul masiv muntos din sud-estul Europei. Suprafața: 10 000 de kilometri pătrați. Vârsta: trei sute de milioane de ani. Pornește de la Marea Neagră la est și se îngustează către câmpiile Traciei la vest. S-a format treptat, prin coliziunea și despărțirea plăcilor tectonice eurasiatice, proces ce are drept rezultat recent și dramatic strâmtoarea Bosfor. Defileurile Strandjei au fost modelate de necontenita scufundare a coastei Mării Negre. Deși cea mai înaltă culme din Strandja măsoară doar 1 031 de metri, aici te simți aproape de stele, prea aproape. În partea turcă, lanțul muntos poartă numele Yildiz, înstelatul.

Pentru că Strandja n-a apucat ultima eră glaciară, habitatele ei, în care s-au păstrat plante originare din terțiar, oferă un adevărat muzeu în aer liber cu specii relicte, printre care bătrânul Rhododendron ponticum original, care a ajuns să fie plantat și în alte părți ale lumii, dar care aici își duce traiul necontenit încă din era terțiară. Douăzeci și ceva de specii de reptile se înmulțesc în acest paradis al păsărilor, reptilelor și mamiferelor, în care un lucru e cert: de oameni dai rar, în pădure nu ești niciodată singur.

*

În Strandja încă mai există situri religioase megalitice și alte rămășițe misterioase ale străvechilor traci, care au lăsat urme nescrise ale existenței lor. Puținele urme scrise rămase sunt enigmatice, precum acea prietenoasă inscripție în piatră din secolul al II-lea î.Hr., în limba greacă: „Străine, tu, care sosești aici, sănătos să fii!“. Pentru grecii antici, tracii erau străinii — „veniți de curând, se află la marginea oastei“[4], scria Homer în Iliada, dacă poți numi nou-venite niște triburi statornicite pe pământurile acestea încă de prin 4 000 î.Hr. — deși abia către mijlocul mileniului al doilea î.Hr. au căpătat coeziune, devenind o comunitate etnică. Homer a fost primul care i-a menționat pe traci, scriind despre regele Rhesus și despre armatele sale, care li s-au alăturat troienilor în războiul cu grecii, despre caii lor albi ca neaua și „repezi ca vântul“[5] și despre armele lor de aur, de „parcă nici nu se cade pe lume / Oamenii arme de aceste să poarte, ci numai zeii“[6]. Despre aur vom mai vorbi.

Înainte de secolul al XIV-lea d.Hr., când turcii selgiucizi făceau legea, Strandja era punctată de o graniță bizantino-bulgară nestatornică și adăpostea pe undeva Paroria, complexul mănăstiresc al marelui isihast Grigorie Sinaitul. Influenta lui filosofie a liniștii, isihasmul, a deschis drumul unei forme de rugăciune psihosomatică, înrudită cu meditația extatică. Însă Paroria a dispărut fără urmă.

În mod tradițional, în satele Strandjei se vorbeau limbile bulgară și greacă și se trăia din morărit, cărbunărit, tăierea copacilor și construcția de ambarcațiuni, dar cele două mari avuții ale muntelui erau aurul și șeptelul. În Imperiul Otoman (anii 1299-1922), Strandja avea un statut special: fiind în proprietatea familiei sultanului, era scutită aproape în totalitate de taxe și niciun străin nu putea veni să se stabilească aici. Și, într-adevăr, din Antichitate până la Războaiele Balcanice (1912-1913), Strandja a avut o populație foarte izolată. În prezent, întinderea muntoasă e despicată de granița bulgaro-turcă. Socotindu-i pe cei trăitori de ambele părți, doar aproximativ opt mii de oameni locuiesc în Strandja.

Să ne întoarcem la aur. Tracii, care aveau o pasiune pentru el, îl extrăgeau la scară largă din Strandja, iar vânătorii de comori și arheologii mai scot și azi la lumină artefacte uluitoare din aur pur. Pe țărmurile acestea pontice a fost depus într-o necropolă (Necropola Varna), pe la 4 600 î.Hr., un trup omenesc care purta primele bijuterii de aur din istoria umanității. Minele antice dezvăluie, de asemenea, intense exploatări de argint, cupru, fier și marmură, în special în perioada care a urmat Războiului Troian. Se spune că Strandja e un șvaițer uriaș de tunele antice și de secrete sigilate în subteran.

Cunoscând toate acestea despre Strandja, aveam sentimentul că începusem cu dreptul — asta până am ajuns în Satul din Vale.

4. Cântul X, traducere de George Murnu, Editura pentru Literatură Universală, București 1967, p. 195.

5. Ibidem.

6. Ibidem.

Satul din Vale

Satul din Vale se afla la capătul drumului. Intrai printr-o pădure mixtă, care era cea mai veche arie protejată din Balcani. Capete de căprioară apăreau și dispăreau în lumina verde, iar ciocănitorile băteau în scoarță mesaje codificate.

Am închiriat o casă cu etaj pe ultima uliță, o construcție nouă, ai cărei proprietari lipseau. Cele două case de lângă ea erau abandonate, iar grădinile lor erau un hățiș de pomi fructiferi sălbatici, care scuturau pere aurii la mine în curte. O broască țestoasă traversa pajiștea dimineața într-un sens, iar la apus în sens invers. Casele abandonate aveau trei secole vechime și erau îmbrăcate în lemn, iar acoperișurile aveau câte un olan ciudat, mobil, pentru a lăsa să pătrundă lumina, ori poate pentru a-i spiona pe vecini.

Până în anii 1990, aici locuiseră două mii de suflete; acum numărul scăzuse la două sute. Școala stătea goală, cu geamurile sparte, la fel și brutăria, magazinul universal și cazarma. Râul se revărsa din albia șerpuită de două ori pe an, inundând satul, și până în secolul al XX-lea localnicii păstraseră o tradiție asemănătoare celei din Egiptul antic: recoltau sedimentele fertile aduse de apele umflate cu niște drăcovenii de împletituri din crengi, pe care le prindeau de alunii înșirați pe maluri. Alunii încă mai supraviețuiau, grei de fructe verzi și amărui.

Satul purta numele neguțătorului grec care îl întemeiase, pentru că aici se vorbise greaca până la Războaiele Balcanice, când milioane de oameni își pierduseră căminul, sau mai rău, și în schimb câștigaseră câte o locuință golită dintr-o țară străină, cu oalele calde încă pe plită. În caruselul posomorât denumit „schimb de populații“, vorbitorii de limbă greacă din sate ca acesta, aflate în apropierea Mării Negre, fugiseră în satele din jurul Salonicului, iar în locul lor sosiseră refugiați bulgari din Turcia. Musulmani din ambele țări erau expulzați în Turcia. Această catastrofă prin care trecea populația civilă era doar un refren în lungul bocet care se înălța pe întinderea Imperiului Otoman.

O biserică ortodoxă splendidă, care purtase cândva hramul Constantin și Elena, după sfinții protectori ai locului, întrerupea linia orizontului cu clopotnița ei de lemn. Icoanele rămăseseră intacte de când fugiseră grecii, cu o sută de ani în urmă, lăsându-le bulgarilor care soseau un dar involuntar. La scurtă vreme după aceea, în biserică s-a iscat un incendiu. Sătenii au privit de afară până au auzit țipete omenești,

când s-au năpustit în flăcări, dar înăuntru nu era nimeni; țipau icoanele.

Dincolo de ulița mea nu mai era nimic, doar drumuri vechi și dealuri împădurite până hăt în Turcia. Toată noaptea veneau șacali până la marginea satului și se puneau pe urlat, iar câinii din sat le răspundeau și ei la fel, într-un concert infernal. Nereușind să dorm, stăteam pe balcon și număram ochii gălbui pe care îi zăream la lizieră. Mi-au invadat casa niște viespi cât vrăbiile, pe care le-am strivit imediat cu volume rusești cartonate, scoase de pe rafturi, fiindcă înțepătura de viespe poate să te omoare, așa zice lumea. Război și pace s-a dovedit a fi cartea ideală.

Cel mai apropiat vecin, care locuia de cealaltă parte a străzii, era un tip înalt, fost campion la baschet. Își pierduse soția și fiul și-și petrecea verile aici, în casa bătrânească a familiei sale, care, privită prin ochiurile de gard, părea la fel de dărăpănată ca restul caselor de pe uliță. Când mă vedea, se lumina la față.

— Și ție ți-a căzut Strandja cu tronc?

Nu aștepta să-i răspund.

— Vezi tu. Mai stai o săptămână, și n-o să te mai lase inima să pleci. Sau o să pleci și-o să te-mbolnăvești de dor. Ăsta-i efectul muntelui, toți pățesc așa.

Am râs prea devreme.

Piața centrală se remarca prin două lucruri. Primul era un inel de piatră clădit pe pământ, în care o dată pe an, la panaghir, târgul sătesc, se aprindea focul, iar adoratorii focului, numiți nestinari, călcau pe tăciuni încinși, ținând în mâini icoane. Al doilea lucru, un café-bar care era sediul general al bârfelor din sat. Aici îi puteai repera pe nou-veniți, inclusiv pe turiștii care se îndreptau către Istanbul și pe care GPS-ul îi adusese încoace pentru că aceasta era cea mai scurtă rută către Turcia, în linie dreaptă. Clădirea era botezată Discoteca, pentru că subsolul, în mijlocul căruia era o bară de fier înțepenită în podea, servea drept ring de dans, deși n-am văzut pe nimeni să danseze acolo.

Proprietarii localului erau un cuplu de băștinași: un grăsun volubil, cu trăsături delicate, pe nume Blago, și o Minka slăbuță și taciturnă. Îți punea comanda pe masă și-ți ura, sec și fatalist, „Să vă fie de bine“. De undeva din străfundurile ochilor săi cenușii, îți lăsa impresia că nutrește visuri monolitice, de parcă trăsăturile i-ar fi fost sculptate în

dealurile din jur, tinere, și totuși străvechi.

Blago ședea și fuma cât era ziua de lungă, cu țeasta rasă lucindu-i în soare ca un far. Mi-a povestit cum în copilăria lui — care fusese tot pe vremea copilăriei mele —, după ce veneau grecii să viziteze casele străbunilor lor, venea și miliția și-i aduna pe copii să-i întrebe: Ați primit ceva de la greci? Copiii nu erau în stare să mintă, așa că milițienii le confiscau guma de mestecat, pixurile, ciocolatele, după care îi rădeau în cap.

— Ca să ne învețe minte să nu mai luăm nimic de la capitaliști, pufnea Blago. Nu mai face fața asta oripilată. Era ceva normal. La fel când ne chemau în piață de câte ori prindeau „sandalagii“ la gardul de sârmă ghimpată. Trebuia să asistăm.

La ce să asistăm?

— Îi cafteau nițel, a spus el. Parcă-i văd, zici c-a fost ieri. Tineri. În cătușe. În sandale. Uneori cu sângele curgându-le șiroaie de la mușcăturile câinilor. Mi-aduc aminte cum umblau cu haine închise la culoare ca să se piardă pe fundalul pădurii. Ei erau dușmanii, așa ne ziceau milițienii. Și noi îi credeam. Că, de n-ar fi fost adevărat, nu s-ar fi băgat în așa bucluc, nu?

Blago și-a stins țigara.

— Să vă fie de bine, a zis Minka, punându-mi salata în față.

După care s-a așezat să se uite lung la dealuri.

Minka fusese martoră la ceea ce ea numea „declinul și iar declinul“ frumosului ei sătuc. Motivele erau două: Războiul Rece și frontiera, care însemnau cam același lucru.

În toamna lui 1944, sosea Armata Roșie, iar Bulgaria, până atunci frământată de convulsiile alianței criminale cu Germania nazistă, cunoștea noile convulsii ale unei lovituri de stat sinucigașe, la care se adăugau Tribunalele Poporului, care împărțeau pedepse capitale cu larghețe tipic sovietică. Aici se desfășurase o economie predominant agrară (Uniunea Națională Agrară Bulgară era cel mai important partid politic și în jur de 70% din populație se ocupa cu munca pământului), dar, odată ce Partidul Comunist a preluat puterea absolută, a început colectivizarea. Desigur, „colectivizarea“ era un eufemism pentru hoția la nivel de stat, dar cei care atrăgeau atenția asupra acestui lucru erau uciși, exilați, trimiși în lagăre de muncă silnică sau reduși la tăcere în alte moduri. Uniunea Națională Agrară

Bulgară a fost scoasă în afara legii, împreună cu Partidul Social Democrat al Muncitorilor și cu toate celelalte partide. Cei care și-au pierdut proprietățile funciare, adică toată lumea care deținea pământ, au avut două opțiuni: fie să migreze către fabricile din noile orașe rezultate în urma planurilor cincinale, fie să continue să muncească pământul care nu mai era al lor și să îndeplinească niște cote de neîndeplinit din planul cincinal care avea să dureze patruzeci și cinci de ani.

Stră-străbunicul meu, care făcuse parte dintre primii viticultori moderni ai țării și a fost cofondator al prosperei cooperative a vinului Gamza, din nordul Munților Balcani, s-a pomenit peste noapte „inamic al poporului“, a scăpat de execuție în ultima clipă și a rămas fără pensie; și-a petrecut ultimul deceniu de viață într-un apartament minuscul din Sofia, pe care l-a împărțit cu fiica lui, care l-a sprijinit financiar; dar sclipirea din ochi nu i-a dispărut niciodată, nici înclinația pentru vin. Ciudat este că, în pofida acestei industrializări rapide și furibunde, principalele produse de export au rămas neschimbate: tutunul, fructele și legumele, marfă cu care Bulgaria a continuat să aprovizioneze Blocul Estic.

În cele din urmă, industrializarea a produs și rezultatele care ar fi trebuit să reprezinte motorul revoluției care n-a fost revoluție: țara asta înzestrată cu pământ fertil a făcut să răsară o societate în care populația rurală și cea urbană erau în mod egal deposedate.

— Nițel ironic, am comentat.

— Asta-i istoria, a rânjit Blago. Fabrică ironii, asta-i ocupația ei.

— Traiul aici e ca o un banc fără poanta de la final, a zis Minka.

Familia Minkăi locuise dintotdeauna în acest sat; ca toată lumea pe vremea Războiului Rece, nu aveau voie să locuiască ori să lucreze în altă parte. Dar, dacă trăiai aici, aveai nevoie și de o ștampilă de la Ministerul de Interne, pentru că aici era Zona de Frontieră.

— Aserviți. Marcați cu fierul, a continuat Minka, cu o figură impasibilă. Totuși, era mai bine pe vremea aia. Pur și simplu fiindcă aveam oameni aici. Dar acum?

Prin anii 1970, industrializarea era deja un succes, în sensul că se construiseră multe structuri gigantice, inclusiv baraje ca acela care a inundat anticul oraș Seutopolis, cel mai mare sit arheologic trac dezvăluit vreodată. De înțeles: comunismul îi dădea zor, n-avea timp pentru treburi burgheze precum trecutul sau mediul înconjurător. Dar,

cu așa o desfășurare de muncă sârguincioasă, satele și orașele de la graniță erau secătuite de forța vitală. La sfârșitul anilor 1970 și începutul anilor 1980, statul a încercat să resusciteze economia locală deschizând mine de cupru și oferind locuințe practic pe gratis. Dar era prea puțin și prea târziu.

Apoi, în brutala cădere liberă a postcomunismului anilor 1990, piața liberă a demolat peste noapte structurile învechite ale economiei planificate. Armata de la graniță s-a ridicat și a plecat. Oamenii au emigrat în masă. Sălbăticia a înghițit zona ca după o apocalipsă.

— Nu mai ai din ce trăi, a spus Minka. Singura speranță e ecoturismul.

— Dar uită-te cum arată drumurile, a adăugat Blago.

În drumuri erau atâtea hârtoape, încât aveai nevoie să te odihnești într-o cameră întunecoasă după fiecare călătorie cu mașina.

Într-un colț din grădina primarului zăcea aruncată o pancartă veche, pictată de mână:

TRĂIASCĂ UNIREA INTERNAȚIONALĂ A CLASEI MUNCITOARE, A TUTUROR FORȚELOR PROGRESULUI UNITE ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA IMPERIALISMULUI PENTRU PACE, DEMOCRAȚIE ȘI SOCIALISM!

O utopie care a dat greș exact în felurile care ar fi trebuit s-o conducă la reușită merită un minut de reculegere și multă reflecție, iar aici lucrurile merseseră încă și mai prost decât oriunde altundeva, motiv pentru care localnicii apucaseră să cunoască pe pielea lor ceva ce se trăiește de obicei doar în vreme de război: durerea colectivă. Nu existau socialiști de lux în Satul din Vale, nici antiglobaliști, nici anticomuniști, nici anticapitaliști. Doar supraviețuitori. Femeile erau bătrâne, bărbații erau singuri, iar copiii erau plecați. Uitați de justiție, supraviețuitorii făceau sărbătoare din succese mărunte, iar viața în Satul din Vale era dulce și frântă.

— Sunt responsabil de un sat pe moarte, o moarte anunțată, a spus primarul.

Venise să bea și el o cafea cu noi la mesele de afară.

— Cum zicea străbătușă-mea când ghicea în cărbuni că-i de rău, cerna cernilka, negrul cel mai negru. Nu pot decât să le fac oamenilor viața cât mai bună cu putință, ceea ce nu-i greu — că le trebuie tare

puțin ca să fie fericiți.

Străbătușa lui fusese ghicitoare, dar primarul era un tip pragmatic. Fusese mecanic auto la viața lui, o viață pe care și-o petrecuse în Burgas, uns cu lubrifianți până la coate, iar acum umbla de colo colo în șlapi și pantaloni scurți, reparând mașinile tuturor pe gratis. Însă nici măcar un pragmatic nu putea să se abțină de la câte un vis extravagant, iar el iubea satul acela atât de mult, încât construise un loc de joacă pentru copiii absenți.

Dimineața și noaptea eram la Discotecă, de unde urmăream cu privirea vulturii care planau imobili pe deasupra dealurilor și așteptam să se întâmple vreo minune. Aici minunile păreau la fel de inevitabile ca dezastrele. Îmi petreceam după-amiezile frunzărind biblioteca satului, unde literatura publicată în vremea tinereții mele era așezată pe rafturi în ordine alfabetică, încuiată sau descuiată de o bibliotecară, chiar dacă în afară de mine mai erau doar trei persoane care foloseau regulat serviciile bibliotecii: un nonagenar blajin, fost cioban, care mi-a declarat confidențial că o viață plină de cărți și dealuri e singura viață cu noimă, apoi frumoasa rusoaică și Nedko.

Frumoasa rusoaică lucra la ocolul silvic; se ocupa de marcajul copacilor și de întreținerea potecilor, împreună cu alți doi angajați. Unul dintre ei era un bine-cunoscut cântăreț la cimpoi, un ins rotofei, rumen la față, pe care nu-l vedeai niciodată despărțit de cimpoiul lui. Îl lua cu el la lucru, iar în pauza de masă își scotea de la centură sticluța cu rachiu, se așeza pe o buturugă și cânta melodii străvechi, dulci-amărui, din Strandja.

— Când deschide gura cimpoiul, uităm de toate necazurile, spunea frumoasa rusoaică. Și, în orice caz, copacii sunt tovarăși mult mai buni decât oamenii.

Era măritată cu un matematician cândva genial, acum un bețiv care golea jumătate de sticlă de rachiu până la prânz. Erau faliți, motiv pentru care ea nu mai călcase în Rusia de treizeci de ani. Într-o dimineață, s-a aplecat pe deasupra cești de cafea și mi-a șoptit:

— Să nu-ți lași rufele la uscat peste noapte în grădină.

— Da, a întărit Nedko. Așa zice și mama.

Nedko era prieten cu ea. Un ins chipeș, cu ochi albaștri și cu fața arsă de soare. Cândva șef de restaurant, fusese forțat să-și petreacă un deceniu întreg îngrijindu-și părinții bolnavi. Trecuse de patruzeci de

ani, maică-sa tot la pat era, iar Nedko, deși era limpede că o iubea foarte mult, căpătase aerul acela obsedat al celui care se sacrifică din datorie. Locuia într-o casă din vârful dealului, de unde avea o priveliște enormă a culmilor împădurite, ce-ți umpleau sufletul de fericire.

— Sunt femei care umblă noaptea prin sat și aruncă apă blestemată și pământ din cimitir pe hainele oamenilor. Cum îți pui hainele pe tine, cum ești blestemat, a spus el.

— Să nu râzi, a intervenit frumoasa rusoaică. Într-o zi am găsit un crucifix negru afară, la ușă. Din neștiință, l-am luat de jos. Asta a fost acum douăzeci de ani. De-atunci, numai ghinioane am avut. Să nu iei niciodată un crucifix de pe jos cu mâinile goale.

— Pe-aici sunt femei care deoache, a spus Nedko. Așa, pur și simplu, n-au ce-i face.

— Care-anume? am întrebat, aruncând o privire în jur.

Acum nu mai râdeam. Ce-i drept, una dintre bătrâne se uitase cumva la mine de simțisem cum mi se răcesc oasele.

Nedko a scuturat din cap.

— Nu poți să le spui pe nume. Dar toată lumea le știe.

La o altă masă stătea S., un pensionar manierat, emigrat în Polonia, unde locuise timp de treizeci de ani, dar în tot acest timp venise în fiecare vară la casa părinților săi.

— Nici nu știu de ce, a zis el. Sunt singur cuc aici.

Conducea un Land Rover lucios și se lăuda că are tot atâția copii câți nepoți, tot atâtea mașini câte case și că, de la o vârstă fragedă, avusese un noroc incredibil la femei. Crescuse în cazarma din spatele gardului de sârmă ghimpată, alături de tatăl său, grănicer. Le văzuse pe toate cu ochii lui de copil. De pildă, pe neamțul care a folosit un detector de metale ca să păcălească sistemul de alarmă de la gardul de sârmă ghimpată; paznicii au aflat de schema lui de la următorul neamț care a încercat-o, cu mai puțin succes.

Soldații erau plictisiți de moarte, povestea emigrantul, și se distrau vânând mistreți, din care făceau cârnați. Și, problemă mare — emigrantul a clătinat din cap —, nu erau femei. Când și când, sosea în vizită vreo soție sau vreo prostituată. El, unul, n-ar fi rezistat, ar fi

fugit unde vedea cu ochii.

— Dacă stai să te gândești, chiar așa am făcut, ce să zic! a râs el cu amărăciune. Am fugit de nenorociții de comuniști, care otrăveau totul dintr-o privire. Ăla deochi, zău așa! N-a mai contat că te distrai pe cinste. Și-am avut un noroc incredibil la femei.

Îmi plăcea de S. și mă întrebam de ce soția lui poloneză nu vine niciodată cu el.

Într-o duminică s-a dat o petrecere la Discotecă. Cineva își turnase șapă de beton în casă, un mic succes numai bun de sărbătorit. Minka gătea la subsol și toată lumea se adunase afară, la o masă lungă.

Mumele bătrâne molfăiau friptură de porc, dădeau pe gât rachiu și râdeau știrb. Îngropaseră soți și nu numai; le dădea mâna să râdă.

La mijloc ședea un acordeonist; porecla lui era Micuțu', deși nu era mic, avea înălțime normală. Lângă el se afla fiul lui, un ins cu obraji supți și cu privire suspicioasă, care nu intra în vorbă cu nimeni. Spre deosebire de Stamen cel Mare, care era atât de corpolent încât îi plesneau și șlapii în picioare și râdea cu hohote ca niște rafale de gloanțe în urechile mele. El avea un zâmbet pofticios, ca al unui canibal tânăr și prietenos. Masa, paharul de bere, satul întreg — totul era prea mic pentru el. În timpul săptămânii opera un utilaj de exploatare în pădure, cum îi stă bine unui uriaș. Ca toată lumea de pe-aici, Stamen cel Mare descindea din refugiații satelor de peste granița cu Turcia, unde locuințele familiale abandonate se năruiau anotimp după anotimp.

— Hei, Micuțu', i-a zis cineva acordeonistului, care-i cântecul dumitale preferat?

— „Comunismul nu mai e!“ a bubuit vocea lui Stamen și toată lumea a râs — cu excepția a vreo doi, trei inși care duceau dorul zilelor de demult, pentru că cele din prezent erau tare grele.

— Nu, a zis Micuțu', preferatul meu e ăsta.

Și a cântat un cântec despre un păstor care are un secret, dar nu-l poate spune decât dealurilor. Micuțu' fusese porcar pe vremuri și, înainte să-și piardă ferma și să devină angajat la stat în industria forestieră, cânta să se audă pe dealuri cât era ziua de lungă.

— Încă mai cânt, în fiecare seară, da, da, cum să nu! a zis el. Fiindcă beau; și nu pot să beau fără să cânt.

De fiecare dată când deschidea vechiul acordeon nemțesc, când vedeam cum i se umflă venele pe gât și-l auzeam cântând cu vocea aia de suferind de emfizem, mă temeam c-ar putea fi ultima lui cântare. Toată lumea bea alcool cu nemiluita. Toată lumea în afară de D., care stătea în capătul opus și bea Fanta. D. avea patruzeci de ani și un fel de-a fi blând și fără grabă. Fusese bucătar la o stațiune de pe litoral până într-o noapte când băuse în sat, îl lovise amocul și-l rupsese pe unul în bătaie. Ieșit nu de mult din pușcărie, își instalase recent un stup și în vara aceea obținuse prima recoltă de miere Manov, un sortiment valoros, cules de albine din pădurea de stejar. Înainte să plec, mi-a dat un fagure plin cu sirop din acela negru. El nici nu se atingea de miere, de parcă făcea penitență interzicându-și prea multă plăcere.

Următoarea cerere muzicală a venit de la un polițist tânăr. Patrula prin orașele și stațiunile de la sudul Mării Negre.

— Cum merge munca? l-am întrebat.

— Vara e nebunie curată, a răspuns el. Și iarna, liniște. Mai mult bețivani. Englezii sunt cei mai răi la băție. Femeile lor zici că-s elefanți furioși.

Ca un ecou din trecut, poliția bulgară lucra umăr la umăr cu patrulele de poliție germane în acest ultim avanpost al Europei, fiindcă aici era punctul terminus pentru tot felul de fugari căutați internațional, contrabandiști, desperados.

— Vin să se ascundă aici — și-a arătat către culmile întunecate ale dealurilor care se profilau din toate părțile. Păi, uită-te și tu. E perfect!

La scurt timp după aceea, urma să-și ia pistolul și să plece cu mașina prin pădure către Țarevo, să-și facă rondul de noapte. Dar deocamdată ținea și el ritmul bătând într-o ditamai toba din piele de capră, cu două antene de mașină rupte pe post de bețe.

Cineva a cerut o baladă populară care se chema „Nouă ani“ și spunea povestea unui bărbat îndrăgostit de o femeie capabilă să vrăjească orice bărbat pe care l-ar mâna nebunia să trăiască cu ea. După nouă ani, bărbații se topesc pe picioare și mor. Mama protagonistului îl imploră să nu se ducă după femeia aceea. „Dar ce-s nouă ani, mamă?“, zice el. „Deja mi-am irosit o viață întreagă fără ea!“

Unii dintre bărbații satului aveau iubite în alte localități, unii erau divorțați, iar alții n-aveau pe nimeni. Femeile erau fie văduve, fie măritate, ca Minka și ca frumoasa rusoaică. „Nouă ani“ era genul de

cântec care nu te prinde de la început, așa că a trecut o vreme până s-a schimbat atmosfera și a devenit apăsătoare, cu regrete nerostite, de parcă tot ce pierduse fiecare la un moment dat venea atunci grămadă peste noi. Culmile din zare s-au întunecat sub nori de furtună.

Ivan s-a foit în colțul lui și a întins mâna să apuce pușca. Era cel mai tânăr de la masă, un grănicer cu figura fără nicio expresie. Când s-a topit și ultimul acord, Ivan a traversat hotărât piața goală. Groaza mi-a pus un nod în gât, apoi el a ridicat pușca, a țintit cu ea furtuna care se aduna în zare și a tras o dată, de două ori, de trei ori, de patru ori, de cinci ori. Cartușele goale cădeau în cercul de beton al vetrei.

S-a întors și a proptit pușca de perete.

— Acum e mai bine, a zis el și s-a așezat.

— Mie-mi trebuie să descarc mult mai mult ca să mă simt mai bine, dar nu-i acum momentul, a glumit Stamen, risipind încordarea din aer.

Acordeonistul s-a șters pe față cu o batistă. Eram convinsă că timpanele mele fuseseră afectate în mod ireversibil.

— Viața asta de burlaci ne zăpăcește de cap, a zis Stamen împingând în fața mea o farfurie cu mâncare de porc. Mănâncă, nu lăsa. Femei ne trebuie nouă, femei drăguțe, care știu să cânte. De ce nu rămâi dumneata aici?

— Sau măcar să vină o dată pe an, ca mine, a adăugat emigrantul polonez.

— Atâtea case mari și goale! a spus frumoasa rusoaică. Plâng după oameni.

— Biserica noastră n-a mai văzut nuntă de douăzeci de ani, a intervenit mama lui Stamen.

Și atunci s-au rupt baierele cerului și șuvoaiele de ploaie au început să curgă plesnind pavajul din piața goală. Mesenii s-au risipit. M-am dus și eu acasă și mi-am adunat rufele de pe sfoară până nu se lăsa noaptea. Nu credeam în deochi, dar așa, pentru siguranță.

Când s-a oprit ploaia, m-am așezat în balcon așteptând să iasă șacalii din pâclă și, la gândul că trebuie să plec din satul ăsta, ca toată lumea mai devreme sau mai târziu, m-a înjunghiat regretul de mi-a venit să urlu.

agiasma

Cuvânt grecesc care înseamnă izvor sfânt, cu puteri tămăduitoare. Izvoarele erau cândva locuri de cult pentru traci, care o venerau pe Zeița Mamă în sanctuare cu formă de pântece matern și în peșterile strâmte și umede ale Strandjei, penetrate de razele Zeului Soare, fiu și amant al zeiței.

Mii de ani mai târziu, relația omului cu aceste agiasme rezistă, poate pentru că agiasma este un mediator între tărâmul material și cel magic, între noaptea de iarnă a incubației (Haos) și soarele verii și al renașterii (Cosmos).

Începând din luna mai, apa începe să curgă nestingherit. S-au deschis agiasmele, așa se spune. Te duci la o agiasma să-ți speli fața și conștiința, să te vindeci de boli și de blesteme și să întâmpini sosirea noului anotimp. Atârni o fâșie din îmbrăcămintea ta într-un copac din preajmă și-ți rămâne boala în urmă, sau o parte din necazuri. Atâtea pânze atârnă în copaci, încât iarna, când izvoarele se retrag la obârșie, autoritățile vin bombănind să curețe harababura.

*

Într-o dimineață, m-au dus într-un loc departe, în miezul pădurii de la graniță. Se numea Agiasma cea Mare.

TOATE ÎNCEP CU UN IZVOR

La Discotecă a început călătoria către Agiasma cea Mare. M-am alăturat convoiului care se strecura prin defileu către un loc aflat departe pe hartă. Locul cu pricina era un luminiș din pădurea de la frontieră, traversată în lung și-n lat de poteci de vânătoare și trasee de transhumanță. Am trecut pe lângă clădirile dezafectate și infestate de șerpi ale cazărmii de la graniță, în care își petrecuse adolescența emigrantul polonez și a cărei intrare cu dalele sparte era decorată cu un slogan fantomatic:

LA FRONTIERA NAȚIUNII, ORDINE PENTRU NAȚIUNE

Am călătorit într-o dubă din epoca sovietică, alături de alte femei din sat. Șoferul făcea tot ce-i stătea în puteri pe drumul desfundat, dar tot săltam în sus și-n jos pe banchetele tari, până ne clănțăneau tuturor ce dinți mai aveam în gură. Femeile duceau cu ele icoane pe care și le țineau, precum copiii, în poală, „îmbrăcate“ în dantelă și țesături roșii, dar când am aruncat o privire discretă pe sub pânzeturi, m-au surprins chipurile omenești cu ochi expresivi.

— Unele sunt foarte vechi, mi-a spus o femeie cu trăsături proeminente, masculine.

Cele mai vechi dintre icoane aveau trei sute de ani. Femeile se îngrijeau de ele ca de niște orfani.

— De-aia le scoatem din biserică doar de Sfinții Constantin și Elena, a precizat o femeie pe nume Despina, care locuia pe aceeași stradă cu mine și avea o grădină bogată și un soț imobilizat la pat.

— Drăguță, cum îți place satul nostru? m-a întrebat altă femeie, una care mesteca mereu gumă.

Îmi plăcea de ea; avea o figură sinceră, care parcă spunea mereu „Asta-i viața, se mai întâmplă și căcaturi“.

— Acuși se fac cireșele. Nu găsești așa cireșe la oraș.

— Poate au cireșe și-n Scoția, a spus Despina.

— Nu, în Scoția au whisky, a corectat-o femeia cu guma de mestecat,

făcându-mi cu ochiul. Și bărbații se îmbracă-n fuste în carouri. Nu-i așa?

Toată lumea a chicotit. Ca semn că eram una de-a lor, mi-au dat și mie să țin în poală o icoană. M-am ferit să mă uit la femeia cu ochi albaștri, înspăimântători, care nu spunea nimic și care poate că deochea, poate că nu.

— Nu prea avem musafiri pe-aici, drăguță, a spus altă femeie, fostă bucătăreasă la cantina școlii. Să fi văzut cum era satul pe vremuri!

— Școala, biblioteca, a completat Despina. Livada, câmpurile, cirezile. Mii de vite. Satul nostru era bogat.

— Ce-a fost a fost, a spus femeia cu guma de mestecat.

— Acum câțiva ani, ne-am dus la Meliki, în vizită la greci, a povestit femeia cu față de bărbat. Minunat popor.

— Minunat popor, s-au arătat toate de acord.

Grecii din Meliki erau descendenți ai celor care plecaseră și lăsaseră icoanele cu sute de ani în urmă. Mai practicau și în ziua de azi ritualul mersului prin foc, care se numea anastenaria în grecește, nestinarstvo în bulgară.

— Am fost și-n Strandja turcească, să ne vedem satele de demult, a spus femeia cu guma de mestecat. Să vedem casa mumei și-a tătânelui. Dar nu mai locuiește nimeni acolo. Sunt numai ruine.

— Sate pustiite, a adăugat femeia cu față de bărbat.

Mătura străzile și lumea îi spunea Urechea, fiindcă avea un auz fenomenal și putea deslușI conversații șoptite care se desfășurau la mai mult de o stradă distanță, în locuințe, poate chiar în mințile oamenilor. O vedeam zilnic cu mătura ei, măturând fire de praf invizibil de pe strada pustie, conectată la cine știe ce frecvențe de peste deal. Încercam să nu mă gândesc la nimic când treceam pe lângă ea, dar tot timpul se uita la mine pe sub sprâncene, ațintindu-mă cu privirea, de mă treceau fiori.

Într-un târziu, s-a oprit și duba noastră. Oamenii s-au adunat în luminiș.

Era un luminiș cunoscut sub numele de Patria, un exemplu de metonimie inspirată. Fusese martor la adunări de adoratori ai focului,

de muzicieni, petrecăreți, profeți mistici și bețivi de rând, timp de sute, poate mii de ani, până la sfârșitul anilor 1940, când cultul naturii a fost întrerupt de cultul lui Stalin. Generația mea a crescut în clipa finală a acelei întreruperi.

Pe foc clocoteau cazane cu ciorbă de miel, iar femeile din dubă s-au apucat să amestece în ele. Erau cinci platforme de lemn, numite odarche, câte o platformă pentru fiecare sat pirolatru de-a lungul graniței. Goale, arătau ca niște eșafoade. Oamenii se apropiau acum de ele, venind în mici procesiuni dinspre râu, și așezau icoanele pe suporturi. Parcă era o scenă din Omul de răchită. În loc de rugăciuni, purtătorii de icoane executau un dans ritualic, rotindu-se pe loc cu pași mici și gesticulând. Pe sub mirosul de tămâie al ortodoxiei, boarea de păgânism era inconfundabilă.

La sunetul de cimpoi și de tobă, sau tupan, m-am alăturat și eu micuței procesiuni care cobora la râu, unde femeile, fără să se lase atinse de vreun strop de apă, au dezbrăcat icoanele și le-au spălat, apoi le-au îmbrăcat la loc și le-au așezat pe platforme.

La fel ca și platformele, mesele de lemn erau fixate în pământ și întregul ansamblu era un decor permanent pentru petreceri. În miezul zilei, deja se simțeau în aer vibrații orgiastice. Aveai senzația că ritualul icoanelor are o semnificație care depășește credința, sărbătorirea sau cultura — altceva se reconstituia în scena aceasta. O simțeam, dar nu puteam s-o numesc; era ceva legat de frontieră.

Veniseră și greci în vizită, aducându-și propriile icoane, iar un grup de grecoaice se plecau la malul râului. Aici fusese patria lor și bunicii lor erau îngropați în Satul din Vale. Așa se face că Patria era și destinația unui soi special de turism: turismul ancestral.

Am pornit la deal pe cărarea către Agiasma cea Mare, care tocmai pornise să curgă — ceea ce era mare lucru, fiindcă, odată ce se deschidea Agiasma cea Mare, se deschideau toate izvoarele din Strandja. O fată s-a apropiat de mine și m-a atins pe umăr. Era îmbrăcată în alb, ca o nimfă.

— Bună, a zis ea, eu sunt Iglika.

Iglika înseamnă „primulă“.

— Pe tine cum te cheamă?

M-am oprit din mers. Pielea ei era o galaxie aurie, părul, o cascadă de grâu. I-ar fi stat bine într-o baladă. Am simțit o neliniște

superstițioasă; cum puteai să treci prin viață în felul ăsta fără să se găsească cineva să te deoache? I-am spus cum mă cheamă. A râs arătându-și dinții ca niște perle.

— Te cheamă Picătura! a zis ea și mi-a luat mâna în palma ei rece. Ai o afinitate pentru apă. Cred că noi două semănăm. Să știi că am studiat doi ani la Universitatea Manchester. Dar nu pot să trăiesc în Manchester. Nimeni nu poate să trăiască în Manchester. M-am întors.

Efervescentă ca un izvor, a vorbit tot drumul până la Agiasma cea Mare, dar, când a venit rândul nostru, a dispărut de lângă mine într-o clipită. Iglika era dintr-un sat denumit Trecerea, pentru că se află în apropiere de unul dintre puținele locuri de trecere peste Veleka, fluviul de 147 de kilometri lungime, care izvorăște dintr-o colină turcească și taie defileuri prin Strandja înainte să-și unească apele cu cele ale Mării Negre, fără să-i pese câtuși de puțin de granițe. Râurile sunt granițe în imaginația mitologică — de aceea erau „spălate“ acolo icoanele.

N-am mai văzut-o pe Iglika toată ziua. Locuitorii Satului meu din Vale m-au primit la masa lor. S-a turnat ciorbă de miel în castroane care au trecut din mână în mână; era kurban, gătit din miel sacrificat în zorii aceleiași zile. Kurban (din arăbescul qurban) înseamnă jertfirea ritualică a unui animal, câteodată pe ritmuri de tobă și de cimpoi, care continuă să însoțească principalele sărbători din Grecia și Bulgaria rurală, deopotrivă creștine și musulmane, deși eu nu mai asistasem niciodată la un kurban. În vremurile de demult, fiecare sat pirolatru își avea propriul său instrumentar sacrificial, cuțitul, toporul și butucul. Nu mai existau în prezent, dar rămăseseră micile paraclise, konak-uri, la periferia satelor pirolatre, de obicei construite deasupra câte unui izvor unde icoanele erau binecuvântate și tămâiate înainte de-a fi purtate la procesiuni ca aceasta.

— În satul Zabernovo din Strandja e o biserică construită pe locul unui izvor și al unui sit de cult antic, a rostit cineva în spatele meu, exact la momentul potrivit.

Era o femeie cu părul blond-cenușiu, ten tabagic și ochi misterioși. Ședea mai departe de mese, sub un stejar uriaș, arătând de parcă ar fi fost acolo dintotdeauna. O chema Marina.

Biserica din satul acela, a continuat ea, avea o fântână, unde s-a petrecut prima luptă mitologică. Chiar și-n ziua de azi, dacă te duci la fântână la momentul potrivit din ciclul anotimpurilor și știi cum să te uiți, vezi un bărbat și un bivol negru care ies la suprafață la căderea

nopții și se luptă până-n zori. Niciunul nu iese învingător. La primul cântat al cocoșului, se întorc în fântână.

Marina era etnografă; după treizeci de ani petrecuți în Burgas se întorsese în Strandja și-n localitatea ei natală de la frontieră, ca să-și îngrijească părinții bătrâni. Nu m-a întrebat ce caut acolo; avea ea un fel al ei de-a citi oamenii.

Sus, la mare înălțime, pădurea de stejari se unduia fără zgomot, iar vara întinerea cerul. Erau prezenți copii și octogenari, alcoolici și etnografi. Pe nou-veniții ca mine îi depistai dintr-o ochire — aveam un aer inhibat. Localnicii aveau fețe de oameni cu emoții intense, fețe pe care nu le vezi la oraș. Bărbații turnau băuturi tari, făcute în casă. Lângă fiecare platformă făcea câte cineva de pază la icoane.

— Teofanie, a spus Marina. Credința că icoanele sunt manifestări omenești ale zeilor, și prin urmare mediatoare între muritor și divin.

Am întrebat-o de ce se numește „mare“ Agiasma cea Mare. Mie mi se părea destul de mică.

— Nu trebuie să luăm totul la modul propriu, a zis Marina scuturând din cap.

A schițat un zâmbet și mi-a spus următoarea poveste.

În Antichitate, un cerb divin venea în fiecare primăvară și curăța izvorul cu coarnele până începea să curgă apa. Apoi se oferea să fie sacrificat la kurban. În fiecare an făcea la fel. De aceea nu împuști niciodată un cerb în pădurea asta, nu cumva să fie cel divin, cerbul cu coarne de aur, care încă din Epoca Bronzului aleargă către soarele noului anotimp și a cărui întrupare pământească este focul, a spus Marina.

Totuși, mie mi se părea că în vremurile acestea pădurea le aparține diverselor mafii ale vânătorilor care împușcă orice vor mușchii lor.

— Așa s-a deschis Agiasma cea Mare, a conchis ea. Și de aceea aici e locul în care adoratorii focului din fiecare generație intră prima dată în comuniune cu focul. Deschiderea, dezbrăcarea, îmbăierea, îmbrăcarea, deplasarea în cerc în sens invers acelor de ceasornic, astea-s ritualuri pe care le ținem de multă vreme.

Dar care era legătura cu focul?

— E limpede, a spus Marina. Azi e festivalul focului ținut în cinstea

Sfinților Constantin și Elena. Aceștia sunt doar o variație la cultul dublu al Zeiței Pământ și-al fiului și amantului ei, Zeul Soare. Reprezentări ale dualității dionisiac-apolinice, care se află în centrul adorației focului. Solarul și htonianul se reunesc. Pentru scurt timp. Nu se pot reuni decât pentru scurt timp.

Cerbii erau vânători și vânați. Mamele și fiii erau amanți.

— Așa lucrează imaginația metaforică.

Marina mi-a zâmbit arătându-și dinții pătați de nicotină. Desigur, ce voiam eu să știu, de fapt, era când aveam să-i vedem pe cei care pășesc pe cărbuni aprinși.

— Focul e un mister nocturn, a zis Marina.

— Asta înseamnă că avem de așteptat toată ziua?

Dar, brusc, Marina dispăruse de lângă mine. Ca un spirit al copacilor.

— Conform tradiției, călcarea se face pe tăciunii kurbanului, a spus cineva de la masa mea.

Era un tânăr cu înfățișare neobișnuită, care stătea fără să bea nimic. Era palid și avea ochii bulbucați; lăsa o impresie generală de ființă cu pielea rece ca de reptilă. Era unul dintre localnicii nestinari.

Apoi a sosit orchestra — un ins cu o tobă uriașă, cimpoierul rotofei, un rom acordeonist cu un aer melancolic pe trăsăturile egiptene și un cântăreț tânăr, cu fața ca floarea-soarelui. Apariția lui a adus ceva nou, ca atunci când se deschide o ușă și lumina năvălește înăuntru. Parcă radia lumină din tot trupul. Apropiindu-se pe cărare, cimpoierul a dat drumul unei singure note vibrante, sunetul timpului însuși, arhaic, din afara conștientului. Bătaia primordială a tobei a stabilit ritmul, apoi acordeonistul a intrat în ritmul melodiei tânguioase, iar floarea-soarelui a deschis gura și a început să cânte.

Un fel de febră a cuprins mulțimea. De parcă luminișul era acum suspendat cu noi toți în el, fiecare personaj surprins cu băutura în mână, sau culcat în iarbă, sau privind în apa râului ca într-o oglindă.

— Un adevărat nestinari are întotdeauna și-un al doilea dar, a spus Marina, care se întorsese la rădăcina copacului. Ori darul cântatului, ori pe-al profeției.

Pe vremea Primului Război Mondial, a continuat ea, în satul vecin,

Urgari, trăia o mare nestinarka, pe nume Zlata. Ea profețea, cu o precizie crudă, care dintre tinerii din satul ei n-avea să se mai întoarcă. Alți nestinari știau să citească viitorul într-o bucată de cărbune și, nu știu cum, viitorul aducea aici mereu vești proaste. Grecoaicele venite azi în vizită erau nepoatele acelor anastenarides din vechime, de dinaintea Războaielor Balcanice, care mergeau prin foc și vedeau totul cu cel de-al doilea simț, vizionar, pe care îl posedau: războiul, exilul, pierderea caselor, a animalelor și a copiilor, drumul lung și plin de tâlhari până în Grecia.

— De ce, se tânguiau ele punându-și cenușă în cap, de ce să ari câmpurile, să porți prunci în pântece, să construiești case? Vuh vuh vuh, negrul cel mai negru!

Ale lor fuseseră casele abandonate cu care se învecina locuința pe care o închiriasem eu și știau, încă dinainte de-a le pierde, că n-aveau să le revadă niciodată. În exodul populației peste noua frontieră trasată după Războaiele Balcanice, unele familii își pierduseră pruncii în pădure. Trupe paramilitare de toate culorile atacau refugiați de toate credințele și nici copiii nu erau iertați. Era o situație dificilă, tipic balcanică: un război care se dovedea mai groaznic pentru civili decât pentru combatanți și ale cărui urmări încă mai freamătă în fundal.

— Foc și apă, a spus Marina. E o terapie colectivă. Fără ea, oamenii ar lua-o razna.

Și a continuat:

— Foc și apă. Purificator, dar distructiv. Motiv pentru care cei care se aventurează în foc trebuie să intre în contact cu ceva anume.

— Cu ce să intre în contact?

— Cu suferința, a răspuns Marina, strivind mucul țigării de o rădăcină a copacului. Cu toții cunoaștem suferința. Dar să poți trece prin ea, să treci prin foc și prin apă și să ne îngădui și nouă, celorlalți, să trecem… de asta nu se transmite în familie pasiunea pentru foc. Pentru că e o cunoaștere venită de altundeva.

De la începuturile cultului focului — care e posibil să dateze tocmai din Antichitate —, adoratorii focului și comunitățile lor au venit la Agiasma cea Mare ca să intre în armonie cu noul anotimp, cu focul său, soarele, cu apa-viață și cu pădurea-casă. Primii anestenarizi-nestinari rămași în istorie veneau din satele vorbitoare de greacă și de bulgară din Strandja. Pe vremea otomanilor, teritoriul acesta era cunoscut drept kyor kaz, ținutul orb. De ce aici? Nimeni nu știe, iar

cele două sate pirolatre din inima ținutului — Madjura (populație: 0) și Pirgopulo (populație: 0) — nu mai există pe nicio hartă, casele lor au ars în timpul unei revolte împotriva otomanilor, de la începutul secolului XX, numele lor, plutind ca niște năluci la frontieră, nu mai sunt pomenite decât în amintire. În prezent s-ar fi aflat pe teritoriul Turciei.

Erau de obicei femei aflate la vârsta fertilă sau mai bătrâne și veneau în mai sau în iunie, când pe ele punea stăpânire un fel de stare ardentă, un năvalnic dor de foc. Nimic altceva nu le putea potoli. Muncile câmpului, copiii, buna-cuviință sătească, toate erau date uitării. Se făceau reci ca piatra și tremurau, dădeau ochii peste cap, își lăsau pletele despletite, își sfâșiau hainele și se năpusteau către foc cu gemete de jale și de patimă. Vuh vuh vuh.

Cele mai vechi consemnări despre adorația focului pe teritoriul Strandjei datează abia din anii 1800, dar e o școală de cercetare care i-a luat urma până la vechii noștri prieteni, tracii. Este adevărat, elita tracilor, cu preoții lor regi și cu preotesele regine, practica ritualurile solare ale orfismului, în timp ce plebea practica extazul htonian în ritualurile dionisiace. Dar, indiferent dacă tracologii au dreptate sau își lasă imaginația să zburde nițel, un lucru e limpede: creștinismul nu-i decât o frunză de smochin care acoperă o practică spirituală primitivă. În general, extazul focului pornea de la un singur om, femeie sau bărbat, și infecta toată comunitatea în decurs de o zi și-o noapte, cât dura festivalul. Preoții locali participau și ei deseori, cu discreție, la festivitățile focului, deși până în ziua de azi Biserica Ortodoxă le condamnă considerându-le vrăjitorii — lucru deloc surprinzător, de vreme ce Biserica Ortodoxă nu s-a făcut cunoscută niciodată pentru liberalismul său. De fapt, Biserica Ortodoxă Greacă arunca o anatemă atât de crâncenă asupra acestei practici, încât anasteriazii greci trebuiau să-și modifice instrumentele, dând gaida (cimpoiul) din piele de capră pe lira (scripca) mai puțin animalică.

Poveștile transmise pe cale orală despre mari mergători pe tăciuni evocă însăși natura adorației: căutarea unui echilibru între lumea umană și lumea spiritelor. Înainte de festival, Zlata se face rece ca piatra. Ca să se încălzească, își îmbrățișează cuptorul încins până la incandescență și strânge în palme tăciuni aprinși. Odată, simțindu-se stânjenit, soțul ei a împiedicat-o să intre în foc. Pe loc a lovit-o apoplexia și a paralizat. Dar apoi a auzit ritmul tupanului care bătea precum pulsația sângelui, și-a aruncat pătura de pe ea și s-a ridicat din pat. Ca o somnambulă, s-a apropiat de foc și a mers pe tăciuni. Anul următor, soțul a început deodată să geamă Vuh vuh vuh și-a rupt-o la fugă către foc. Îl apucase criza și pe el. Poate era răzbunarea sfinților

Constantin și Elena? În orice caz, Zlata și soțul ei au început să calce focul împreună, ca într-un duet, iar sănătatea și norocul s-au întors la ei. Pentru scurtă vreme. Apoi el a murit, lăsând-o singură cu șase copii.

Altă mergătoare pe tăciuni, pe nume Kerka, a intrat în foc pe când era însărcinată în ultimele săptămâni cu cel de-al șaselea copil. Într-o criză extatică, a căzut în mijlocul tăciunilor, cu burta în jos. Copilul, o fetiță, a supraviețuit, ba chiar Kerka a reușit să-i prezică viitorul: te vei mărita de două ori și vei rămâne grea la patruzeci și opt de ani. Nimeni n-a crezut-o, dar exact așa s-a întâmplat. Fiica, Kostadinka, e acum femeie bătrână și locuiește singură într-un sat de coastă din Strandja, într-o sărăcie lucie, motiv pentru care oricine o vizitează știe că trebuie să-i aducă un kilogram de făină și o sticlă de ulei. De ce? Pentru că-i place să dea pomană de pâine pentru konak, bisericuța locală. E singurul konak în care există un pat, și nu orice pat. Odată, Kostadinka a căzut și s-a rănit la picior. Rana s-a infectat și în cele din urmă a cangrenat, dar femeia era atât de săracă, încât nu-și permitea să meargă la doctor. Într-o noapte, lovită de febră, și-a văzut mama moartă intrând în casă și a strigat: Mamă, mor! Bineînțeles că mori, a zis Kerka, fiindcă n-ai grijă de tine. Acuma, uite ce trebuie să faci. Coace o pâine, fă pomană cu ea la biserică și rămâi să dormi acolo. Kostadinka i-a urmat instrucțiunile. În dimineața următoare, rana a prins a se vindeca.

Dar nu mai există mari nestinari în Strandja. E o artă apusă, așa mi s-a tot spus. Cimpoierul rotofei era fiul unuia dintre ultimii mergători pe tăciuni. Repetatele valuri de persecuție, mai întâi din partea Bisericii, iar apoi din partea statului comunist, au izbutit în cele din urmă să rupă comuniunea femeilor cu focul. Statul își avea propriii nestinari falși, aprobați oficial, care jucau teatru pentru turiști în stațiunile năpădite de kitsch ale Rivierei roșii (uneori folosind și urși ținuți în lanțuri), dar adevăratul ritual era scos în afara legii.

Marina a oftat.

— Au arestat pădurea. Totuși, în ultimele patru mii de ani, cultul focului nu s-a stins. Încă mai există speranță.

Pădurea mă încolțea cu agiasmele ei clocotitoare, cu zbuciumul ei muzical, cu chipurile care se aplecau din toate părțile, cu vigoarea crescândă din trupurile noastre. Mă simțeam ca prinsă în capcana unui vis — bun sau rău, nu știam. Marina zâmbea enigmatic.

— Ai simți-o și tu, mi-a spus. Energia e foarte concentrată aici.

Trebuie să fii pregătită s-o primești. Altfel te îmbolnăvește. Locuri ca ăsta mai sunt în Strandja. Dacă mai rămâi pe-aici, te vor găsi.

— Mai rămân pe-aici, i-am spus.

Marina s-a uitat la mine fără să mă privească în ochi, un truc de-al ei care te descumpănea.

— Ai grijă, m-a avertizat. Strandja nu-i pentru oricine. E un munte care nu te lasă să intri.

Toată lumea părea drogată. Pădurea era ca un opiaceu.

— Și nici nu te lasă să ieși, a adăugat Marina.

M-a izbit deodată motivul pentru care era important să vii în pădurea asta. N-avea nimic de-a face cu sfinții Constantin și Elena.

Dincolo de fețele bătrânelor cu copii și nepoți plecați departe, în țări străine, pe când în jur se purtau războaie reci sau încinse, pe când erau șterse de pe fața pământului regimuri politice și armate întregi, și doar icoanele cu chipuri omenești rămâneau neatinse în poala lor, am înțeles de ce. Era o poveste nespusă — dar era cântată, dansată, purificată în foc și-n apă, an după an. Pe când Imperiul Otoman se dezmembra încet și Războaiele Balcanice smulgeau oamenii de pe pământurile lor, femeile erau forțate să treacă această graniță sub amenințarea morții. Apoi, timp de o jumătate de secol, le-a fost interzis s-o treacă sub amenințarea morții. De aceea era importantă venirea aici, atât de aproape de frontieră în spațiu, și totuși atât de departe în timp.

După-amiază, grupul s-a îngrămădit în duba sovietică și a pornit înapoi spre sat, fiecare ținându-și în poală icoana îmbrăcată.

— Au nevoie de odihnă, a spus femeia care mesteca gumă și mi-a făcut cu ochiul la plecare.

La căderea nopții, un om a întins tăciunii cu grebla, iar toba și cimpoiul și-au rostit cântările ritualice pentru cei care mergeau prin foc. Trei, câte una pentru fiecare etapă a ritualului. Prima se numea Plecarea; în timpul ei, orchestra și mergătorii dădeau roată de trei ori tăciunilor, în sens invers acelor de ceasornic. Pe ritmul plin de alean și de senzualitate al unei muzici din soiul acela care te face să simți că aparții pădurii a început etapa htoniană. A doua piesă muzicală, Posesia, îi însoțea pe nestinari în foc. Cei doi bărbați cu piele de reptilă și două grecoaice au pășit pe tăciuni, fiecare strângând la piept

câte o icoană. Au traversat toți patru porțiunea cu jar și au trecut unii pe lângă alții fără să se privească sau să-și taie calea. Nu era un moment de conexiune între oameni, era vorba de stabilirea unei conexiuni cu focul, prin intermediul icoanelor.

Marina mi-a șoptit că există câteva deosebiri între nestinarii din Strandja și alți mergători-prin-foc tradiționali. Călcatul tăciunilor până se făceau cenușă. Surplusul de daruri de care se bucurau. Și mai presus de toate: în vremurile de demult, comuniunea fizică cu focul era punctul culminant al unui calendar anual de ritualuri în care figurau diverse avataruri ale celor două elemente primordiale: Zeul-soare-foc și Zeița-noapte-peșteră.

Era ca și cum te-ai fi aflat în interiorul unei inconștient colectiv. Cele două grecoaice veneau dintr-un sat în care ritualul se păstrase în cea mai bună stare, dar se practica doar într-o societate de inițiați foarte exclusivistă, și tocmai acest protecționism salvase anastenaria grecească în forma ei autentică. Arșița tăciunilor îi învăluia pe privitori. Părul meu stătea să se aprindă. Nu-mi mai amintesc a treia melodie, cea denumită În foc.

Extaz: să fii extras din tine însuți. Extazul se experimentează colectiv în pădurile astea încă de pe vremea serbărilor dionisiace. Dar acesta e doar un fel de extaz. Unii istorici cred că antica Tracie e o epocă prea îndepărtată pentru a căuta acolo prima scânteie. Un cercetător din partea locului speculează că primii anastenarizi s-ar putea să fi fost călugării isihaști de la Paroria. La urma urmei, există similitudini: meditația intensă, schimbarea temperaturii corporale, dizolvarea egoului și comunicarea cu energia divină. Mai e vorba și de gesturi: la fel cum călugării isihaști practicau o meditație prin legănare, tot astfel exista și aici un obicei (pierdut în haosul demografic al Războaielor Balcanice) conform căruia anastenarizii se legănau și-și loveau capetele de icoane ale Fecioarei Maria. Și, în sfârșit, simbolurile materiale: în vechea iconografie nestinară, Sfânta Marina calcă pe pământ roșu, în timp ce din poalele îmbrăcămințiii îi ies șerpi, iar Fecioara Maria e îmbrăcată în roșu. Roșu ca „veșmintele“ icoanelor de azi, roșu ca mantiile Sfinților Constantin și Elena. Pe călugării de la Paroria i-au risipit războinicii islamului în anii 1350, dar oare e posibil ca moștenirea lor secretă să fi fost încredințată populației civile?

— Sssss, a sâsâit ca un șarpe una dintre grecoaice, de pe porțiunea încinsă.

Nedumerită, m-am uitat la Marina, dar fața ei luminată de văpaia

tăciunilor era întoarsă către cerul nopții. Sâsâitul, mi s-a spus mai târziu, era un semn de cinstire a Sfintei Marina, patroana șerpilor și a focului.

— Să fii atentă la bulgărele de foc, mi-a spus Marina. Apare câteodată cam la vremea asta din an.

Misteriosul bulgăre de foc văzut de locuitorii Strandjei, care s-ar putea să fie un dragon zburător. Am ridicat privirea către cerul spectral și am văzut galaxii apropiindu-se.

Câteva zile mai târziu, ducându-mă cu treabă în satul Trecerea, care domina la rândul său o albie de râu prăpăstioasă, am văzut-o pe Iglika împreună cu un nestinari cu fața palidă. Erau la locuința bunicii ei, într-o după-amiază, la umbra viței-de-vie. Neatinși de soare, arătau ca doi frați gemeni coborâți de la o latitudine scăldată în cețuri, într-o scurtă vizită pe pământ.

Mergătorul pe tăciuni m-a salutat cu un surâs convențional. L-am întrebat cum se simte.

— Reîncărcat, a spus el distant. Focul mă încarcă.

Am salutat-o pe Iglika, dar ea nu și-a amintit de întâlnirea noastră de la Agiasma cea Mare, poate nici de adunarea propriu-zisă. Avea o privire complet goală. Iar când i-am strâns mâna rece, m-a apucat și pe mine îndoiala.

ceșma

Din turcescul çeşme. Cișmeaua, fântâna curgătoare cu apă de băut pe care o întâlnești pe marginea drumurilor peste tot în Balcani, unde îți legi calul, îți umpli cu apă plosca din piele de capră, tai un pepene, arunci resturile la stâlpul unui coș de gunoi. Câteodată mai e acolo și câte o placă memorială care marchează locul de veci al vreunui erou local sau păstrează pentru cineva amintirea unei persoane iubite. Verișoară prozaică a agiasmei, ceșma este ospitalitatea fără gazdă, Balcanii fără frontiere. Apa e bună și-ai vrea să mai zăbovești, gâdilat de fluturi.

Dar, dacă zăbovești, se întâmplă diverse lucruri. Mă oprisem și eu la o cișmea de pe marginea drumului, la capătul unui cătun somnoros. Când m-am întors, bărbatul era deja în spatele meu.

UN PENSIONAR DE LUX

Era bronzat și se purta de parcă drumul ar fi fost proprietatea lui.

— Am venit numa' să văd care-i treaba, a zâmbit el politicos.

Era atât de bine îmbrăcat, atât de diferit de localnici, încât cu greu i-ai fi ghicit vârsta.

— Te-am văzut de lângă casă.

M-a măsurat cu privirea din cap până-n picioare. Ajunseserăm în dreptul mașinii mele.

— N-ai vrea să bei o cafea cu noi?

Mi-a citit îndoiala pe față.

— Suc de portocale? Suntem aici, la doi pași.

A arătat către casa somptuoasă, pe jumătate ascunsă după un zid pe lângă care trecusem deja, minunându-mă de un asemenea exemplu minunat de baroc gangsteresc, deloc genul de casă pe care te-ai fi așteptat s-o vezi prin satele astea fantomatice. Mai târziu, când i-am descris întâlnirea unui localnic din satul „meu", acesta mi-a spus: „A, da, ăla cu nevasta care iese să arunce gunoiul goală pușcă".

Am parcat în fața zidului în stil Hacienda și am intrat nutrind presimțiri rele. Bordura piscinei din curte era presărată cu statui de ipsos reprezentând animale exotice.

— Soția mea e austriacă, a fost anestezistă și-a ieșit la pensie, a spus el pe un ton ambiguu, după care a intrat în casă să aducă răcoritoare.

Soția, în bikini, ședea cocârjată pe un șezlong. Mi-a zâmbit, mijind ochii ca două tăișuri. Avea părul blond platinat și pielea de culoarea mahonului.

— Ei sunt câinii noștri, a spus ea — și mi-a comunicat numele celor doi ciobănești germani.

Era rasa aia care se dresa odinioară pentru a vâna oameni, mascote adorabile ale vieții de frontieră din timpul comunismului.

— Pe câini îi iau cu mine când mă duc la vânătoare, a spus gazda,

ieșind cu un pahar de suc pentru mine, cu whisky pentru el și cu nimic pentru soție. Dar nu mă duc să ucid. Am deja de toate. Nu mai am nevoie să și ucid.

— Ia loc, destinde-te, m-a poftit soția, arătând către un scaun de lângă al ei.

M-am așezat țeapănă.

— Cunoști pe cineva care-ar vrea să cumpere casa asta? m-a întrebat bărbatul. E de vânzare.

Am întrebat de ce vor s-o vândă.

— Ei, păi, ne mutăm în Spania. Ne-am săturat de stat aici. Ne-am construit casa visurilor, tot ce vrem e să trăim bine, dar de fiecare dată când plec de-acasă văd numai țigani.

— Țigani, a zis soția scuturând din cap, cu un zâmbet ce aducea cu o tăietură de cuțit de-a curmezișul figurii ca de cal. Trebuie să ținem porțile încuiate tot timpul.

— Țiganizarea acestei țări a atins proporții epidemice. Precis ai observat și dumneata, a zis el cu un aer posomorât și s-a uitat la mine pe deasupra paharului de whisky, căutând să-mi obțină aprobarea, după care a schimbat tactica. Ești singură? Ce faci în sălbăticia asta?

Poarta închisă era operată electric, cu cod.

— Caut povești despre frontieră, i-am răspuns.

Mi-a aruncat o privire pătrunzătoare.

— Ce-i cu frontiera?

— Păi, știi și dumneata.

Știa. S-a dus în casă și a adus o foaie de hârtie.

— Stai să-ți arăt, că sunt lucruri pe care nu le cunoști, drăguță, a spus el și s-a apucat să deseneze. Ăsta e fluviul Rezovo. De cele mai multe ori, pe-aici treceau est-germanii. Ce-și ziceau ei, e doar o pădure, nu-i ca Berlinul. Floare la ureche. Dar nu știau ce-i așteaptă. Pentru că aici era un zid fals de sârmă ghimpată… și uite-aici era ăla adevărat.

A schițat gardul dublu de sârmă ghimpată.

— Când șmecherii ăia nu reușeau s-ajungă de partea cealaltă, rudele și prietenii lor, sau cine i-o fi așteptat acolo, înțelegeau… Și pe urmă, ăia de-acasă, din Berlin, încasau doi ani. Unii nu mai ieșeau vii din pușcărie. Dar mai întâi îi puneau la perpelit. Aveau un departament special pentru asta. Și după câteva zile cântau ca privighetorile.

Din spatele unui colăcel de fum, soția a zâmbit în felul ei vag ironic.

— De unde știi toate astea? am întrebat.

— Pentru că pe vremea aia lucram la Centrul Cultural din Berlin. Aveam pașaport pentru toată Europa, deși n-am abuzat niciodată de el. Bineînțeles, serveam drept curier între Berlinul de Est și cel de Vest. Dar de-o vreme huzuresc din pensie.

— Ce fel de curier?

Deși știam deja.

— A, păi, scrisori, chestii în plicuri.

Mi-a făcut cu ochiul.

— Nimic sinistru.

Fusese pe statul de plată al Securității Statului. Centrul Cultural din Berlin era o acoperire, în spatele ei se desfășura adevărata activitate „culturală“ — spionaj, contrabandă, sifonarea fondurilor publice.

— Îmi dau seama că ești naivă. Lucrurile nu erau chiar așa, numai în alb și negru, a continuat el cu o ardoare neașteptată. Nu existau nevinovați, doar oportuniști. Și-o cereau, ăsta-i adevărul, încercau ei să fie mai isteți ca sistemul. Dar sistemul era mai deștept. Crezi că localnicii erau nevinovați? Ha! Uite, de pildă, un cioban de prin partea locului, un suflet de om simplu. Genul în care poate să aibă încredere un tânăr fugar rupt de foame, înghețat și rătăcit în pădure, când ciobanul îi zice „Stai aici, că-ți aduc ceva de mâncare“. Pe urmă se duce și-l pârăște la patrulele de grăniceri. Cătușe și auf Wiedersehen. Iar ciobanului i se dă un ceas. Un ceas sovietic. Așa erau localnicii ăștia prietenoși.

Un ceas sovietic pentru o viață de om.

— Vezi turnul ăla de-acolo?

A arătat cu degetul către antena radio de pe vârful celui mai apropiat

deal.

— Ăla era folosit de stat ca să tragă cu urechea. În restul țării, blocau transmisiile radio, dar aici, la graniță, intrau pe recepție și ascultau.

Soția lui închisese ochii și se concentra asupra bronzatului.

— Statul comunist și protejații lui puneau mâna pe miliarde. Jefuiau țara pe față. Cărau în serviete antichități și averi întregi. Și știi de ce mulți dintre ăștia au rămas la putere până-n ziua de azi? Pentru că sunt profesioniști. E imposibil să-i învingi.

— Dar dumneata? am întrebat. Cu dumneata cum rămâne?

— Cu mine?

A ridicat mâinile într-un gest care sugera neutralitatea.

— Eu am rămas în străinătate.

Apoi a arătat cu capul spre soția lui.

— M-am întors abia acum câțiva ani. Ca să duc o viață bună. Dar e imposibil.

— Țiganii, a zis soția. Nu-i pot vedea în fața ochilor.

— Nu doar din cauza lor. Din cauza tuturor. Ești singură? Trebuie să te ferești de bărbații balcanici. Sunt tare răi.

— Da, a zis soția, deschizând un ochi jucăuș. Bărbații balcanici, răi de tot.

Și-a scos sutienul și o clipă m-am gândit cu groază că vor să mă invite la o partidă de sex în trei. Sânii îi erau la fel de bronzați ca restul corpului.

— Sexiști, rasiști, retrograzi, xenofobi, a continuat el, apoi s-a întors spre mine. Cine te plătește pentru asta? Cineva trebuie să te plătească.

— Sunt scriitoare. Nu mă plătește nimeni pentru nimic, din păcate.

A pufnit cinic și a clătinat din cap.

— Pe vremuri, în zilele bune, aveam metodele noastre pentru ăștia ca tine, a zis el.

— Cum adică ăștia ca mine?

În privința metodelor eram deja lămurită.

— Genul progresist. Care umblă peste tot și pun întrebări. Ah, ce păcat! În multe privințe, atunci a fost o epocă de aur.

Venise vremea să le mulțumesc pentru suc. Am întins mâna să iau pagina pe care desenase.

— Stai să-ți dau numărul meu, a zis el, în caz că-ți vine-n minte cineva care ar putea să cumpere casa.

Mi-a luat pagina din mână, a rupt un colț și a scris la repezeală ceva pe el, apoi a rupt în bucățele restul foii și le-a adunat grămăjoară pe masa de sticlă.

Ceasul lui nu era rusesc, ci elvețian.

— Mai vino pe la noi, a surâs soția.

M-am întrebat cât de mult înțelegea sau o interesa, dar nu era momentul pentru asemenea introspecții.

El m-a condus prin poarta electrificată până la mașină, iar după ce am urcat la volan, s-a aplecat prin geamul deschis și mi-a zis nonșalant:

— Nu te-apuca să dezgropi morminte vechi, drăguță. Nu interesează pe nimeni.

— Pe mine mă interesează, am spus.

A bătut cu palma în acoperișul mașinii în semn de bun-rămas.

Singurii oameni pe care i-am văzut pe drumul spre ieșirea din sat au fost doi bătrâni boțiți, care ședeau pe o bancă prăvălită, îmbrăcați în salopetele acelea muncitorești de un albastru spălăcit, pe care odinioară le repartiza statul „pe gratis“, precum deținuților în pușcării. Dacă i-aș fi atins, poate-aș fi descoperit că li se oprise mecanismul intern undeva cu douăzeci și cinci de ani în urmă.

M-am întors la cișmea și am golit sticla cu mână tremurătoare. Am ținut-o din nou sub jet, multă vreme, lăsând apa să se reverse, până am văzut colțul de hârtie pe care-mi scrisese numărul lui.

Dar nu era niciun număr, doar un mesaj: „N-ai decât o singură viață“.

Numărul de turiști străini „dispăruți“ între 1961 și 1989, citat de diverse surse ca fiind înregistrat în arhivele Ministerului Bulgar de Interne. Nu știu dacă acesta e numărul real, dar știu că nici măcar un singur soldat sau politician n-a fost pus sub acuzare. Mulți dintre cei 415 au fost îngropați în morminte nemarcate chiar de soldații care i-au împușcat. Erau germani, polonezi, cehi, unguri, ceceni și alți cetățeni ai Uniunii Sovietice, de obicei cupluri tinere, călători solitari sau perechi de prieteni. Motivele pentru care au făcut pasul acesta disperat erau diverse: situații sociale fără ieșire, dispute familiale, iubiri complicate, fentarea serviciului militar, dorința de-a se reuni cu familia sau cu persoana iubită din Vest. Bulgaria avea reputația înșelătoare de-a deține o „graniță verde“, prietenoasă, mult mai ușor de trecut decât Zidul Berlinului. Cel mai adesea însă, victimele acestei granițe erau chiar bulgarii; de-a lungul Războiului Rece, au fost împușcați cu sutele, uneori și femei, și copii. Au și scăpat cu sutele.

Dintre celelalte naționalități, cei mai mulți veneau din RDG. Numărul est-germanilor care au încercat să treacă această ultimă frontieră dintre Pactul de la Varșovia (Bulgaria) și NATO (Turcia și Grecia) se ridică la circa 4 000. Dintre aceștia, 95% au fost arestați de grănicerii bulgari și au fost condamnați la închisoare. Unul dintre ei era un tânăr DJ din Leipzig, pe nume Thomas, care, în 1981, a fost mutilat de câini și împușcat în picior. Armata l-a dus la spitalul din Burgas, unde i-a fost amputat piciorul înainte de-a fi repatriat. Treizeci de ani mai târziu, s-a întors ca să revadă locul din dreptul gardului de sârmă ghimpată, unde trupul și viața i se schimbaseră pentru totdeauna, și s-o reîntâlnească pe sora medicală care îl îngrijise la Burgas.

Din punct de vedere birocratic, germanii reprezentau un caz special: cele două guverne înfrățite semnaseră un acord „pentru prevenirea evadării în Vest a cetățenilor Republicii Democrate Germane prin trecerea graniței cu Republica Populară Bulgaria, pentru reținerea celor care încalcă legea și predarea lor către autoritățile de drept“, iar la sfârșitul anilor ’60 — conform unor afirmații neprobate — Stasi a mers și mai departe: prin intermediul ambasadei RDG din Sofia, a înființat un fond pentru recompensarea soldaților bulgari care ucideau cetățeni germani fugari. Mai erau și alte avantaje: medalii pentru „servicii excepționale“, permisii suplimentare și câteodată chiar vacanțe în RDG.

Printre ultimele victime ale acestei frontiere s-a numărat un băiat de 19 ani din Leipzig, pe nume Michael, care a fost executat de un grănicer de 20 de ani cu un singur glonț tras de aproape în obraz, sângerând până la moarte, la o sută de metri distanță de teritoriul Greciei. Se petrecea în iulie 1989, cu patru luni înainte să cadă Zidul Berlinului. Părinții lui, care erau divorțați, au sosit la Sofia să-i vadă cadavrul, iar maică-sa și-a petrecut restul scurtei sale vieți încercând să-l aducă în fața justiției pe grănicer. Michael își petrecuse toată adolescența plănuindu-și evadarea dintr-un viitor previzibil. Își luase la el toate economiile: 790 de mărci și o monedă de aur.

SÂRMA GHIMPATĂ DIN INIMĂ

Era o casă oarecare, o locuință sătească dărăpănată, cu gard scund de piatră, cu galoși de cauciuc la intrare și cu o bucată de carton în locul unei ferestre sparte. Grădina era toată numai foșnet de trandafiri și de meri cu fructe mici, timpurii, care îți umpleau gura de amăreală când mușcai din ele. Țuică de casă din prune fermentate în cazane de câte o sută de litri, lângă robinetul de afară. Mirosul lemnos al roșiei grase și dulci, din soiul „inimă de bou“, m-a lovit încă din clipa în care am deschis poarta.

Aici locuia un bătrân cu care voiam să mă întâlnesc pentru că, în perioada anilor ’60, ’70 și ’80, fusese caporal în divizia a 7-a grănicerilor militari.

Nu te duce, mă avertizaseră localnicii, nu-i sănătos la cap. Nu vorbește nimeni cu el, n-are prieteni, plutește necazul peste capul lui de când a făcut ce-a făcut.

În spatele porții era o piatră memorială monolitică, înaltă cât un stat de om, dedicată unui grănicer care, după expresia preferată în Balcani pentru exprimarea autocompătimirii, fusese „ucis cu sălbăticie de turci“ în 1948. Era vorba de tatăl lui, care, mai târziu, în versiunea cosmetizată a poveștii, apărea drept erou, deși nu fusese deloc erou, ci doar un spion trădat de alți camarazi spioni, răpit și dus la Istanbul. Era o poveste nebuloasă despre mașinațiile unor agenți dubli, în care erau implicate serviciile de contraspionaj bulgar, sovietic și turc și care îți lăsa impresia că acea crimă sălbatică fusese comisă nu de „turci“, ci de MGB, succesoarea criminalei în masă NKVD și înaintașa KGB-ului.

De poartă era prins un anunț mortuar în care apărea portretul unui tânăr zâmbitor, în uniformă militară. Îl chema Nasko și murise în 1986. În ochii lui căprui, inteligenți era ceva care mi-a rupt inima. Speranță.

L-am găsit pe bătrân la cotețul orătăniilor din spatele casei, fugind după găini cu o roabă goală. Vânjos, cu pieptul înfundat, îmbrăcat din cap până-n picioare în haine de camuflaj și încălțat cu bocanci militari, cu șireturile dezlegate. Când m-a văzut, s-a oprit din înjuratul găinilor și a dat drumul roabei.

— Care-i problema?

S-a apropiat de mine și m-a fixat amenințător cu un ochi albastru. În locul unde ar fi trebuit să se afle celălalt ochi, pielea îi era cusută complet. Am făcut un pas înapoi. Era nebărbierit și avea un iz acru, de sudoare și pileala de cu o seară în urmă.

— Am venit în vizită în sat, i-am spus și am adăugat: Condoleanțe pentru soție.

Soția îi murise cu o săptămână în urmă. În primul moment, am crezut că are de gând să mă îmbrâncească pe scări într-un șuvoi de obscenități. Dar mi-a răspus:

— Stai jos.

Apoi a tras un scaun de plastic pentru mine și altul pentru el. M-a întrebat cum mă cheamă și de unde sunt, după care am tăcut amândoi. Mâinile enorme și noduroase nu-și găseau locul în poală. Mi le-am imaginat frângând gâtul unei găini. Dar el a cules o prună vineție de pe o ramură joasă și mi-a întins-o.

— Ce-ați pățit la ochi? am întrebat cu voce răgușită, punându-mi pruna în poală.

— Infecție, a răspuns el. Și săptămâna trecută a murit a bătrână. S-a dus totul. Nu știu de ce, dar viața mea nu s-a aranjat cum trebuie.

După un timp, a adăugat:

— Am avut un băiat. Nasko.

A început să-i tremure bărbia și din unicul ochi rămas au pornit deodată să-i curgă lacrimi.

— Băiat mintos, bun. Urma s-ajungă ofițer. La radiocomunicații. În el ne puneam noi nădejdea.

— Ce s-a-ntâmplat?

— Accident, cică. Ofițerul comandant l-a pus să dinamiteze o carieră. Să facă rost de piatră pentru vila nu știu cărui general. În miez de noapte. Un focos a lovit o piatră rătăcită. O bucată ascuțită din piatra aia l-a tăiat în două.

„Accidentele“ cu soldați erau atât de obișnuite înainte de ’90, încât moartea lui nici n-a fost investigată, și, oricum, viețile soldaților contau la fel de puțin ca cele ale fugarilor pe care erau obligați să-i

vâneze.

— Băiatul meu… o secundă și s-a dus. Fiindcă nu știu ce general își dorea vilă.

Acum îi curgeau lacrimi și din orbita fără ochi.

— Pe urmă, în 1989, s-a-ntors lumea cu susu-n jos. Pospaiul de bani pe care-i pusesem deoparte s-a făcut praf peste noapte. Și Nasko nu mai era.

Am stat acolo, cu el, toată dimineața, sperând să obțin o mărturisire, un indiciu, un rezultat de orice fel. Printre lacrimi, îndrepta spre mine ochiul panicat:

— Ha? N-aud.

În mod repetat, nu a reușit să audă acea întrebare.

— Viața mea nu s-a aranjat cum trebuie, spunea iar și iar.

S-a înveselit când l-am întrebat despre restul familiei. Băiatul fiicei sale era polițist de frontieră.

— Și dumneata ce zici de asta? l-am întrebat.

S-a întors spre mine cu un aer nelămurit, de parcă i-aș fi vorbit într-o limbă străină.

— E băiat bun, a zis.

— Patru generații de grăniceri, am insistat.

— Da.

A zâmbit vag și i-am citit îndoiala pe față.

Iată ce auzisem, povestit cu fereală de localnici. Aici, unde datele și faptele petrecute avuseseră un caracter definitiv, tot zvonul rămânea moneda de schimb preferată.

Executase un cuplu de cehi, sau poate polonezi, vorbea lumea. Pentru că ei erau inamicul, pentru că astfel se mai ușura viața de cazarmă: nu mai era nevoie să completeze formulare. Îi îngropaseră în pădure, în gropi săpate la mică adâncime.

Turnase benzină pe doi tineri de etnie turcă și le dăduse foc, vorbea

lumea. Pentru că încercaseră să treacă frontiera, pentru că erau „turci“, pentru că pur și simplu avea puterea s-o facă.

Văzuse un soldat din unitatea lui dând bir cu fugiții, vorbea lumea, așa cum se întâmplă uneori cu cei obligați să facă de pază la graniță, și-l împușcase în spate. Pentru că trădătorii merită să moară, pentru că nu suporta să vadă pe cineva că scapă cu fuga.

Totuși, relatările erau contradictorii. Poate crimele acestea nu erau opera lui, sau nu doar a lui. Poate de-a lungul timpului se transformase într-un depozitar convenabil al secretelor întunecate ale altor oameni.

La un moment dat, am băgat de seamă că plângeam și eu. Unele lucruri nu se mai pot repara și atunci ne vin în ajutor lacrimile. În ochiul lui de un albastru ca oțelul sclipea instinctul animalic de supraviețuire, care la oameni se transformă în nevoia de a fi îndrăgit, de a avea dreptate, pentru a putea să trăiești mulțumit cu tine însuți. El se schimbase, vorbea lumea, se închisese în sine, se sonase, iar apoi îi murise fiul. Așa vorbea lumea, pe tonuri scăzute, cu un amestec de milă, repulsie și rușine.

Oamenii de felul lui, fanaticii cinstiți, monștri frankensteinieni ai mașinăriei totalitare, erau blestemați să poarte în suflete Cortina de Fier, pentru ca rentierii de lux să-și poată sorbi whiskyul și să se lase purtați de amintirea epocii de aur.

— Pleci deja? m-a întrebat el tresărind, ca trezit din vis. Nici nu te-am servit cu nimic. Încep să uit de bunele maniere. Să mai vii. Ia niște prune, uite.

Și-a târșâit picioarele până la prun și s-a apucat să culeagă agitat fructele, cu o mână tremurătoare, îngrămădindu-le în îndoitura brațului, până au început să cadă sunând stâlcit pe ciment.

klion (1961-1990)

Numele de alint pe care l-au dat militarii grăniceri gardului de sârmă ghimpată electrificat și dotat cu alarmă, care străbătea pădurea și închidea ermetic țara, nu care cumva să ia contact cu vecinii. Numele oficial era Saorajenieto, Instalația, iar Instalația se afla acolo, chipurile, pentru a opri infiltrarea inamicilor. Dar dacă te uiți la partea de sus a gardului, care încă mai e în picioare pe unele porțiuni, vezi că sârma e îndreptată către adevăratul inamic: cel din interior.

În zona aceea crepusculară își duceau traiul soldații; numărau lunile și uneori anii până la permisia promisă, iar uneori mureau chiar de mâna lor sau de mâna vreunui camarad cuprins de o criză de furie. Îi însoțeau doar câinii, antrenați să-i aline pe unii și să-i vâneze pe alții. Erau două feluri de grăniceri: soldații de carieră, precum bătrânul cu un singur ochi, și tinerii de nouăsprezece ani, care fuseseră repartizați la frontieră ca să-și îndeplinească serviciul militar obligatoriu de doi ani. Serviciul la graniță era cel mai de temut dintre toate, deoarece coloneii responsabili cu forțele de graniță erau cunoscuți, după expresia unui fost soldat, drept „diavoli deghizați în oameni“. Un alt fost grănicer mi-a spus: „Când nu mai ai deloc contact cu lumea exterioară, pot să te facă să crezi orice“. Cu barbarismul ei feudal, funcționând ca o mașinărie bine unsă, viața în spatele Instalației era un microcosmos perfect al societății totalitare.

Fâșia de pământ care se întindea de-a lungul Instalației era cunoscută drept Făgașul Morții. Până și urma unei gheare de pasăre ar fi fost vizibilă pe solul netezit și întreținut cu mare grijă.

MORMÂNTUL LUI BASTET

De-a lungul anilor, auzisem povești despre locul acesta, iar acum ajunsesem să-l văd cu ochii mei. Era atât de aproape de graniță, încât mi-a și apărut un mesaj pe telefon: „Turkcell vă urează bun venit în Turcia“.

Ca să ajungi acolo, aveai nevoie de o călăuză cu mașină de teren. Călăuza mea se numea Niki, iar tânărul Niki era scund, dar lat în umeri; nu împlinise nici treizeci de ani, dar părul îi era deja grizonant. Conducea o furgonetă emblematică pentru stilul sovietic, pe care cei care o dețineau o botezaseră UAZ-ka. UAZ-kaurile se produceau la Uzina de Automobile Ulianovsk, modelul fiind neschimbat din anii 1940; cu acest vehicul își lua Niki vizitatorii din ultimul oraș frontalier, îi ducea pe scurtul drum către Turcia și mai apoi în pădure.

N-am văzut deloc trafic până să apară, brusc, o pereche de inși nebărbieriți, cu rucsacuri în spate, care arătau așa cum arăți după ce ai traversat Turcia cu pasul. Erau niște umbre umane. Le-am prins privirea când am trecut pe lângă ei. N-au schițat niciun gest.

— Stop! i-am strigat lui Niki.

Oare le puteam oferi ceva? Dar Niki, fără să oprească mașina, a dat un telefon.

— Doi tipi pe marginea drumului, chiar înainte de bifurcația spre Situl Mare, a relatat el.

Și asta a fost tot.

— Vor să se predea, mi-a explicat el, observându-mi expresia feței. De-aia merg pe marginea drumului, în loc să se-ascundă în pădure. Măcar o să vină ăștia din patrulă să-i salte și să-i ducă la secția de poliție, să-i scutească de mers.

— Dar…

— De-o vreme, a continuat el, văd de-ăștia zilnic. Nu pot să mă implic.

— Dar nu-ți pare rău de ei?

— Ba cum să nu, a zis el și a ieșit de pe șosea, luând-o pe un drum desfundat. Dar n-am cum să opresc războiul din Siria, este?

I-am înțeles punctul de vedere, chiar dacă asta nu schimba faptul că nu ne opriserăm să le oferim nimic celor doi oameni cărora le lipsea totul. Era un an în care refugiații încă mai treceau granița în perechi, nu cu sutele și cu miile.

Am trecut prin poarta deschisă și ruginită a klion-ului.

— Poarta asta a stat încuiată până anul trecut, a spus Niki. Îți trebuia cheie.

— De unde făceai rost de cheie?

— N-aveai de unde. Trebuia să vii cu un ghid local care să aibă cheie.

Au ținut-o încuiată timp de douăzeci și cinci de ani după sfârșitul Războiului Rece!

Niki, care avea douăzeci și cinci de ani, nu pricepea de ce mă agit așa. Pentru el, klion-ul era doar un exponat de muzeu din epoca mitologică a comunismului, când toată zona aceea, inclusiv cochetul oraș de la frontieră, era cunoscută ca Zona Frontalieră Numărul Unu. Dar se pare că mai exista și un alt motiv pentru care porțiunea aceasta de klion fusese încuiată atâta vreme.

Următoarea poveste care mi-a ajuns la urechi începe în 1981, în spatele klion-ului, dar își are rădăcinile într-un timp nedatat din Egiptul antic. E imposibil de separat adevărul de teoriile conspirației; singurele informații certe sunt morțile.

În 1981, un genist dintr-o unitate locală de grăniceri a fost chemat la o întâlnire ultrasecretă cu niște arheologi de la Departamentul Patrimoniului Cultural. Când primea o invitație de acest fel, pe muritorul de rând începea să-l ia cu sudori, pentru că știa că nu e de fapt o invitație. Genistul trebuia să ia parte la o expediție secretă pe un deal îndepărtat din Strandja, de cealaltă parte a klion-ului.

Topografic, zona era cunoscută ca Situl Mare, pentru că în vecinătate se descoperiseră câteva straturi de locuire antică: un complex de cult tracic circular, denumit Mișkova Niva, cu tot cu altar de sacrificiu și cu relicvariu inscripționat de mâna unor preoți orfici, o necropolă tumulară, un fort tracic romanizat, o vilă romană de vacanță și o rețea de mine de cupru antice. Din vârful colinei de 700 de metri înălțime puteai privi în jos la panorama dealurilor înverzite ale Turciei.

Iar dacă priveai în sus de la poalele dealului, îi puteai vedea forma asemănătoare cu o piramidă egipteană, mai mult decât a oricărui alt

deal piramidal. Singurii oameni care veneau aici erau soldații care patrulau granița și arheologii Războiului Rece. De aceea, ruinele se păstraseră într-o stare bunicică. Însă vânătorii de comori din ultimii douăzeci și cinci de ani jefuiseră necropola și reușiseră cumva să demoleze în întregime un turn roman. Niki și cu mine am stat și ne-am uitat la necropola în formă de soare. Pe timp de zi, locul acela emana o energie de mare intensitate.

— Nu-i de mirare, i-am zis lui Niki, că nenorociții ăștia de vânători de comori fac legea aici. Că doar urmează o potecă deja bătătorită.

Niki a zâmbit cu o politețe indiferentă.

Pe la începutul anilor ’80, baronii comuniști au înființat un Departament al Vânătorii de Comori în cadrul Academiei de Științe a Bulgariei; cetățenii erau încurajați să dea raportul despre posibile amplasamente ale unor antichități. Miniștri, viceminiștri și tot felul de oficialități sus-puse inițiau săpături arheologice secrete, apoi îi înlăturau în mare grabă pe arheologi de la sit, iar după ce comorile erau extrase și transportate de acolo, fără a fi vreodată înregistrate în scripte sau catalogate, fără măcar să mai fie vreodată văzute de ochii muritorilor, siturile erau aruncate în aer. Se spune — dar, la urma urmei, ce nu se spune în povestea asta? — că s-au găsit comori neprețuite: tezaure de aur din secolul al XIV-lea ale ultimului țar bulgar, Ioan Șișman, și ale lui Lisimah, care i-a succedat lui Alexandru cel Mare. Nimic nu-i putea împiedica pe marii stăpâni de la Comitetul Central al Partidului Comunist — dintre care unii nici nu știau cum se scrie corect cuvântul „arheologie“ — să prade țara. Antichitățile se vindeau pe piața neagră internațională, iar valuta forte era livrată în valize diplomatice, cu ajutorul unor cadre precum pensionarul nostru de lux. Placa turnantă a traficului cu antichități dinspre est către vest era Viena. Cu finanțele astfel obținute, tovarășii își trimiteau nevestele și amantele la cumpărături în Paris, în vreme ce ei se piteau în cabanele lor de vânătoare și-n reședințele de pe litoral să bea whisky și să preacurvească. Epoca de aur. Epoca aceasta „de aur“ a fost descrisă într-o manieră memorabilă de Gheorghi Markov în The Truth That Killed (Adevărul care a ucis), carte din cauza căreia Markov chiar a fost ucis de un agent secret pe Podul Waterloo, cu trei ani înainte ca fiica celui care îi fusese călău, Ludmila Jivkova, să emită ordinul de începere a lucrărilor aici, la Situl Mare. Am deviat de la subiect?

Niki, cu mâinile în buzunare, a ridicat din umeri.

— Nici nu eram pe lume când s-au petrecut toate astea. Eu sunt doar un ghid.

Ludmila Jivkova era pe atunci cea mai puternică femeie din țară: ministru al culturii, fiica lui Todor Jivkov, șeful statului și secretarul general al Partidului Comunist, dovada vie că prima dinastie totalitară din estul Europei era în plin avânt. Jivkova însă nu lăsa impresia că ar fi o odraslă obișnuită de dictator. Ea îmbrățișase o viață de excentricități, părând să sfideze filistinismul pe care-l demonstrau acoliții tatălui său. La sfârșitul anilor '70, a început să clădească un adevărat cult în jurul megaproiectelor pe care le inițiia. Unul dintre acestea a fost Consiliul pentru Pace al Copiilor Lumii, care a reunit mii de copii în orașul meu natal, Sofia. Eram chemați să ne adunăm la un gigantic complex de beton din afara orașului, unde fiecare țară era reprezentată de clopotul său național. Complexul purta numele de Clopotele Păcii, iar în timpul vizitei acolo, la întâlnirea cu copii din toată lumea, cântam cântece special compuse pentru această ocazie. Dar n-am stat niciodată de vorbă cu copiii din toată lumea — nu făceam decât să așteptăm la rând și să sunăm, politicos, din clopotele lor naționale, fiindcă era clar până și pentru un copil de opt ani că evenimentul nu era organizat pentru noi, ci pentru Jivkova și anturajul ei, care făceau cu mâna din tribune, într-un fel care amintea de gestul cu care cereau împărații romani execuțiile, apoi dispăreau în limuzine cu geamuri fumurii. Deși era imposibil de făcut distincție între licărul de megalomanie și aura mesianică, avea ea ceva — poate simplul fapt că era o femeie la putere și că îndrăznea să dea glas unui alt soi de nebunie în mijlocul corului de zombi în costume maro. Discursurile și textele ei scrise erau exaltate și complet incomprehensibile.

Ludmila avea o obsesie pentru antichități. Povestea următoare este spusă de un bătrân vânător de comori, care lucra cu arheologi la vremea aceea. Într-o zi, pe când avea treizeci și ceva de ani, Ludmila a sosit să asiste la săpăturile care se făceau pentru dezvăluirea unei comori importante dintr-un mormânt tracic. Arheologii descoperiseră o cunună de aur uluitoare, a unei prințese-preotese (monarhii traci aveau și statut de preoți și îndeplineau ritualuri). Când a văzut cununa orbitoare, Ludmila a luat-o și a dat să și-o pună pe cap. Echipa s-a năpustit s-o oprească: Nu, nu, e cu ghinion, nu-i bine să te joci cu obiectele din morminte! Bineînțeles că ea nu i-a luat în seamă și și-a pus cununa. La puțin timp după aceea, a suferit un accident de mașină aproape fatal, în urma căruia a rămas cu o rană la cap, și a început să poarte turbane albe. Bătrânul vânător de comori n-a mai văzut niciodată cununa de aur.

Ludmila era un produs al epocii sale, odrasla unei gerontocrații feudale lacome, care poftea să sugă seva nației ca să-și asigure viață eternă. Până la urmă, ea nu contesta nimic — era, pur și simplu,

următorul organism vampiric. Lucrătorii care i-au clădit monumentele faraonice în timp-record erau puși să muncească suplimentar, în weekend, fără plată, ca să îndeplinească într-un singur an planul cincinal; erau tratați ca niște sclavi.

Dar ea reprezenta, de asemenea, manifestarea unui defect în mentalul colectiv. Decenii de materialism dialectic, băgat oamenilor pe gât, trebuiau să producă un mecanism de compensare, iar ea întruchipa într-un fel vidul spiritual din miezul puterii absolute. În vid se poate întâmpla orice. Dogma sovietică nu reușise să înlocuiască curentul subteran de misticism care străbate mentalul bulgar. Oamenii trăiseră aproape de țarină timp de milenii, iar câteva decenii de inginerie socială sovietică băgaseră spaima în ei și-i făcuseră suspicioși, dar misterele pământului erau încă intacte. Le vorbeau celor în stare să asculte. Iar Ludmila voia să asculte.

Se spune că totul a început cu o hartă. Un vânător de comori care poate se numea Mustafa, sau poate nu, a sosit într-o bună zi la locuința unei clarvăzătoare pe nume Vanga, cerând să fie primit. Vanga, cea mai faimoasă prezicătoare din Europa de Est, intercepta vești din trecut și din viitor. Veneau oameni de la Moscova și de la Belgrad s-o vadă în orașul ei de la poalele dealurilor învăluite în cețuri și pline de izvoare fierbinți, aproape de granița cu Grecia. Iată povestea Vangăi.

Născută în 1911 în orașul macedonean Strumița, Vangelia „Vanga“ Gușterova a fost surprinsă în copilărie de o tornadă monstruoasă și praful i-a afectat ochii. Operația suferită la Belgrad n-a reușit să-i redea văzul, iar la vârsta de treisprezece ani era deja oarbă, orfană și săracă lipită. Dar, cu toate greutățile întâmpinate, Vanga a început să comunice cu o lume invizibilă, să învețe despre plante medicinale și să aibă vise profetice. Într-o noapte din anul 1941, noaptea de dinainte ca puterile Axei să-i invadeze orașul, Vanga a primit vizita unui călăreț divin, care i-a vorbit și i-a poruncit să rămână pe acest pământ cât mai mult posibil. Misiunea ei era să ajute oamenii. A doua zi, s-a simțit iluminată din interior, a început să vorbească cu glasuri diferite și să descrie evenimente din trecut și din viitor. N-a dormit „timp de un an“, spunea sora ei — nu se putea opri din receptat. Era începutul vieții ei de oracol și de vindecătoare și oameni din toată lumea veneau la ea cu necazurile lor, inclusiv viitorul ei soț, care a venit s-o întrebe despre ucigașii fratelui său. Cu toate că știa cine sunt și a prezis pierzania lor, Vanga nu le-a dezvăluit identitatea în fața lui. Niciodată să nu te răzbuni, l-a sfătuit ea, pentru că răzbunarea se răsfrânge asupra urmașilor tăi. Povața ei era ca întotdeauna să fii bun și indulgent cu alții, fiindcă nimic din ce faci nu se șterge. Soarta

omenească nu poate fi schimbată, iar ea nu putea decât să privească „filmul“ vieții cuiva și să-l relateze. În ciuda acestui determinism, Vanga le-a oferit oamenilor îndrumare și consolare în vremuri când psihoterapia era considerată prea burgheză.

În 1945, când au sosit sovieticii, a scăpat în ultima clipă de la a fi executată ca agent subversiv. Ani la rând, a continuat să stânjenească ideologic — o vrăjitoare, un anacronism, un dușman al poporului, un afront la adresa marxism-leninismului. Autoritățile au aruncat-o în închisoare, au intimidat-o, au încercat să-i închidă gura. Dar ea nu putea fi nici mituită, nici vândută, nici redusă la tăcere. Și mai era o problemă: era prea populară, nu doar printre oamenii de rând, ci și printre membrii elitei politice. Aceștia au ajuns să depindă în secret de ea — cine știe, poate că, la urma urmei, mai exista ceva dincolo de materialismul dialectic? —, așa că, într-un moment de mare inspirație, în 1967, au pus-o pe statul de plată al nou-înființatului Institut de Sugestologie. A devenit clarvăzătoare oficială, a căpătat șofer personal și o sursă de venit convenabilă pentru statul comunist antreprenorial, care băga în buzunar taxele generoase plătite de vizitatorii ei. Când și când, dictatorul Jivkov însuși sau vreunul dintre miniștrii lui trimitea după ea o limuzină cu geamuri fumurii, care o aducea la reședința sa de la periferia Sofiei. Și cine anume se apropiase în mod special de ea? Ludmila Jivkova, desigur. Atât de apropiată îi devenise, încât nepoata Vangăi a fost numită la Ministerul Culturii. Băgăcioasa de nepoată a Vangăi, îndeplinindu-și cu exaltare rolul de „fiică“ a clarvăzătoarei, cum se autointitula, era mereu prin preajmă, ascultând și înregistrând.

Am crescut înconjurată de zvonuri despre Vanga, cunoșteam și noi oameni care fuseseră s-o vadă, dar, chiar dacă păstrase legătura cu poporul, devenise proprietatea elitei. În perioada anilor ’80, trebuia să fii cineva sau să cunoști pe cineva ca să ajungi s-o vezi, iar părinții mei nu îndeplineau niciuna dintre condiții, erau niște oameni de știință obișnuiți. Casa ei era plină de microfoane plantate de agenții Securității — ca să-i asculte pe vizitatorii veniți din Iugoslavia lui Tito —, iar ea știa și râdea nepăsătoare, pentru că era genul de glumă ezoterică din crepusculul totalitarismului.

Motiv pentru care Mustafa, vânătorul de recompense, trebuie să fi fost lac de sudoare când a apărut cu harta lui galbenă și cu rugămintea de-a fi lăsat să intre la Vanga ca să-l ajute cu harta, fiindcă, iată, arată unde e îngropată o comoară grozavă, dar el nu reușește să descifreze scrierea hieroglifică.

Vangăi îi erau nesuferiți vânătorii de comori, dar i-a dat voie lui Mustafa să intre. Cu ochii ei cusuți, a pătrunsmesajul hărții. Iar

mesajul era spectaculos, dar terifiant. Mustafa a fost ușurat de hartă și trimis la plimbare.

Locul însemnat pe hartă era în Strandja, i-a spus Vanga nepoatei sale; ea știa exact unde se află dealul cu pricina. Nu era nicio comoară în el, ci un sarcofag de granit negru, inscripționat cu o scriere antică și purtând un mesaj către omenire din milenii apuse. Cei care participaseră la expediția în care se adusese sarcofagul pe apă din Egipt până în Tracia fuseseră măcelăriți chiar pe locul acela, pentru ca râurile de sânge să spele orice aducere aminte a obiectului. Dar omenirea nu e pregătită pentru mesajul din interiorul lui, avertiza Vanga. Cine se amestecă o face pe riscul lui.

Firește, următorul lucru care s-a întâmplat a fost că nepoata Vangăi, care studia egiptologia, s-a dus cu harta la experți. Nu după mult timp, vestea a ajuns la cea cu turban și la anturajul ei. Descifrarea simbolurilor a fost imposibilă, dar, odată ce Ludmila s-a avântat fatidic în miezul acțiunii, s-au dovedit posibile vizitarea locului pe care îl descrisese Vanga cu unele detalii și pregătirea săpăturilor. Lucru pe care l-a și făcut o primă echipă: în primăvara lui 1981, a sosit la Situl Mare, unde stăteam eu acum cu Niki.

Ne uitam în sus la peretele de stâncă, sub care se căsca o cavernă plină de apă stătătoare. Trebuia să te scufunzi și să înoți pe sub apă ca să intri în peșteră. O rugasem pe Marina să mă însoțească, dar ei nu-i plăcea să vină aici din cauza felului în care se purtaseră expediționarii cu dealul acesta.

— Nu intri tu cu forța, trebuie să te lase pământul, mi-a zis ea.

Marina cunoștea vânători de comori care își apropriaseră antichități, iar apoi îi lovise ghinionul, de obicei lăsându-i morți.

Erau cinci sau poate șase în echipa de săpături: profesorul Mutafciev, care era istoric, șeful Patrimoniului Cultural și un apropiat al lui Jivkova, nepoata omniprezentă a Vangăi, maistrul miner al Întreprinderii Miniere Strandja, un jurnalist, un numismat, un șofer. În povestea asta din ce în ce mai misterioasă, nu există niciun narator de încredere, dar este măcar pe jumătate cert că au ridicat tabăra aici, în seara zilei de 4 mai (după cum relata nepoata Vangăi, dar nu și după relatările altora), și că, puțin înainte de revărsatul zorilor, așteptau să apară laolaltă razele „de soare și de lună“, adică tocmai ce le spusese Vanga să nu facă. Apoi au fugit.

— Ai fost vreodată aici noaptea? l-am întrebat pe Niki.

S-a uitat la mine.

— Ar trebui să mă plătești gras ca să-mi petrec noaptea aici.

— Cunoști oameni care au făcut asta?

— Cunosc tot soiul de oameni.

Și-a ferit privirea.

— Uneori e câte-o adunare de medii și de astrologi care rămân să doarmă în locul ăsta. Cică e așa o energie aici, de te doboară.

Ceea ce au declarat că au văzut acolo nepoata Vangăi și profesorul Mutafciev a mai fost descris și de alții ulterior, dar cu unele variații. Razele lunar-solare au desenat cercuri pe peretele de stâncă, apoi un triunghi, apoi (spunea nepoata Vangăi) a apărut o proiecție spectrală, „ca un ecran de televizor aprins în interiorul stâncii“, a două siluete: un bătrân cu barbă, care ținea în palmă un obiect rotund, și o persoană mai tânără, bărbat sau femeie, cu mitra înaltă și conică a faraonilor. Erau tridimensionale, de parcă s-ar fi desprins din piatră ca să se apropie de grup; martorii au rămas ca paralizați până s-a disipat viziunea. După care au fugit de-acolo mâncând pământul. Proiecția nu s-a mai manifestat la vizitele ulterioare.

Dorințele Ludmilei erau lege, așa că a urmat la sit o echipă reconfigurată: la conducere se afla profesorul Mutafciev și de data asta se mobilizase și o forță armată, incluzând echipa locală de geniști, care juraseră să nu sufle o vorbă. Nici până în ziua de azi n-au suflat.

Și-au săpat drum în interiorul dealului și au descoperit galerii de mină de pe vremea tracilor și a romanilor, ca în multe alte culmi ale Strandjei.

Ulterior, localnicii au povestit despre cum s-au înlăturat tone de pământ și cum obiectele descoperite au fost încărcate în camioane militare și duse de acolo — dar nimeni n-a spus și ce anume se afla în camioane. Alții povestesc că în timpul săpăturilor era prezentă o mașină cu numere austriece — date fiind legăturile cu piața neagră din Viena. Totuși, alții spun că proiectul era ținut sub observație de KGB, care era interesat de domeniul acesta de la sfârșitul anilor ’40, când se pare că o echipă sovietică ar fi făcut săpături în minele respective. Ceea ce explică, spun unii, exemplarele de Pravda din 1949 găsite înăuntru. Un căruțaș local din portul Burgas a depus mărturie că echipa sovietică încărcase statuete antice — numai busturi, preciza el!

Nicio poveste cu conspirații nu ar fi completă fără naziști. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, erau staționate aici două unități germane, având ca principal obiectiv spionajul pe calea telecomunicațiilor radio, aceleași pe care aveau să le folosească mai târziu comuniștii. Întâmplarea face ca unul dintre posturile lor de ascultare să fi fost aici, deasupra Sitului Mare. Înclinația naziștilor pentru ocult îi conduce pe unii la concluzia că adevăratul lor obiectiv a fost să scotocească prin minele antice — lucru care explică, zice-se, gunoiul de proveniență germană găsit în mine. Unul dintre germani a murit aici într-un accident bizar, călcat de un camion condus de prietenul lui pe când construiau buncăre în pădure. Piatra lui de mormânt e pe-aici prin apropiere, a zis Niki, dar a refuzat să mă ducă la ea.

Nepoata Vangăi a susținut, neconvingător, că pusese pe foc harta originală. Nițel cam târziu, ar fi remarcat Vanga, dar, în definitiv, știa și ea că e inutil să-i oprești pe cei care se-ndreaptă hotărât către distrugere. Încercase de multe ori, iar exemplul cel mai dureros era fratele ei, căruia-i prezisese că va sfârși la douăzeci și trei de ani, în cel de-al Doilea Război Mondial, și pe care îl implorase să nu se alăture mișcării de rezistență; cu toate astea, el s-a întors în Macedonia lor natală, unde a fost prins și executat de naziști în ziua când împlinea douăzeci și trei de ani.

Din motive doar de ea știute, Ludmila Jivkova fusese anterior în vizită la niște lama, care-i spuseseră că pe teritoriul Bulgariei era îngropat un sarcofag antic. Motiv pentru care ceea ce sperau să descopere ea și Mutafciev era nici mai mult, nici mai puțin decât zeitatea egipteană cu cap de felină, Bastet.

Bastet — fiică a Zeului-Soare Ra, protectoare a feminității, aducătoarea de lumină și de bucurie, principiul vital. Bastet — care ținea cheia cosmologică a civilizației umane în labele ei de pisică. Dacă Ludmila reușea s-o descopere pe Bastet, ele două se puteau uni ca să cârmuiască nu doar un mărunt satelit sovietic, nu doar pe toți Copiii Lumii, nu doar anticul Egipt, ci și… ei bine, întregul Cosmos.

Iată versiunea oficială a ceea ce s-a descoperit în minele antice până să se pună capăt expediției. Niki mi-a enumerat obiectele: granit negru, deși niciun sarcofag; artefacte din secolul I d.Hr.; unelte agricole antice; o veche linie ferată folosită la transportul de minereu în vagoane; găuri de sondă forate de naziști; ziare sovietice și bulgărești din anii ’50; ceramică romană; opaițe medievale. Apoi oamenii au început să se îmbolnăvească și să moară.

Ludmila s-a dus prima. Ezoterismele ei înfuriaseră deja KGB-ul și prin urmare aripa pro-KGB a propriului ei aparat de securitate (spre deosebire de aripa pro-Vest, între cele două purtându-se în taină un alt Război Rece), care o vedea ca pe un personaj apostat. Nu a fost pentru nimeni o surpriză că moartea ei subită, în iulie 1981, cu câteva zile înainte să împlinească treizeci și nouă de ani, a devenit subiect de teorii ale conspirației care implicau KGB-ul, garantându-i și o poziție potențială de martir, pe lângă cea de Mesia. Dar probabil că fusese victima unui anevrism cerebral cauzat de complicațiile accidentului de mașină din trecut. A murit în propria-i baie, tocmai pe când săpăturile secrete făceau mari progrese.

Imediat după grandioasele funeralii de stat, echipa s-a întors la sit, cu binecuvântarea ministrului resurselor minerale, care era un susținător al proiectului. Dar nici nu ajunsese bine echipa arheologică, că secretarul de partid din partea locului, care îi supraveghea, a și venit într-un suflet să le spună că tocmai murise ministrul. Între timp, soldații aduși să facă munca fizică au început să manifeste o paralizie a extremităților și infecții oculare și se spune că doi dintre ei au murit la scurt timp după ce fuseseră lăsați la vatră.

În orice caz, în zona sitului părea să acționeze un fel de radiație misterioasă, un câmp de energie care îi oprea pe intruși să pătrundă la nivelurile inferioare ale minelor. Mai târziu, cineva mi-a spus să-mi spăl sandalele de orice urmă de pământ care ar fi putut să rămână pe ele. Așa, pentru siguranță. După cum subliniase de la bun început profesorul Mutafciev, pe o latură a Sitului Mare nu crește nimic, nici măcar iarba. Dar solul din zona aceea îmi părea oricum cam pietros.

Mai târziu, se pare că arhitectul care făcuse planurile pentru săpăturile de la mină a suferit un accident de mașină care l-a băgat în comă. Imediat după dispariția lui Jivkova, adversarii din aripa KGB-istică a Securității de Stat au început să facă epurări în rândurile anturajului ei. Profesorul Mutafciev a fost judecat și condamnat la cincisprezece ani de închisoare — chipurile pentru deturnare de fonduri publice, dar, din moment ce deturnarea de fonduri era principala activitate a întregii elite de partid, adevăratele motive ale înlăturării sale rămân secrete și în ziua de azi, deși logica arată în direcția jocurilor de interese din interiorul biroului politic.

Profesorul Mutafciev, care fusese creierul expediției, a rămas cu obsesia Sitului Mare tot restul vieții sale scurtate de prizonierat. Avea un vis recurent în care vedea cum din propriu-i trup țâșnește un izvor și cum un vultur îi dă rotocoale. Se pare că un vis similar a fost raportat de membrii echipei care a lucrat la mormântul lui

Tutankhamon înainte să se îmbolnăvească.

Forțe speciale ale Securității Statului au aruncat în aer intrarea în mine, închizându-le ermetic. Și, de parcă dinamitarea, inundarea și izolarea în spatele klion-ului nu erau suficiente, forțele speciale ale Securității au patrulat zona până în 1989. Unii localnici spun că a mai existat și un „gard viu“, compus din mii de vipere crescute special pentru acest scop de uzbeci pe țărmul sudic al Mării Negre, în baza a ceva ce s-a numit decretul numărul 56. De ce uzbeci? De ce vipere? Ce scria în decretul numărul 56, „Să ne îndeplinim planul cincinal la șerpi într-un singur an“?

Multe mai sunt drumurile care duc la nebunie. E greu de identificat o singură ramificație a acestei povești ca fiind cea mai trăsnită, dar viperele crescute de uzbeci sunt greu de învins.

Tânărul genist care se angajase să renunțe la viață a supraviețuit. Numismatul a fost îndepărtat de la locul săpăturilor într-o fază timpurie. Minerul a continuat să lucreze la întreprinderea minieră până după 1990, când aceasta a fost închisă, golind de locuitori cochetul oraș de frontieră.

Dar cum a rămas cu Mustafa, vânătorul de comori? Descris de nepoata Vangăi drept individul agitat care strângea în pumn o hartă boțită, el a fost prima victimă — nu a lui Bastet, ci a agenților Securității lui Jivkova, care se pare că l-au „interogat“ cu atâta sălbăticie, încât a murit mai târziu din cauza hemoragiei interne. Este totuși o informație imposibil de confirmat și niciunul dintre martori sau comentatori nu-l pomenește după nume; Bastet era mai reală pentru ei decât Mustafa.

Echipa de vânători de comori a lui Jivkova țintea să dezvăluie secrete celeste, dar pământul de sub picioarele lor purta oseminte proaspete. Pădurea de la frontieră conține morminte colective, nemarcate, din perioada anilor 1950, când cei care protestau când li se naționaliza pământul erau pur și simplu aduși aici și împușcați.

Când l-am întrebat despre asta, Niki a spus că nu-i place să scormonească trecutul. Știa unde sunt, dar în cercul său de prieteni erau cunoscute ca „morminte de bandiți“.

— Că doar ce altceva ai putea să fii dacă te-mpușcă și te-ngroapă în pădure?

M-am uitat la el să mă asigur, dar nu glumea. După logica lui, dacă m-ar împușca acum și m-ar îngropa chiar aici, ar fi vina mea.

Mulți dintre cei îngropați în „morminte de bandiți“ făceau parte, de fapt, dintr-o mișcare de rezistență națională care a activat în primul deceniu și jumătate al terorii sovietice. Își spuneau goriani, sau „oamenii pădurii“, pentru că obiceiul proscrisului este să fugă în munți, și erau veri cu „frații pădurii“ din statele baltice. Revolta lor nu era ideologică, ci viscerală; cei mai mulți erau tineri din mediul rural, țărani care fuseseră martori la confiscarea pământurilor ancestrale, la ritualurile umilirii familiilor lor și la distrugerea comunităților. Un gorian care fusese trimis de două ori într-un lagăr de muncă la spart piatră spunea: „Sufletul oamenilor, el era distrus. De asta ne-am revoltat“. A fost condamnat de două ori pentru că, după ispășirea primei pedepse, i s-a cerut să-i înfiereze public pe goriani, dar a refuzat. Un număr necunoscut de goriani a fost judecat, executat sau trimis în lagăre de muncă, iar familiile lor au fost exilate și puse pe lista neagră a statului.

Însă Niki nu știa toate acestea fiindcă ele lipsesc până și în ziua de azi din cărțile de istorie și din discursurile publice. Gorianii au reprezentat una dintre cele mai ample și mai longevive mișcări de rezistență împotriva terorii instituite de statul de tip sovietic în Europa de Est, însă pământul le-a astupat gurile.

M-am întors la poarta ruginită, cu Niki în urma mea, conducând încet. Eram prea speriată ca să-mi las descoperită latura vulnerabilă, deși acum mă stânjenea oarecum și prezența lui Niki. Nu era nimic clar, doar o senzație că nu e ceea ce pare a fi. Am avut un moment sumbru în care am crezut că mă duce în cerc pe unde-am mai fost, din cine știe ce motiv cunoscut numai de el. Pentru că, într-adevăr, drumurile din pădurea de dincolo de klion descriu cercuri. Nu duc nicăieri. Sunt drumuri interne ale Făgașului Morții, bătute doar de grăniceri și de fugari, acum ca și atunci.

Nepoata Vangăi a scăpat de boli, accidente și oprobriu, iar în anii ’90 a scris memoriile Vangăi, care au ajuns bestseller.

Profesorul Mutafciev a executat opt ani de pușcărie și, chiar dacă a ieșit de-acolo cu sănătatea praf, cât a stat după gratii n-a pierdut timpul: a început lucrul la Homo sapiens despre Homo sapiens, un „studiu“ năucitor, cu parfum de exaltare mesianică tipică Jivkovei, care amestecă astronomia, istoria antică și o cădere nervoasă. A considerat harta drept un „rebus“ și s-a apucat să-i decodeze simbolurile, reconstruind o diagramă uimitoare a unei galaxii cu cefeide, care arată că planul mormântului de la Situl Mare, „închis ermetic“ și structurat „pe trei niveluri“, este imaginea în oglindă a

unei părți-cheie a acelei galaxii. Printre simbolurile pe care le-a decodat se numără Bastet cu cap de pisică reprezentând Zeița-Mamă, o țestoasă cu două capete reprezentând Pământul și un stol de păsări reprezentând ființele intergalactice care au călătorit către Pământ și ne-au lăsat moștenire astfel de situri antice. Cădea în sarcina noastră să le decodificăm. Cei care însoțiseră sarcofagul în drumul din Egipt până aici nu fuseseră măcelăriți, ci se stabiliseră prin partea locului ca să păzească mormântul (în viziunea Vangăi, ei aveau fețele acoperite de măști, ca niște actori de pantomimă). Caz în care o parte din populația Strandjei o constituie descendenții lor. Pe peretele stâncos erau însemne ce serveau drept instrucțiuni codificate pentru accesul la încăperile din interior, care erau blocate de lespezi uriașe, cioplite de mâna omului.

Ca să recapitulăm: în interiorul Sitului Mare se află un portal intergalactic care ne-a fost lăsat de creatorii „adevăratelor" piramide egiptene (se sugerează că există și unele false) și ai altor situri megalitice din Orientul Mijlociu și din Strandja, numită cândva Haemimont, scrie Mutafciev, cam evaziv pentru un istoric. Situl Mare conține un mesaj de la cei mai vechi strămoși ai noștri, de la mulți ani lumină distanță de Pământ, ceea ce explică de asemenea natura viziunii solare la care au fost martori membrii echipei. Sarcofagul și mesajul său erau închise ermetic într-o încăpere care, odată deschisă, avea să elibereze o radiație necunoscută. Mi-l închipui pe omul acesta căzut de pe culmile puterii până jos de tot, pe podeaua jilavă a unei celule de închisoare, slăbănog, ros de cancer, purtând ochelari cu lentile groase și desenând diagrame de galaxii ca să nu fie obligat să privească înăuntrul său.

Ce mă frapează la povestea asta, în afară de conținutul propriu-zis, este completa ei lipsă de structură. Intenționat înșelătoare, relatările profesorului Mutafciev și ale nepoatei diferă în unele puncte-cheie: datele, siluetele pe care le-au văzut pe suprafața stâncii și roadele săpăturilor. Toate astea s-au întâmplat în 1981, dar au căpătat aura crepusculară a unei povești vechi, foarte îndepărtate de timpurile noastre. O teorie a conspirației susține că Jivkova avea discuții secrete cu britanicii, al căror subiect erau imagini din satelit ale Sitului Mare, care arătau un gol imens, creat de mâna omului, în miezul dealului. Pentru că nu doar rușii, naziștii, comuniștii și străbunii noștri extratereștri erau interesați de Situl Mare, ci și MI6.

Nepoata Vangăi pretindea că înăuntru nu s-a găsit decât o groapă mare, dar că e doar o chestiune de timp până ce misterele de acolo vor fi scoase la iveală. Unii comentatori mai reținuți au speculat că echipa a găsit niște depozite de aur deloc spectaculoase și le-a vândut în Vest

pe valută forte. Sau poate că n-a găsit nimic. Doar un mare gol în care s-au proiectat toate acestea cu fervoarea inconștientului colectiv alienat.

În Mitul eternei reîntoarceri, Mircea Eliade sugera că toate culturile preistorice se bazează pe o cosmologie în care realitatea pământeană oglindește o dimensiune celestă și că acțiunile omenești capătă sens doar ca proiecții ale unor matrice sacre. De aceea conceptul arhaic de timp nu este liniar și istoric, ci este circular și bazat pe tipare repetate la nesfârșit. Aceasta este însemnătatea unor lucruri precum venerarea focului, venerarea agiasmei și toate practicile mistice și spirituale. Creierele care au pus la cale expediția comunistă se acordaseră pur și simplu la vibrații de natură preistorică.

După toate aparențele, și Vanga își primea viziunile de la o entitate pe care o numea „ceilalți", iar ceilalți trăiau într-o altă galaxie, cea din care sosise civilizația umană. În definitiv, ne amintește nepoata ei, Vanga a identificat trei feluri de timp — timpul mare, timpul și timpurile. La Situl Mare ne întâlnim cu timpul mare. Poate că Vanga știa ce știa când „citise" harta: nu ca pe o informație concretă, ci ca pe o metaforă.

Pe drumul de întoarcere, am trecut pe lângă cazarma grănicerilor. Doi paznici plictisiți stăteau pe șoseaua goală, cu puștile agățate pe umăr. Ne-au făcut semn să oprim, își doreau puțină companie.

— Care-i treaba? a întrebat Niki.

— Nimica, a răspuns unul dintre ei, mușcând dintr-un pateu.

— De unde erau cei doi refugiați? am întrebat eu, de pe scaunul din dreapta.

— Din Egipt, a răspuns unul dintre grăniceri.

Celălalt a clătinat din cap și a oftat. M-am uitat la ei, doi tipi în uniformă într-o lume aflată în neorânduială. Dacă ar face schimb de haine cu cei doi egipteni, ar băga cineva de seamă și ar avea vreo importanță, la dimensiunile timpului mare?

Mai târziu mi s-a spus că, pe sub afișata lui nepăsare, Niki era un pasionat vânător de comori. Că știa fiecare piatră din pădure, fiecare rămășiță de om sau de animal. Că văzuse la viața lui, laolaltă cu alți vânători de comori, lucruri de nedescris, ceea ce explică faptul că albise.

Umblă zvonuri despre o echipă nouă, care ar urma să redeschidă minele inundate, iar Niki s-ar putea număra printre primii care să arunce o privire la ceea ce se află acolo. Îi urez multă baftă.

apă rece

Numele ultimei cișmele instalate înainte de liziera pădurii din acel tărâm al nimănui. Localnicii îi spun Kreinero, stâlcind sintagma grecească ce denumește apa rece, krio nero. Se află pe un vechi drum neasfaltat către Turcia, la marginea Satului din Vale, iar pe bazinul ei de piatră încă se mai distinge vag o stea sovietică sculptată, datată din 1971. Apa de la Kreinero își onorează reputația: este rece, gustoasă și grea ca fierul. Oricât ai bea, nu te saturi. Și se spune că, de oriunde ai veni, dacă bei din ea de trei ori, ai să te tot întorci în valea asta dintre Bulgaria și Turcia, deși nu simți că i-ar aparține vreuneia. O simți ca pe un loc fără de țară.

Te vei întoarce mereu, chiar dacă nu știi de ce.

PELERINI

Într-o seară, când se ridicase ceața de pe râu, rece și jilavă pe piele ca atingerea ectoplasmei, a sosit un belgian în Satul din Vale. Purta o pălărie de piele împuțită peste arsurile solare și umblase pe jos douăzeci de kilometri ca să ajungă aici. Eu stăteam în lumina lămpilor antițânțari de la Discotecă și mâncam ficat prăjit. Eram unicul client. Belgianul și-a lăsat rucsacul și a comandat o bere.

— Unde-i lumea? a întrebat el.

Am ridicat din umeri. Văzusem vehiculele de teren bătrâne și rablagite dispărând în ceață: era o noapte bună de vânat mistreți.

Minka i-a pus berea dinainte.

— Să vă fie de bine, a zis ea cu hotărâre și s-a așezat la masa ei, căscând gura la ceață.

— De ce mergi pe jos atâta drum? l-am întrebat pe belgian.

— Je ne sais pas[7], a dat el din umeri, ostenit și plin de bucurie tristă.

De fapt, știa. Lucra la un inventar al plantelor montane din zonă — catalogase deja treizeci de mii, după spusele lui. Ca să fii aproape de plante, trebuie să mergi pe jos. Cu un an în urmă, făcuse același lucru în Munții Balcani. Anul acesta, în Strandja. Anul următor, în Rodopi.

— Sunt grădinar, a spus el. Știi cumva unde-aș putea să mă cazez în noaptea asta?

S-a uitat către capătul satului, unde râul șerpuia către fâșia de tărâm al nimănui marcată de Kreinero, iar mai departe, doar țestoase mari care își vedeau de drum și capele mici cu agiasme subterane care țâșneau deodată, înspumate.

— Pot s-o iau într-acolo? a întrebat el.

Într-acolo e granița, am spus.

A părut surprins.

— Ce țară e dincolo?

Turcia, i-am răspuns, lucru care l-a dezorientat. Nu gândea în termeni

de țări, gândea în termeni de ecosisteme. L-am dus cu mașina până la strada în pantă unde locuia Ivo erboristul. Era ocupat să așeze felii de dovlecei la uscat pe masa din bucătărie.

Ivo, care avea o mustață albă epopeică, avusese o afacere cu plante medicinale până îl lovise dezastrul: un camion plin cu plante fusese luat de apele revărsate ale Dunării. Asigurare nu avea și falimentul îl silise să se retragă aici, la casa de vacanță pe care o cumpărase cu douăzeci și cinci de ani în urmă, când fiica lui se topea pe picioare în oraș din cauza unei pneumopatii. Era ceva legat de plantele și de altitudinea de aici, avea Strandja ceva vindecător, spunea Ivo. Fiica lui se însănătoșise și plecase pe drumul ei, dar Ivo rămăsese.

În grădina lui Ivo creșteau vinete grele ca grenadele. Iar el prepara o alifie specială, cu proprietăți vindecătoare, care repara orice, de la tăieturi adânci la dureri de spate, de la psoriazis la alopecie. Rețeta era secretă, pentru că spera s-o patenteze și, în sfârșit, să facă și el niște bani.

— Sunt foarte buni pentru rizoto, a spus el referindu-se la dovlecei. Cine-i băiatul?

A urmat un dialog dificil, într-o combinație de germană, franceză, rusă, flamandă și engleză. Dintre toate aceste limbi, niciuna nu le era comună celor doi grădinari, dar nici că le-ar fi trebuit — aici erau toate plantele pe care le cunoșteau amândoi, proaspete sau uscate, răsfirate pe muselină sau strânse în borcane, atârnând în buchete sau crescând din pământ, și puteai să le auzi cum cresc în solul negru al nopții.

Vizavi de erborist erau belgienii irlandezi. Construiau două locuințe pentru un proprietar olandez. Veneau în fiecare vară: capul familiei, soția, patru fii blonzi și tot soiul de amici tatuați. Coborau în sat pe seară să cumpere bere cu naveta.

— Cum să-ți ia zece ani să construiești două case? mormăiau localnicii. Ai zice că ridică Versailles-ul.

Dar ca mușterii la Discotecă erau cât se poate de bineveniți.

— Să vă fie de bine, a spus Minka punând halbele de bere înspumată în fața mulțimii de belgieni.

Irlandezul era antreprenor. Avea o fabrică unde producea mese de biliard („unde-mi produc banii“), o afacere de consultanță pentru

străini care cumpără proprietăți în Bulgaria și România („vai mama lor de idioți“) și voia să cumpere o fabrică din vremurile sovietice de pe coastă („un coșmar“). Fiii lui erau trecuți de treizeci de ani și aveau un aer rătăcit, se vedea pe ei cum începe să li se ofilească floarea vieții. În același timp, tatăl lor uitase să îmbătrânească.

Dar de ce să vii tocmai aici să construiești o casă, printre clădiri militare părăsite și camioane sovietice ruginite, în vârful unui deal uitat de lume?

Irlandezul belgian a ridicat din umeri.

— Pentru că e frumos. Și-apoi, a zis el în engleza lui belgiano-irlandeză, odată ce-ți pierzi rădăcinile, nici nu mai contează încotro o iei, nu-i așa?

S-a uitat la mine cu un interes de moment.

— Și dumneata ce faci aici?

Am ridicat și eu din umeri. Tocmai atunci când ți-ai pierdut rădăcinile contează enorm încotro o iei. Dar el plecase mai departe împreună cu fiii lui. Doi ani mai târziu, au încetat să mai vină, lăsând casele olandezilor neterminate pe deal. Poate că nu băuseră de la Kreinero decât o dată.

Într-o după-amiază, stăteam la masa mea obișnuită de la Discotecă și beam un suc de cireșe importat din Turcia via Germania — deși ploua cu cireșe prin grădinile părăsite de prin partea locului —, când a sosit în piață un cârd de cicliști. Erau spanioli.

— Nu spanioli, m-a corectat bărbatul care s-a așezat la masa de alături. Basci.

Avea un picior bandajat.

— Am o entorsă, a spus el în spaniolă, și nu mai pot să pedalez. Trebuie să stau lângă șofer și să mă uit la ceilalți.

Nu era înverșunat, dar ochii săi bulbucați aveau o privire neliniștită, căutând mereu ceva pe care să se fixeze. Pe când ceilalți își descărcau după instrucțiunile ghidului bicicletele din duba albă, el a comandat un suc de cireșe.

— Locuiești în Scoția? m-a întrebat și s-a luminat la față. Scoția

trebuie să-și câștige independența. Pentru ca mai apoi să poată veni rândul bascilor.

Era vara referendumului pentru independența Scoției.

— La nevoie, aș deveni chiar și terorist și m-aș înrola în ETA, fiindcă ăștia sunt eroi. Colonialismul spaniol trebuie să înceteze. Și colonialismul englez. Jos cu imperialismul!

— Să vă fie de bine, a zis Minka punându-i sucul în față.

Am schimbat subiectul.

— De ce merg pe bicicletă? Pentru că așa sunt mai aproape de peisaj, a zis el. Îl miros, îl ating. Am mers pe bicicletă prin toată Europa — Franța, Spania, Italia, Croația. Dar Bulgaria e cu adevărat extraordinară.

— Chiar așa?

— O, da, pentru că e sălbatică, frate. Iar sălbăticia e pe ducă. Odată ce s-a dus, n-o să se mai întoarcă.

— Am auzit că și Țara Bascilor e frumoasă, am spus încercând să nu pomenesc Spania.

— Să știi că n-are treabă cu frumusețea. Rădăcinile înseamnă cu totul altceva. Eu știu mereu, oriunde m-aș duce, că sunt basc.

S-a ridicat și a mers șchiopătând la dubă, pe când prietenii săi dispăreau în zare pe bicicletele lor, urmând cu chiuituri de încântare drumul desfundat către Kreinero. Înainte să urce în cabină, a făcut cu mâna și a strigat în spaniolă:

— Salutări poporului scoțian din partea bascilor!

I-am făcut și eu cu mâna în numele poporului scoțian, încercând să nu fac cu mâna și în numele poporului englez, sau galez — și oare puteam măcar să mă gândesc la Irlanda de Nord?

Un alt străin s-a așezat la masa din capăt, cu o cameră foto. Sosise discret, încercând să se facă invizibil. Nu se vedea nicio mașină — probabil ajunsese acolo cu autostopul. Avea vreo patruzeci și ceva de ani și o figură emotivă, care se înveselea și se întrista cu ușurință. Am stat la o șuetă.

Îl chema Nevzat și era turc, dintr-un sat de munte aflat imediat

dincolo de frontieră.

— Să vă fie de bine, a zis Minka punându-i dinainte o salată.

— Nu sunt turc turc, a precizat Nevzat într-o limbă bulgară fluentă, dar cu accent puternic.

Bunicii săi, musulmani de etnie bulgară, fuseseră exilați din Munții Rodopi după Războaiele Balcanice. De fapt, tocmai vizitase pentru prima dată în viață satul bunicilor săi; își luase camera foto și dăduse un tur de trei săptămâni, într-un grup de alți fotografi turci cu trecut similar. Cum a fost? l-am întrebat.

Figura lui exprima concomitent bucurie și tristețe.

— A fost bine.

Am intuit că era o întreagă istorie la mijloc, dar l-am lăsat să-și mănânce salata.

Cum e Strandja de cealaltă parte a frontierei? l-am descusut după o vreme. A ridicat din umeri.

— Ca aici, dar altfel. Să vii în vizită la noi. E acolo, la doi pași.

A arătat către dealurile nepăsătoare. Doi ani mai târziu, ne-am reîntâlnit de cealaltă parte.

Iar cinci zile mai târziu, erboristul belgian era tot acolo. Fusese la Kreinero și băuse de trei ori din apa ei. Ceaslovul lui era plin de notițe despre plantele pe care le aduna. În Strandja există 1 760 de plante endemice, a spus el, și cele mai multe dintre ele, deși nu sunt medicinale, sunt fără discuție otrăvitoare. E ușor să te încurci, a mai adăugat plin de emoție, și să consumi ce nu trebuie.

— Nu știu care-i treaba — a constatat el cu sclipiri în ochi, la un triplu shot de brandy auriu Sunny Beach, sub lampa antițânțari de la Discotecă —, dar nu pot să plec. În fiecare zi îmi spun că mâine trebuie să plec. Vous avez quel âge, quarante ans?[8]

S-a ridicat și a venit să stea la masa mea, cu paharul de brandy în mână.

— Eu am treizeci, a spus. Quel dommage.[9] Sunt prea tânăr pentru dumneata, este?

Nu ești prea tânăr, atât că nu ești genul meu. Dar i-am zâmbit de la

înălțimea vârstei mele înaintate și i-am spus:

— Și încotro de-aici?

— Je ne sais pas[10], a dat el din umeri, bucuros-trist, ca un adevărat pelerin.

În dimineața următoare, de la Discotecă, l-am văzut urcând strada abruptă, apărat de soare sub rucsac, moment în care unul dintre vânători s-a așezat să bea o cafea și mi-a zis:

— Acuma, nu te supăra, dar…

Și mi-a povestit cum, în noaptea când sosise belgianul în pădurea năpădită de ceață, el confundase silueta întunecată și mișcătoare cu un mistreț și că, dacă n-ar fi întrezărit borul pălăriei, l-ar fi împușcat.

7. Nu știu (fr.).

8. Câți ani aveți, patruzeci? (fr.)

9. Ce păcat (fr.).

10. Nu știu (fr.).

ispășire

Așa-i scoți viperei colții, a zis grănicerul. Bagi vipera într-o pungă de plastic. Faci o gaură cu țigara aprinsă în haina militară și lași vipera să scoată capul din pungă. O ții bine. Vipera e atrasă de fum, și-n clipa când își înfige colții în materialul ars, smucești de el. Colții rămân în țesătură. E și ăsta un fel de-a-ți mai omorî timpul când ești în patrulare.

Dar ai putea s-o și omori. Fiindcă, pentru fiecare viperă pe care-o omori, ispășești patruzeci de păcate, așa se zice. Iar din luna mai încolo, mișună pădurea de vipere.

O SUTĂ DOUĂZECI DE PĂCATE

Pe drumul forestier plin de hârtoape dintre Marea Neagră și granița turcă, radioul din mașină a sărit de la un post la altul: baladele pop turcești siropoase au cedat în fața ediției de vară a postului Radio Țarevo, care oferea știri în bulgară, engleză și rusă. Ici și colo apărea câte un sat și dispărea la fel de repede. Pe tot drumul nu era nimic de văzut în afară de ocazionala gheretă purtând inscripția „Poliția de Frontieră“. Înăuntru erau doi grăniceri. Am tras pe dreapta.

— Eh, nu-i nimic de povestit, e o viață ca oricare alta, a dat din umeri grănicerul bătrân. Turele sunt lungi, nu mai avem câini, s-au schimbat lucrurile față de cum erau odată. Ăsta era pe vremuri cel mai de temut departament militar, pe când acum…

— Acum nu mai ține de armată, ci de poliție, a completat cel tânăr.

Stătea cu brațele încrucișate și mă evalua cu o privire rezervată. Pomeții lui fini îmi păreau familiari, dar nu-mi dădeam seama de unde.

— Eu ies la pensie, a spus cel vârstnic. O să stau la pescuit toată ziua. Știi izvorul Sfintei Marina?

— Era liniște pe vremuri, dar de când cu războiul din Siria e mare vânzoleală, a spus cel tânăr.

— Sfânta Marina, protectoarea șerpilor. Te duci la ea să te vindeci, a spus cel vârstnic.

— Acuma trec tot soiul de oameni, a spus cel tânăr. Unii sunt chiar înarmați.

— Mi-aduc aminte de fugarii de pe vremuri, a spus cel vârstnic. Fiecare față în parte. Fugeau în partea cealaltă, spre sud. Mulți am mai arestat. Doi germani la vreo douăzeci și ceva de ani. Mi-aduc aminte noaptea aia. I-am înconjurat, noi — optzeci de grăniceri cu câini, ei — doar doi. Aveau pantalonii ferfeniță de la sârma ghimpată. Reflectoarele puseseră lumina pe ei. Și ei stăteau acolo, n-am să uit niciodată. Fiindcă păreau sfidători. Chiar dacă viața lor era gata. Am deschis un pașaport. Înăuntru, poza prietenei lui. Dar ce poți să faci? Asta-i soarta. Își semnaseră singuri condamnarea.

— Săptămâna trecută, am găsit o gravidă, a spus cel tânăr. Soțul ei

avea răni de grenadă. Sirieni.

— Un tip, Klaus Hoffman, a spus cel vârstnic. 1986. Îl am în ochi de parc-ar fi fost ieri. Patruzeci și cinci de ani, radiolog din Germania de Est. Mi-aduc aminte cum i-am scris numele pe litere în procesul-verbal. Chipeș, isteț. Merita mai mult.

— Unii își distrug actele și se predau, a zis cel tânăr.

— Asta-i soarta, a zis cel vârstnic. Toți care treceau prin camera de arest erau însemnați în registrele alea groase, verzi. Care-au dispărut între timp. Eu ies la pensie la anul. O să-mi iau amintirile cu mine.

— Sunt rupți de foame, epuizați, n-are niciun rost să se ascundă, a spus cel tânăr. Ni se predau, noi întocmim documentele și ei ajung în taberele de refugiați.

— Odată, a spus cel tânăr, pe la sfârșitul anilor ’70, eu și colegul meu am găsit un rucsac în pădure, îndesat cu dolari americani. Am depistat amprentele, dar pe individ nu l-am prins. Mii de dolari. Așa că ce-am făcut noi, soldați conștiincioși ai Republicii Populare? I-am dus șefului rucsacul. Gândindu-ne că o să ne recompenseze pentru corectitudine. Ha!

A desfăcut un pachet de biscuiți cu ciocolată și mi-a oferit și mie.

— Patrula care-i mai încolo pe șosea a găsit-o pe femeia asta în pădure, a spus cel tânăr. Părăsită de restul grupului. Murise înghețată.

— Vremurile cele mai grele au fost la sfârșitul anilor ’80, a spus cel vârstnic, când turcii noștri au început să plece din cauza campaniei de schimbare a numelor. Mai țineți minte?

Țineam minte. Nu și celălalt grănicer, el era prea tânăr. Tânărul s-a uitat la ceas și-a spus:

— O chestie înveți când faci slujba asta. Oamenii supraviețuiesc unor lucruri de nici nu-ți poți închipui.

— Vara lui 1989, a spus cel vârstnic. Șoseaua asta nici nu se mai vedea de mașini, căruțe, autobuze, taxiuri. Trei sute de mii de oameni emigrau în Turcia. Unii s-au întors. Mi-aduc aminte de-o femeie. O violaseră soldații de ambele părți ale graniței.

— Mai săptămâna trecută, au apărut doi palestinieni în pădure, a spus cel tânăr. N-au scos o vorbă zile-n șir. Oamenii cedează când primesc

de mâncare, dar ăștia doi mâncaseră fructe din copaci și nu le era foame. Cu țigări i-am scos din mutenie, în a treia zi. Trăgeau din ele ca aspiratoarele. Și-au clacat. Au scos pe gură toată povestea.

Care era povestea?

El s-a uitat la mine cu neîncredere și atunci l-am recunoscut. Sigur că da — era fiul acordeonistului, de la petrecerea de duminică! Cum te schimbă uniforma și arma!

— Mă rog, a zis el fără să i se clintească un mușchi pe față, eu te-am recunoscut. E meseria mea.

Grănicerul bătrân s-a apucat să spună altă poveste, dar tânărul l-a întrerupt:

— Ia să-ți facem o verificare, a zis el și a intrat în gheretă. Avem un sistem de verificare a identității care poate să te caute în baza de date. Poți să vezi și dumneata cum funcționează.

— Of, las-o moartă, a zis grănicerul bătrân, stânjenit.

Dar tânărul, care era grănicer de școală nouă, scrupulos, a luat stația de emisie-recepție. I-a comunicat numele meu unei femei și am așteptat toți într-o tăcere subită, simțind cum mi se strecoară în oase vechiul fior. Fiorul de-a fi descoperit, vânat, fiorul luminii de proiector care strălucește pe tine. Fiorul de frontieră.

Grănicerul cel vârstnic își dorea public. Cel tânăr, nu; el întorsese foaia cu mine. Apoi s-a auzit iar vocea calmă a femeii comunicând detaliile despre mine și adăugând:

— Nicio condamnare penală.

— Și uite-așa, ești verificată, a zis grănicerul cel tânăr și s-a dus să tragă un pui de somn într-o baracă din spatele gheretei.

— Ei, în fine, a zis cel vârstnic, parcă cerându-și iertare. Slujba-i slujbă.

La marginea drumului a oprit o mașină cu numere de Sofia. Din ea a coborât un bărbat cu ochelari. Căutau peștera Sfintei Marina, iar grănicerul le-a indicat încotro s-o ia.

— Și feriți-vă de vipere! i-a mai sfătuit el, bătând cu palma în acoperișul mașinii.

Când s-a întors, mi-a zis:

— O fetiță infirmă pe bancheta din spate. Asta-i soarta. Dar s-ar putea să aibă noroc. O dată m-am dus să pescuiesc la râul de lângă Sfânta Marina. Aveam inima grea, cum se mai întâmplă uneori. Am alunecat și-am căzut în râu, și mi-am zdrelit mâna într-o piatră ascuțită. Mi s-a înfipt de-a dreptul în palmă. Sânge peste tot. Și ce se-ntâmplă după asta? Îmi spăl mâna în izvorul Sfânta Marina și mi se-nchide rana. Mă, a naibii treabă, de parcă n-aș fi pățit nimic la ea! Nimeni nu m-a crezut.

— Drăguț, am spus.

— Drăguț pe naiba, că să vezi ce se-ntâmplă mai apoi. Mă-ntorc săptămâna următoare și ce văd? Un ghem de șerpi chiar la picioarele mele. Mă, a naibii treabă, iau o piatră și le zdrobesc capetele. Trei șerpi erau. Omori o viperă și cu asta te mântuiești de patruzeci de păcate.

— În total, o sută douăzeci de păcate, am socotit.

— Dar să vezi care-i șmecheria, a spus el. Sfânta Marina e protectoarea șerpilor. Nu trebuie să te-atingi de șerpii de la izvorul ei. Că, știi, s-ar putea să fie altceva, nu șerpi. Ce drăcușor m-a făcut pe mine să-i omor pe șerpii ăia după minunea cu mâna?

Și-a descheiat nasturele de sus al uniformei. Se topea asfaltul sub picioarele noastre.

— Când te duci în vizită, să te ferești de vipere. Că un lucru e cert, pe Sfânta Marina! Condamnarea ne-o semnăm singuri.

A întins mâna și-a lipit de geanta care-mi atârna pe umăr un pachet de biscuiți din care se topea ciocolata, părând deodată nerăbdător să încheiem conversația.

Nu mi-l puteam scoate din minte pe Klaus Hoffman — pentru că, dintre toate victimele frontierei de care auzisem vreodată, numai lui îi rostise numele un polițist de frontieră. Am luat legătura cu expertul în fugari germani, iar el l-a descoperit pe Klaus Hoffman în dosarele sale. Dar erau câteva lucruri care nu se potriveau. Acel Klaus Hoffman din dosare era mai tânăr și nu era radiolog. Nici anul nu era același. După arestare, petrecuse câteva luni într-o închisoare bulgărească, urmate de o lungă internare în secția spitalicească de la Hohenschönhausen, închisoarea Stasi din Berlin. Cel mai neconform dintre toate era

următorul detaliu: pe acel Klaus Hoffman din dosare îl împușcaseră și-l bătuseră soldații înainte să-i înscrie numele într-unul dintre acele registre verzi, acum dispărute.

Fuseseră oare doi Klaus Hoffmann? Sau acel Klaus Hoffmann rememorat nu era cumva creația imaginară a grănicerului meu, o variantă a realității cosmetizată de dragul tuturor: al lui Klaus Hoffmann, al grănicerului și al meu?

Le-am făcut cu mâna în timp ce porneam motorul și mă îndepărtam, iar grănicerul cel bătrân mi-a răspuns la fel la salut, rămânând cu brațul în aer neobișnuit de mult timp, un gest final straniu. Poate se temea că, dacă mai stăteam, l-ar fi luat valul și ar fi făcut cine știe ce mărturisire îngrozitoare, implacabilă, care, odată rostită, ar fi înlocuit complet orice altă realitate. Și cine-ar vrea să trăiască într-o asemenea lume groaznică?

sozialistische persönlichkeit

Personalitate socialistă, în limba germană. În Germania de Est și în restul blocului sovietic, un ansamblu de atitudini și comportamente care-ți confirmă corectitudinea politică. În teorie, personalitatea socialistă era depozitara rectitudinii morale și a „conștiinței de clasă". În realitate, reprezenta o întruchipare a acestei creaturi îndelung răbdătoare care era Homo sovieticus și, practic, însemna să nu ai chip, nume sau destin decât dacă sunt cele corecte.

Într-o zi, pe când pădurea Strandjei începea să mă sufoce, am luat mașina și m-am dus la ultima lagună de dinaintea steagului roșu al Turciei, să înot și să-mi găsesc liniștea. Când colo, am găsit sursa unei povești despre cum un neamț a încălcat regula fundamentală a personalității socialiste: regula frontierei. Și ce s-a petrecut după aceea.

CĂLARE PE CORTINA DE FIER

Țărmul era zimțat de stânci, iar bubuitul brizanților, sunetul eternității, îți ajungea la urechi încă înainte să-i vezi cum se sparg jos, la mal. În depărtare, un copil în pielea goală traversa în fugă o fâșie de nisip atât de aurie lângă marea atât de albastră, încât toată imaginea părea retușată digital.

Ca să ajungi aici, porneai de la un frumos avizier lucrat manual, care te anunța că te afli la estuarul fluviului Veleka și că drumul mărginește câteva ecosisteme — fluviu, mare, pădure — în care se întâlnesc crinul de nisip, smochinul sălbatic, treizeci și două de specii de pești de apă dulce, ultimele dune albe pontice de pe coastă și foca-călugăr, specie periclitată. Pe dosul avizierului era ceva care mi-a atras atenția: o propoziție în germană, scrisă de mână cu carioca:

„Aici, la 21.9.1971, doi oameni și-au început calvarul“.

Un memento rar al unui gen aparte de turism: turismul exorcizator. Cineva se întorsese la patruzeci de ani după întâmplare ca să scrie aceste cuvinte, dar nu le semnase. Cine o fi fost?

Printr-o întorsătură norocoasă, am reușit să-i dau de urmă prin diverși cunoscuți, iar în iarna următoare m-am dus să mă întâlnesc cu el într-un cartier liniștit din Berlin. Îl chema Felix S. și era artist.

*

Cu haina lui de piele și cascheta pe care scria „Deutschland“, Felix S. arăta ca un motociclist bătrân. Privea în gol cu aer distrat și dezorientat, de parcă ar fi rătăcit ceva și nu-și mai amintea ce anume, dar strângerea de mână îi era fermă. Am urcat scara rece către atelierul lui, aflat într-una dintre acele clădiri-turn berlineze ale căror curți interioare seamănă cu niște puțuri întunecate. Umezeala îmbiba pereții, iar carpetele erau pline de scrum de țigară și de aleanuri vechi.

Se afla și soția lui acolo, o femeie înaltă, pe nume Renée, arătând ca o amazoană în impermeabil lung, cu trăsături frumos sculptate. Ne-am așezat în bucătăria înghețată de lângă atelierul lui Felix — el și cu mine la o măsuță pe care erau teancuri de ziare, iar Renée, chircită pe sub haină, pe un scaun cu spătar din colț; trabucul subțire dintre degetele ei se stingea întruna. Nu dorise să stea în mijloc pentru că

povestea era a lui.

Chiar și așa, adus de umeri, apăsat de cerul plumburiu de noiembrie, Felix rămânea un bărbat impresionant, cu pieptul lui lat, cu dantura puternică și cu ochii de felină a căror privire introspectivă îi excludea pe toți cei din jur și care te priveau doar când și când, surprinși să vadă că încă mai ești acolo. Pe fiecare suprafață se vedea câte o scrumieră metalică din cele de modă veche, la care apeși un buton și chiștocul dispare, până începe să iasă la suprafață un compost de chiștoace și trebuie să cureți scrumiera. Pereții erau tapetați cu schițe și colaje. Unul dintre ei era dominat de o pânză pe care stătea pictată o femeie goală, cu picioarele desfăcute.

— 21 septembrie 1971, a început el fără nicio introducere. O noapte neagră ca smoala, furtunoasă. N-ajungea la noi decât zgomotul valurilor care se spărgeau mai jos. Am mers câteva ore de-a lungul falezei și când am ajuns la estuar ne-a apucat cântatul, fiindcă am crezut că ajunseserăm de cealaltă parte. Ne-am spus: Libertate, în sfârșit! Până și Dominik cânta.

Dominik era prietenul lui și amândoi aveau optsprezece ani la vremea aceea. Aveau cu ei o hartă, dar era una cumpărată din RDG, creată special pentru cei ca ei, interesați de frontiere; pe hărțile fabricate în RDG care înfățișau țările din Pactul de la Varșovia granițele erau trasate greșit în mod intenționat.

Când s-au întors, au dat de doi soldați cu kalașnikovuri îndreptate spre ei.

Câte secunde le-au fost necesare celor doi soldați să hotărască să nu-i împuște pe „sandalagii“? Unii soldați primeau instrucțiuni ca mai întâi să-i împuște pe fugari și abia apoi să tragă un „foc de avertisment“ în aer. În orice caz, acești doi soldați au tras mai întâi focul de avertisment. Au mai venit și alți soldați, însoțiți de câini. Dominik a fost bătut și trântit la pământ și, tocmai pe când Felix se întreba dacă nu cumva prietenul său murise, l-au luat și pe el în primire.

— Ce-aveai de gând să faci după ce treceai dincolo? l-am întrebat.

— N-aveam nimic plănuit. Voiam doar să gust libertatea. Să ies și să intru când aveam eu chef. Mi-aș fi terminat studiile sau mi-aș fi luat o diplomă în filosofie. Dar, înainte de orice, voiam să merg la Paris.

Zâmbea blajin, cu indulgență pentru visul tânărului de odinioară, neîntinat de ceea ce se întâmplase cu el.

*

Felix crescuse în apropiere de Erfurt, capitala landului Turingia, într-o familie bipolară din punct de vedere politic. Tatăl său era descendentul unei dinastii de hotelieri austrieci.

— Conservator până-n măduva oaselor. Pe urmă au venit naziștii. Bunicul nu era de-acord cu ei și a refuzat să-și lase băiatul să se înroleze în armată. Doar datorită numelui pe care îl avea familia a obținut tata un post de barman într-o stațiune de lux. Acolo mergea elita nazistă. Pe urmă l-a lovit ghinionul.

Șeful tatălui său era homosexual. Naziștii i-au arestat pe amândoi, pentru că erau prieteni. În trenul care îi ducea împreună, una dintre amantele lui Göbbels, o actriță din ceea ce se cheamă în mod greșit „lumea bună“, l-a zărit pe S. fiul așezat lângă celălalt tânăr, amândoi cu cătușe la mâini.

— „Dar ce Dumnezeu cauți aici, mein Schatz[11]?“ sau așa ceva, a spus Felix tușind să-și dreagă vocea.

Asta i-a salvat viața. Altminteri, ar fi fost spânzurat împreună cu prietenul lui.

La scurt timp după aceea, bunicul lui se afla într-un bistro. Încă amețit de ușurare după eliberarea fiului său, n-a putut rezista să nu spună un banc cu Hitler.

— Starea lui de sănătate nu era prea bună și n-a supraviețuit bătăilor. A murit în detenție.

Felix s-a născut nouă ani mai târziu, în teritoriul care devenise între timp Germania de Est, dintr-o mamă cu un pedigri comunist impecabil — tatăl ei înființase filiala locală a Partidului Comunist — și un tată burghez. Cum era într-o asemenea familie?

— Un veșnic conflict sângeros! Tata se opunea pe față regimului. Nu vota, deși votul era obligatoriu. Erau cinci agenți Stasi care-l urmăreau peste tot.

Cinci! Dar faptul că bunicul său fusese ucis de naziști nu-i conferea suficientă credibilitate? A râs și scrumul țigării a căzut pe plicurile poștale nedeschise de pe masă.

— Cei din familia mea fuseseră deja catalogați drept dușmani ai poporului. Totuși, eu eram de partea mamei. Mă influența și bunicul

meu comunist, dar asta ne învățau la școală. Eram educat să fiu de acord cu regimul, așa că eram de acord. Mai târziu, cam pe la vârsta de șaisprezece-șaptesprezece ani, venise vremea să-mi aleg facultatea. Și ăla a fost momentul în care am început să nu mai fiu de acord.

S-a întrerupt și mi-a auzit întrebarea nerostită.

— Pentru că, una după alta, toate drumurile care păreau deschise au început să mi se închidă. Visul meu era să fac parașutism. Pentru asta, trebuia să intru în Gesellschaft für Sport und Technik, o divizie specială a forțelor armate. La început, mi-au spus că, pe baza dosarului meu solid de tânăr comunist, o să fiu acceptat.

Dar n-a mers treaba. A fost respins de armată pentru că era fiul și nepotul unor dușmani ai poporului. Apoi s-a gândit să se facă marinar. Marina comercială din Rostock i-a dat aprobarea pentru interviu, dar chiar înainte de data la care trebuia să-și ia în primire noul post, doi ofițeri Stasi au venit să-i explice că i se interzice și accesul la marina comercială, pentru că e persoană suspectă.

De ce anume îl suspectau? a întrebat Felix. Că intenționa să fugă din RDG pe calea maritimă, i-au spus.

— Acela a fost începutul sfârșitului. Aveam șaptesprezece ani. Mă simțeam ca un animal sălbatic în cușcă. Oriunde mă-ntorceam, mă încolțeau. Pe urmă au început să mă invite „la discuții“. Ori ești cu noi, ori ești împotriva noastră, așa spuneau. Ori lucrezi pentru noi și-ți croiești o carieră strălucită, ori îți distrugem viața printr-o fabrică pe undeva. Am început să fac declarații publice despre Stasi, comparându-i cu naziștii.

Se-arăta și el de-acord că e surprinzător faptul că nu l-au arestat pentru asemenea declarații nesăbuite, dar un motiv tot exista. Unchiul lui lucra la Stasi. Nu există dovezi, dar mai târziu, când era închis undeva la Marea Neagră și îl interoga un ofițer Stasi, probabil că legătura cu acel unchi l-a ținut în viață.

— Așa că fiara din cușcă s-a dus la Erfurt să studieze unicul lucru care-i mai rămăsese disponibil. Gastronomia, ocupație de familie. Nici că-mi păsa mie de gastronomie. Dar orașul acela mi-a deschis ochii. Pentru prima dată, mă amestecam printre artiști, muzicieni, scriitori. Nu proveneam dintr-o familie de artiști, dar desenam de la zece ani.

În atelierul lui Felix se găsea un teanc de portrete: Hitler copil, apoi adolescent, apoi bărbat în toată firea. Arta lui Felix avea două subiecte principale, oprimarea și trupul omenesc, unul tratat ca subtemă a

celuilalt, pentru că în opera lui trupul era oprimat.

— În Erfurt, m-am radicalizat împotriva sistemului. Acel sistem care era specializat să te împiedice. Să te împiedice definitiv.

Simțisem și eu același lucru la vârsta de șaisprezece ani, în același sistem. Mă simțisem ciudat pentru că eram tânără. Într-o democrație liberală, Felix ar fi fost un anarhist oarecare, un tânăr furios ca atâția alții, iar rebeliunea lui și-ar fi urmat cursul până s-ar fi epuizat. Dar nu în Germania de Est a anului 1971.

— Am încercat să organizăm un festival de jazz la Erfurt.

Era voie?

— Nu! a exclamat el exasperat.

Țigara îi arsese singură.

— Bine-nțeles că nu era voie! După aceea, m-am decis să plec. Aveam o prietenă. Ne iubeam. Am încercat s-o conving să vină cu mine pe coasta Bulgariei, dar…

A făcut un gest evaziv. Fata se dovedise a fi prea speriată.

— Dominik era calm și disciplinat, nu haotic ca mine. Eram diametral opuși. Am studiat gastronomia împreună, am lucrat ca ospătari începători. Era speriat, dar își dorea și el să fugă. Așa că am pus la cale un plan.

Mai târziu, Stasi avea să-l forțeze pe Dominik să semneze, sub amenințare, o declarație că Felix îl corupsese și îl convinsese să „saboteze“ Republica Democrată Germană. Atât de rușinat era Dominik că semnase acea declarație, încât de-a lungul a patruzeci de ani nu se văzuse cu Felix decât o singură dată.

— Ne-am făcut un plan minuțios. Nu mai știa nimeni de el în afară de frate-meu. Ideea ne-a venit gândindu-ne la toate vacanțele pe care le petrecuserăm în Bulgaria. Nu puteam să trecem de Zidul Berlinului, dar auziserăm că era mai ușor în Bulgaria. Nu exista niciun zid, doar nițică sârmă ghimpată în pădure.

Cei doi adolescenți au mers în Bulgaria și au devenit parte din turismul de evadare. Odată ajunși în Burgas, au luat autobuzul până la ultima așezare de pe coastă care se putea numi oraș.

— Am încercat să ne amestecăm printre localnici, a zâmbit el. Am discutat cu ei în rusă și ne-am găsit cazare. Dimineață, am pornit-o spre graniță.

Când și-a revenit din bătaie, Felix a descoperit că și el, și Dominik aveau mâinile legate cu funie. Au pornit la drum lung prin beznă, de-a lungul falezei, în timp ce soldații îi împungeau în coaste cu țevile puștilor.

— Ca pe vite.

La un moment dat, s-au oprit și l-au împins pe Felix în genunchi. Erau la cea mai mare înălțime deasupra mării, pe marginea stâncii, unde auzi bubuitul valurilor înainte să le vezi.

Unul dintre soldați și-a lipit țeava pistolului de țeasta lui și Felix a auzit micul zgomot al eliberării piedicii.

— În momentul ăla, am știut că s-a terminat.

Soldatul a apăsat pe trăgaci și pistolul a tresărit cu gura lipită de capul lui Felix.

Dar nu s-a auzit niciun zgomot.

— Momentul ăla e ars cu fierul roșu în creierul meu.

La cazarmă, au fost împinși într-o cameră cu portrete ale lui Lenin, Marx și Engels.

— Și Stalin!

Apoi, spre uimirea lor, a pășit în față un ofițer politicos, vorbitor de germană, primul dintr-un șir lingvistic care avea să culmineze cu anchetatorul Stasi. Părea șocat de tinerețea lor și de cât erau de însângerați, dar, chiar dacă i-a crezut când au declarat că nu sunt spioni americani — cu toată guma de mestecat americană găsită în buzunarele lor — și că nu vor decât să scape din blocul comunist pentru că nu mai suportă situația, tot n-a prea avut cu ce să-i ajute în afară de a-i lăsa să doarmă acolo, pe podea. A doua zi, ofițerul cel politicos i-a luat într-un sedan cu geamuri fumurii și i-a dus la vila cuiva de pe dealurile Strandjei.

— Avea piscină. Ne-au dat mâncare bună. Mi-am zis că poate ne vor lăsa pur și simplu să plecăm, că doar văd și ei că nu suntem puși pe

rele. Altfel, de ce ne-ar fi invitat la vilă?

Poate din cruzime, sau poate că vorbitorul de germană încerca într-adevăr să le ofere o ultimă clipă de plăcere înainte de momentul când avea să li se stingă lumina. Pentru că după aceea au fost duși în portul Burgas și despărțiți. Felix a fost închis într-o celulă întunecoasă și mocirloasă, cu ușă metalică. Nu putea să stea în picioare. Mai era cineva cu el; vorbea engleza, dar Felix nu știa engleză, așa că, într-un amestec de rusă și germană, omul i-a comunicat convingerea lui că amândoi aveau să moară, dar mai ales el, pentru că, spre deosebire de Felix, nu avea pe nimeni care să-l scoată pe cauțiune. Era bulgar și știa că viața ta valorează tot mai puțin pe măsură ce te apropii de frontieră.

Felix și-a petrecut trei săptămâni în cutia de oțel împreună cu celălalt deținut. Nu li se aducea de mâncare decât halva, desertul turcesc fărâmicios, făcut din zahăr, semințe de susan și vanilie.

— Încă-mi mai place halvaua, a zâmbit Felix.

— Îi place prea mult! s-a foit Renée în colțul ei. Mereu a avut o slăbiciune pentru dulciuri, dar la un moment dat ajunsese să cumpere câte o jumătate de kilogram de halva de la prăvăliile turcești din Berlinul de Vest și-o mânca pe toată la o singură masă!

Felix a rânjit ca un puști zvăpăiat și a arătat spre un colaj mare, fixat pe perete deasupra lui. Când m-am uitat mai bine, am văzut că era făcut din sute de brățări medicale căpătate în vizitele pe care le făcuse la spital de-a lungul anilor.

— În familia lui nu există diabet, a adăugat Renée. E de la stres. Cumva tot trebuia să se manifeste. Când ne-am întâlnit prima dată, în 1980, mă miram cum poate să fie așa lipsit de agresivitate după tot ce i s-a întâmplat. Pe urmă, m-am dus într-o zi la el acasă și-am văzut, pe ușa băii, un desen cu o femeie fără cap care ținea un kalașnikov. Atunci am înțeles că totul ieșea la suprafață în arta lui.

Într-un târziu, când l-au târât afară din celulă, l-a orbit lumina. Un bărbat gras ședea la un pupitru. Era german și vorbea cu accent saxon.

— Așa deci, a spus el. Ai vrut să fuți turcoaice. Ghinion. Și cum se face că ești plin de pișat și de căcat și ai părul așa lung?

Pentru că n-am nici apă, nici săpun, nici foarfecă, a zis Felix.

— Atunci, taie-ți-l cu lingura, a rânjit disprețuitor ofițerul Stasi. Și, dacă reușești să rămâi în viață, poate apuci să-ți revezi și preaiubita RDG. Deși, din păcate, a încheiat el, n-o să apuci niciodată să fuți turcoaice.

Ofițerul nu s-a prezentat în tot acest timp. Treizeci de ani mai târziu, lui Felix i s-a părut că-l recunoaște în niște fotografii cu ofițeri Stasi detașați peste hotare, unde era identificat ca Peter Pfütze. În 1989, Pfütze ajunsese sus în ierarhia Stasi, răspunzând direct în fața unui singur om din toată Germania de Est, care, aidoma unui împărat roman, avea putere de viață și de moarte asupra supușilor săi: Erich Mielke, șeful Stasi. Est-germanii glumeau înverșunat că țara lor se află în mâinile a doi Erich (celălalt era Erich Honecker, conducătorul RDG-ului). În memoriile sale despre perioada petrecută la Stasi, Pfütze n-a pomenit nimic despre camere de interogatorii sau despre prizonieri politici. În loc de toate astea, el a rememorat veri tihnite la Nisipurile de Aur, atât de tihnite, încât Erich Mielke însuși, care se sorea cu nevasta pe o plajă rezervată exclusiv biroului politic, s-a uitat în sus la Pfütze de unde stătea întins pe prosopul de plajă și l-a trimis drept la cabine să se despoaie la bustul gol înainte de-a se întoarce să mai dea vreun raport. Stasi avea propriile sale avioane cu care își transporta ofițerii la „operațiuni speciale“, cum ar fi supravegherea țărmului Mării Negre.

În 1989, existau deja în jur de 91 000 de agenți Stasi cu normă întreagă. Nu e ceva de neînțeles — beneficiile erau formidabile. Mai greu de priceput este că pe lângă ei mai existau 189 000 de colaboratori neoficiali, dintre care mulți nu primeau nicio recompensă — în afara puterii de-a le face rău altora. Trei mii de agenți Stasi erau vest-germani, deși Pfütze era din est. Poate el era sau poate nu era el cel care le-a făcut semn celor doi soldați care stăteau deoparte să-l ducă pe Felix să fie ras în cap cu lama, umplând mai apoi holul de sângele ce-i picura din țeastă.

— Deja la momentul ăla eram de-a dreptul apatic, a zis el, de parcă nici n-ar fi fost sângele meu.

— Săptămâna trecută a făcut o serie de performance art în Erfurt, a spus Renée din colțul ei. Primul se cheamă „Tunsoarea“.

— Dar nu mă folosesc de capul meu, a spus Felix, fiindcă nu vreau să mă simt iarăși victimă. Folosesc un manechin femeie și-i rad ei capul în locul meu. Nu eu, altcineva. Fiindcă nici călău nu vreau să fiu.

În partea a doua a actului artistic, Felix împușcă în cap un manechin cu înfățișarea lui Pfütze. De data asta, cu mâna lui.

— Da. Și e un sentiment plăcut, a spus el cu un rânjet larg. Dar e doar artă. Și e doar răzbunare. Nu schimbă faptul că din ziua aia nu l-am mai întâlnit niciodată.

— Nu schimbă, a întărit Renée scuturând din cap.

Ea era din Germania de Vest.

Oare de ce-ar vrea să-l mai întâlnească pe saxon?

În a treia parte, un actor citește din memoriile lui Peter Pfütze fragmentul în care cei ca Felix sunt descriși drept „elemente criminale“.

— De ce? a răspuns într-un târziu Felix. Pentru că, până nu vom fi în stare să stăm la aceeași masă, eu și el, cele două Germanii nu vor fi niciodată unite cu adevărat.

— O, da, a zis Renée.

Pufăia din trabuc, suflând fumul în camera înghețată. Aproape că nu se clintea din loc. În lumina tot mai scăzută, arăta ca sculptată în piatră.

— Noi vrem să credem că s-a terminat. Dar nu s-a terminat.

Felix se număra printre cei norocoși. Cu trei ani înainte de arestarea lui, trei prieteni bulgari încercaseră să treacă granița în Grecia. Tânărul Todor își dăruise motocicleta fratelui său. Era aprilie, păsările ciripeau. Grigor, Todor și Ilcio erau isteți și întreprinzători și, la fel ca tinerii grăniceri care i-au împușcat și i-au îngropat chiar acolo, aveau toată viața înainte. Când familiile au cerut să li se dea trupurile celor trei tineri, li s-a spus să se ducă acasă și să nu mai pună întrebări.

Motivul pentru care nu existau delicte grave în blocul comunist este că delictele grave, la fel ca orice alte lucruri notabile, erau dreptul exclusiv al Statului.

La câțiva ani după supliciul lui Felix și Dominik, două familii din Germania de Est au fost vizitate de oficialități și informate că Brigitte și Klaus, copiii lor, muriseră într-un accident pe când se aflau în vacanță în Bulgaria. Accidentele de circulație și înecurile erau extrem

de frecvente printre turiștii din blocul estic care vizitau Bulgaria — ai crede că turiștii ăștia vor învăța și ei, odată și-odată, să conducă și să înoate. În realitate, cei doi fuseseră împușcați.

Undeva în acel tărâm al nimănui, Klaus scosese un cuțit de vânătoare ca să se apere, dar fusese ciuruit în câteva clipe cu focuri de armă, iar pe Brigitte n-o ajutase că vorbea rusa, pentru că era ora patru dimineața și caporalul aflat la comandă era după o noapte nedormită, obosit și sătul, cum i-a explicat el mai târziu unui muncitor forestier de prin partea locului, așa că a lichidat-o pe loc. „Lichidare“ era cuvântul folosit în toată lumea sovietică pentru a denumi crima cu aprobare. Mai departe s-a petrecut ceva ciudat: caporalul a continuat să tragă până a băgat o sută patruzeci de gloanțe de kalașnikov în trupurile celor doi.

O sută patruzeci de gloanțe pentru doi oameni. De parcă ar fi vrut să ucidă nu doar prezentul, ci și viitorul. Mă-ntreb dacă soldații săi au fost și ei molipsiți de furia lui sau dacă au stat deoparte, temându-se că ar putea să le vină și lor rândul. În dosarele Stasi care poartă inscripția „informații operative“, întâmplarea a fost cosmetizată prin catalogarea lui Brigitte și Klaus drept cetățeni din RDG care au murit peste hotare, în sozialistischen Ausland[12], lucru care respecta înțelegerea dintre cele două țări: rămășițele est-germanilor uciși pe granița bulgară se întorceau direct la Stasi, catalogate drept victime ale unor accidente. Deși Klaus și Brigitte au fost îngropați inițial la Sofia, ulterior, la insistențele mamei lui Brigitte, cadavrele au fost transferate în RDG, în sicrie de zinc sigilate, precum soldații ruși căzuți în Afganistan — pentru ca nimeni să nu știe cum muriseră de fapt.

Era vara lui 1975. Aveam un an și jumătate și mă bucuram de prima mea vacanță cu parfum de Nivea pe litoralul Mării Negre. Tata era plecat, își satisfăcea serviciul militar, ca toți tații, deși el avusese norocul să nu tragă lozul care-l trimitea la graniță. Mama avea aceeași tunsoare și aceeași vârstă ca Brigitte, douăzeci și șapte de ani.

*

În atelierul lui Felix, lumina zilei se împuțina și umbrele de pe fețele noastre se adânceau.

— Era educat și un om cumsecade.

Felix zăbovea vorbind despre colegul său de celulă.

— Trebuie să fi fost o persoană sus-pusă care căzuse în dizgrație. S-a rugat de mine să nu-l uit după ce ies și să mă duc la serviciile secrete străine să le povestesc despre situația lui. Zicea că asta-i singura lui speranță.

Tot trupul i s-a strâns la amintirea aceea.

— Dar pe urmă am uitat cum îl cheamă. Am uitat și că împărțisem cutia aia cu el.

— Într-o zi, prin anii ’90, a spus Renée, am făcut o excursie cu barca pe lac în Berlinul de Vest. Și deodată, din senin, l-a apucat plânsul. Își amintise de omul din celula de la Burgas. N-am avut ce să-i fac, doar să-i dau șervețele.

Cu zece ani în urmă, Felix a construit o cutie de oțel de mărimea celei pe care o împărțise cu omul acela. Pe acoperiș a plantat un strat de trandafiri.

— Ușa e sigilată, a spus el, ca să nu fie nimeni obligat să treacă prin ce-am trecut noi, nici măcar o clipă.

Le-a scris autorităților bulgare, cerând permisiunea de-a instala cutia în fața închisorii din Burgas. Autoritățile nu i-au răspuns.

— E încă prea devreme, a spus Renée clătinând din cap. Patruzeci de ani nu-s destul.

Centrul de detenție în care fuseseră ținuți Felix și tovarășul său fără nume a fost demolat.

Grănicerul care și-a golit kalașnikovul în Brigitte și în Klaus a murit mai târziu. Fusese decorat.

Peter Pfütze este scriitor publicat; poate se duce și la festivaluri literare.

De ce atâta politețe? De ce nu sunt de-ajuns patruzeci de ani?

Felix și Dominik au fost trimiși de la Burgas la Berlin cu cătușe la mâini, pe locurile din spate ale unui avion plin de turiști germani care se întorceau acasă. La aeroportul din Berlin, au fost urcați într-o dubă pe care scria „Pește congelat“. Stasi avea o flotă întreagă de astfel de vehicule; câteodată scria „Pește“, alteori „Produse de patiserie“, dar pasagerii erau întotdeauna de-același fel — deținuți politici în drum

către cine știe ce loc îngrozitor.

— Chestia ciudată, a spus Felix, e că în pușcăria de pe Andreasstrasse aveam o periuță de dinți. Existau WC-uri și mâncarea era atât de bună, încât prizonierii și paznicii mâncau la fel. De Crăciun, aveam banane! Ajunsesem deja în Vest? Nu. Pentru că, după euforia inițială, a fost mai rău ca la Burgas. Liniște deplină. Nimeni nu vorbea.

A fost ținut la izolator săptămâni întregi.

— Simțeam nu atât dureri fizice, cât anihilare. De parcă mă făcuseră să nu mai exist.

Unic tovarăș îi era păianjenul care locuia în celula lui. Vorbea cu păianjenul. Câteodată noaptea, la toalete, călătoreau prin țevi până la el ciocănituri pornite din celulele femeilor — dar ce încercau să comunice? Poate erau doar în imaginația lui. Poate că până la urmă înnebunise.

După atâta timp, primul lucru pe care i l-a spus cineva a fost când a venit un gardian cu o găleată și o cârpă și l-a dus în celula de vizavi.

— Pune mâna și curăță, i-a zis gardianul.

În celulă era o baltă de sânge proaspăt. Persoana care se aflase acolo își tăiase o arteră cu un cuțit de plastic și fusese îndepărtată. Dar nu răzbătuse niciun zgomot.

Când ajunsese la Andreasstrasse, văzuse teancuri de pături cenușii strânse, iar când gardienii îl duseseră la dușuri, se pusese pe urlat.

— Credeam că au de gând să mă gazeze, mi-a explicat. Vezi tu, pe soldații bulgari, cu violența lor animalică de bețivi, îi înțeleg. Dar asta… distrugerea asta lucidă și sistematică a sufletelor omenești pe care o practica Stasi, ca și naziștii înaintea lor… asta-i cu totul altceva.

— Moartea prin birocrație, a zis Renée din colțul ei. Face parte din psihicul german. O purtăm cu noi de multă vreme. Nu ne place, dar trăim cu ea.

Până la urmă, a descifrat ciocănitul. O bătaie însemna litera A, două însemnau B, trei însemnau C și așa mai departe.

— Dura o veșnicie să bați o propoziție. Dar am înțeles mesajul. Îmi fusese trimis de la mama. Venise în vizită, dar n-o lăsaseră să mă

vadă.

Uitându-mă la Felix, am văzut un bărbat aproape copilăros în egocentrismul și încăpățânarea lui, dar l-am simpatizat enorm.

Au urmat interogatoriile. L-au scos din celulă la ore mici din noapte — așa făcea Stasi cu prizonierii politici, ca să-i dezorienteze.

— Eram euforic. În sfârșit, contact uman! Anchetatorul era un tip tânăr, iar eu nu mă mai puteam opri din vorbit. I-am povestit ce se întâmplase la graniță, cum mă tratase ofițerul Stasi, i-am spus că toate astea trebuiau scrise la dosar și aduse la cunoștință. Dar nu s-a arătat interesat. El voia să știe cine sunt prietenii mei. Voia nume.

Felix a fost interogat de multe ori, întotdeauna în miez de noapte. Personalul Stasi se înmulțea, câteodată erau și câte patru în cameră.

— Le-am zis, torturați-mă dacă vreți, n-am să vă dau niciun nume.

Următoarea ocazie a lui Felix de a-l vedea pe Dominik a fost la procesul lor.

— Nu un proces, ci o farsă. Părinților noștri nu li s-a dat voie să participe. Au fost obligați să stea afară. Voiam să vorbesc, dar judecătorul mă tot întrerupea. Taci din gură! Taci! N-avem de ce să te-ascultăm pe tine.

Felix a fost acuzat că ar fi liderul unui „grup subversiv“, grup însemnând mai mult de o persoană, și a primit un an și șapte luni. Dominik a primit cu două luni mai puțin. Era o sentință indulgentă. Avocat au avut?

— Era un avocat de față. Părinții noștri angajaseră avocat, dar rezultatul era decis dinainte.

La șase luni după proces, avocatul s-a aruncat de la etaj.

M-am uitat lung la Felix și la Renée. Detaliul acesta părea prea cumplit ca să fie doar un detaliu.

— Nu prea cred c-a avut de-a face cu procesul. De vină a fost starea generală de disperare. Era un om bun, și cum poate un om bun să fie avocat într-o dictatură?

Următoarea oprire a fost Penitenciarul din Cottbus, care era dedicat prizonierilor politici. Printre colegii săi de celulă se numărau un

matematician vinovat de bancuri politice, un spion căzut în dizgrație și un muzician care vorbise despre impactul pe care-l avea fabrica de uraniu est-germană de inspirație sovietică Wismut asupra sănătății muncitorilor săi.

— Mâncarea era așa de groaznică, încât ne-am apucat de ceva ce aș numi astăzi performance art, dar atunci nu eram decât niște prizonieri care aruncă unii în alții cu mâncare.

O dată pe săptămână, erau duși să audieze forțat prelegerile unui profesor de filosofie. Prizonierii numeau această acțiune „iradiere cu lumină roșie", pentru că subiectul era întotdeauna același.

— Marxism-leninismul, a precizat Felix cu un zâmbet radios. Și cum să-ți dezvolți sozialistische Persönlichkeit! E foarte bun dacă suferi de insomnie, te trimite direct la somn. Dar uite care-i treaba: eu știam filosofie. Citisem totul până la Troțki inclusiv. M-am apucat să mă contrazic cu profesorul pe anumite nuanțe. Așa că mi-au interzis să mai vin la prelegeri! Ba da, le-am zis, insist.

Pe mine, una, veselia care i se citea pe față în timp ce rememora toate astea m-a făcut să râd — nu și pe Renée. Era atât de implicată emoțional, încât părea că nu se poate distanța deloc de întâmplările din viața lui, în special de cele care precedaseră relația lor.

Felix a fost cumpărat — la propriu — de Germania de Vest, unde exista un avocat specializat în drepturile omului, dr. Vogel, care se dedicase cazurilor precum al lui. Până în 1989, între 30 000 și 40 000 de est-germani au fost cumpărați din închisorile Stasi pe valută forte și au primit drept de ședere în Germania de Vest. Felix a renunțat bucuros la cetățenia sa RDG-istă. Dar, înainte să-și poată recăpăta statutul de om liber, a fost trimis într-un lagăr de tranzit din Vest. Acolo a fost dus într-o cameră în care un american șarmant stătea pe scaun cu picioarele ridicate pe colțul mesei, fumând o țigară. Într-o germană perfectă, i-a explicat că trebuie să verifice unele aspecte ale versiunii sale asupra evenimentelor.

— Dar știți deja totul! am protestat.

Cu toate astea, a spus insul șarmant, mai sunt anumite chestiuni. Cum ar fi topografia graniței bulgaro-turce.

De cum a plecat agentul CIA, a sosit agentul MI6. Apoi a intrat francezul, cu o ofertă de înrolare în Legiunea Străină.

— Până să ajungă și serviciile secrete vest-germane, eram sătul până

peste cap. Le-am zis gata, ajunge! Îmi vreau viața înapoi!

Și-a primit viața înapoi, sau o variantă a ei, dar era o chichiță.

— Mai ții minte ciocăniturile codificate de la căcăstoare?

S-a aplecat să-mi ofere un foc pentru țigara pe care o rulase pentru mine.

— Mesajul era că iubita mea așteaptă un copil. Era gravidă când plecasem eu cu Dominik, dar nu știa pe atunci.

Fiica lui Felix s-a născut pe când el era în pușcărie. A văzut-o în Berlinul de Vest, când mamei și copilului li s-a permis să vină la el. Avea un an și jumătate.

— Ne iubeam. Am locuit împreună, ca o familie, timp de câțiva ani…

Și-a lăsat fraza în suspensie. Între timp, Felix intrase într-o comunitate evanghelică deschisă mereu să primească suflete rătăcite, ba chiar se înscrisese ca seminarist.

Nu făcea lucrurile pe jumătate. Și se consola cu ce putea.

— Berlinul de Vest era iad curat. Nu era deloc cum îmi imaginasem. Eu eram obișnuit cu statul paternalist în care ți se îndeplinesc toate nevoile.

Chiar și cele pe care nu le ai, cum ar fi cea de-a sta liniștit la locul tău.

— Exact. Aveau ei grijă de tine, punct. Cineva era mereu cu ochii pe tine. Nu și în Vest. Acolo nu-i păsa nimănui. Și magazinele, luminile, mulțimile. Eram în stare de șoc. Parisul mi se părea la fel de departe.

Într-o zi, s-a auzit o bătaie în ușa apartamentului lor.

— Era o femeie superbă, la vreo treizeci de ani, îmbrăcată simplu. Mi-am dat seama pe loc cine e. Am poftit-o înăuntru. A spus că știe totul despre dorința mea de-a mă face parașutist. Și mi-a propus o ofertă indecentă. Nu-i nevoie să mai spun că am refuzat-o!

Renée a ridicat din sprâncene și a zâmbit pentru prima dată. După episodul acela, serviciile secrete nu l-au mai curtat niciodată.

Felix reușise să se țină deoparte de nebunie și de tristețe printr-o serie neîntreruptă de acte artistice. Așa traversase el perioada ultimilor patruzeci de ani, cât toată viața mea, atât cât a durat până să ajung cu

o cutie de halva în atelierul acesta rece din Berlin; privind în urmă, n-a fost deloc cadoul ideal pentru un diabetic, deși părea încântat când i-am dat-o.

Dar cu Dominik cum a rămas?

— L-am mai văzut o dată, la München. Avea o aură de tristețe.

M-am întrebat dacă Dominik avusese aceeași senzație în privința lui Felix. Felix a dat din umeri.

— Vreau să-l mai văd o dată. După atâtea decenii. Eu sunt doar un artist, domeniul meu e sufletul. Nu-s în stare să explic de ce, pur și simplu știu că am să mă duc la München și am să-l caut acolo.

În anul morții tatălui său, 1988, Felix a interpretat un act artistic simbolic împreună cu câțiva prieteni din Berlinul de Vest; l-au numit „Călare pe Zid“. Tatăl lui spusese în glumă că poate, într-o bună zi, va cădea și zidul acela.

— Dar era o glumă, a spus Renée. Nimeni n-a crezut cu adevărat.

Lui Felix nu-i fusese permis să ia parte la înmormântarea tatălui său, în Berlinul de Est. Îl opriseră la Checkpoint Charlie și-l întorseseră din drum.

— Așa că, în loc să particip la înmormântarea lui, am făcut asta în onoarea lui. Scara era prea scurtă, așa că m-au săltat doi prieteni până sus pe zid.

A fost o senzație de euforie, chiar dacă n-a putut să stea acolo decât treizeci de secunde.

— Am fost atât de aproape de soldatul care păzea partea estică, încât l-am privit în ochi. Și în țeava puștii. Pe urmă a sosit 1989 și tot poporul a făcut la fel.

Tot poporul minus Brigitte și Klaus și ceilalți care nu mai apucaseră ziua.

Aveam numărul lui Dominik, dar nu l-am sunat. Ajungea cât fusese vânat; povestea lui era scrisă în tăcerea lui.

Felix mi-a arătat pânzele și colajele din atelierul lui. Era o serie de nuduri fantastice.

— Pentru fiecare a avut alt model, a spus Renée. La unul i-a pozat

mama lui.

Mi-a observat surprinderea și a zâmbit parcă spunând „Nu că-i mai ciudată viața decât ficțiunea?“.

Cu asta m-a înveselit — gândul că mama lui, o femeie care dăduse tot ce-avea mai bun pentru țară și primise în schimb ce era mai rău, supraviețuise ca să-i pozeze goală fiului său. Am coborât împreună scara cavernoasă. Abia atunci a pomenit Renée că are o cumplită durere de măsea. Nu spusese nimic ca să nu grăbească lucrurile.

— Când ne-am întors împreună pe plaja aia, a zis ea, mi-am făcut griji neștiind cum avea să reacționeze. Iar el își făcea griji pentru reacția mea.

Urcaseră pe stânci în căutarea locului în care i se pusese lui Felix pistolul la tâmplă. N-au reușit să-l găsească, iar pe Felix l-a apucat agitația, dar Renée a insistat.

— Știam că acolo e locul, a povestit ea. Era important pentru el să petreacă puțin timp acolo de unul singur.

— În locul unde mi s-a întâmplat așa un lucru neverosimil. Pentru că unii nu m-au crezut.

Felix s-a întrerupt și s-a uitat la mine pe sub șapca lui de baseball cu inscripția „Deutschland“, care pe capul celor mai mulți ar arăta caraghios, dar pe al lui era tulburătoare.

— N-au crezut că s-a putut întâmpla așa ceva. Și în lunile alea de carceră, doar cu păianjenul, am avut momente când m-am îndoit eu însumi. Îndoiala asta era cea mai mare teroare, mai mare și decât Stasi. Mai mare decât pușcăria, foamea și exilul.

Felix și Renée găsiseră până la urmă cazarma de la graniță în care dormiseră el și Dominik în noaptea când fuseseră arestați. S-au uitat înăuntru pe fereastră. Portretele dispăruseră. La masa lungă, un grănicer mânca supă de unul singur. Au vrut să intre, dar s-au abținut.

— Era tânăr, a spus Renée. Ce puteam să-i spunem?

Afară, în strada murdară, i-am mulțumit lui Renée și i-am mărturisit că avusesem emoții în legătură cu întâlnirea noastră.

— Și eu, a spus ea și ne-am îmbrățișat.

Felix zâmbea ca un om care știe că numele lui înseamnă „noroc“. I-am urmărit din ochi îndepărtându-se, cu hainele lor boeme, în obscuritatea iernii berlineze, mână în mână, arătând din spate ca doi tineri îndrăgostiți.

Vara următoare, m-am întors la lagună. Peste mesajul lui Felix se dăduse cu vopsea și nu mai rămăseseră decât informațiile despre crinii de nisip, despre foca-călugăr periclitată și despre smochini. Înainte să ajung pe vârful stâncii am auzit bubuitul valurilor care se spărgeau jos.

— Nu te-ntrebi uneori, îi spusesem lui Felix, cum ar fi arătat viața ta dacă n-ai fi făcut pasul acela? Regreți ceva?

— Nu, răspunsese el.

Și l-am crezut.

Tânărul de optsprezece ani se apropiase de un prag și făcuse ceea ce orice tânăr de optsprezece ani ar trebui să facă pentru a fi tânăr înainte de-a ajunge bătrân. Era sprinten și a făcut acel pas pentru cei cărora le lipsea ușurința mișcării. Pentru mamele și tații noștri, la a căror vârstă ar fi ajuns acum Klaus și Brigitte. Pentru copilul despuiat de jos, de pe plajă, al cărui viitor nu se cunoaște și pe care fotografia îl surprinde alergând pe nisip, cu pielea lucind de cremă Nivea, strigând ceva. Deși imaginea nu are sunet.

11. Dragul meu (germ.).

12. Străinătatea socialistă (germ.).

zmeu

În mitologia populară slavă, un dragon proteiform care întruchipează protecția și posesia. În Strandja, sălașurile naturale ale acestui zmeu sunt peșterile. Călătorește prin spațiu și timp ca un bulgăre de foc și poate să se întrupeze sub formă masculină sau feminină. Fiecare sat își avea demult propriu-i zmeu, care se îngrijea de recolte și de alte treburi sezoniere. Însă cealaltă fațetă a protecției dragonului este dorința. Dacă pune ochii pe tine un zmeu, capeți un alean la inimă și nu mai ai încotro, trebuie să-l urmezi până la peștera lui, care e doar un alt nume pentru Infern.

BULGĂRE DE FOC

Săptămânile treceau în Satul din Vale, iar eu mă simțeam brună și grea precum prunele din grădinile abandonate. Bâzâitul insectelor se intensifica odată cu aroma verii în descompunere. Nici măcar nu mai găseam motivația să mă duc la plajă. Senzația că mă aflu în impas se amesteca cu lâncezeala, de parcă așteptam să se despice un înveliș și să iasă ceva la iveală. Împietrită pe fundul văii ca sub o vrajă, nu-mi mai doream decât să stau la o masă la Discotecă, să mănânc iaurt de capră din borcan și să mă tot uit la dealuri cu Minka. Treceam printr-un fel de schimbare căreia simțeam că n-am puterea să i mă opun. Pierdusem șirul zilelor de când stătea nefolosită mașina. Îmi amânasem de câteva ori plecarea.

Cu puțin înainte de ziua în care trebuia să plec din nou, râul și-a ieșit din matcă. În fiecare an se întâmpla la fel. Râul se năpustea ca o fiară, apoi se retrăgea, lăsând în urmă un maidan plin de noroi și rămășițe. Nimeni nu se plângea, deși toată lumea cunoștea cauza — transporturile de materie primă ale mafiei lemnului, care măcelărea pădurile fără să facă replantări, și firma de construcții care extrăgea nisip de la șase metri adâncime din albia râului. Rezultatul: un râu poluat și deviat de la cursul său și modificarea microclimatului, ambele agravând inundațiile. Localnicii se luptau cu o adevărată hidră a crimei legalizate. În loc de ajutor, li se ofereau mită și amenințări.

După revărsarea râului, oamenii s-au aventurat în apă până la mijloc ca să curețe locul. M-am dus și eu cu ei. Era o sarcină murdară, neplăcută, și la un moment dat m-am pomenit țipând:

— Trebuie să facem ceva!

— Din cauză că nu trăiești aici, a pufnit Blago, încă mai crezi în dreptate.

Când soarele era sus pe cer, trei dintre femei, cu galoși de cauciuc și ciorapi tricotați, s-au așezat pe o bancă, iar Despina a spus:

— Odată, o caravană care se ducea la Istanbul a traversat râul prin locurile astea. Ducea birul adunat în aur și argint. Așa, deodată, apa râului s-a umflat într-un val mare. S-au înecat toți până la unul, oameni și cai. Mai târziu, au venit sătenii și ce-au găsit? O comoară uriașă, aruncată de apă pe maluri. De-atunci, de câte ori se revarsă râul, suntem cu ochii-n patru.

— Dar râul nu scuipă aur și argint, a spus femeia care mesteca gumă, făcându-mi cu ochiul. Numai noroi.

Cea mai tânără dintre ele era Urechea. Mijind ochii, se uita la cerul încins și fără niciun nor.

— Vine, a zis ea. Mereu vine după vreme liniștită.

— Ce anume? am întrebat, neștiind privirea cărui ochi s-o urmăresc.

— Bulgărele de foc, a spus Urechea.

Deși eram patru la număr, mă simțeam a cincea roată la căruță. În folclorul local, duhurile numite orisniți (de la oris, soartă) sunt întotdeauna trei femei: una tânără, una între două vârste și una bătrână. Cea mai vârstnică are ultimul cuvânt. Vin la tine când te naști și hotărăsc ce curs are să urmeze viața ta. Vei fi atât de bogat sau de sărac precum le e lor voia și vei muri când spun ele că vei muri. Pentru tine e o chestiune de viață și de moarte, dar pentru ele e doar un joc.

Celelalte două au dat din cap aprobator.

— Da, da, trece în fiecare an, a zis Despina. Către fântâna Kreinero.

— Cred c-oi fi dormit când trecea, a spus femeia care mesteca gumă. Tot așa cum am dormit când cu comoara din râu.

— Mama l-a văzut, a insistat Despina. Era însărcinată și ieșise la arat pe câmp când l-a văzut. Un bulgăre de foc, doar că nu era niciun bulgăre, era un zmeu în zbor. Ca un șarpe mare, așa să știi, cu coada ca o cometă. A trecut pe deasupra, a pârjolit pământul. Când și-a venit și ea în fire, avea părul pârlit și țarina era plină de solzi aurii.

— Pe vremea bătrânilor, zic cei de-aici, izbea pământul și se prefăcea în om. De-aia, când îl vezi zburând pe sus, să nu scoți o vorbă, a spus Urechea. Altfel, zmeul te lasă fără vorbire.

— O să ai noroc dacă se mulțumește să-ți ia vorbirea. Ar putea foarte bine să te ia și pe tine, a spus Despina, făcând cu ochiul. Să-i fii mireasă.

— Dar numai dacă ești tânără și frumoasă, a precizat femeia cu guma de mestecat. Tu ești în siguranță, pot să-ți zic de pe-acum.

Despina a chicotit.

— Cunoști Peștera Ruskăi? a întrebat ea. Locuia acolo un dragon care s-a îndrăgostit de Ruska și a luat-o mireasă. E un loc foarte cunoscut printre cuplurile infertile.

— Au făcut și-un plod, a zis femeia cu guma de mestecat.

— Da, da, un dragon și-o femeie pot să aibă odrasle, dar le mor. Fiindcă-i împotriva firii, a spus Despina. În orice caz, mama, când și-a venit în fire, a intrat în chinurile facerii. S-a târât până acasă și m-a trimis după doctor.

Dar era sfârșitul anilor ’40 și doctorul era în arest pentru că ajutase pe cineva să treacă granița.

— Așa că a născut și ea cum a putut. Era om bun doctorul, dar tot l-au împușcat. Dumnezeule mare, pe câți i-au mai împușcat…

Urechea asculta pe furiș conversația dintre doi bărbați aflați în partea cealaltă a pieței.

— Ce zic? am întrebat-o.

A întors spre mine un singur ochi plin de suspiciune.

— Trebuie să-mi văd de treabă.

Și a ridicat mătura cu coadă lungă.

— Dar ascultă ce-ți zic, se-apropie.

Aparițiile de bulgări sau discuri de foc pe timp de noapte erau atât de frecvente în Strandja, încât oamenii le acceptau ca pe o lege a naturii. Un istoric local mi-a spus că bunicul lui zărise discuri de foc deasupra fluviului frontalier de multe ori de-a lungul vieții. Întotdeauna deasupra fluviului. Un localnic dintr-o familie distinsă, domnul N., mi-a povestit cum, în anii ’90, pe fiul său cel mic, pescar pasionat, îl speriase ceva foarte tare într-o seară, când se dusese să verifice plasele desfășurate pe cursul apei. Domnul N. dăduse fuga să-l ajute și văzuse două obiecte în flăcări ce pluteau deasupra apei. Tată și fiu au stat și s-au uitat până când obiectele au plecat pe deasupra pădurii. Domnul N. înțelegea de ce unii s-ar putea arăta sceptici.

— În Satul din Vale era unul care râdea de lucrurile astea, a continuat el. Era inginer, avea diplomă universitară, nu un țăran superstițios, așa zicea. Într-o seară, stăteam la el în grădină sub bolta de viță.

Erau trei cu totul: inginerul sceptic, domnul N. și o femeie din vecini. Și deodată s-au pomenit cinci.

— Au apărut doi inși între noi la masă. Îmbrăcați ca noi, oamenii de rând. Îi știți pe oamenii ăștia? Nu. Așa că i-am întrebat: Voi cine dracu' sunteți?

La care cei doi vizitatori s-au uitat pur și simplu unul la altul și au râs pe tăcute — parcă erau gemeni, sau fiecare dintre ei reflexia celuilalt. Pe urmă s-au înălțat deasupra mesei și au plutit către râu, precum ceața.

— Și să știi că nu eram beți, a zâmbit domnul N. Muntele ăsta e mistic. Unele lucruri nu se pot explica, și poate e mai bine.

Avea dreptate. Atunci când găsim explicații pentru orice începem să ne simțim împuținați, jefuiți. Iar localnicii din Strandja fuseseră jefuiți în toate felurile, mai puțin așa. Era un lucru de care nu putea nimeni să-i deposedeze.

Într-o seară, la Discotecă, stăteam la masă cu frumoasa rusoaică și cu soțul ei, fost matematician.

— Eu nu le-am văzut decât o dată, în anii optzeci, a spus el.

Era relativ treaz în seara aceea.

— După ce-au închis mina de lângă râu.

Mina dezvăluise niște depozite de uraniu la care nu se aștepta nimeni și fusese închisă după două luni.

— Mă dusesem la pescuit, a povestit el. Le-am văzut deasupra intrării în mină. Discuri în flăcări. Formau tot felul de figuri pe cer — stele, cercuri concentrice. De parcă încercau să-mi arate ceva.

Carevasăzică, ce erau obiectele alea? A ridicat din umeri și a zâmbit arătându-și dinții înnegriți.

— Circulă o teorie, cum că extratereștrii vizitează Strandja încă de dinainte să existe civilizația umană. Nu zic c-aș crede-o. Dar nici n-o exclud.

Ideea ar fi că acești extratereștri vin să se reîncarce în locuri unde se manifestă puternice câmpuri geomagnetice.

— Desigur, a adăugat el, ideea de extratereștri acoperă orice nu

aparține lumii materiale. Ceea ce ne oferă posibilități infinite. Vezi tu, lumea materială e o închisoare. Suntem captivi într-o închisoare a percepției.

Poate de aceea e satul plin de oameni care rareori se mai trezesc din beție.

În apropierea minelor închise au lovit și fulgere. Nedko cel iubitor de cărți fusese cândva lovit de un fulger lângă o mină, pe când își mâna singura capră pe care-o avea, însoțind un cioban bătrân cu turma lui numeroasă. Nedko a văzut fulgerul despicând un mesteacăn, apoi descărcarea electrică a trecut prin el și l-a trântit la pământ. N-a știut dacă e viu sau mort până când bătrânul cioban l-a împuns cu cârja.

În satul învecinat locuia mătușa domnului N., o femeie în vârstă, care știa să dea în bobi așa cum vracii de prin satele africane știu să ghicească în ghioc. Mai întâi a dat în bobi pentru mine, apoi mi-a spus povestea care urmează. Soțul ei muncise în mina de cupru din apropiere în anii planului cincinal. În adâncul dealului, minerii găsiseră tunele și unelte datând de pe vremea tracilor și a romanilor, dar primiseră instrucțiuni să le distrugă. Uneltele s-au făcut praf la contactul cu aerul. Până să moară, soțul făcuse un atac cerebral și rămăsese cu demență. Noapte după noapte, ieșea pe fereastră și-l găseau șchiopătând pe drumul spectral, în pijama. Unde te tot duci? îl întreba nevasta, iar el răspundea de fiecare dată: La mină. Mă așteaptă acolo. La scurt timp după moartea lui, femeia a avut un vis.

— Eram amândoi într-o căruță trasă de boi, ca pe vremuri, a povestit ea. Am ajuns la un râu cu nume vechi, care nu mai există azi. Nu reușea să treacă apa cu mine fiindcă el era spirit, așa că am mers singură. M-am întors și l-am văzut lângă intrarea în mină. De jur împrejurul lui erau viței, porci, miei, ca pe vremuri, înainte să ne ia ăștia animalele. Tare-i mai erau dragi animalele astea.

Scriind despre suflet, Jung spunea că, „dacă o stare de fapt interioară nu este conștientizată, atunci ea se produce ca destin în exterior“[13]. Poate că bulgărele de foc era felul Strandjei de-a manifesta destinul colectiv al locuitorilor săi.

Tatăl domnului N., nonagenar, locuise în Strandja toată viața lui, deși îi plăcea să glumească, la fel ca prietenilor săi de-o vârstă cu el, că „Uite cum mi s-a dus jumătate de viață!“ Într-o seară, am stat cu el sub alunii din piața centrală a satului, unde se aduna lumea bună să-și bea cafeaua de dimineață și să întrețină bârfa de seară (femeile la o masă lungă, bărbații la alta), iar el mi-a povestit un vis recurent. Se

trezește și vede în cameră „o fată“ — cam de vârsta ta, mi-a spus —, deși casa e încuiată. Cum ai intrat? o întreabă, dar ea scutură din cap și dispare. De fiecare dată, figura ei îi pare tot mai familiară și se trezește cu inima grea, atât de grea, încât s-a dus s-o vadă pe soră-sa, ghicitoarea. Femeia i-a dat în bobi și a zis:

— Păi, chiar o cunoști. N-ai de ce te teme.

Cu patruzeci de ani în urmă, a avut o fetiță care a murit de mică. În ziua de dinaintea morții sale, el a văzut un bulgăre de foc plutind deasupra fluviului. M-au tulburat vorbele lui. M-am întrebat dacă nu cumva era chemat pe Tărâmul de Dincolo și ce alt motiv ar fi avut să-și împărtășească visul intim cu mine, o străină, dacă nu pe-acela că vedea în mine fantoma fiicei sale.

În orice caz, bulgărele de foc era văzut mereu pe la apă sau în dreptul vreunei mine și întotdeauna pe timp de seară sau de noapte — într-un spațiu liminal, la o graniță.

În ultima zi pe care am petrecut-o acolo, la câteva case distanță, pe strada mea, mama lui Blago își uda grădina cu furtunul. Tocmai îi murise soțul și era îmbrăcată în negru. S-a îndreptat de șale și mi-a spus:

— O să-l vedem cât de curând.

— Ce să vedem?

— Bulgărele de foc. Mi s-a părut că-l văd azi-noapte, dar era altceva.

Cu o noapte în urmă, mă întinsesem în patul din dormitorul meu, cu bagajele făcute, cu hămăitul câinilor de-afară, cu viespile moarte căzute pe podea, și-mi făcusem griji. Acele câteva săptămâni fuseseră perioada cea mai lungă petrecută de mine în Bulgaria de când plecasem din țară, în 1992. Îmi făcusem griji că eram, în adâncul inimii, o dezrădăcinată, o rătăcitoare, chiar dacă mă iluzionam că sunt acasă oriunde m-aș afla. Că, deși nu mai eram de prin locurile astea, în țara asta zdruncinată a tinereții mele, în secret tot ei îi aparțineam în cea mai mare măsură. Că, deși mă închipuiam a fi doar un observator, chiar și după douăzeci de ani, tot participant rămâneam și asta n-avea să se schimbe niciodată. Că nu mă distanțasem de nimic și că-mi păsa prea mult de cei damnați. Că Satul din Vale îmi părea paradisul, dar putea fi purgatoriul. Că nu eram în stare să fac diferența între ele. Că mă simțeam contaminată, și totuși plină de dragoste pentru locurile astea prăduite.

Și-mi mai făcusem griji pentru faptul că mureau atâția tineri în satul ăsta. Fiecare a treia casă pierduse câte unul — de cancer, în vreun accident, prin sinucidere. Îmi puneam întrebări despre mina de uraniu, despre care alții spuneau că nici nu existase, sau că matematicianul se zăpăcise, că de fapt era doar cupru. Îmi puneam întrebări despre păcatele taților infiltrate ca otrava în sângele fiilor.

Mama lui Blago a clătinat din cap.

— L-am mai văzut și altă dată. Ăștia stau cu ochii pe noi. Dar încă n-a venit vremea să comunice.

Mama lui Blago, femeie cu scaun la cap, era o țărancă cu trăsături nemuritoare ca pământul. Nu chiar genul de om despre care să spui că brodează întâmplări imaginare.

— Dar nu-s doar lumini care se reflectă dinspre stațiuni? am întrebat.

— Ce stațiuni, drăguță? Aia ce vezi acolo e Turcia, numai sate goale.

— Vreo stea căzătoare? mi-am încercat norocul.

Dar ea a scuturat din cap.

— Nu cade, trece drept pe sus și plutește pe deasupra râului, a spus ea și s-a apucat să-mi umple un castron cu roșii, ardei și ceapă verde. Treaba e că le tot văd de când eram copiliță. Cam pe la vremea asta din an.

— Ați pus prea multe roșii, am spus oprindu-i mâna. Mâine plec.

— Pleci? Abia ieri ai ajuns!

Și-a continuat să umple castronul.

— Și-atunci, ce sunt, dragoni zburători? am întrebat-o, lăsând gluma la o parte.

— Eu sunt femeie simplă, a răspuns ea, ieșind din grădină și dându-mi castronul. Dar ceva tot e acolo, ascultă-mă ce-ți zic. Nu suntem singuri.

Când m-am întors acasă în seara aceea, am împărțit cu broasca țestoasă o ultimă salată melancolică.

Am sunat-o pe Marina, în orașul ei de la graniță, să-mi iau la revedere. Maică-sa aștepta sosirea bulgărelui de foc, mi-a comunicat ea pe un

ton neutru. Marina nu avea nicio teorie bine conturată despre bulgărele de foc. S-a mulțumit să spună doar atât:

— Nimic nu există în izolare. Totul e conectat.

— Dar e un fenomen fizic? am insistat.

Ea a râs încet.

I-am zis că plec din Strandja în ziua următoare.

— Bun, a spus ea după o pauză. Nu ne luăm la revedere.

Și a închis. Am știut atunci că-mi va fi dor de ea.

Pe la ora zece, camera mea era inundată de o lumină albicioasă. Am sărit din pat și am ieșit pe balcon numai bine ca să-l văd zburând ca săgeata în direcția fluviului și-a fântânii Kreinero. O minge de lumină care se rostogolea pe cer. Am surprins cu coada ochiului silueta înaltă și adusă de spate a fostului baschetbalist, la el în grădină, deși e posibil să fi fost doar un pom.

Am așteptat o vreme, apoi m-am întors înăuntru și am tras draperiile. Mă simțeam de parcă luasem narcotice, ca și cum ar fi trecut o groază de timp în care nu știam să spun ce se petrecuse.

Oare chiar văzusem bulgărele de foc? Îl văzuse și mama lui Blago? Dar baschetbalistul? Cei care traversau pe jos pădurea venind din Turcia, zgâriați de mărăcini, înfometați, plini de răni și copleșiți de tot ce pierduseră, departe de orice pe lume și fără cale de întoarcere, oare ei îl văzuseră?

Iată ce mi-a spus bătrâna ghicitoare când a aruncat bobii pentru mine. Deși îmi formulasem întrebarea doar în minte (O să-mi duc la capăt călătoria pe graniță fără să mi se întâmple nimic rău?), ea mi-a răspuns ca și cum aș fi rostit-o cu voce tare: Ce-ai început vei termina, a spus ea răsucind bobii în palmele uscate, dar trebuie să iei aminte la semnele care ți se-arată pe drum. Niciodată să nu ignori semnele.

Bun sfat de viață, dacă reușești să deosebești semnele adevărate de cele false. Aici, orice lucru ți se părea a fi un semn, iar eu băusem de trei ori din fântâna cu apă rece. Înainte de revărsatul zorilor, mi-am pus bagajele în mașină, am încuiat ușa casei, am băgat cheia sub preș, m-am urcat la volan și am traversat piața pustie, trecând pe lângă Discotecă, apoi mi-am început drumul lung și înfricoșător care lăsa în

urmă valea învăluită în cețuri. Am blocat portierele și am luat-o pe șoseaua îngustă și sinuoasă. Parcă mă extrăgeam de acolo cu tirbușonul. Mi-a tăiat calea ceva ce părea a fi un iepure de câmp uriaș. În pădurea spectrală, o bufniță a țipat un rămas-bun.

Nu știu ce anume o fi bulgărele de foc, dacă e vreo apariție din altă dimensiune, o proiecție a inconștientului colectiv, licărul unei Lumi de Dincolo, un fenomen fizic luminos. Dar mă bucur că există. De n-ar fi fost bulgărele de foc și izvorul vindecător, oamenii ar fi luat-o razna. Faptul că, în realitate, bulgărele de foc nu se transformă în amantul-dragon sau într-un vizitator din spațiul extraterestru face lucrurile și mai interesante — așa, metafora își continuă călătoria. Dincolo de dealurile care înăbușă orice zgomot, unde nimeni nu vede fasciculul de lumină care se aprinde brusc și nu te aude explicând patrulei de grăniceri înarmați ce cauți acolo la o asemenea oră din noapte.

13. C.G. Jung, Opere complete, 9/2. Aion. Contribuții la simbolistica Sinelui, traducere din limba germană de Daniela Ștefănescu, Ed. Trei, București, 2005, p. 85.

Partea a doua

Coridoare tracice

Toate populațiile umane sunt într-un fel alcătuite din imigranți.

Neal Ascherson, Marea Neagră

tracia

Tracia de azi reprezintă pe hartă o zonă geografică de mari dimensiuni. Însă Tracia este și o civilizație apusă, contemporană cu cele antice din Grecia, Macedonia și Persia. Tracii, care n-au creat niciodată vreun imperiu, și pe care i-am întâlnit deja în Strandja, sunt poate cei mai puțin cunoscuți dintre popoarele antice ale Europei.

Tracia antică se întindea peste un teritoriu care se află astăzi în nord-estul Greciei, incluzând insulele Samothraki și Thassos, împreună cu partea europeană a Turciei și cu Bulgaria în întregime; dincolo de Dunăre, acoperea teritoriul României până la Munții Carpați și o parte din Serbia și Republica Macedonia. Tracii n-au lăsat urme scrise, dar din cele materiale au lăsat o mulțime. Lăcașele lor de cult din piatră cioplită, criptele pictate și artefactele de aur nu au seamăn în lumea antică, dar despre viața lor se cunosc puține lucruri. Tracii au fost studiați abia începând din secolul XX, iar acum, când se întreprind cercetări asupra lor (majoritar în Bulgaria și în Grecia, iar mai recent în Turcia), arheologii scot la lumină noi morminte și comori la fiecare doi, trei ani. Cel mai lung coridor mortuar dezgropat până acum este cel de la situl Mezek, din satul bulgăresc de frontieră care poartă același nume. Descoperit de localnici în anii 1930, după Războaiele Balcanice, când deja fusese prăduit de vânătorii de comori, conținea, printre alte obiecte, un vier de bronz în mărime naturală și se spunea că este mormântul unui rege trac odris de prin secolul al V-lea î.Hr. Când străbați cei treizeci de metri pavați cu uriașe lespezi de piatră, iar pașii tăi solitari iscă ecouri cavernoase și înaintea, și în urma ta, simți în oase fiorul unui trecut de douăzeci și cinci de secole. Și arunci o privire în spate ca să te asiguri că ghidul plictisit nu te-a încuiat înăuntru.

Herodot, principala noastră sursă de informații despre traci, i-a descris ca fiind cea mai numeroasă și mai puternică uniune de triburi din vremea sa. Măcar de-ar fi fost în stare să se unească și politic, scria el, pentru că așa ar fi condus lumea întreagă — dar ei pur și simplu nu se sinchiseau. Dacă scrisul e una dintre măsurile civilizației, atunci tracii erau niște barbari luminați, pentru că preferau să se dedea la plăceri senzuale și mistice, la cântări și meșteșuguri și la venerări solaro-htonice. Spre deosebire de macedoneni, de perși și practic de oricine altcineva, ei n-aveau cine știe ce ambiții de cucerire. Poate că erau doar leneși în plan politic, prima societate de hedoniști desăvârșită. Își

șocau vecinii greci bând vin neîndoit, dar erau cunoscuți și ca luptători formidabili și ca mari crescători de cai, iar, din cauza lipsei lor de unitate și-a tendinței spre neimplicare, drept sursă de mercenari pentru alte nații. Gladiatorul Spartacus, care a condus cea mai amplă revoltă împotriva Romei, era un trac originar dintr-un loc aflat în apropierea graniței actuale dintre Bulgaria și Grecia. Peninsula a fost cucerită de romani, slavi, vlahi, greci, de protobulgarii asiatici, de tătari și de alte etnii, așa că, la vremea când au ajuns și turcii selgiucizi, pe la sfârșitul secolului al XIV-lea, probabil că sângele trac era deja un amestec bogat.

Niciun stat național nu și-a primit vreodată numele după Tracia (ajunge că există Macedonia, mersi frumos), dar o Tracie geografică și culturală tot a rămas: mărginită pe trei laturi de Marea Egee, de Marea Marmara și de Marea Neagră, este compusă, de la nord la sud, din sudul Bulgariei, începând cu lanțul munților Balcani (Tracia de nord), apoi Turcia europeană (Tracia de est) și nord-estul Greciei (Tracia de vest).

În mod ciudat, și poate simbolic, n-am putut găsi pe hartă Tracia centrală, deși tocmai într-acolo mă îndreptam: către o regiune fertilă, cu climă blândă, la întretăierea a trei granițe naționale. În timpul Războiului Rece, aici erau masate armatele Greciei, Bulgariei și Turciei, pentru că hinterlandul cu relieful său plat oferea în mod vădit un coridor militar pentru o potențială invazie. Turcii erau neliniștiți din cauza sovieticilor și-a grecilor, grecii erau neliniștiți din cauza sovieticilor și-a turcilor, iar bulgarii erau neliniștiți din cauza tuturor. Aici, în această zonă-tampon militară timp de o jumătate de secol, a fost punctul în care înceta o ideologie și începea alta. Ideologiile vin și trec, dar un lucru a rămas la fel: la câteva mii de ani de când își beau tracii vinul neîndoit, aici continuă să fie teritoriul viței-de-vie.

*

După vara petrecută în Strandja, într-o primăvară înflorită târziu m-am dus să vizitez orașele frontaliere gemene din Tracia centrală. Pământul era lipsit de culoare și epuizat de iarnă. Râurile tunau pe sub poduri și uneori peste ele. Livezile se umpleau de boboci rozalii, iar pe marginile autostrăzii vest-est se înșirau gunoaie, de-ai fi zis că fiecare călător aruncase acolo câte o sticlă de plastic drept răzbunare pentru vreo insultă veche. Tiruri cu plăcuțe de înmatriculare străine și încărcături misterioase zguduiau șoseaua. Trei alfabete, trei monede,

trei versiuni ale istoriei. Nu mai fusesem aici niciodată și auzisem că, de la relativa relaxare a politicii frontaliere, câmpia tracă devenise un punct nodal pentru întreprinzători și consumatori, pentru desperados și contrabandiști.

La punctul de control dintre Europa și Asia, cadavrul de Leviatan răpus al unei fabrici din perioada comunistă făcea pereche cu o moschee uriașă și strălucitoare.

PRIETENUL CU PORUMBEI

Îmi petrecusem ultima săptămână într-un cartier înverzit dintr-un oraș bulgar de graniță pe nume Svilengrad, la un mic hotel botezat Villa Columbina. Erau trei feluri de oaspeți la Villa Columbina: turci și greci de ambele sexe, sosiți în oraș ca să-și satisfacă dependențele, ingineri care făceau prospecțiuni în zona bogată în gaze naturale și puținii turiști care veneau să vadă antichități precum mormântul de la Mezek și fortăreața medievală din apropiere.

Cei care veneau pentru jocuri de noroc nu vizitau niciodată siturile istorice, iar pasionații de cultură n-aveau nicio aplecare către jocurile de noroc. Singurul loc în care se întâlneau aceste două specii era grădina, la momentul micului dejun, când aerul era greu de mirosul liliacului și se auzea peste tot gânguritul porumbeilor. Era un stol de vreo sută care zbura pe deasupra grădinii în sensul acelor de ceasornic, proiectând umbre iuți și foșnitoare peste terenurile unde se coceau strugurii Merlot. La recepție erau expuse pentru vânzare, într-o vitrină închisă, brichete Zippo placate cu aur și prezervative ambalate individual. Orice client era bine-venit, nu se puneau întrebări, iar sezonul turistic dura cât e anul de lung, cu excepția lunii august, când câmpia Traciei se cocea în soare, așa că cei care își permiteau plecau să se răcorească la una dintre cele trei mări disponibile: Egee, Marmara sau Neagră.

Patronul afacerii era un întreprinzător vesel pe nume Venți, iar Venți se oferise să fie șoferul meu la traversarea Turciei. I-am atras atenția că am și eu mașină, dar a insistat că nu m-aș descurca pe străzile „orientale“ din Edirne și că ar trebui să mă ducă acolo și să mă predea pe mâini bune, ca să fie sigur. Într-adevăr, prin părțile locului, o femeie singură într-o mașină închiriată era motiv de nedumerire în cel mai bun caz sau de suspiciune în cel mai rău (cărăușul de droguri tipic pe care-l prindeau la punctul de control era femeia relativ tânără, originară din Balcani, adesea la volanul unei mașini închiriate). Având emoții că traversam frontiera pentru prima dată, mi-am lăsat mașina parcată sub copaci la Villa Columbina și am pornit către Edirne în Land Roverul lui Venți.

În mașină mai era un pasager: Emel. Cazată, ca și mine, la Villa Columbina, Emel se întorcea la Edirne după ce-și vizitase niște prieteni la Svilengrad. Ne salutaserăm și făcuserăm schimb de informații biografice în grădină, la micul dejun. Divorțase de multă vreme și era funcționar public. Era masivă, frumoasă și ferchezuită ca

o proprietate imobiliară de lux. Îi străluceau ochii, la fel ca unghiile și buzele, de-ai fi zis că nu se mai oprește din gustat partea delicioasă a vieții, ba chiar și numele ei însemna Dorință. Când a ieșit în curte la Villa Columbina să ia micul dejun, emana o aură de opulență — pur și simplu, îți venea să te întinzi în fața ei și să torci ca pisica. Când râdea, cu gușa ei cărnoasă ca de porumbel, nu te puteai abține să râzi și tu cu ea.

— Drăguță, arăți tânără pentru vârsta ta, mi-a zis într-o dimineață. Dar, dacă nu te lași de fumat, îți mai dau doi ani, atât, până o să-ncepi brusc s-arăți ca o cotoroanță.

Mi-am stins țigara. Ea nu fumase în viața ei, nici nu băuse alcool, și avea un ten ca o pajiște înrourată.

— Interesant, nu, drăguță? a spus Emel prinzându-și centura de siguranță pe locul din spate al Land Roverului.

Cu asta, l-a ofensat teribil pe Venți — adică ce, n-avea încredere în el ca șofer?

— Am un bărbat în viața mea, dar el nu mai are nevoie de mine.

Mi-a făcut cu ochiul și s-a delectat cu aerul surprins al lui Venți. Bărbatul pomenit era fiul ei adult.

— Doamne, în materie de bărbați, e deșert aici! Îți închipui cum e să fii femeie singură în Turcia?

— Care-i diferența dintre un turc și un grec? s-a băgat și Venți în vorbă, pe când ieșeam din oraș. Grecul se însoară cu nevasta. Turcul se însoară cu familia nevestei.

Emel a râs cu toată gușa ei cărnoasă și a spus:

— Care-i diferența dintre un bulgar și omologii lui grec și turc?

S-a lăsat o tăcere încordată.

— Grecul și turcul sunt romantici, cel puțin la-nceput.

Venți părea cam zgândărit.

— Asta pentru că femeile măsoară lucrurile în bani și mai și zic că-i vorba de romantism, a spus el. Iar bulgarul e sărac.

Emel a pus capăt discuției:

— Mie să-mi dai un scoțian, scumpo, dacă găsești vreunul potrivit. N-are decât să poarte și fustă dacă vrea, nu mă deranjează.

De retrovizoarea lui Venți atârnau legănându-se un crucifix de argint și un nazar, amuleta albastră turcească împotriva deochiului. Ca și Emel, Venți se avea bine cu grănicerii de la punctul de control și cu localnicii din orașele gemene aflate de-o parte și de alta a frontierei.

Erau orașe gemene fiindcă ceea ce nu puteai obține în Edirne (alcool, sex, cazinouri) aveai la dispoziție în Svilengrad și invers (magazine bune, infrastructură, valori familiale). În Svilengrad, aproape că se auzeau imamii psalmodiind în Edirne, iar în Edirne ajungea ritmul acustic al cluburilor de noapte din Svilengrad. Numele Svilengrad înseamnă Orașul Mătăsii, deși industria mătăsii a murit odată cu economia planificată, în 1990, fiind înlocuită de o industrie a plăcerii. Acum grecii și turcii treceau granița în Svilengrad să-și joace norocul tot weekendul, să bea rachiu bun și ieftin și să-și ungă trupurile cu uleiuri esențiale.

În orașul acela a încercat Venți să facă afaceri cinstite.

— Speram că restaurantul o să fie un punct de atracție gastronomică, dar s-a dovedit prea rafinat pentru gusturile clienților. Acuma bag niște jocuri mecanice. Trebuie să supraviețuiești cumva.

Venți era pe vremuri gras și însurat, așa s-a prezentat când ne-am văzut pentru prima oară, în barul al cărui proprietar era. Atât de gras, încât atunci când s-a dus la Istanbul să-și cumpere niște blugi Levi's, n-a reușit să-și găsească o pereche suficient de mare.

— Așa m-am enervat, că m-am pus imediat pe dietă.

O numea „regimul disociat", deși nu-mi dau seama dacă denumirea i s-a tras de la disocierea proteinelor de carbohidrați sau de la faptul că a ajuns să divorțeze la scurt timp după aceea. Acum Venți mânca limbă de miel fragedă, salate stropite cu ulei de măsline și măsline negre turcești, fără pâine. De aceea se ducea la Edirne: ca să cumpere provizii angro pentru restaurantul lui gourmet, fiindcă totul era mai ieftin de cealaltă parte a frontierei.

— Hm, frontiera, a spus el.

Și-a aprins iar un Marlboro, zornăindu-și lanțurile de argint de la încheieturi și de la gât, pe când Land Roverul gonea pe scurtul drum către graniță, mărginit de fabrici dezafectate și câmpuri încă încremenite sub învelitoarea lor hibernală.

— E vremea să se renunțe la frontiere. Nu fac decât să le îngreuneze oamenilor treburile.

— Așa-i, drăguță, a încuviințat Emel de pe bancheta din spate, alungând cu mâna ei grăsuță fumul de țigară care-i ajunsese în dreptul feței. Singurul lucru bun la o graniță e că poți s-o treci.

Era prima zi caldă din acel aprilie, iar Venți purta șlapi. Pe laba piciorului său, uscățivă de nici n-ai fi zis că fusese cândva a unui ins corpolent, am observat un tatuaj cu o pasăre în zbor, dar tatuajele și labele picioarelor sunt lucruri intime, așa că m-am abținut să pun vreo întrebare.

Spre ușurarea lui Emel, Venți și-a stins țigara în scrumiera deja plină, fiindcă, în mai puțin de zece minute de la plecarea din Svilengrad, ajunseserăm deja la punctul de control și se cerea un minimum de seriozitate. Venți și Emel au stat amândoi la taclale cu ofițerii vamali închiși în gheretele lor, pe care îi numeau arcadași — adică tovarăși pe turcește.

Însă eu am simțit împunsătura angoasei când le-am dat pașaportul. Nu mai trecusem niciodată frontiera de-aici. Pe când încă mai trăiam în Bulgaria, acest punct de control era închis pentru toată lumea cu excepția privilegiaților și a celor osândiți de soartă. Privilegiații erau puțini și printre ei se numărau ofițerii vamali, care erau atât de corupți, încât Svilengrad își păstrase de atunci statutul de oraș bogat. Osândiții erau mai numeroși. Mai ales în 1989, când trei sute de inși ajunseseră exilați în tabere de refugiați de la periferia unor orașe turcești. Erau etnici turci din Bulgaria, ultimele victime ale comunismului european, printre care se numărase și Emel. Pe scurt, timp de o jumătate de secol, aici a fost un punct de control pe la care se trecea într-o stare de teamă și dezgust. Dar vremurile acelea erau demult apuse, nu-i așa?

Apoi i-am văzut. Un grup de tineri costelivi, înnoroiți, cu rucsacurile în spate, cu ochii mijiți în soarele aspru de aprilie și deja cu cătușe la mâini. Tocmai fuseseră dați jos dintr-un camion în partea din UE.

Și șoferul camionului era acolo, cu mâinile sus și cu un aer disperat în fața polițiștilor. Era un ins corpolent și obosit, care mai avea un pic și-i dădeau lacrimile.

— Ce-au de gând cu el? am întrebat.

— Îl arestează, ce altceva? a răspuns Emel.

— Drăguți ochelari de soare, a spus vameșul turc și mi-a dat înapoi pașaportul.

— Mulțumesc, arcadaș, a răspuns Venți.

Și deodată eram în Turcia.

— Observi ceva în partea non-europeană a graniței? a întrebat Venți.

Deasupra flutura un steag roșu cu semilună și două clădiri masive se profilau pe cer: o moschee și un mall. Șoseaua era mai lată și mai bună.

— Exact, a continuat Venți. Ce fel de graniță e asta? Una care-i oprește pe turci să intre în Europa cu merak-ul și cu banii lor.

— Merak e un cuvânt turcesc, a spus Emel, trecându-și limba peste buze.

Merak: ardoare, pasiune, interes. Însă turcilor le trebuia viză ca să viziteze țări din Uniunea Europeană, iar vizele se acordau în număr limitat.

Am mers către Edirne, trecând pe lângă coada de tiruri cu benele sigilate, care aveau de așteptat o zi întreagă. Plictisiți, șoferii făceau tabără pe marginea drumului cu plitele lor de campanie și-și târșâiau picioarele de colo-colo, suflete în tranzit între Bagdad și Hamburg, Istanbul și Calais. Pe autostradă, trecuserăm pe lângă cârciumile unde se adunau să bea, pe lângă birturile solitare de pe marginea drumului, pe lângă parcările în care dormeau și magazinele din care-și cumpărau iaurt și bere. La intrarea în Bulgaria îi așteptau prostituate subțirele, unduindu-se ca păpurișul în aburii care se ridicau din autostradă.

— Un arcadaș de-al meu ține spelunca asta pentru tiriști, a spus Venți însuflețindu-se iar. E genul ăla de loc unde nu se duc femeile decât dacă au ceva de vânzare. Zice că i se vaită șoferii că au viață de câine, dar nici n-ar renunța la ea pentru nimic în lume.

Mi-am pus întrebarea dacă eu aș putea să fiu șoferiță de tir pe rute transcontinentale. Era ceva la slujba asta care mi se părea atractiv — mai exact, drumul întins în fața ochilor. Venți a pufnit ironic, iar Emel a râs.

— Există două femei în domeniul ăsta, drăguță, a spus ea. O nemțoaică și-o englezoaică. Englezoaica a rezistat un an. Și n-aș putea să i-o iau în nume de rău.

— Bun-venit la Edirne, doamnelor! a zis Venți cu un zâmbet larg, pe când ne apropiam de oraș.

Edirne: odinioară orașul împăratului roman Hadrian și mai târziu a doua capitală otomană, unde se retrăgea sultanul când se întindea ciuma în Istanbul, acum era orașul turcesc cel mai apropiat de granița cu UE, ne-a informat Emel cu mândrie de localnică.

Edirne era o întindere urbană presărată cu minarete impresionante, în mijlocul fertilei câmpii a Traciei. Numele său modern purta ecouri ale primei „națiuni" tracice — tribul odrisilor, care și-au construit aici capitala, Uskudama. Grecii din ziua de azi continuă să se refere la ea folosind vechiul nume bizantin, Adrianopol, de parcă n-ar fi trecut vremea și n-ar fi sosit între timp otomanii. Dar ei au sosit, iar Edirne s-a scăldat secole la rând în excese orientale, urmate de un declin întins pe alte secole. Râvnit, luat cu asalt și populat de traci, bizantini, bulgari, turci, greci, armeni și chiar de ruși în decursul a două războaie ruso-otomane, actualul Odris-Ordisia-Hadrianopolis-Adrianopol-Odrin-Edirne era un oraș cu moschei de mărimea unor stadioane, cu grădini de lalele, cu statui reprezentând sirene expuse în locuri publice în toată splendoarea lor anatomică explicită, cu un faimos ficat prăjit pe nume ciğer tava și cu o interdicție de formă asupra alcoolului.

Aerul era greu de emanații și parfumat de liliac.

— Ți-am zis eu c-ai putea să te pierzi pe străzile astea, a spus Venți, accelerând prin traficul însoțit de cacofonia claxoanelor, în stilul tipic turcesc.

Și, pe măsură ce ne apropiam de locul în care urma să coborâm din mașină, începea să ne bombardeze cu mici aluzii la restaurantul și la hotelul lui, de parcă ar fi vrut să se asigure că Emel avea să revină acolo cândva, iar eu mă voi întoarce să-mi recuperez mașina și nu mă voi lăsa sedusă de cofeturile turcești cu migdale, de cafeaua cu sirop și de coșurile cu pâine albă și pufoasă care ți se puneau sub nas de cum te așezai la masă, deoarece câmpurile din vecinătate erau grânarul Traciei și acolo nu exista criză economică.

— E un grec din Kastanies, a spus Venți. Pe vremuri venea cu mașina și se așeza în colț. Văduv, cu timp liber berechet. Și cu pensia grecească bunicică, deși acum nu mai e așa grozavă. Lua cina și bea câteva păhărele de rachiu, stătea la taclale cu lumea, se suia la volan și pleca înapoi. Până i-a luat poliția permisul. Prea multe păhărele de rachiu.

— Și n-a mai venit? a întrebat Emel.

— A, ba da, încă mai vine. Cu taxiul. Orice om își are tabieturile lui.

Kastanies era un oraș grec frontalier în care nu se petrecea nimic. De la periferia lui se vedea Edirne, întins ca o concubină în văluri de ceață. Dar grecului nu-i plăcea Turcia.

— Am un client turc care se oprește la mine pe drum spre o rezervație de vânătoare din Munții Rodopi. Odată i-am dat o sticlă de rachiu făcut de mine, iar el mi-a adus la întoarcere un mistreț. Nu mânca porc, îți dai seama. Problema e că nici mie nu-mi place porcul.

— Și-atunci, ce-ai făcut?

— I-am mulțumit și-am luat porcul. Orice turc își are mândria lui.

Edirne era al treilea pe lista marilor secrete ale Traciei centrale (în clasamentul meu), după Strandja și mormintele enigmatice. Cum de nu căpătase mai multă faimă, cu podurile lui în arc mângâiate de apele umflate ale fluviului Mariței, care pentru scurt timp se numea Meriç, înainte să se îndrepte către sud și să devină granița greco-turcă pe o distanță de 135 de kilometri, sub numele de Evros, după care se unea cu Egeea? Turiștii care invadau Istanbulul, insulele grecești și stațiunile bulgărești de la Marea Neagră nu se opreau aici să vadă Turnul macedonean, înălțat pe vremea lui Filip al II-lea, caravanseraiurile medievale cu arcadele lor și stadionul construit pe o insulă fluvială, unde sportul cel mai vechi din lume continua să se practice în fiecare vară. Luptele turcești în ulei: când bărbați de toate vârstele și dimensiunile își pun pantaloni de piele și se ung cu ulei. Cum de nu se bucura de mai multă faimă?

— Dar este faimos, pentru cei care vin la piața de vineri, a spus Venți și a tras pe dreapta.

Era chiar o zi de vineri, iar străzile pline ochi de oameni duceau toate către piață precum arterele către o inimă care bate. Venți ne-a lăsat pe mine și pe Emel în fața intrării ca o gură căscată, unde scria „Piața de Vineri“ în patru limbi, turcă, greacă, bulgară și engleză, una dintre ele fiind de prisos, deoarece toți cumpărătorii veneau din cele trei țări care își împărțeau granița locală. Venți avea niște treburi de rezolvat, ceva ce implica măsline și roșii, a spus el — și m-am întrebat dacă nu cumva era un eufemism, însă nu era el omul care să folosească eufemisme. Venți era un optimist sincer, care conducea o afacere cinstită într-o țară cu locuitori săraci, după propriile-i spuse.

— În loc să emigrez ca oamenii normali. Cred că-s dus cu capul!

Locuitorii săraci veneau cu miile aici, în această împărăție a chilimurilor și-a kitsch-ului, sau, dacă nu erau săraci, nici bogați nu erau, pentru că aici, în schimbul a câțiva euro, puteai cumpăra haine pentru copii și ulei de șarpe, blugi Levi's „autentici" și lenjerie de corp XXL, farduri cu sclipici și pantofi de lac. Adăpostiți în adevărate peșteri ale lui Ali Baba confecționate din piei de animale africane aparținând unor specii aflate pe cale de dispariție, vânzătorii își strigau și-și ademeneau mușteriii în toate limbile pământului, inclusiv în arabă și-n rusă.

Mi-am luat la revedere de la Emel, pe care a venit s-o ia un prieten („Să nu uiți să mă suni, drăguță", mi-a spus ea, făcându-mi cu mâna din mașina prietenului), și m-am lăsat purtată de mulțime. Istoria se risipea, înlăturată de glasuri. Vizitatori greci și bulgari, etnici turci din Bulgaria care încă mai vorbeau ambele limbi după exodul din 1989, musulmane din Munții Rodopi, cu pielea ca laptele și pantaloni largi, care vorbeau dialecte slave arhaice, romi superbi și aprigi, care vorbeau toate limbile. Pentru cumpărătorii aceștia, deținători de pașapoarte potrivite, granița însemna ceva de făcut în weekend, marfă de luat acasă. Era o linie magică, un joc pentru copii mari. Acum ești aici. Și, hopa, ai trecut linia.

Frontiera revenise la funcțiile ei naturale, negocierea și schimbul, curiozitatea și comerțul, tertipurile și taxele. De trei ori ura pentru frontieră!

— Marka, markaaa! Branduri autentice! striga vânzătorul de Levi's contrafăcuți, iar femeile Traciei cumpărau blugi cu ridicata.

Toată lumea părea încântată. De la un stand de bijuterii, am cumpărat pe un euro un inel cu efigia lui Mustafa Kemal Atatürk, mi l-am pus pe deget, apoi l-am scos.

Figura lui Atatürk devenise un stindard al rezistenței în fața valului crescând de autocrație islamică. Omul cu încruntătura împietrită, care dominase nestingherit spațiul public timp de o sută de ani, cel care omogenizase Turcia postotomană, care privise aprobator când incendiile devastau orașul grecesc Smirna, când armenii erau măcelăriți și când kurzilor le era interzis să existe, acest om era din nou simbolul unor lucruri obținute cu greu și care riscau să fie pierdute: republica seculară, drepturile femeilor. Mi-am pus iar inelul pe deget. E o zi tristă când naționalismul devine răul mai mic.

Venți aștepta la intrarea în piață, lângă Land Roverul plin cu marfă. M-a dus până la luxosul Hotel Hilly, care domina orașul de pe o culme; acolo îmi aranjase Emel, nu știu cum, să mă cazez la jumătate de preț. Parcarea era plină de autobuze cu numere de Istanbul. A doua zi urma să aibă loc o manifestație organizată de AKP-ul pro-islamic, Partidul Justiției și Dezvoltării, care adusese din afara orașului femei învești mântate în hijab și bărbați cu mutre acre, pentru că nu se găsea în Edirne un număr îndestulător de participanți. Acesta era genul de oameni pe care îi trimitea AKP la proteste furibunde împotriva sculpturii din Edirne ce reprezenta sirena cu farmecele la vedere, dar și împotriva unei sculpturi emblematice înfățișând o femeie cu brațele deschise, despre care susținea că nu are o postură reprezentativă pentru „femeia turcă tradițională“. Ei, în schimb, se presupune că erau reprezentativi: făpturi în mantii maronii informe, cu niște mutre de parcă ar fi supt întruna lămâi.

— Doar pentru că economia Turciei o duce bine nu înseamnă că și societatea e sănătoasă, comentase Emel pe marginea subiectului.

Ca majoritatea celor pe care i-am întâlnit în partea europeană a Turciei, și ea era o suporteră devotată a Partidului Popular Republican, Cumhuriyet, formațiune kemalistă.

Dar să revenim în parcarea Hotelului Hilly, acolo unde mi-am luat la revedere de la Venți.

— Să mă suni când termini și vin eu să te iau, mi-a spus.

Simțeam aroma roșiilor calde din spatele mașinii.

— Până atunci, weekendul care vine e Paștele în lumea creștină. Trebuie să mă duc să aprovizionez restaurantul pentru toți clienții turci.

Apoi a scos ceva de sub scaun și mi l-a întins cu o sfială care nu-l caracteriza.

— Ești scriitoare, a spus el. Poate o să-nțelegi.

S-a urcat greoi la volan și l-am perceput pentru prima dată ca pe un om care a fost cândva gras. Un gras cu labele picioarelor slăbănoage.

Obiectul era un caiet mare cu pătrățele, vestigiu din anii lui de școală, care erau aceiași cu anii mei de școală, și era plin cu sute de poezii așternute pe hârtie cu un scris care continua să fie copilăros. Toate erau datate din 1988-1989.

La nouăsprezece ani, Venți se înrolase la grănicerii militari. Misiunea lui erau comunicațiile radio, ceea ce însemna că stăteai închis într-o cămăruță din vârful unui turn de observație timp de douăsprezece ore singur cuc, după cum avea să-mi povestească mai târziu, și că trebuia să fii tot timpul vigilent în caz că apărea inamicul.

— Odată s-a dat alarma în plină noapte din cauza unui arici. A trebuit să mergem să-l lichidăm, în caz că era un arici capitalist. Altădată au adus la cazarma noastră un tip cu cătușe la mâini. Proaspăt recrut. Îl apucase țicneala când se făcuse noapte, luase arma și-și omorâse cinci arcadași. Era ca un animal. Nici nu se uita în ochii tăi, nu făcea decât să scoată niște sunete ca alea când nu mai e nimic de făcut pentru tine. Odată l-am văzut pe unul cum îi tăia gâtul lui fiu-său. Era pe vremea campaniei de schimbare a numelor etnicilor turci. Băiatul voia să-și ia numele nou și să rămână; taică-său voia să-și păstreze numele și să se mute în Turcia. Noi am înconjurat casa. I-am pus cătușe și l-am predat. N-am să-l uit niciodată pe băiatul ăla cum zăcea cu gâtul tăiat în grădina de legume.

Venți a tăcut o vreme.

— Așa că, vezi și tu, aveam două variante. Ori mă țicneam și începeam să scot sunete ca de animal, ori mă puneam pe scris poezii.

A scris câte o poezie în fiecare zi, sus, în turnul lui. Apoi s-a apucat să-și tatueze camarazii.

— Mi-a plăcut mereu să desenez, a spus el. Acum există pe lume optsprezece inși tatuați pe laba piciorului cu același model de pasăre. Ultimul și cel mai reușit l-am făcut pe piciorul meu. Da, da, știu că-i o porcărie, poți să-ți închipui cum erau alealalte. L-am făcut în ultima seară de dinaintea permisiei. Douăspe luni închis în turnul ăla. Așa căpiat eram în noaptea aia, că mi-am crestat tatuajul cu un cui bont. Mi s-a umflat piciorul și-am șchiopătat până acasă. Pe părinții mei i-a apucat groaza când m-au văzut, au crezut că-s rănit.

În una dintre poeziile sale, el însuși era o pasăre, zburând peste Făgașul Morții. În alta, era soldatul care a împușcat pasărea.

Mai târziu, când m-am întors în Orașul Mătăsii să-mi recuperez mașina și să-mi iau din nou o cameră la Villa Columbina, m-am pomenit așteptând în fiecare dimineață să aud freamătul din cer; și, bineînțeles, porumbeii erau ai lui Venți. Trăiau în podul casei sale.

Mi-a povestit ce se petrecuse în după-amiaza aceea pe drumul de

întoarcere, după ce mă lăsase la Edirne. Îi goliseră mașina și i-o scanaseră cu raze X. Așa făceau întotdeauna când vedeau că mașina e plină. Îl puneau să scoată din ea toate cutiile până la ultima și apoi trebuia să le pună iar la loc.

— Mă cunosc pe nume! Îmi știu restaurantul! a spus el, clătinând din cap. Până am ajuns înapoi, ia ghici ce se-ntâmplase cu roșiile alea, după ce stătuseră o zi în arșiță?

Am ghicit.

— Acuma, uite și titlul cărții tale: La ce ne-au folosit vreodată granițele și semnul întrebării.

Porumbeii lui erau toți botezați. Dar el vorbea mereu despre o femelă anume.

— Columbina se-ntorcea mereu, spunea el. Odată mi-au fost furați toți porumbeii, dar ea s-a întors. Altădată, i-a gâtuit pe toți o nevăstuică, numai ea a scăpat. Era ca un om, mă iubea așa de tare, încât începea să dea din aripi când mă vedea. Mi-e dor de ea.

Columbina murise cu treizeci de ani în urmă, în săptămâna când Venți devenise soldat.

— Ce-ar fi să-ți dăm și ție o pereche mai mititică într-o colivie, să-i iei înapoi în Scoția? m-a întrebat înainte să plec.

Am râs, dar el și-a dat seama că mă tenta ideea.

— Poți să le dai drumul și-au să zboare înapoi, nicio problemă. Ăștia știu să se-ntoarcă acasă. N-au nevoie de pașapoarte. Sau poți să-i ții la tine în Scoția, ca să știi că pe undeva prin Tracia ai un arcadaș.

Un porumbel călător urmează drumurile principale, mi-a explicat el, în loc s-o ia pe traseul cel mai scurt, cum zboară ciorile și cum ne imaginăm noi de obicei. Câteodată porumbelul respectă chiar și ocolurile. Un porumbel călător poate să zboare fără oprire mii de kilometri și să depășească 140 de kilometri la oră, dar chiar și așa, cum ar reuși să ajungă din munții Scoției, peste Marea Nordului și peste milioane de drumuri fantomatice, până la podul unei case din câmpiile Traciei?

Pe de altă parte, poate că porumbeii s-ar adapta la clima nordică, la nevăstuici și la vulpi, la pescărușii care se năpustesc dinspre coastă.

Deși n-ar ajunge niciodată să fâlfâie din aripi bucuroși la vederea mea și uneori s-ar uita pieziș la mine, lăsându-mă nedumerită.

memleket

Patrie. De la turcescul meme, sân — un loc care te nutrește. Firește, un cuvânt de care profită prea adesea politicienii în discursurile lor, motiv pentru care trebuie să ne întoarcem privirea către poeți.

Descris ca un comunist utopist, Nâzim Hikmet este probabil cel mai cunoscut poet turc al secolului XX. A petrecut mult timp în închisoare și a fost exilat în perioada Războiului Rece, ba chiar a devenit un „inamic al statului“. A murit în exil la Moscova — după spusele unora, de inimă rea. Ultima lui dorință — să fie înmormântat într-un cimitir sătesc, oricare ar fi el, din Anatolia (cu toate că, precum Kemal Atatürk, fusese născut pe pământ european, la Salonic) — n-a fost îndeplinită. Rămâne exilat și în moarte, ca și în viață. Iată cum folosea el cuvântul memleket:

Îmi iubesc patria. Mă legăn în copacii ei măreți;

Mă culc în închisorile ei. Nimic nu-mi alină deprimarea

cum mi-o alină cântecele și tutunul patriei.

O FATĂ RĂTĂCIND PRINTRE TRADUCERI

De pe acoperișul măturat de vânt al Hotelului Hilly din Edirne, urmăream în fiecare zi cum înaintează un cioban cu turma lui de pe un deal pe altul, peste șoseaua care duce de la Istanbul către punctele de control de la trecerea în Bulgaria și în Grecia. Aici am cunoscut un cuplu, Ayşe și Ahmed. Erau prieteni de-ai lui Venți.

Când și-au făcut apariția pe terasa de pe acoperiș, unde aveam întâlnire la cină, s-a lăsat o dublă tăcere peste restaurantul pustiu. De fapt, nu era pustiu — eram eu la o masă acoperită cu pânză albă, iar la altă masă, un pensionar olandez cu aer confuz, îmbrăcat în haine de in deschise la culoare, care părea desprins dintr-un roman de Graham Greene și rătăcea înspre Est.

Ai fi jurat că cei doi sunt o stea de cinema și bodyguardul ei. În pantofi cu toc și pantaloni strâmți, Ayşe era înaltă și avea un aer distrat. Pe sub șuvițele bretonului, se vedea că are ochii fardați — verzi și depărtați —, dar niciun fel de machiaj pe restul feței, pe pomeții înalți; era genul de față care te atrage s-o privești îndelung, ca și cum te-ai uita într-un iaz liniștit care-ți alină orice durere. Ahmed, care stătea bine înfipt pe călcâie, era lat în umeri și masiv, iar la față nu părea bătrân, cât îmbătrânit, deși n-avea nici patruzeci de ani; era un chip care își pierduse tinerețea. S-au așezat, și-au aprins niște țigări subțiri și au comandat o sticlă de rachiu turcesc, din cel care e parfumat cu anason și se albește când picuri apă în el.

— Aduceți-ne ce-aveți mai bun, a spus Ahmed cu un aer imperial, în limba turcă, spre chelnerii care roiau pe lângă noi.

Cu mine vorbea într-o bulgărească nițel stângace, limba copilăriei sale întrerupte, petrecute în ținutul culturilor de tutun de la vest de Svilengrad.

De la vârsta de cinci ani culesese tutun, împreună cu restul familiei sale.

— Se culege înainte de răsărit, câteodată noaptea, că roua din zori face frunzele să se lipească între ele. Mereu aveam tăieturi pe degete. Opt copii și-o singură pereche de pantofi. Știi ce înseamnă să fii sărac lipit?

S-a aplecat peste masă, iar eu m-am tras în spate, luată prin

surprindere de ardoarea lui, însă Ayşe îl privea cu bunăvoință.

La fel ca Emel, Ayşe și Ahmed erau turci, dar patria le era Bulgaria. Povestea lor e o părticică din povestea mai amplă a musulmanilor din Bulgaria, istoria nenumăratelor moduri în care eșuează naționalismul. Ea continuă să fie la fel de puțin cunoscută precum povestea tutunului oriental.

Prin anii 1960, Bulgaria era numărul unu în lume la exportul de tutun. Soiul indigen, aromat, era cunoscut drept tutun oriental, iar cultivatorii săi tradiționali erau musulmani, la fel cum de viticultură se ocupau creștinii. În 1989, când turcii bulgari au fost forțați să părăsească țara, industria locală a tutunului, care (împreună cu pomicultura și legumicultura) fusese o forță motrice a economiei timp de peste un secol, s-a prăbușit peste noapte. Nu mai era nimeni să strângă recolta.

— Dar eu încă-i mai duc dorul. Chiar dacă în Bulgaria mi se spune turc, iar în Turcia mi se spune bulgar. Eu ce sunt, ia zi-mi!

Ahmed a izbit cu pumnul în masă și m-a fixat cu privirea. Într-o clipă era blândețea întruchipată, în următoarea devenea agresiv, dar ceva persista neîntrerupt în ochii săi încercănați — melancolia, chiar și atunci când îmi povestea ce popular este el printre femei, lucru pe care îl făcea adesea, de față cu soția lui. Chelnerii ne-au adus un platou cu fructe de mare, sosuri și salate, însoțit de un coș uriaș cu pâine. Ayşe și Ahmed beau fără oprire, de parcă ar fi căutat să se anestezieze. În timp ce el vorbea fără oprire, folosind cuvinte turcești când nu-și amintea limba copilăriei sale, ea ciugulea din salată.

— În vara aia a lui 1989, a continuat Ahmed, a venit miliția și-a zis „Aveți trei zile să plecați“. Tata repeta întruna „S-au dus banii, s-a dus casa“.

Banii au rămas în bănci de stat, iar casa s-a vândut pe un mizilic. După ani și ani, familia lui Ahmed s-a întors și și-a răscumpărat locuința — la preț dublu. Dar a meritat, a spus Ahmed, fiindcă acolo sunt amintirile noastre. Totul s-a păstrat acolo, într-un fel sau altul.

Vârstnicii familiei s-au întors în cele din urmă în satele lor bulgărești; povara de-a se reinventa într-o țară străină — Turcia — fusese prea grea pentru ei. Consecința a fost o stare de fapt ajunsă regulă în zona acestei granițe, unde atât de puține lucruri erau normale: fragmentarea familiilor.

— Am încărcat totul în Lada și într-un camion.

Familia numeroasă a lui Ahmed s-a alăturat șirului de mașini, camioane, pedeștri și căruțe încărcate cu boccele, care se îndreptau către sud. Căruțele erau trase de oameni, ca ricșele din Calcutta, pentru că statul nu le-a permis să-și ia cu ei caii, vitele, nici măcar animalele de companie — totul le fusese confiscat. Plângeau oamenii după vaci, câini, pisici, capre și unii după alții. Câțiva și-au împușcat animalele de companie. Alții s-au împușcat pe ei. Toate acestea se petreceau cu doar câteva luni înainte ca Zidul Berlinului să cadă și Războiul Rece să-și găsească brusc sfârșitul.

E tentant să faci o paralelă între expulzarea turcilor bulgari și iadul pe care urmau să-l dezlănțuie la doi pași, asupra Bosniei, sârbii naționaliști, pentru că ambele crime și-au căutat justificarea într-un anacronism prostesc, invocând fantoma „jugului turcesc“. Dar sunt diferențe fundamentale. Războiul iugoslav a fost alimentat de un virus naționalist sârbo-croat, trezit din starea de latență în care se aflase decenii la rând, așteptând să străpungă învelișul subțire al federației, și în esență a fost un act de agresiune teritorială extinsă, pe când purificarea etnică din Bulgaria a reprezentat ultima crimă imbecilă a totalitarismului ajuns la apus.

— Îl aveam pe unul la noi în oraș, a spus Ahmed. Nu era turc, nu era supus niciunei presiuni, dar tot s-a spânzurat. Din scârbă față de ce se petrecea cu vecinii lui. Adică cu noi, că noi eram vecinii.

Dar ce se petrecea?

Bulgaria are cea mai numeroasă populație de musulmani nativi din Uniunea Europeană. Nu imigranți recenți, precum turcii din Germania, ci turci indigeni, care locuiesc aici de generații, moștenirea populațională a cinci secole otomane de amestecuri etnice. Deși mulți turci părăsiseră deja Bulgaria în valuri succesive de relocare voluntară sau involuntară ca urmare a retragerii otomanilor din Balcani, la vremea când s-a instalat Cortina de Fier etnicii turci încă mai reprezentau 8 procente din populație. Prin anii ’80, din cauza ratei scăzute a natalității din rândul bulgarilor și-a celei ușor crescute din rândul etnicilor turci (care erau mai puțin urbanizați), cele 8 procente ajunseseră mai aproape de 10. Ce-ar fi dacă, peste alți douăzeci de ani, „ei“ ar ajunge să ne depășească numeric pe „noi“, susținea Statul?

La problema fabricată de biroul politic al partidului a apărut spontan o soluție: turcii să primească nume noi, să fie creștinați, iar moscheile să fie interzise (deși toată religia era, la drept vorbind, deja interzisă). Să fie asimilați „ei“ înainte să ne asimileze pe „noi“. În orice caz, nu ne-au islamizat și ei pe noi cândva? În 1986, a început o campanie de

schimbare a numelor, însoțită de o propagandă remarcabilă. Limbajul folosit de stat împotriva propriilor săi cetățeni părea extras din proza lui Orwell, dacă Orwell n-ar fi fost interzis de stat, și, în orice caz, aparatcicul nu era genul pasionat de citit. Spre exemplu, procesul de schimbare forțată a numelor turcești și arăbești în nume slave, profanarea mormintelor musulmane, bătăile și violurile administrate de organele Securității de Stat, ba chiar schimbarea numelor celor morți — toate astea constituiau ceva ce se chema „Procedura Renașterii“. Era o aluzie cinică la mișcarea de eliberare a Bulgariei de sub otomani, din secolul al XIX-lea. Acum era momentul ca turcii bulgari să renască întru amintirea „adevăratei“ lor origini. Mai târziu vom vedea cum li s-a aplicat acest experiment pomacilor din Rodopi. Spre deosebire de turci, pomacii n-au avut unde să plece.

Adevărul este că turcii din Bulgaria doar lăsau impresia că ar avea unde să plece. Turcia avea și-așa destule probleme și, în realitate, nu și-i putea permite, deși a făcut mare caz din faptul că le-a dat pașapoarte refugiaților turci. Din vara aceea a rămas printre altele o fotografie în care o mulțime imensă de bărbați și femei epuizați, abia sosiți, își țin ridicate la cameră noile pașapoarte turcești, așa cum li s-a spus să facă, însă pe fețele lor se citește furia, se văd lacrimile, suferința, deruta. Tragedia lor a devenit o ocazie publicitară pentru statele care se confruntau în marele meci al Războiului Rece, în care toată lumea a pierdut. Numai că unii au pierdut mai mult decât alții.

Campania urii împotriva etnicilor turci a semănat puțin cu implicarea juntei argentiniene în Războiul Malvinelor, o idee inutilă și toxică, o modalitate prin care un stat polițienesc aflat în declin putea să distragă atenția populației de la adevăratele chestiuni ale zilei: economia prăbușită, magazinele goale, încălcarea curentă a drepturilor omului, problemele de mediu, ca și vânturile schimbării, tot mai puternice, numite Glasnost și Perestroika. O minoritate e întotdeauna o pradă ușoară.

Peste noapte, Ahmed a devenit Assen. Ayşe a devenit Assia.

Printre etnicii turci s-a manifestat o mișcare de rezistență care a avut ca rezultat câteva acte de terorism rămase în istorie drept „evenimentele din mai“, deși numele adevăratului terorist n-a fost făcut cunoscut niciodată. Acela era Statul. Mai devreme am omis să relatez o poveste care îl are ca protagonist pe grănicerul cel vârstnic, cel care își căuta ispășirea la Sfânta Marina. În 1989, a căzut în sarcina subunității din care făcea parte să lichideze (după cum s-a exprimat el) un tată și pe cei doi fii ai săi, etnici turci care voiau să treacă granița înainte ca ea să fie oficial deschisă de stat. Li s-a spus

despre ei că aveau grenade prinse la centuri. Soldații i-au încercuit într-un luminiș de lângă ghereta unde îi cunoscusem pe grănicerul bătrân și pe cel tânăr.

— I-am văzut o secundă înainte să-i doborâm cu automatele, mi-a povestit grănicerul cel vârstnic. Trei bărbați voinici. Cu atât mai rău pentru noi când a trebuit să-i cărăm de-acolo, dintre copaci. S-a dovedit că n-aveau nicio grenadă. M-am tot gândit la mamă.

Și eu mă tot gândesc la mamă.

Cu o ultimă sclipire de geniu, statul a declarat că granița cu Turcia se deschide pentru cei care nu agreează Procedura Renașterii și preferă să plece într-o Vacanță Mare. La momentul acela, drumul spre Turcia părea să fi rămas ultima opțiune viabilă pentru sute de mii de oameni derutați, chiar dacă era una deznădăjduită.

Ahmed avea treisprezece ani.

— Era mașină lângă mașină pe șoseaua aia. Și toată lumea plângea și fuma. Unde ne ducem? La dracu-n praznic, acolo ne ducem. Cică plecați în Turcia, că sunteți turci, dar ce anume era Turcia? Nu știa nimeni.

Pentru că și mediul urban, și cel rural duceau o existență fără libertate de mișcare și fără informație, nouă, celor din Sofia, ne era greu să aflăm ce se petrece în restul țării. Mi-o amintesc pe mama plângând în fața televizorului când s-au difuzat înregistrări cosmetizate de la Vacanța Mare, pentru că vedea adevărul pe fețele celor exilați, în căruțele în care-și îngrămădiseră saltelele și televizoarele. Dar printre prietenii părinților mei se numărau unii care nu vedeau, așa că sufrageriile intelighenției sofiote s-au transformat în terenuri de bătălie. Mulți înghițeau pe nemestecate propaganda de stat, laolaltă cu o superproducție cinematografică intitulată Vremea cruzimii, care era evenimentul de neratat al sezonului și care, de neînțeles, rămâne și-n ziua de azi filmul preferat al bulgarilor, semn al unei fixații nevrotice asupra unei versiuni falsificate a trecutului îndepărtat, genul de fixație care i-a animat pe naționaliștii cu porniri criminale din țara vecină, Iugoslavia. Dacă titlul filmului mai dădea puțin de lucru și imaginației, acțiunii îi lipsea orice fel de echivoc. Era un portret romanțat al islamizării petrecute în regiunea Munților Rodopi în secolul al XVII-lea, garnisit cu cei mai buni actori ai țării, muzică emoționantă și scene cu trageri în țeapă menite să-ți umple nopțile de coșmaruri pentru tot restul vieții. Simplitatea mesajului său era direct

proporțională cu somptuozitatea producției și suna astfel: băieții buni (creștinii bulgari) erau bravi și reținuți, iar femeile lor erau neprihănite. Băieții răi (turcii) erau niște sadici cu creștetele rase, ale căror femei își etalau depravarea mâncând baclavale. Principalul personaj negativ era un ienicer, luat cândva cu japca din același sat de creștini pe care venise acum să-l convertească prin foc și sabie. Publicul se înfrupta cu savoarea masochistului și autocompătimirea colectivă lubrifia exodul etnicilor turci. Căruțele lor erau încărcate nu doar cu lucruri personale, ci și cu greutatea indigestă a complexului național al orientalismului.

Ayşe și surorile ei nu vorbeau limba turcă. Ele aflaseră că sunt „turcoaice“ abia când le bătuse poliția în ușă — imposibil să nu te ducă gândul la steaua lui David. Exodul a trei sute patruzeci de mii de oameni cu familiile, viitorul și câteodată trupurile frânte de propriul lor stat era cea mai vastă migrație umană din Europa de după al Doilea Război Mondial. Și se petrecea în vremuri de pace.

Ayşe avea opt ani când a plecat cu familia ei. Părinții lucraseră într-o fabrică de ciment dintr-o localitate industrială, departe de orașul lor natal, și toată familia locuia într-unul dintre acele apartamente repartizate de stat în mod gratuit muncitorilor a căror speranță de viață era înjumătățită de industria grea. Muncitori precum tatăl lui Ayşe, care se îmbolnăvise de cancer și murise la începutul campaniei de schimbare a numelor, când avea vârsta ei de acum. Maică-sa încărcase o căruță cu bunurile familiei, își luase pe sus cele trei fete și se așezase la coada de la punctul de control. N-aveau mașină. A durat câteva zile până să ajungă la graniță.

Odată intrați în Turcia, unii dintre ei s-au descurcat imediat — aveau rude care să-i găzduiască până se puneau pe picioare, cum a fost cazul cu Emel și părinții ei (chiar dacă au fost nevoiți să ia lecții de limbă turcă). Fratele mai mare al lui Emel n-a plecat cu ei.

— După părerea lui, eram nebuni să lăsăm totul baltă și să ne mutăm în țară străină, a explicat Emel. Dar acum mă bucur că sunt aici și nu acolo. Exceptând treaba cu bărbații. Poți să-ți închipui cum e să fii femeie singură în Turcia?

Și alții au ajuns să se descurce până la urmă — cei care aveau avantajul unei educații solide, căpătate în socialism, și se puteau angaja cu ușurință, inclusiv femeile, astfel încât pierderea unei țări a devenit câștigul celeilalte. Apoi mai erau Ayşe și Ahmed.

Chelnerii făceau tururi între masa noastră și bar. Olandezul părea disperat să ni se alăture. Bea o sticlă de vin și ședea într-un unghi neobișnuit. Noi am trecut la platoul cu carne la grătar. Ayşe, care încă mai ciugulea din salată — nu-i plăcea pătrunjelul —, a râs de cum foloseam eu cuvântul maydanoz, pentru că face parte dintre cuvintele turcești care s-au strecurat și au rămas permanent în vorbirea balcanicilor. Cuvintele din sfera alimentelor nu pot fi supuse purificării etnice.

Apoi mi-a venit rândul să pun întrebarea: cum s-au cunoscut?

S-au uitat unul la altul și schimbul nerostit dintre ei a fost atât de pur și de subtil, încât aproape că nu l-ai fi băgat de seamă din afară.

— Chaduri, a spus Ayşe.

Corturile.

— Îmi zicea „frate-mio“, a continuat Ahmed. Locuiam în corturi. Știi vechea autogară? Acolo au ridicat pentru noi adăposturile alea din prefabricate. Cadou de la statul turc. Pentru că eram turci. Nu-i așa?

Ayşe, a cărei expresie devenise și mai absentă, se uita în zare către cea mai recentă zonă rezidențială periurbană care acoperea câmpia. Cartiere întregi din Edirne, Istanbul și Kırklareli erau populate cu turci bulgari care trecuseră granița în vara aceea și care își făceau deja un rost, mulți dintre ei în domenii de vârf. La fel de mulți se întorseseră.

Ciobanul își aducea turma înapoi la țarc, traversând cu ea coama dealului și dispărând din raza vederii, cu cei trei câini în preajmă. Unuia îi lipsea o labă din față, dar țopăia și el cu atâta optimism, încât ceva din toată scena aceea a făcut să mi se strângă inima.

— Memleket, a spus Ayşe pe neașteptate.

Patrie.

— Așa s-a întâmplat. Am avut grijă de ea, a spus Ahmed și a umplut paharele tuturor cu rachiu. Eram amândoi în aceeași barcă. Dar lor le mergea mult mai rău decât nouă. Tatăl nu mai era. Ea îmi spunea „frate-mio“.

După câteva luni petrecute în corturi, Ayşe și cele două surori ale sale au fost luate de lângă mama lor și duse la orfelinat. Mama, care, judecând după pozele pe care mi le-a arătat Ayşe pe mobil, semăna cu Nefertiti, deși trecuse de șaizeci de ani, și-a dus viața mai departe în

singurătate și a muncit ca femeie de serviciu la un hotel; seara, mergea la cursuri de limba turcă. Avea voie să-și viziteze fetele la orfelinat o dată pe săptămână. Cum supraviețuise acelor seri în cortul ei neizolat, pe salteaua umedă, după ce-i fusese smuls de lângă ea tot ce iubea? Mi-au revenit în minte cuvintele grănicerului tânăr: „Un lucru înveți la slujba asta. Oamenii supraviețuiesc unor lucruri de nici nu-ți poți închipui“.

— Cum se face, am întrebat-o pe Ayşe, că nu mai vorbești bulgara?

Dar am și văzut răspunsul. I se citea în ochi. Mi-a înțeles întrebarea și s-a uitat la Ahmed.

— Într-o zi, a povestit Ahmed, pe la începutul ședерii în corturi, au venit niște polițiști. Unul dintre ei s-a luat de Ayşe. A apucat-o uite-așa, a zgâlțâit-o și i-a zis „Ce turcoaică mai ești și tu dacă nu vorbești turcește?“

Ea n-a mai scos nicio vorbă pe bulgărește de atunci. O vreme, s-a simțit rătăcită printre traduceri.

Lui Ahmed și familiei lui le-a mers mai bine încă de la început: cel puțin ei vorbeau o formă arhaică a limbii turce de pe vremea otomanilor. Tot ce mai aveau de făcut era s-o modernizeze cu vreun secol.

— De fapt — a spus Ayşe dregându-și vocea, iar Ahmed a tradus —, nu era rău la orfelinat. Aveam mâncare bună, educație bună. Erau acolo copii de peste tot.

Ce n-a spus este că ea și surorile ei erau niște orfani aparte — orfani care aveau mamă.

Ahmed își vizita noua prietenă în weekenduri.

— N-am uitat-o niciodată, a spus el. Și-apoi, și soră-sa era drăguță foc.

Mi-a făcut cu ochiul.

— Eram moartea gagicilor, să știi. Toate mă doreau.

A zâmbit cu gura până la urechi, iar cearcănele negre i s-au adâncit. Era de parcă discursul machist ar fi fost o metodă de apărare în fața greutăților vieții. Ayşe se uita la el impasibilă. Se căsătoriseră când ea avea douăzeci de ani. Ahmed se lansase deja în ceea ce avea să devină normalul vieții sale: să muncească pentru bogați. Azi era șoferul unui

antreprenor înstărit.

Ayşe nu spunea nimic. Am presupus că ea e casnică.

— Memleket, a repetat ea.

A zâmbit iar și mi-a întins dressingul pentru salată, din ulei de măsline, lămâie și rodii.

— Asta-i problema, sora mea, a spus Ahmed. Când ai rădăcini, toată lumea e a ta. Dar când n-ai…

M-a iscodit cu o privire intensă.

— Memleket-ul tău unde-i, ha? Ce cauți aici?

La un an după ce Ahmed și Ayşe s-au găsit unul pe altul în Edirne, Turcia, familia noastră a ajuns în Essex, Anglia, unde tata acceptase o bursă de cercetare. Doi ani mai târziu, am emigrat cu toții în Noua Zeelandă. N-am trecut granița asta, ci o alta, invizibilă, peste Pacific, și n-am locuit în corturi, ci într-o casă mare și frumoasă din Dunedin, unde preda tata la universitate. Am adus cu noi un container care trebuia să conțină toate bunurile noastre, dar, din nu știu ce motiv, unicul obiect cu adevărat valoros din el era un pian fabricat în Cehoslovacia, țară care în curând avea să înceteze să mai existe. Tot restul a rămas în urmă, în peisajul sfărâmat al Bulgariei postcomuniste: mobilă și prieteni, bunici și anotimpuri. Arborii și păsările din Noua Zeelandă erau diferite, stelele aveau altă configurație, anotimpurile erau inversate, localnicii rosteau vocalele într-un anume fel care-mi dădea senzația că ceva e în neregulă („fush and chups“), dar ce anume?, plajelor le lipseau și senzualitatea, și amenințarea, iar apa din cadă se golea în sens invers. Era o lume întoarsă cu susul în jos, dar, la urma urmei, așa e mereu când ești imigrant.

Primii cinci ani lipsesc aproape cu desăvârșire din amintirile mele. Ca și cum, pe drumul peste Pacific, aș fi căzut într-un gol atmosferic și n-aș mai fi putut să ies de acolo. Mă blocasem între continente și limbi, între adolescență și maturitate, redusă la tăcere, și totuși debordând de lucruri pe care să le spun, să le întreb, să le strig, să le învăț, tânjind să mă aflu în Europa. Era tot timpul frig în partea de jos a Insulei de Sud, iar oamenii — descendenți ai imigranților scoțieni, irlandezi și englezi — erau spălăciți la ten și puritani. Colegii mei studenți de la universitate erau interesați mai degrabă de rugby și de bere. Unde era neamul meu?

Între timp, războiul din Iugoslavia se dezlănțuia pe ecranele televizoarelor noastre, suprarealist de îndepărtat, totuși familiar datorită chipurilor și izbucnirilor pătimașe balcanice. Mama se uita la știri și plângea: ăla era neamul nostru. Când și când, neavând încredere în ce vedea la știri, telefona la familia noastră din Iugoslavia ca să afle dacă războiul se întinsese și acolo. În anii 1940, bunica mea macedoneană își părăsise bătrânul oraș de pe un mal de lac, Ohrida, ca să se mărite cu un bărbat din Sofia, bunicul meu. La scurt timp după ce a emigrat, cele două țări au intrat într-o dispută Tito-Stalin și frontiera dintre ele a încremenit; bunica n-a mai putut să-și vadă familia timp de opt ani. În copilărie însă, ne-am dus în vizită la familie, trecând granița în Iugoslavia lui Tito, o țară a abundenței — practic, Vestul — pentru noi, rudele sărace. Acolo aveau de toate, iar acum aveau și război. Războiul nu se răspândise până în Macedonia, familia noastră era în siguranță, dar mulți alții mureau în chip barbar la o aruncătură de băț distanță și nimic n-avea să mai fie vreodată la fel. Spre sfârșitul anilor ’90, oceanul începea să arunce pe țărmurile de la antipozi primii refugiați de război europeni de după deceniul al cincilea: oameni care până mai ieri fuseseră iugoslavi cosmopoliți și acum erau suflete în derivă peste Pacific, la fel ca noi; locuințele le erau distruse, naționalitatea lor nu mai exista, etnia și religia le fuseseră croite împotriva voinței lor, ca sârbi, croați sau bosniaci, catolici, musulmani sau ortodocși. Din avanpostul meu aflat departe în Pacific, m-am întrebat: oare lumea devenea mai mică sau era împuținată treptat?

Noi eram norocoși că nu fugiserăm din miezul unui război încins, ci doar din sfârșitul unuia rece, și nu ca să locuim în corturi. Dar, la fel ca pe Ahmed și Ayşe, aceeași patrie neiubitoare ne mestecase și ne scuipase și pe noi. Lucrurile se îmbunătățiseră după ce mă mutasem pe Insula de Nord și începusem să cunosc oameni și experiențe diverse, trăind pe cont propriu și construindu-mi o viață de scriitoare, însă dorul de vechiul continent îmi submina puțina fericire de care aveam parte. Aveau să treacă doisprezece ani până să mă întorc în Europa, la vârsta de treizeci de ani.

— Înțelegi ce zic? a spus Ahmed, strivindu-și mucul de țigară și sprijinindu-se de spătar, cu un aer aproape triumfător. Nu știi cine ești, sora mea. De asta te afli aici.

— Bademi, a spus Ayşe.

A zâmbit și a împins spre mine platoul cu deserturi. Farfuria mi s-a umplut cu celebrul marțipan de Edirne, numai bun să te facă diabetic, dacă nu te făcuse deja baclavaua de alături.

— Să-ți spun o poveste, a continuat Ahmed. Copiii aveau șase luni. Eu aveam o slujbă amărâtă și nu reușeam să-mi găsesc una mai bună. Aveam cinci euro în buzunar. Un tip pe care-l știam, care locuia în Marsilia, mi-a zis vino-ncoace, că-ți găsesc eu de lucru. Așa că mi-am cheltuit ultimii bani pe un bilet de autobuz către Paris. Nu știam o boabă de franceză.

Tipul n-a mai răspuns la telefon. Ahmed a dormit în parc, pe o bancă.

— Și m-am rugat. Allah e mare. Dar trei nopți mai târziu eram tot pe banca aia. Așa că m-am dus la cea mai apropiată kebăbărie. Salaam alekum, am zis. Erau arabi, nu turci, așa că au răspuns Alekum salaam. În orice caz, am început să lucrez la ei și să dorm în spatele prăvăliei. Iar biletul de TGV până la Marsilia era o sută de euro. Așa că m-am urcat în tren și m-am încuiat în cabina de toaletă. Trei ore la toaletă, tot drumul până la Marsilia. De câte ori oi fi zis engagé, engagé[14]? Stăteam în cabina aia și mă gândeam: Unde mă duc? La mama dracului, acolo mă duc.

Ahmed a dormit iarăși pe bănci, dar de data asta nu s-a mai rugat. S-a dus la primul șantier de construcții condus de turci și și-a oferit serviciile. A mâncat pe gratis în kebăbării și a dormit într-un subsol. În șase luni, a făcut cincisprezece mii de euro. Într-un târziu, când s-a întors acasă, Ayşe a deschis ușa, apoi i-a trântit-o în nas.

— Nu m-a recunoscut, a zis Ahmed în bulgară.

— Ba da, a răspuns Ayşe în turcă.

Pur și simplu, n-a vrut să-l lase înăuntru. Ahmed pierduse jumătate din greutatea corporală.

— În orice caz, ce-a fost a fost, a spus Ahmed și s-a ridicat de la masă nesigur pe picioare — sticla de băutură era goală.

Pentru weekendul acela, plănuiseră o excursie la Svilengrad, să stea la hotelul lui Venți și să-și petreacă nopțile în cazinouri.

M-am întrebat cum era să treci granița aceea, înapoi în Bulgaria.

— „Nimic nu-mi alină deprimarea“, a recitat Ahmed, „cum mi-o alină cântecele și tutunul patriei“. Tare drag mi-e să mă-ntorc.

Se îmbătase.

— Aici, se uită lumea la tine de zici că-s lupi înfometați, a spus Ayşe.

Acolo, mă simt liberă.

Pe când traducătorul nostru era dus să achite nota, am ciocnit paharul cu Ayşe, în tăcere. În amintirea mea e întipărită o fotografie alb-negru din 1989. Am descoperit-o într-un album al unui fotograf din Edirne care își făcuse o datorie din a înregistra, în acea vară toridă, chipurile celor trei sute patruzeci de mii de oameni care au trecut pe la punctul de control. E fotografia unui băiat și a unei fete așezați pe o valiză.

Fata are ochii depărtați și un breton scurt. Lângă ea e sprijinită o păpușă cu coafura impozantă a anilor optzeci. Copila are cam opt ani, băiatul e mai mare. Pe fundal, mormane de bagaje. Copiii se află într-o lume suspendată. Băiatul privește în pământ, mânios și rușinat. Fata însă se uită drept la obiectivul camerei. Poartă o rochie de vară, iar expresia de pe fața ei e ceea ce nu pot să uit de atunci. Este expresia celui care își dă seama că s-a pierdut ceva pentru totdeauna, dar încă nu știe ce anume, care se menține undeva între plâns și bravadă în fața camerei. În momentul următor, are să pieptene părul păpușii, un gest care semnalează revenirea la normalitate.

*

Când m-am întors de la toaletă și am trecut pe lângă masa lui, olandezul s-a aplecat din scaun într-un unghi periculos și m-a întrebat:

— Prietena ta e star de cinema?

Am aruncat o privire la mâinile lui nerăbdătoare, pline de pistrui, și am înțeles că și el caută ceva. Poate că povestea vieților noastre, ale tuturor, este povestea despre ceea ce s-a pierdut și despre cum căutăm ce-am pierdut.

— Arată ca un star de cinema, a insistat el.

— Da, am zis.

Ayşe stătea și fuma de una singură, pierdută în visare.

— Chiar e un star.

Când s-a întors Ahmed, îndesându-și portofelul în buzunarul de la spate, am întrebat dacă Ayşe are serviciu.

După ce părăsiseră orfelinatul, Ayşe și surorile ei merseseră la școală. Sora cea mare era acum colonel în forțele armate. Mezina conducea o

agenție de plasament pentru orfani. Mama lor cu înfățișare de Nefertiti se pensionase și trecea granița deseori ca să-și revadă orașul natal, unde încă mai avea o soră, o casă, o grădină în care, în vara exodului, îngropase câteva borcane cu magiun și serviciul de masă cel mai bun, din porțelan, în speranța că se va mai întoarce cineva într-o bună zi.

La cină, Ahmed tot pomenea de „copiii lui Ayşe“, iar eu am crezut că se referă la ai lor. Dar el se referea la copiii de la școala specială unde lucra ea. Nu-și întrerupsese niciodată lucrul, nici măcar cât timp dormise Ahmed pe bănci franțuzești. Ayşe le preda unor copii surzi. În vacanțe, îi lua în călătorii cu autobuzul școlar prin Turcia și peste granița cu Bulgaria, ceea ce implica o groază de hârțogărie, dar ei nu-i păsa, pentru că era o mare bucurie pentru copii.

Pe când îmi explica Ahmed toate astea, Ayşe s-a luminat la față și la un moment dat a comunicat ceva în limbajul semnelor, dar nici Ahmed, nici eu n-am înțeles.

Am văzut-o stând în picioare în autobuzul școlar și spunându-le copiilor ceva ce nimeni altcineva nu înțelegea, nici măcar șoferul, iar copiii râdeau. Am văzut-o alături de spiritele ei înrudite, în patria tăcerii, unde nimeni nu-ți poate spune cine ești.

14. Ocupat (fr.).

komșuluk

Spiritul bunei vecinătăți, faptul de-a trăi în pace unii alături de ceilalți. De la cuvântul turcesc komşu, care înseamnă vecin.

SĂ VEZI UN PREOT DANSÂND

Nu se întâmplă deseori să vezi un preot dansând, mai ales unul ortodox. N-au reputația de oameni care să se lase pradă bucuriei. Era târziu, trecuse momentul etichetei și-al toasturilor, iar părintele Alexander dansa pe un čoček anatolian, ale cărui ritmuri de tobe produceau vibrații în chakrele inferioare și te făceau să-ți dorești pe loc să te prinzi în dans. Ceea ce el a și făcut. Își mișca șoldurile cu o agilitate remarcabilă, cu brațele în aer, învăluit în aburul apei de colonie cu miros de smochine. Gulerașul alb ce-i răsărea de sub cămașa neagră sclipea ca un zâmbet.

Soția lui, cu capul descoperit, ședea la o masă cu alte femei, toate cu basmale pe cap; deși trăsăturile îi erau marcate de severitatea unei cariatide dintr-un mormânt trac, îi zâmbea orbitor peste toată sala soțului său dansator.

Mă aduseseră cu ei la petrecerea de nuntă a fiului unor vecini musulmani și, ca la orice alt eveniment public, și aici era interzis alcoolul — exceptând paharul mare de rachiu care fusese adus pentru părintele Alexander ca tratație specială din partea socrului mare, un comerciant la patru ace, cu alură de idol hollywoodian. Eu stăteam lângă o bunică matusalemică. Nu mai avea dinți, fața îi era complet căzută, iar mâinile ei desenate cu henna îmi atingeau chipul și părul cu gesturi care mă surprindeau prin naturalețea intimității lor; apoi m-a întrebat într-un dialect macedonean:

— Ubavo li si? (Te simți bine?)

Da, mă simt bine, sunt bine, i-am răspuns. Era fiica unor macedoneni exilați cu o sută de ani în urmă, la fel ca și cuplul înțelept și tăcut care stătea lângă ea, împreună cu fiul uriaș și cu soția lui rusoaică. Veniseră de departe, din orașul Lüleburgaz.

Mirele și mireasa, plini de bancnote lipite pe frunte și pe haine, dansau acum pe o piesă lentă. Lucrau amândoi la aeroport, aveau diplome universitare și se apropiau de treizeci de ani; era vizibilă ascensiunea socială a familiei lor. Fără doar și poate, erau mândria rudelor din satul lor, a femeilor cu capetele acoperite, a copiilor bucuroși că sunt în centrul atenției, a bărbaților îmbrăcați în culori închise și strânși în grupuri la intrare, unde o domnișoară de onoare întâmpina nou-sosiții cu bucăți de ciocolată pe o tavă și cu apă de colonie într-un recipient cu pulverizator, pentru o notă de glamour

(sau poate de igienă). După petrecere, părintele Alexander a plecat la volan, conducând, în mod remarcabil, în linie dreaptă până acasă și fredonând tot drumul ritmurile de folk de la radio.

Părintele Alexander și Maria Chakaruk locuiau în oraș, într-o casă cu grădină de trandafiri și cu porumbei sedentari, lângă biserica ortodoxă Sfântul Gheorghe. Cartierul acesta liniștit din Edirne era o mahala, un district al orașului care găzduise cândva greci, bulgari, armeni, evrei și musulmani. Maria era din Plovdiv, de peste graniță, iar Alexander era localnic. El vorbea o bulgară de modă veche, care suna adorabil, în timp ce ea vorbea o turcă prudentă. Tânărul lor fiu era bilingv și pendula între limbi, medii sociale și religioase, de-ai fi zis că aici e un colțișor cosmopolitan agreabil al Balcanilor, nu o zonă frontalieră recent demilitarizată.

— Tracia fără frontiere. Așa cum ar trebui să fie, a spus părintele Alexander când i-am vizitat pentru prima dată acasă, fără să-i anunț.

Le-am spus că sper să nu se fi supărat.

— Să ne supărăm? a spus Alexander, mușcând dintr-un pateu cu brânză. Nouă ne plac numai musafirii care vin neanunțați. Fiindcă suntem komșulak. Asta suntem.

Maria a servit cafele turcești aromate, iar ceșcuța părea de-a dreptul minusculă în mâinile celuilalt oaspete sosit pe nepoftite — un uriaș cu ochi albaștri, care ședea la locul lui în șosete. În prezent era mecanic și om însurat, dar în vara lui 1989 era doar un adolescent în acel lung convoi de mașini și camionete.

— Vrei să știi de ce suntem aici, a spus deodată părintele Alexander. Noi nu suntem nici Europa, nici Asia. Noi suntem Tracia. Bagă de seamă: cei care locuiesc în partea europeană a Turciei nu caută să traverseze Bosforul. Lor le place să stea în Peninsula Balcanică, aproape de Europa. Asta-i Tracia.

Și dumneata? am întrebat.

— Nu mă-ntreba pe mine cine sunt! a exclamat teatral părintele Alexander. Sunt o ființă omenească. Nu-i de-ajuns?

Uriașul a dat din cap deasupra ceșcuței. În freamătul exodului din 1989, își părăsise cățelușul, iar zece ani mai târziu, când se întorsese în vizită, descoperise că îl adoptaseră vecinii săi. La plecare, câinele fugise după mașină, așa că, pentru a doua oară în viață, plecase cu

ochii în lacrimi, dar nici nu putea să le ia câinele vecinilor ălora de treabă. Era o chestiune de komșulak. Și tot pe motiv de komșulak venea și la biserică, fiindcă aici era cel mai aproape de Bulgaria fără a fi nevoit traverseze granița, chiar dacă era musulman.

— Komșulak e ceea ce te ține sănătos la minte, a spus părintele Alexander și și-a îndulcit cafeaua cu două cuburi de zahăr. Împreună cu amintirea a ce-ți zice bătrâna Biblie. Iar cei dintâi vor fi cei din urmă și cei din urmă vor fi cei dintâi.

— Se șterg toate cu timpul, a tradus Maria.

Am privit în jos la dalele imaculate și mi-am dat seama că nu-mi scosesem pantofii. Toți ceilalți erau în șosete sau în papuci de casă.

— Nu-ți face griji, a spus Maria, suntem religioși, dar nu ne ținem strict de reguli.

— Așa-i, a întărit Alexandru. În Tracia, nu prea ne plac regulile.

Dar îi plăcea să vorbească și să fie ascultat, și avea atâta charismă, încât nu prea conta ce spune, era de-ajuns că te bucurai de felul lui de-a fi mieros și de vocea baritonală care se exprima bilingv.

— Să ți se spună ce să porți, ce să gândești, pentru cine să votezi și pe cine să iubești? Asta nu. Noi suntem liberi și nu ne pasă, și asta nu poți să ne-o iei. Aici e Tracia.

Maria a dat mai departe un coș cu ouă vopsite. Era weekendul Paștilor și în noaptea aceea se ținea slujba de Înviere. Casa lor mirosea toată a cozonac și a tămâie. Straiele liturgice ale părintelui Alexander, brodate cu fir de aur, erau întinse în altă cameră, în toată splendoarea lor rigidă, care se deosebea atât de tare de preotul nonșalant așezat pe canapea, încât aproape că mă așteptam să le văd săltându-se în picioare și intrând singure în biserică.

Uriașul cu ochi albaștri a venit la slujba de la miezul nopții însoțit de nevastă, și ea turcoaică de origine bulgară, îmbrăcată în blugi. Au venit și vecinii care erau părinții proaspătului însurățel. Și Emel a venit, cu zâmbetul pe buzele rujate, să stea la taclale cu prieteni și cunoștințe și să guste din trupul lui Hristos sub formă de cozonac cu stafide.

De fapt, jumătate dintre cei sosiți la slujba de Paști, care stăteau și-i ascultau cu răbdare pe Alexandru și pe Maria recitând litaniile tainice

și tânguioase ale Ortodoxiei, erau musulmani.

Cealaltă jumătate era o adunare pestriță de creștini: un grup numeros de vizitatori greci care țineau isonul periodic, când îi dirija părintele Alexander cu impetuozitate plină de dramatism. „Hristos a înviat!“, intona el în bulgara veche. „Adevărat a înviat!“, răspundeau ei în greacă. Dar mai erau și bulgari, români, studenți turci la teologie ortodoxă și o rusoaică la gâtul căreia se vedea un colier cu crucifix. Am recunoscut-o de la nuntă, iar mai apoi l-am văzut alături pe soțul ei cel foarte înalt, împreună cu părinții lui.

— „Hristoase, Domnul meu“, cânta ea laolaltă cu ceilalți, „aprinde-mi în inimă dragostea de Tine, ca în focul ei să Te pot iubi din toată inima, cu toată mintea, cu tot sufletul și cu toată puterea mea, și să-mi pot iubi semenii cum mă iubesc pe mine. Amin“.

Cei doi care alcătuiau charismaticul cuplu erau analiști financiari.

— De fapt, eu am făcut studii de diplomație, a spus el după slujbă, pe când sorbeam cu toții vin roșu în diaconic, dar fiindcă am spus ce gândesc m-am trezit pus pe liber.

— Cel puțin banii nu sunt părtinitori, a completat nevasta lui rusoaică.

— Știi cum e, ai două variante în viață, a spus el. Să mergi mai departe ca și când n-ar exista nimic în urma ta și să repeți trecutul sau să privești în urmă și să-ncerci să înveți ceva. În Europa, lumea mă-ntreabă adesea de unde vin.

Părinții lui stăteau și ei la margine, tăcuți, mici, excluși din conversația în engleză. Lângă fiul lor civilizat, erau niște oameni dintr-un alt capitol al istoriei. Mama lui m-a strâns de mână și m-am trezit întrebată din nou, într-un dialect macedonean: „Ubavo li si?“ — „Te simți bine?“. Povestea părinților lui era motivul pentru care nu putea să lucreze în diplomație, a spus el — pentru că știa adevărul despre naționalism, iar adevărul e incomod pentru majoritatea guvernărilor.

— Amin, a spus rusoaica.

Și ne-am golit toți trei paharele de plastic pline cu sângele alcoolizat al lui Hristos. Părinții lui nu beau.

Cu o sută de ani în urmă, părinții mamei sale erau copii în orașul macedonean Kostur, pe malul unui lac. Erau musulmani indigeni, cunoscuți drept pomaci. Războaiele balcanice au redesenat hotarele și au pus capăt unor asemenea frivolități. Kostur avea o populație

majoritară vorbitoare de bulgară — un amestec de musulmani și creștini —, dar, odată ce mari întinderi din Macedonia au revenit Greciei, s-a trecut la epurarea populației indigene, care a fost înlocuită cu populații rezultate din alte epurări (greci din Turcia și din Bulgaria). Familia analistului financiar a fost obligată să emigreze în Turcia, deși nu vorbea boabă turcă. Același tratament a fost aplicat rapid și de alte state naționale balcanice care tocmai își obținuseră independența, și așa se face că mulți musulmani din Bulgaria, Macedonia, Bosnia-Herzegovina, Albania și Serbia au ajuns până la urmă în Republica Turcia. Creștinii din Turcia au ajuns în Grecia și Bulgaria. Locuințele lor rămase goale în orașe și sate din Tracia acum turcească au fost ocupate de refugiații musulmani sosiți aici, ai căror copii și nepoți, acum vârstnici, mă tot strângeau de mână imediat ce mă așezam să beau un ceai în centrul vreunui sat și îmi spuneau cu emoție: „Ubavo li si?“, „Te simți bine?“

— Da, da, mă simt bine, răspundeam mereu, cu un nod în gât, și strângeam la rândul meu mâna acelei mame de parcă aș fi avut să-i dau vești bune din țara fantomatică a trecutului ei ancestral.

Kastoria se află azi pe o frontieră triplă — unde cândva nu exista niciuna —, imaginea în oglindă a orașului cu lac al bunicii mele, Ohrida, aflat de cealaltă parte. Soțul, un bărbat taciturn, extenuat de lungimea slujbei de Paști (și cine nu se simțea astfel?), era fiul unor musulmani vorbitori de greacă din Salonic, care ajunseseră turci prin același concurs de împrejurări.

— Să-ți mai dau un exemplu de ironie a sorții? a spus analistul cel înalt. Au găsit o icoană și un crucifix în lada de zestre a stră-stră-străbunicii mele. Pe vremuri erau creștini. Probabil până la acel ultim val de islamizare din secolul al XVII-lea, când sultanul Mahomed al IV-lea a luat Balcanii cu asalt.

— Crezi c-au fost convertiți cu forța?

— Nu știu. Dar e un obicei al imperiilor în declin și-al guvernărilor falimentare. Îi forțează pe oameni să facă anumite lucruri și pe urmă dau acțiunii o denumire idioată, ca „Renaștere“ sau „Trecerea la adevărata credință“.

Îmi dădeam seama de ce nu ajunsese diplomat.

— Părinții mei n-au încetat niciodată să vorbească despre Salonic, a spus deodată tatăl.

— Problema mea cu Rusia e taman invers, a spus rusoaica. Dacă ar

închide mâine granițele, nici că i-aș duce dorul. În opt ani câți am petrecut aici, n-am avut parte niciodată de mâncare proastă, de cuvinte spurcate sau de atitudini urâte. Turcia e opusul Rusiei.

— De asta, când europenii încearcă să-mi ghicească naționalitatea și mă-ntreabă ce ești, grec, turc, bulgar, macedonean sau albanez, le zic da, așa e, a încheiat soțul ei.

După miezul nopții, părintele Alexander și Maria au dat ocol bisericii de trei ori în sens invers acelor de ceasornic, ținând în mâini lumânări aprinse, urmați de restul creștinilor (și de mine), dar nu și de musulmani. Partea dificilă era să nu-ți lași lumânarea să se stingă în briza nopții. Socrul mare, cel cu alură de idol hollywoodian, stătea la intrare și oferea păhărețe de plastic pentru protejarea flăcării creștine.

— Ubavo li si? Te simți bine? mi-a zâmbit el, recunoscându-mă de la nuntă.

Gesturile mărunte ca acestea sunt cele care compun istoria omenirii — istoria tuturor komșuluk —, felul cum ea funcționează, cum dă greș, cum se vindecă.

Deși peste tot în Edirne se vedeau steagurile roșii cu semiluna spiritului turc, existau și indicatoare rutiere care duceau către strada aceasta liniștită pe care se afla Biserica Sfântul Gheorghe, și toți șoferii de taxi o cunoșteau. Și așa cum, în timpul Războaielor Balcanice, armata bulgară de ocupație primise ordine să nu se atingă de moschei, tot astfel biserica aceasta, care se afla aici din 1869, fusese restaurată recent. Împreună cu cealaltă biserică și cu sinagoga.

Sinagoga a fost construită în 1906, din ordinul guvernatorului orașului, pe locul unui templu iudaic care arsese din temelii cu câțiva ani în urmă. Primii evrei din regiune fuseseră exilați în perioada Inchiziției spaniole, care, în anii 1490, își găsiseră refugiu în vilaietul Edirne sub protecția sultanului Baiazid al II-lea. La fel ca mulți alții în vremea Holocaustului. Astăzi, sinagoga din Edirne nu mai aparține de nicio comunitate și restaurarea ei din 2014 a reprezentat un gest pur simbolic.

Adrianopol a fost asediat de goți, huni, avari, pecenegi și slavi; câmpiile dintre Edirne și Svilengrad poartă ecourile a mai mult de cincisprezece bătălii epopeice din Antichitate până în secolul XX. Poate cea mai dramatică dintre toate a fost bătălia din secolul al IV-lea dintre goți și romani, după ce primii se săturaseră de îndelungata asuprire la care îi supuneau cei din urmă; lupta s-a terminat cu

victoria surprinzătoare a goților, care au rămas în pace pe câmpiile Traciei timp de o sută de ani. Ba chiar au sfârșit prin a trece de bunăvoie la creștinism.

Cronicile descriu căderea Adrianopolului sub asediul turcilor la 1363, aproape un secol înaintea Constantinopolului și într-o manieră categoric mai puțin violentă. Apele fluviului Evros erau umflate. Noaptea, comandantul grec al fortăreței a înțeles că orice rezistență este inutilă, s-a urcat într-o barcă și a vâslit către Enez, pe coasta Egeei — deși pe atunci încă se mai numea Aenus, orașul trac al lui Aeneus, fiu al lui Apollo și al nimfei Stilbe. Între timp, la răsărit, porțile orașului fortificat Adrianopol au fost deschise de apărătorii creștini rămași fără comandant, care ajunseseră la o înțelegere cu turcii. Timp de secole la rând, Adrianopol a rămas un centru comercial, agricol și artistic prosper, cosmopolit, în care creștinii „infideli“ au trăit netulburați în douăzeci de cartiere diferite.

Căderea Constantinopolului a fost un eveniment scăldat în sânge, dar chiar și la vremea aceea, în 1453, sultanul Mahomed al II-lea a avut înțelepciunea să pună capăt după doar o zi, în loc de tradiționalele trei, siluirilor și jafurilor dezlănțuite în oraș de soldații săi regulați și neregulați. Probabil știa că tribul lui venise aici ca să rămână și că era mai bine să înceapă cât mai curând reconstrucția. Și-a plecat fruntea până a atins podeaua bisericii Sfânta Sofia, care fusese și ea prăduită, și a proclamat că nu există alt Dumnezeu decât Dumnezeu și că Mohamed este profetul Lui. Agia Sofia a devenit moschee.

În tablouri, Mahomed al II-lea este înfățișat cu un nas înroșit ca de răceală și cu chipul unui om care n-a fost vreodată nici tânăr, nici sănătos. Probabil a avut o copilărie dificilă, fiind unicul fiu supraviețuitor al sultanului Murad al II-lea și al unei sclave-concubine creștine, ponegrit de familia regală, așadar nu-i de mirare că s-a dedicat studiilor. La vremea când urca pe tron la Constantinopol, încă adolescent, Cuceritorul vorbea fluent turca, araba, greaca, latina, persana și ebraica.

Otomanii au condus un imperiu vast, cu rezultate dintre cele mai diferite, de-a lungul a șase secole (din anii 1300 până în anii 1900). Nu sunt istoric și, după aprecierea mea, ce-a fost mai rău a venit la urmă, odată cu disoluția sa distrugătoare, ale cărei unde de șoc continuă să se resimtă un secol mai târziu pe toată întinderea Balcanilor, în Orientul Mijlociu și în Turcia însăși. Opinia populară despre virtuțile și viciile Imperiului Otoman variază dramatic, în funcție de prejudecățile naționaliste și culturale ale celor care emit judecata cu pricina. Astfel, pentru popoarele balcanice cândva

subjugate, turcii otomani rămân un dușman de moarte și explicația pentru toate necazurile lor trecute, prezente și posibil viitoare. (Dacă nu turcii, atunci țiganii.) În Bulgaria, termenul preferat în orice perioadă istorică este „jugul“, sau „sclavia“, deși adevărații sclavi ai Imperiului Otoman n-au venit din teritoriile sale europene, iar economia sa nu se baza pe sclavi, se baza pe taxe. În realitate, romii din România au fost cei care au îndurat veacuri de sclavie oribilă, iar „turcii“ n-au avut nimic de-a face cu ea.

În schimb, pentru o parte din elita turcă contemporană și pentru o parte din populația de rând, otomanii au reprezentat apogeul gloriosului pan-otomanism, a cărui dispariție continuă s-o deplângă. Atunci când am stat de vorbă cu un diplomat turc în etate și i-am pus întrebarea pe care o pune toată lumea (Face parte Turcia din Europa?), l-am văzut cum trece în câteva minute de la politețe și șarm la o roșeață aproape apoplectică.

— Turcia e o țară mare, omogenă, care aparține Europei, din moment ce am ajuns până la porțile Vienei! a răcnit el, vărsând cafea în farfurioară. Ești în stare să-mi spui la ce dată a fost asta? Vezi, cunoștințele dumitale de istorie sunt zero barat. Că altfel nu mi-ai fi pus așa întrebări stupide. Și să-ți intre-n cap: grecii și bulgarii se miorlăie c-au suferit, dar nimeni, nimeni n-a suferit mai mult decât turcii. Noi am pierdut un imperiu!

Îmi dădeam seama de ce nu se făcuse analist financiar: logica lui era putredă. Dar dezvăluise un aspect important, și anume: în acest colț de început și de sfârșit al Europei, Imperiul Otoman este un subiect care continuă să stârnească emoții intense. Ai fi zis că nu s-a mai întâmplat nimic altceva în toată regiunea de când Războaiele Balcanice au rearanjat destinele oamenilor și Mustafa Kemal Atatürk a forțat capetele bărbaților turci să se supună Legii Pălăriei[15].

Lăsând deoparte emoțiile, printre cele mai interesante politici ale otomanilor se numără însămânțarea și cultivarea de talente umane indiferent de clasă sau de etnie. Era o politică în beneficiul lor și le oferea supușilor (islamizați) posibilități nelimitate de ascensiune socială. Podurile din Edirne și multe dintre moscheile de aici sunt opera celui mai mare arhitect otoman, Mimar Sinan. Nu era de etnie turcă, deși nu poți spune așa ceva în gura mare în Turcia contemporană, divizată între învechita dogmă naționalistă a „omogenității“, promovată de Atatürk, și melancolia post-otomană a islamiștilor conservatori. Fusese luat din sânul familiei sale într-unul dintre raidurile devșirme, colectarea regulată a tributului de sânge reprezentat de tineri creștini de sex masculin, care lăsa o mulțime de

familii îndurerate prin Balcani. Deși unii se bucurau să-și vadă copiii alăturându-se elitei imperiale. Educat la școala palatului din Istanbul și mai târziu în Corpul Ienicerilor, la vârsta de cincizeci de ani a ajuns șeful Ghildei Arhitecților de la palat. Părinții lui Sinan fuseseră creștini ortodocși, fie greci, fie armeni, fie ambele; unii îi atribuie chiar un tată de meserie pietrar, pe nume Christos.

În diaconic, părintele Alexander sorbea vin, înconjurat de prieteni și vecini. Era greu să-ți imaginezi că, înainte de-a se deschide iar pentru slujbe, în primii ani ai secolului nostru, biserica aceasta fusese lăsată pradă intemperiilor încă de pe vremea când plecaseră creștinii. Unicul ei custode (neoficial) fusese un localnic bulgar pe nume Philip. Decenii la rând, venea în timpul liber să curețe clădirea eviscerată și să proptească la propriu zidurile care stăteau să cadă. Chiar înainte să moară, apucase să-și vadă visul împlinit: biserica avea să fie restaurată. Părintele Alexander era fiul lui.

Cât timp a ținut trista slujbă de Paști, părintele Alexander a stat cu spatele la enoriași, adresându-se Sfintei Treimi. Dar eu mi-l voi aminti mereu dansând cu fața către oameni și cu gulerul zâmbitor. Trăsăturile lui nu se deosebeau prin nimic de multitudinea chipurilor de traci pe care aveam să le văd în sate și-n orașe, chipuri cu dinți îngălbeniți de ceai și tutun, chipuri care aveau în comun un singur lucru. Călătoriseră drum lung pe coridorul istoriei și pierduseră tot ce aveau, după care o luaseră de la capăt aici. Și când spun „aici“ nu înseamnă partea aceasta a frontierei, ci poziția din care au căpătat o perspectivă asupra realității mai profunde: cei dintâi vor fi cei din urmă, iar cei din urmă vor fi cei dintâi. Oare credința sau etnia are destulă putere să te definească, mai multă decât culoarea ochilor?

Dacă-i așa, atunci ai putea foarte bine să dansezi, să dansezi cu brațele în aer și să-ți lași chakrele inferioare să vibreze.

15. Lege introdusă în Republica Turcia de fondatorul și primul președinte al republicii, Mustafa Kemal Atatürk, în 1925, prin care bărbații erau obligați să renunțe la fesuri și să poarte pălării occidentale.

rosa damascena

Dintre cele zece mii de specii de trandafiri care există pe lume, un singur soi are calitatea de-a produce uleiul esențial folosit în parfumuri și aromoterapie. Din motive prea strâns legate de compoziția solului pentru a putea fi înțelese cu ușurință, doar două zone din lume întrunesc în prezent condițiile optime pentru Rosa damascena: Câmpia Traciei Superioare din Bulgaria, cunoscută ca Valea Rozelor, și Isparta, din Turcia.

În secolul al XIX-lea și mai târziu, până când sovieticii au naționalizat trandafirul, uleiul de trandafiri din Bulgaria deținea monopolul în industria mondială a parfumurilor. Dar, spre deosebire de tutun, susținut de o industrie mult mai robustă, trandafirul n-a reacționat bine la comunism și producția a intrat într-un relativ declin. Azi, Valea Rozelor, aflată în apropiere de principalul oraș producător, Kazanlăk (de la turcescul kazan, cazan), continuă să furnizeze cincizeci la sută din producția de ulei de trandafiri a lumii. Ca să obții un kilogram de ulei de trandafir ai nevoie de 4 000 de kilograme de corole.

*

Celelalte cincizeci de procente sunt produse de Turcia. La fel ca tutunul oriental, trandafirul e o poveste de dragoste amăruie dintre Bulgaria și Turcia. Când Bulgaria s-a desprins de otomani, în anii 1870, lucrătorii din industria trandafirilor au călătorit spre sud peste hotare, ducând cu ei butași din Valea Trandafirilor pe care i-au plantat în solul Anatoliei. Se vede că-și iubeau nespus trandafirii.

Dar câmpiile din centrul Traciei se potrivesc unor recolte mai puțin poetice, precum grâul, floarea-soarelui și dovlecii, așa încât cultura trandafirilor se limitează la grădini particulare.

DACĂ EȘTI SINCER

— E o grădină de trandafiri la periferia orașului Edirne, a spus el. Neapărat s-o vizitezi, dacă o găsești. Omul ăla e nebun după trandafiri. Sigur, dacă ai cunoaște informațiile de bază din istoria trandafirului, și văd că nu le cunoști, ai ști că Rosa damascena se numește așa pentru că a fost importat din Damasc în secolul al XVI-lea, când emisarii otomani l-au adus în sud-estul Balcanilor. Zic unii că prima grădină de trandafiri i-a aparținut unui judecător turc din Bulgaria, și el nebun după trandafiri. Trandafiri de Damasc, se-nțelege, nu orice trandafiri.

Eram cu arheologul în mașina lui veche, cu scaune boșorogite, plină de cutii goale de cola dietetică și scrum de țigară. Era una dintre rarele lui zile libere și fusese de acord să-mi arate siturile din Edirne. A tușit emfizematic și a continuat.

— În grădina aia, culoarea petalelor se schimbă odată cu temperatura ambientală. Oamenii obișnuiți nu știu asta, dar vin botaniști de peste tot să vadă cu ochii lor. Pentru că e posibil să fie un soi de trandafir cu totul nou.

L-am întrebat unde se află grădina.

— De asta am zis „dacă o găsești“. Eu am găsit-o. O dată. Dar când am încercat s-o duc acolo și pe o prietenă, ghici ce s-a-ntâmplat. Bineînțeles că n-a crezut ce i-am povestit despre grădină, a crezut că inventez. Acum mă țin departe de femei. Și de grădinile de trandafiri.

Avea fizicul unui practicant de lupte, scund și îndesat, de parcă ar fi fost mai mulți bondoci împachetați în pielea unuia singur, și o față sumbră, care parcă prevestea numai nenorociri.

Dar apoi îi sesizai agerimea din ochii lăsați și te contaminai cu veselia lui când izbucnea în râs — scurt, ca și cum prea mult râset ar fi devoalat ceva ascuns.

— Cei mai mulți oameni îmi aruncă o privire și-și zic „Încă un huligan“, a spus el. Sunt surprinși când încep să vorbesc în limbi străine.

Știa bulgară, turcă, engleză și rusă, și bănuiesc că încă vreo două limbi pe care nu le-a menționat. Cu cât vorbea mai mult despre sine, cu atât

se adâncea partea nerostită, de parcă vorbitul era inversul dezvăluirii proprii.

De douăzeci de ani, venea deseori în Turcia. Într-o bună zi, mi-a povestit el râzând scurt, se găsea între slujbe și tocmai fusese la un pas de moarte.

— M-am întrebat, oare ce-aș vrea cu adevărat să fac de-acum înainte? Copiii erau mari deja. Îmi făcusem datoria. Două căsnicii, două divorțuri, deși, ca să fiu cinstit, primul divorț a fost mai vesel decât al doilea, însă al doilea mi-a confirmat o prejudecată veche.

Ce prejudecată? am întrebat.

— Că îndrăgostirea se întoarce împotriva ta mai devreme sau mai târziu, dar de regulă mai devreme. Și-atunci, ce mi-am zis, vreau să învăț acum despre civilizațiile antice. Și să mănânc mâncare turcească. În fiecare zi, nu doar când și când.

Deși nu mânca mult de felul lui. Din cauza bolii, cea care îl dusese până aproape de moarte.

— Cele trei boli clasice ale meseriei, a completat el. Ulcer, diabet, atac de cord. Cel puțin cu una tot de-alegi, fără doar și poate, dacă rămâi în serviciu suficient timp, iar dacă supraviețuiești, e cazul să-ți cauți altceva de făcut. Bineînțeles, mulți nu apucă. Să supraviețuiască, vreau să zic.

— La ce serviciu te referi? l-am întrebat, puțin îngrijorată.

Mașina în care ne aflam traversa fluviul Marița-Meriç pe podul de piatră, o construcție în arc uluitoare, de 263 de metri lungime.

— Ia aminte, a spus el. Podul ăsta pare vechi, dar e abia de la mijlocul secolului al XIX-lea. L-a construit sultanul Abdülmecid, deși a mai fost unul de lemn înaintea lui. Asta-i Turcia. Istoria începe și se termină cu otomanii. Cam ca în cazul scoțienilor cu Bătălia de la Culloden. Națiunile sunt ca nevroticii, fac o obsesie pentru câte un lucru.

— La ce serviciu te referi? am repetat.

— Există un singur serviciu căruia i se spune serviciul, a rânjit el, savurându-mi surprinderea, și a aruncat țigara pe fereastră.

Mașina sălta pe piatra cubică a drumului care ducea la Karaağaç, de cealaltă parte a fluviului.

Nu știu cum ar trebui să arate un spion ieșit la pensie, dar el cu siguranță nu arăta așa.

— Expresia corectă e „agent de contrainformații“, a spus el.

Îl cunoscusem printr-un prieten din Anglia și tot ce știam despre el este că studia arheologia. Speram ca după aceea să mai facă un drum de-o zi cu mine, să mă ducă la ruinele trace și bizantine despre care nu știam nimic. Da, a spus el, e și greu să știe cineva mai puțin decât tine — și-a râs de grimasa pe care am schițat-o, dar râsul îi era lipsit de răutate.

— Așa că m-am mutat aici, am închiriat un apartament de burlac în Karaağaç, care întâmplător înseamnă „lemn negru“ și era pe vremuri un cartier de greci și de evrei. Apropo, un grec a introdus în Turcia floarea-soarelui, care-a rămas până-n ziua de azi principala cultură agricolă a Traciei. Îl chema Papas. Cum știi că ești în Tracia?

Dealurile ca niște tumuli cu morminte tracice în interior? am încercat, nereușind să-l impresionez cu cunoștințele mele.

— Nu. Când începi să vezi lume scuipând coji de semințe. Știi vorba aia veche: Muntele naște oameni, câmpia naște dovleci?

N-o știam.

— Asta ți-e Tracia. Tigve de dovleci scuipând semințe de floarea-soarelui. În orice caz, eu m-am mutat de-aici și-am început o viață nouă.

Am ajuns la Karaağaç. Cu „g“ mut, m-a corectat el, Karaaç. Simți vibrația europeană? O simțeam. Străzile tivite cu arbori desenau o rețea ordonată, fără „alei orientale“, iar casele erau mari și aveau balcoane. Nu m-a invitat la el, deși am trecut pe lângă locuința lui.

— Asta-i Turcia, a chicotit el. Bărbații nu fraternizează cu femeile. Și nu vreau complicații cu scoțianul tău.

Parcul de pe malul fluviului Meriç era presărat cu restaurante. În serile de vară, aici veneau familii să facă picnic și cupluri de îndrăgostiți să se giugiulească.

— Dar eu nu. Eu vin aici singur să citesc.

În ziua aceea însă, restaurantele erau inundate după revărsarea unui baraj din aval, de peste graniță, casele de pe câmpuri purtau urmele

apei care le ajunsese până la jumătatea zidurilor, iar lemnul negru era îmbibat cu apă ca o mangrovă.

— Râurile au fost dintotdeauna granițe între ținuturi, a spus el. Ești atentă? Nu prea cred. Fiindcă suntem la granița cu Grecia.

Nici nu văzusem sârma ghimpată. Era în spatele unui monument de beton intitulat simplu Lausanne, după tratatul care pusese capăt Războiului greco-turc (1919-1922), iar asta însemna foarte mult pentru țările cu granițe redesenate și foarte puțin pentru marile puteri care redesenaseră acele granițe pe o hartă a Balcanilor pe care unii șefi de stat (cazul lui Disraeli, la un tratat anterior) nici nu știau să o țină corect în mână. Fiindcă periferia poate fi sacrificată pentru binele centrului, iar pentru unii ca Disraeli, întreaga Peninsulă Balcanică și toate națiunile ei erau doar o periferie. Aproape fiecare oraș din Grecia și din Turcia își avea monumentul lui nefericit botezat Lausanne, 1923.

— Turcilor le plac la nebunie monumentele grandioase, a spus el.

Însă tonul lui nu trăda cine știe ce interes. Era o istorie prea recentă pentru el.

Monumentul Lausanne avea trei coloane: cea mai înaltă reprezenta Turcia asiatică, cea scurtă, Turcia europeană, iar micul braț amputat, cuibărit între ele, era bucata de pământ de aici, din jurul Karaağaç-ului cu „g“ mut. Fâșia aceasta era cea pe care le-o smulseseră turcii grecilor. Fluviul Meriç-Evros servea drept graniță între Turcia și Grecia, iar aceste trei falusuri triste celebrau mica deviere locală a graniței de față.

Sau poate că, după o vreme, toate monumentele arată trist.

— Hai, fruntea sus, a spus el. Ce, ți-a scăzut glicemia? Bun-venit în cartierul meu general.

După monument se vedea Facultatea de Arte Frumoase a Universității Trakia, a cărei clădire, construită la sfârșitul secolului al XIX-lea în gloriosul stil al epocii și restaurată în stilul Secesiunii de un faimos arhitect turc, era considerată la vremea ei „cea mai frumoasă gară dintre Viena și Istanbul“. Pe peluza dintre Lausanne și gara veche mișunau studenți, căci aici era districtul lor. Străzile aveau un farmec aparte datorită mulțimii de cafenele, așa că ne-am așezat și noi la o terasă să luăm masa.

— Puștanii ăștia au cu treizeci de ani mai puțin decât mine, a spus el,

dar n-am obiceiul să zăbovesc pe-aici. Trec doar când mă duc să-mi țin cursurile.

În prezent avea o slujbă la fel de misterioasă precum contraspionajul. Lucra la o companie internațională cu sediul la Londra, care avea angajați ca el peste tot în lume, iar el era responsabilul pentru Turcia. Toată Turcia. Treaba lui era să supravegheze manipularea și depozitarea mărfurilor în antrepozite din toată țara, cât timp așteptau să fie expediate mai departe prin porturile Bursa și Izmir.

— Ce fel de bunuri? am întrebat.

— Tot ce-ți trece prin minte, și ce nu-ți trece. Cărbune. Cărbunele călătorește din Africa și Rusia în Europa. Dar te-ai plictisi dacă aș sta să-ți povestesc despre cum se supraveghează o sută de tone de cărbune.

Ba nu, cum să mă plictisesc, am spus.

— Să nu mă-ntrebi, a continuat el. Nu-i deloc a bună cu unele lucruri de prin depozitele alea.

Era să-mi stea-n gât pâinea prăjită cu brânză.

— Ai grijă cu pâinea aia, că nu vreau complicații cu scoțianul tău.

E o slujbă bună? l-am întrebat.

— Pentru mine e perfectă. Sunt dependent de adrenalină. Știu c-ar trebui să fiu atent, că sănătatea mea nu mai e ce-a fost, dar am o deformație profesională. De cum mi se liniștește viața, mă ia cu mâncărimi.

Câteodată conducea toată noaptea ca să ajungă înapoi la timp pentru un curs matinal. Tocmai fusese la granița cu Siria, unde avea firma un depozit și unde kurzii se luptau cu „Statul Islamic“. Văzuse fum în zare.

— Îmi plac kurzii, a spus el. Cum să nu-ți placă? Sunt obligați să aibă curaj cât pentru toată lumea, bieții tăntălăi. Și tot ei rămân mereu cu buza umflată.

Nu era deloc religios, a precizat el, dar de fiecare dată când umbla cu mașina prin țară avea o experiență mistică. Odată a găsit niște măsline dumnezeiești — într-o căsuță de pe marginea șoselei de coastă, ai cărei proprietari le cultivau, dar nu le comercializau.

— N-au vrut să-mi ia niciun ban, deși le-am cerut câteva kilograme. Asta-i Turcia. Te emoționează cum nu te-aștepți.

S-a întrerupt să ronțăie din pâinea prăjită și la fel am făcut și eu.

— Acuma, uite care-i treaba ciudată. Într-adevăr, era noapte, dar eram convins că pot să găsesc iar casa. Era chiar înainte de stânci. Ei, ce să vezi. Am încercat s-o găsesc de fiecare dată când treceam prin locul ăla. Nici livada de măslini nu mai există. De parcă ar fi alunecat toată ferma în mare. Hai, că-i vremea să-l vedem pe Baiazid.

Am pornit să-l vedem nu pe sultan, ci complexul care îi poartă numele, unde înflorea cândva una dintre primele școli medicale din lumea islamică. Avea și o secție neobișnuită, pentru tratamentul bolilor mintale. Într-o vreme când în Europa bolnavii psihic erau încătușați de podea, aici erau tratați cu apă, flori și muzică.

— E ceva, nu? Și pe urmă îi auzi pe balcanici că se vaită de turci, că așa și pe dincolo. Să-ți spun eu o poveste adevărată din Balcani.

S-a întâmplat pe la sfârșitul anilor 1700. Stră-stră- stră-străbunicul lui (sau al câtelea o fi fost), a spus el, locuia în apropiere de Istanbul cu soția și fiica lui. Era un crescător de vite înstărit, proprietarul a patru mii de capete. Într-o vară, pe când era plecat cu turma la păscut pe câmpiile egeene, o bandă de tâlhari i-a pătruns în casă, i-a violat și ucis nevasta, împreună cu fetița. Cineva s-a dus să-i ducă vestea. Omul și-a vândut vitele pe loc, a adunat o ceată de prieteni de încredere și a plecat să se răzbune. I-au ucis pe făptași, dar el nu s-a mai putut opri după aceea — s-a apucat de brigandaj cu atâta pasiune, încât a ajuns, împreună cu oamenii lui, să jefuiască și să ucidă tot ce-i ieșea în cale. Până la urmă, sultanul a pus un preț pe capul lui și, când au venit ienicerii după el, brigandul și-a demobilizat trupa și-a fugit în nord, către Munții Balcani, unde autoritățile nu se mai osteneau să-l caute. S-a stabilit într-un loc pe nume Cuibul Vulturului și s-a recăsătorit.

— De-acolo sunt și eu. De-aia arăt a bătăuș. Care-i morala poveștii? a întrebat el cu un zâmbet până la urechi. Exact. Nu există nicio morală. Acuma, să-ți mai zic una din arhiva familiei.

Stră-stră-străbunica lui prin alianță își bătea mereu fiul vitreg cel mic. Cel mare, un descendent al brigandului, a bătut-o și el într-o zi, cu atâta sălbăticie, încât familia a trebuit să căsăpească treizeci de oi ca să-i vindece rănile. Au înfășurat-o în pieile de oaie pline de plante medicinale și unse cu alifii, după metoda tradițională de vindecare.

Și? am întrebat. Asta înseamnă o groază de oi.

— A scăpat. Și după aia au mâncat o veșnicie numai carne de oaie. Oamenii devin sentimentali când e vorba de familiile lor, la fel ca în cazul istoriei naționale. Adevărul e mult mai neplăcut. Dar și mult mai interesant. De aceea, de când am îmbătrânit, le caut compania celor în vârstă. Mă simt mai „acasă“ în preajma lor.

— În ce sens? l-am întrebat, deși ghiceam cam ce vrea să spună.

— După cum ai știi și tu, dacă ai avea cunoștințe de bază despre magie, orice ritual e un act de magie. Experiențele religioase sunt de două feluri. Empirice, când treci personal printr-o experiență extatică sau religioasă, și canonice, când îți spune cineva ce să gândești și ce să crezi, iar tu behăi aprobator și mergi în rând cu ditamai turma. Culturile antice se concentrau doar asupra primului fel. Și toate necazurile lumii contemporane se trag din al doilea.

*

Am căutat grădina de trandafiri, dar nimeni nu știa de ea. Și nici pe arheolog nu l-am mai întâlnit niciodată, deși am încercat. După ce a anulat câteva întâlniri, sau n-a apărut la locul stabilit, spunând mai apoi că instrucțiunile nu-i oferiseră suficiente detalii, parcă a dispărut de pe fața pământului.

Apoi, într-o bună zi, stând la masă într-o cafenea de lângă Podul Meriç, mi s-a părut că-l văd pe cocoașa de piatră a podului, cu haina lui de piele, mai mulți tipi scunzi îngrămădiți într-unul singur, dar ceva m-a oprit să mă ridic. În aceeași zi, am primit mesaj dintr-un oraș-port de departe, unde spunea că supraveghează un depozit, dar în realitate — acum înțeleg — sarcina asta era o acoperire. La fel cum fusese tot timpul petrecut de el în serviciu.

Adevărata viață a oamenilor, bărbați sau femei, este cea pe care n-o vezi.

Îmi trimisese doar două rânduri, de pe piatra de mormânt a lui Yunus Emre, mistic sufi și poet din secolul al XIII-lea:

De ești sincer, și vorbele tale vor fi sincere.

Un om nesincer nu poate rosti vorbe sincere.

Asta a fost tot. Pe sub diversele-i acoperiri, putea să se ocupe de

adevărata lui religie: libertatea de-a hoinări. De-a nu fi niciodată captiv într-un loc. Prețul pe care îl plătise era să-și suprascrie personajul din toate scenariile — scenariul familial, scenariul național, scenariul cultural, scenariul carierei — și să-și croiască propriile-i povestioare itinerante. Cum rămâne cu femeile spioane? îl întrebasem.

— Femeile sunt spioni excelenți. Dar nu-s bune ca agenți de contraspionaj, ajung să se implice prea mult. Deși nu-s eu omul care să vorbească. Am făcut o mulțime de greșeli la viața mea.

A tușit și s-a întors la refrenul lui:

— De-aia mă țin acum departe de femei. Și de grădinile de trandafiri.

A râs scurt, dar n-avea de ce să-și facă griji că ar dezvălui prea multe. Chiar dacă, într-o zi întreagă petrecută împreună, nu-mi pusese nici măcar o singură întrebare, eram convinsă că știe despre mine mai multe decât știu eu despre el.

— Totuși, a adăugat, tu ai fi un agent secret bunicel. Lucrezi solo și vorbești limbi străine. Dar prea te pripești, ca toți occidentalii. Ai auzit de iavaș-iavaș, din turcă? La fel ca spaniolul mañana, dar fără senzația presantă. Acuma, te rog să mă scuzi…

A băgat mâna în buzunarul interior al hainei de piele și am crezut că vrea să-și scoată mobilul și să sune pe cineva de la serviciul de contrainformații, dar acolo ținea, de fapt, un carnețel în care mâzgălea cuvinte și desene din drumurile sale nocturne. L-am văzut cum schițează rapid ceva, dar înainte de-a apuca să-l întreb, a închis carnetul și l-a băgat la loc în buzunar, după care s-a scuzat brusc și a dispărut de la masă, din seara aceea și din viața mea. Se albise la față. L-am urmărit cum merge către mașină, ducând în mână o mică pungă de plastic în care avea o seringă și o doză de insulină.

În mers, picioarele lui descriau cercuri mici, ca și cum s-ar fi rotit, și într-o fracțiune de secundă l-am văzut într-o mănăstire solitară din Anatolia, învârtindu-se cu o haină lungă și albă ca o lalea înflorită, cu fața înălțată către arcadele înalte și cu o expresie de beatitudine impenetrabilă.

coridoare

Nu se schimbă. Totul se schimbă, cu excepția coridoarelor.

Heroina călătorește din Asia în Europa. Cocaina călătorește din America Latină în Europa, Turcia și statele arabe. Oamenii călătoresc din Asia prin țara unde se face triajul principal (Turcia) în Europa. Coridoarele folosite cândva de palestinieni și de rebelii kurzi sunt folosite acum de refugiați și de tot felul de fugari. Coridoarele folosite în Războiul Rece rămân la fel. Numai direcția călătoriei s-a schimbat.

TOATĂ LUMEA VINE LA ALI

Într-o cafenea turcească, nu departe de frontiera europeană, televizorul oferea cel mai lung spectacol de dans din buric din lume. Cu sonorul oprit, o femeie îmbrăcată în auriu din cap până-n picioare se învârtea pe ecran, cu buzele lucioase și roșii înțepenite într-un zâmbet. Dar niciunul dintre bărbații prezenți în cafenea nu-i acorda atenție. Mintea lor era ocupată cu alte lucruri.

Privită de afară, cafeneaua nu părea cine știe ce. Avea o fațadă neutră și îi lipsea firma. Când pășeai înăuntru însă, te simțeai ca într-o oală sub presiune. Atmosfera era atât de grea de emoții reprimate, fum de țigară, de zornăit de zaruri rostogolindu-se și de povara aceea tipic masculină care este obligația de-a acționa împotriva sorților, încât primul meu instinct a fost s-o șterg de-acolo. Îmi era fizic greu să înaintez dincolo de pragul ușii.

M-am așezat și am comandat ceai, susținând privirile insistente dinspre celelalte mese până când asaltul lor a slăbit. Chelnerul, un bărbat taciturn la vreo cincizeci de ani, cu o privire neliniștită și cu nasul rupt, ca de boxer, mi-a adus un pahar cu ceai și trei bucăți de zahăr, pe care le-a așezat pe masă cu gesturi largi. Pe braț îi atârna un ancăr pătat, cineva a râs și a tușit într-un colț al sălii, pe mese se întindeau cărți de joc cu mici plesnituri și pentru câteva clipe am avut senzația unei întoarceri — deși habar n-aveam de ce. Nu mai fusesem niciodată într-o ceainărie ca asta, unde nu se consuma nimic altceva decât ceai și în care nu punea piciorul nicio femeie.

Cu toate astea, ceainăria lui Ali era deosebită. Toată lumea venea la Ali — toată lumea care n-avea unde altundeva să se ducă și toată lumea care avea nevoie să treacă granița, adică același lucru. La Cafeneaua lui Ali erau două categorii de clienți. Prima categorie era cea a vecinilor din cartier. A doua era a celor care soseau din regiuni zbuciumate, și puteai foarte ușor să-ți dai seama care anume sunt aceștia, observându-i cum rămân cu privirea pierdută undeva departe.

Toate mesele erau ocupate în afară de cea la care mă așezasem eu, iar chelnerul tăcut umbla întruna printre ele cu o tavă plină de pahare cu ceai și bucăți de zahăr. La masa localnicilor se juca un joc care semăna cu dominoul, dar pe bani. Deși nu avea practic loc niciun schimb de bani la masa aceea, înțelegeai ce se întâmplă din faptul că, odată ce se termina câte o partidă, cineva făcea cinste cu un rând de ceai pentru toată lumea. El era câștigătorul. La momentul acela, jucătorii se

destindeau și râdeau, stăteau la taclale, își mai aprindeau o țigară, se duceau la toaletă.

La celelalte mese nu juca nimeni. Oamenii se strânseseră în grupuri, dar se zgârceau la vorbă, pentru că erau prea ocupați să stea la telefon. Navigau, beau ceai, când și când mai ridicau câte o privire goală. Și așteptau.

— Kurzi din Irak, a spus Ali, proprietarul, arătând discret către o masă.

Îmi adunasem tot curajul ca să mă duc să-l cunosc pe Ali, în zona crepusculară care era partea din spate a cafenelei, unde stătea la un birou de modă veche și scria ceva de zor într-un registru uriaș, ca un profesor obosit la final de trimestru.

Ali era înalt și spilcuit, cu trăsături vulturești fotogenice și cu păr lung, grizonant, ca de star rock îmbătrânit. M-a invitat să iau loc de cealaltă parte a biroului, ca o elevă chemată în cancelarie, m-a tratat cu cafea turcească și mi-a declarat cât de mult îi place să meargă în Bulgaria. În locul acela mai era o masă ocupată de patru tineri slăbănogi, cu obrajii supți, purtând sacouri cândva elegante și arătând ca niște studenți care renunțaseră la studii. Unul dintre ei scria furibund SMS-uri, cu fălcile încleștate și cu ochii roșii de plâns. Când intrasem, luând prin surprindere restul clientelei prin faptul că eram femeie, toată lumea ridicase privirea, mai puțin cei de aici. Masa lor era complet izolată de celelalte printr-un intens câmp de energie. L-am simțit înainte de-a putea să-l exprim în cuvinte: singurătatea leprosului, asta era ceea ce împărtășeau ei.

— Sirieni, a zis Ali. Viața e de rahat pentru ei.

Cuvântul turcesc e pis.

Ali era originar din Rize, orașul cultivatorilor de ceai de pe coasta sudică a Mării Negre, nu departe de granița cu Georgia, dar rareori mergea acasă. Mama lui îi trimitea ceai și prăjituri făcute în casă.

Ceai de Rize, a zis el și a arătat spre paharul lui cu o sclipire întunecată în ochi, ca și cum ar fi vrut de fapt să spună cu totul altceva, să mă întrebe ce caut acolo, de ce-l deranjez cu prezența mea, că n-avea și-așa destule probleme. O dată la câteva minute, se găsea careva să vină la biroul lui ca să plătească pentru ceai. Un tânăr cu un onduleu sculptat cu fixativ în stilul lui Elvis a scos din buzunar un sul gros de dolari americani ca să plătească pentru un rând, iar Ali a găsit rapid rest de dat într-un sertar al biroului. Toate valutele erau bine-

venite aici, fără întrebări. Iar Ali făcea câte un semn mic în dreptul numelui cu pricina din registrul său.

De acolo vedeam că mai există o secțiune a cafenelei, dincolo de biroul lui Ali. Având ca unic element decorativ un portret decolorat al lui Kemal Atatürk, era o zonă pustie, ca o gară de provincie căreia i s-a anulat trenul. Mesele de acolo erau rezervate unui gen de tranzacții mai rapide, care nu implicau băutul ceaiului. Dar implicau bani. Din când în când se strecurau înăuntru bărbați costelivi cu rucsacuri în spate, ocupând acel sanctuar tainic.

Am făcut și eu ce făcea Ali, m-am prefăcut că totul este normal. M-am prefăcut că nu-i mare lucru să văd contrabandiști căzând la învoieli mortale cu cei care deja au fost jefuiți ca să-i mai jefuiască și ei o dată. Banii se înmânau în teancuri legate cu elastic, în schimbul promisiunii unei călătorii cu camionul peste graniță. De multe ori se întâmpla ca oamenii să fie dați jos înainte de-a ajunge la graniță și să se pomenească înapoi de unde porniseră, în Turcia, în Cafeneaua lui Ali, dar de data asta fără bani. Era ca „Ziua cârtiței“, retrăită la nesfârșit, precum condamnarea la o muncă sisifică — să străbată întruna dintr-o parte în cealaltă și înapoi coridorul sufocant care nu se schimba niciodată, deși totul se schimba în jurul lui. Și să nu ajungă niciodată unde voiau să ajungă.

Se spunea că Turcia este destinația finală a celor care n-au bani să meargă mai departe spre vest.

Nu reușeam să-i deosebesc pe contrabandiști de clienți — toți arătau la fel, nebărbieriți și murdari. Asta pentru că aici nu-i vezi chiar pe ei, pe contrabandiști, mi s-a explicat mai târziu. Niciun traficant care se respectă n-ar apărea aici în persoană și nici nu ți-ar spune numele lui adevărat.

Unul dintre tinerii kurzi de la masa irakienilor avea un aer diferit, mai blând — chiar mi-a zâmbit într-un fel nepăsător, relaxat, care distona cu vibrațiile sumbre din jur. Arăta ca și cum, într-o altă viață, ar putea fi fericit. Numele lui era Erdem, deși i l-am aflat abia câteva săptămâni mai târziu, la Svilengrad, unde am dat peste el întâmplător.

Se afla aici împreună cu sora lui, cazați la o pensiune ieftină și așteptând să fie trecuți clandestin în Bulgaria, în bena unui camion. Purta o haină șic de culoare crem, din alte vremuri, ca un Mare Gatsby care a străbătut coridorul greșit al istoriei.

— Încă un ceai, Murat! a comandat Ali.

Iar chelnerul mi-a adus încă un pahar cu ceai tare. Murat se furișa afară la câte-o țigară scurtă de câte ori i se dădea ocazia, chiar dacă înăuntru se fuma țigară de la țigară. Presupun că avea și el nevoie de puțin timp petrecut în afara acelei oale sub presiune în care se fierbeau suflete omenești.

Ali era mereu acolo, din zori până după miezul nopții, după spusele lui. În orice caz, a adăugat el și m-a țintuit cu privirea, dacă ți-aș povesti câte ceva din ce se petrece aici, ai da bir cu fugiții.

Pe când Ali punea câteva semne în dreptul unui nume, am auzit acorduri de pian la radio undeva în spate, dacă nu cumva era soneria de mobil a cuiva. Era o melodie veche și, după câteva măsuri, mi-am dat seama că, într-un fel, mă așteptasem să aud niște versuri în genul a kiss is just a kiss, ca-n Casablanca.

Nu era locul potrivit pentru romantism, dar melodioara aceea m-a lămurit de ce Cafeneaua lui Ali mi se părea familiară într-un fel independent de curgerea timpului și de ce Ali îmi apărea ca o siluetă atemporală în alb și negru, deși ne aflam aici și acum, în culori, la mijlocul anilor 2010, cu fața către ceva ce semăna a Europă și cu frământatul Orient Mijlociu în urma noastră.

Poate că există câte o Casablanca pentru fiecare moment din timp în care războiul îi exilează pe oameni din ei înșiși, catapultându-i în ținuturi de tranzit. Un loc în care găsești Barul lui Rick sau Cafeneaua lui Ali, un refugiu unde să poată veni oropsiții momentului aflați în căutarea unei căi de trecere. Sau doar să se așeze și să-și găsească alinarea în ceva ce nu se schimbă niciodată: „Încă un ceai, Murat!“

Odată, mi-a povestit Ali, a intrat în cafenea un om cu un rucsac, iar când a venit Murat la el și l-a întrebat „Ce-ați dori?“, a izbucnit în plâns.

La Istanbul, îi plătise opt mii de euro unui traficant ca să-l treacă granița într-un camion. Dar șoferul îl lăsase împreună cu ceilalți în pustietate, pe un deal din Strandja, iar când au rupt-o la fugă în direcția unui cioban și l-au întrebat „Bulgaria, Bulgaria?“, el a clătinat din cap — Turcia, Turcia.

Se întorsese la Cafeneaua lui Ali pentru că nu mai avea niciun ban.

— Și știi care-i partea cea mai rea? a continuat Ali. Ar fi putut să ia autobuzul de la Istanbul până la graniță. Costă cincizeci de euro.

Omul cu pricina își pierduse familia în Siria.

— De fiecare dată când mă uit la colțul în care-a stat, parcă-l văd, a spus Ali. Noaptea, când pleacă toată lumea și închid, n-o să mă crezi, dar abia atunci se umple de-a binelea cafeneaua. Cu fantome. Douăzeci de ani de fantome care vin și pleacă.

Iar în dimineața următoare se trezește devreme ca să deschidă cafeneaua ca și când nimic nu s-ar fi schimbat.

via antica

Podul era ca dintr-un vis — prea perfect. Am stat pe malul fluviului și am numărat. Optsprezece arce de piatră vibrând în armonie. Avea 300 de metri lungime. Era primăvară, de aceea apa era crescută și curgea repede, purtând copaci întregi smulși din rădăcini. M-am pomenit căutând ceva cu privirea în undele tulburi, de pildă capul lui Orfeu. Nu se știe niciodată când e vorba de ape curgătoare mitologice, și se spune că aceasta e cea în care i-au aruncat capul bacantele după ce l-au sfâșiat de viu.

Are cam cinci sute de ani vechime, așa că localnicii îl numesc „Podul vechi“. Dar, mai înainte de-a fi existat un pod, prin apropiere trecea drumul roman Via Diagonalis. Avea opt metri lățime și lega Roma de Constantinopol, ceea ce explică celălalt nume al său, Via Militaris, și faptul că toate celelalte drumuri s-au unit cu el mai devreme sau mai târziu. Via Egnatia, Via Pontica, Via Traiana — drumurile acestea încă mai există pe aici ca niște fantome. Câteodată se întind paralel cu autostrăzile, dar nu sunt vizibile. Uneori sunt vizibile, dar se adâncesc atât de mult în inima dealurilor frontaliere, încât numai vânătorii de comori și tăietorii de lemne ajung să le calce. Bătrâni de pe ambele părți ale graniței îți arată și-n ziua de azi cu gesturi vagi, spunând: „Uite, pe-acolo trece drumul vechi“, și trebuie să-ți dai seama singur pe unde anume.

Ca toți călătorii către sau dinspre Est, am ajuns și eu la locul acesta care traversează fluviul. Până să construiască otomanii podul, trebuia să treci apa vâslind sau să găsești plutași care să te ducă dincolo. Primăvara, când se umflau apele, era deosebit de periculos și puteai oricând să te înec. Sau să te pomenești înțepenit în plauri cu tot cu bagaje, incapabil să mai mergi înainte sau înapoi, până te împingea curentul mai departe. Capătul călătoriei era Marea Egee, unde te urcai pe o corabie și, eliberat de bagaje, pluteai înapoi de unde veniseși.

POVEȘTILE PODULUI

A fost odată ca niciodată un vizir de origine bosniacă pe nume Damad Mustafa Pașa. El s-a hotărât să construiască un pod peste fluviu, din două motive — ca să ușureze partea răsăriteană a călătoriei dintre Viena și Istanbul și ca să-și imortalizeze numele, cu toate că la vremea aceea nu știa că va muri tânăr. S-a dovedit a fi un pod spectaculos, astfel încât însuși Suleiman Magnificul, trecând pe acolo cu armata în drum spre „războiul sfânt“ împotriva Budei, pe pământ austro-ungar, a fost cuprins de-o pizmă grozavă.

Oare nu s-ar învoi vizirul să-l lase pe sultan să-și asume meritele pentru podul acesta, în schimbul a patru sute de saci cu monede de aur, costul construcției sale? Mustafa Pașa a cerut să i se dea o noapte de gândire. Confruntat cu o alegere imposibil de făcut — fie să-și renege munca de-o viață, fie să arate nesupunere față de cârmuitorul său —, până la revărsatul zorilor a înghițit otravă. Dimineață, furios, sultanul a blestemat podul. Oricine trecea pe el să-și piardă lucrul pe care-l considera cel mai de preț. Apoi armata lui a trecut apa la vâsle, sfidând podul. S-a dovedit că sfidarea asta a costat scump: cei doi paji care-i erau dragi sultanului s-au înecat în timpul traversării.

O vreme, n-a mai cutezat nimeni să folosească podul. Apoi, într-o bună zi, bătrânul tată al lui Mustafa Pașa a fost văzut trecând pe el. Pierduse deja ce-avea mai de preț în viață. Gestul lui simbolic a ridicat blestemul, iar din acel moment au început să treacă pe pod tone de mătase, lână, tutun, ulei de trandafir și orice altceva mânca sau fuma un imperiu întreg, mărfuri cumpărate sau vândute de la Budapesta până la Mosul. Podul a slujit negustori, soldați, derviși rătăcitori, soli, pelerini, bandiți, hipioți călători și șoferi de tir.

Povestea podului, a vizirului și a blestemului e doar atât, o poveste, dar cert este că, din cauza acestei construcții, drumul roman n-a mai fost folosit. Până la începutul anilor 1900, când orașul a fost redenumit Svilengrad, sau Orașul Mătăsii, Mustafa Pașa a fost numele podului și al orașului, pentru că orașul și podul erau una. La început, bineînțeles, la piciorul podului a apărut un caravanserai, la care trăgeau pentru merinde și un loc de dormit nenumărați călători împreună cu cămilele și cu caii lor. În curtea interioară erau trei sute de vetre la care puteai să-ți pregătești de mâncare, iar calul ți-l puteai priponi lângă locul de dormit, punându-ți șaua sub căpătâi și bocceaua cu bani dedesubt. Iar dacă te lovea brusc imboldul de-a rămâne aici ca să devii învățăcel al islamului, puteai să mănânci pe gratis, ba chiar să

și primești o indemnizație zilnică.

În jurul caravenseraiului s-au înălțat o moschee, un hamam, o școală, un orfelinat și un cartier negustoresc. Multă vreme după aceea, Mustafa Pașa apărea în cronicile călătorilor ca o piață haotică, unde se vindeau de toate. Dar cu precădere lucruri precum mătăsurile, care rivalizau cu cele mai bune de pe tot cuprinsul imperiului, „cei mai buni pepeni din Levant“, cum nota un aristocrat francez, „femei ușuratice al căror trib se trage din acel popor nenorocit, denumit în mod obișnuit în Franța «egipteni», după exprimarea unui călător austriac, și vin din soiul muscat, cu struguri mici și aromați.

Vinul era apanajul chefliilor de creștini — greci, bulgari și armeni —, deși călătorii occidentali aveau păreri diferite asupra plăcerilor beției. Călătorul englez John Burbery, în secolul al XVII-lea, a produs niște rânduri entuziaste despre vin, dar, odată cu nașterea puritanismului victorian, și-a făcut loc dezaprobarea, iar în 1860, doi diplomați britanici cam anoști scriau despre „degradarea morală și fizică“ a țăranilor creștini din partea locului, care „zac morți de beți pe câte un morman de bălegar“! Călători austrieci și francezi au descris obiceiurile localnicilor care își desfășurau ritualurile chiar în dreptul podului. Musulmanii din zonă frecventau mormântul împodobit cu coarne de cerb al unui sfânt sufi, unde „veneau o mulțime de derviși și oameni sfinți“ să-și petreacă noaptea pe piei de oaie întinse lângă mormânt. Bulgarii de prin partea locului aveau obiceiul să sacrifice berbeci unși cu mir pe lespezi de piatră puse sub anumiți copaci, kurbanul acesta amintind de sacrificiile antice.

Deși secole la rând și-a îndeplinit destinul de răscruce, unul plin de culoare, odată ajuns în pragul Războaielor Balcanice, Svilengradul a suferit soarta tuturor teritoriilor frontaliere — a fost prădat și incendiat, în acest caz de turcii care se retrăgeau. Cei care n-au murit au fugit — deopotrivă musulmani și creștini —, dar mai întâi și-au îngropat averile sub case și în puțurile din grădini. Unii s-au întors și nu și-au mai găsit casele, dar cel puțin serviciul de porțelan era la locul lui în fântână. Alții (musulmanii) nu s-au mai întors niciodată, iar în casele lor goale s-au mutat noi refugiați de pe țărmurile grecești ale Egeei.

Orașul Mătăsii m-a atras de la bun început din două motive: numele lui mătăsos și pentru că, în vremea copilăriei mele, era unul dintre locurile acelea imposibil de vizitat, aflate în strânsoarea klionului.

Caravanseraiul nu mai exista de mult, moscheea se transformase în

biserică, hamamul, în galerie de artă, iar fabricile de mătase din epoca comunistă zăceau eviscerate. În loc de producție, Orașul Mătăsii era un loc al consumului. În locul comerțului secular cu pepeni, pastă de susan, bumbac, tutun, smochine și mătase, acum existau servicii. Tot felul de servicii.

Una dintre șoselele care intrau în oraș era mărginită de caravanseraiurile prezentului — hotelurile-cazinouri. Ali Baba, Pegasus, Monte Carlo și Pașa, toate promiteau „Spectacole, premii în bani și multe alte surprize!“

Altă șosea găzduia o tabără de refugiați care nu promitea nimic. Clădirile de aici fuseseră cândva ale grănicerilor militari.

A treia șosea ducea la un deal numit Hissar, sau Fortăreața, unde vânătorii de comori din trei țări își puneau detectoarele de metale să bâzâie pe deasupra unor movile care conțineau milenii întregi de prezență umană.

Și imediat după Orașul Mătăsii se află scundele coline carstice ale Sakarului, continuare naturală a Strandjei către est: un teritoriu ciuruit ca un șvaițer elvețian de morminte antice, pasaje subterane, sanctuare și teorii mistice.

Un sanctuar recent dezgropat de arheologi dezvăluise artefacte vechi nu de trei mii de ani, cum se crezuse, ci de șase mii. Directoarea muzeului local mi-a mărturisit că vânătorii de comori veniseră la ea cu descoperiri halucinante, dar că muzeul n-avea finanțele necesare ca să le achiziționeze.

— A venit un turc odată, a povestit ea. Un vânător de comori. N-avea nimic de vânzare, dar, ce să vezi!

Dar, ce să vezi, avea o poveste de spus. În apropiere se află o nișă de piatră, i-a zis el, tăiată adânc în peretele de stâncă. Un vânător de comori din Atena îi povestise despre ea și împreună făcuseră drumul până aici ca s-o vadă, pentru că umbla vorba că ar conține o comoară uriașă de bijuterii antice din aur. O găsiseră. Urcușul până la ea se făcea pe trepte săpate în stâncă, iar turcul, având o presimțire rea, așteptase la piciorul scării cât urcase camaradul lui grec. A trecut o eternitate până când grecul a ieșit în sfârșit de acolo și a văzut că se întâmplase ceva cu pielea lui. Au fugit amândoi de acolo. Turcul n-a vrut să spună ce văzuse amicul său înăuntru, dar era foarte dornic s-o impresioneze pe directoarea muzeului ca s-o convingă să închidă locul cu pricina, fiindcă ar fi blestemat.

Când directoarea i-a cerut s-o ducă acolo, el a refuzat pe motiv că e prea speriat.

— Problema, mi-a spus ea, este că noi cunoaștem toate sanctuarele de piatră din regiune — unele bizantine, altele trace —, iar de ăsta pe care l-a descris el nu s-a auzit niciodată. Încă-l mai căutăm. Dar așa se-ntâmplă în Strandja-Sakar. Rezolvi o enigmă și-n interior dai de un mister.

Trecând podul, am descoperit că pavajul original din piatră era intact. Mașini și pietoni se amestecau aici ca întotdeauna. Am parcurs cei 295 de metri până la restaurantul select pe nume Podul, care oferea la etaj un meniu grecesc rafinat, iar la parter automate de jocuri, în fața cărora dependenții stăteau în lumina artificială, cocârjați, cu ochii înfundați în orbite, și apăsau întruna butoane, iar crupieri grași, cu aspect de eunuc, circulau de colo colo cu fișicuri și teancuri de bani.

Ceva mai încolo, pe aceeași parte a podului — o zonă cândva mai săracă, unde se afla cartierul creștin Ghebran (Necredinciosul) —, antreprenori internaționali cu reputație complicată construiau cele mai mari cazinouri din Balcani. Cererea era mare, fără doar și poate. Reprimând plăcerile publicului, statul turc își forța cetățenii să treacă granița. Pe lângă megacazinoul în construcție, ajungeai la capătul orașului, iar după aceea, la Domeniile Katarzyna, o cramă poloneză uriașă, cochetă, al cărei interior era decorat cu surprinzătoare picturi murale erotice, reprezentând creaturi fantastice care se dedau la orgii dionisiace. Crama fusese botezată, se pare, în memoria fiicei patronului, care murise de tânără într-un accident de mașină. Viile se întindeau pe dealuri cât vedeai cu ochii, ca un miraj, și nici n-ai fi ghicit că, doar cu o generație în urmă, aici era o zonă de graniță militarizată. Vechiul avanpost de la graniță fusese transformat în clădire de birouri și zugrăvit într-un roz elegant. Cabernet, merlot și malbec se pârguiau acum pe Făgașul Morții.

Ca și Edirne, Orașul Mătăsii se deschidea către trei țări diferite și chiar înainte de punctul de control de la frontiera cu Grecia se afla cârciuma pentru tiriști deținută de amicul lui Venți, în care femeile nu intrau decât dacă aveau ceva de vânzare. Bătrânele indicatoare rămase din anii 1990 pe care scria „Zonă liberă“ și gheretele vamale dărăpănate jalonau sălbăticia netedă, unde nu vedeai niciun suflet cale de mulți kilometri, în afară de un câine vagabond despre care am tras nădejde că nu e hămesit. Pe când traversam câmpia, fiorul de neliniște mi s-a amplificat și până la urmă s-a transformat în panică. M-am întors și am pornit înapoi către periferia orașului, întâi cu pas iute, pentru ca

nu mult mai târziu s-o iau la fugă, iar în tot acest timp câinele s-a simțit obligat să alerge după mine.

În jumătatea de secol cât a durat Războiul Rece, pământul aceasta fertil aparținând celor trei țări a jucat rolul de zonă-tampon. Nimic nu se cultiva aici, nimeni nu sosea în vizită, însă traficul continua să se desfășoare peste cocoașa podului de piatră: tiruri, Gastarbeiter[16] turci ducându-se sau întorcându-se din Germania de Vest, turiști străini. Localnicii locuiau într-o adevărată seră cu perdele care tresăreau tot timpul și cu privilegii paternaliste, din moment ce era un oraș al vameșilor îmbogățiți din mită. Traficul european trecea prin dreptul ușilor lor, dar, ca suspendați într-un etern chin al lui Tantal, civililor le era interzis să stea de vorbă cu oricine avea număr de înmatriculare străin.

O profesoară pensionară mi-a povestit că odată a oprit în fața casei sale o mașină cu număr de Cehia. Se petrecea în anii ’70. Era un cuplu însetat și rătăcit, care mergea la Istanbul. Le-a dat apă, brânză și roșii. Cehii tocmai se pregăteau să plece când a sosit miliția și a început un lung interogatoriu.

— Așa că n-am mai oferit nimic nimănui care trecea pe-aici, a conchis fosta profesoară.

Fusese propagandistă la școala unde lucrase și avusese la viața ei o încredere neclintită în regim, care se mai șubrezise între timp și se amestecase cu tristețea pierderii, pentru că altminteri duceai o viață destul de sigură și de confortabilă pe vremea aia, nu ca acum, a spus ea. Populația însăși era extrem de vigilentă și nu existau infracțiuni.

Nu existau infracțiuni.

Slujba de propagandistă consta, spre exemplu, în a-i duce pe elevii ei la cazarma unității militare locale ca să primească „lecții de patriotism“ — de pildă, să vadă cu ochii lor cum erau antrenați câinii să vâneze diversanti, care înseamnă sabotori și era termenul oficial pentru cei care încercau să treacă granița. În cadrul unei reprezentații agitprop[17] care-i făcea o deosebită plăcere, ducea o cooperativă întreagă de muncitoare pe plantațiile de tutun până în vârful dealului, de unde puteau să privească de sus culegătorii de tutun din cealaltă parte a graniței turce.

— O denumisem „Două lumi, două tinereturi“, a continuat ea. Și ideea era să le arăt muncitoarelor noastre Vestul înapoiat.

S-a aplecat să smulgă niște buruieni din grădina ei luxuriantă, fiindcă

totul creștea aici de la sine, până și coconii de mătase.

— Deși culegerea tutunului e muncă grea din orice unghi ai privi-o, nu-i așa? am sugerat, de parcă tutunul ar fi fost subiectul.

Nu, subiectul era speranța.

— Poate acum îți sună ciudat, a răspuns ea cu un zâmbet stoic, îndreptându-se de spate.

Apoi a adus din cuptor o tocană de miel în sos de iaurt care arăta delicios și pe care mai târziu, seara, am mâncat-o împreună sub arborii de mătase.

— …dar am fost mândră de rezultatele noastre. Fabricile de mătase, uleiul de susan, pepenii, muncitorii vedete, supraproducția din regiunea noastră fertilă, unde creștea totul cu ușurință. Noi eram avangarda socialismului. Și-acum? Nu se mai cultivă nimic, nimănui nu-i pasă. Suntem ușa din dos a Europei.

Aici, la ușa din dos a Europei, mai exact la o cafenea în aer liber numită Dream, unde se serveau budincă de ghircă pudrată cu scorțișoară și espresso italienesc, am zărit o figură relaxată și o haină „Marele Gatsby“ care îmi erau familiare.

Ne-am salutat, iar Erdem — căruia tocmai îi dăduseră drumul dintr-o tabără de refugiați locală — mi l-a prezentat pe tatăl său. Stăteau amândoi cu nasul în telefoanele mobile.

Tatăl, pe care îl chema Soran, vorbea bine engleză.

— În vizită la Svilengrad? a întrebat Soran, zâmbind trist și oferindu-mi o țigară bulgărească Parliament. Bun-venit.

16. „Muncitori oaspeți“ (germ.) - inițial, indivizi cărora li se acorda un drept temporar de ședere și de muncă în RFG, RDG, Elveția sau Austria, în baza unor acorduri de recrutare. Ulterior a ajuns să desemneze orice muncitor de origine străină.

17. Agitație + propagandă; propagandă politică (în special cea comunistă din Rusia sovietică) diseminată cu ajutorul mijloacelor artistice (literatură, film, teatru etc.).

fantome

Evliya Çelebi (născut în 1611, decedat cândva în 1682) a călătorit prin toate cele „șapte meleaguri“ ale Imperiului Otoman, ca un Herodot medieval. Unul dintre cei mai exuberanți și mai excentrici autori de memorialistică de călătorie din toate timpurile, s-a autodescris ca fiind un „călător prin lumea largă și prieten bun al omenirii“. Aceasta este o traducere liberă a unui tarikh (poem-memento despre o întâmplare sau o persoană) pe care l-a scris pe când trecea prin Orașul Mătăsii:

Iată cum trece fantoma lui Mustafa Pașa.

El știe că lumea aceasta e doar un pod.

Și de aceea recit acest tarikh:

Iată cum trece fantoma lui Mustafa Pașa.

În cel de-al doilea deceniu al secolului XXI, Orașul Mătăsii și împrejurimile lui erau din nou pline de fantome, dar nimeni nu mai scria poezii despre ele. Călătoriseră pe coridoarele ce nu se schimbă niciodată și sfârșiseră aici, în Tracia, între trei mări și, da, „două lumi, două tinereturi“. Lumea celor care dețineau pașapoarte corecte și lumea celor care veneau din locuri cu nume antice: Babilonia, Mesopotamia și Kurdistan.

Fantomele acestea — bărbați, femei, copii — umblau pe șosele rurale între orașele frontaliere ale Europei, cu saci de plastic și cu ochi în care localnicii nu doreau să se uite, de teamă să nu vadă în ei toată nenorocirea lumii. Și, în timp ce ei așteptau să li se proceseze actele, trecutul lor zăcea în urmă, numai ruine. Dar nu-și permiteau să jelească pentru că aveau o problemă mai presantă: noua lor viață nu putea începe.

O POVESTE KURDĂ DE DRAGOSTE

Alal era o femeie solidă care se mișca precum o fregată regală, în rochia ei amplă și cu picioarele goale. Umbla cu capul descoperit și cu fruntea sus, avea o privire dură și neclintită, iar pielea îi era puțin palidă după lunga iarnă balcanică de așteptare și fumat, de gătit și de sperat. Când a intrat în cameră, a intrat odată cu ea și sentimentul că toată lumea are să fie îngrijită și că totul va fi bine, chiar dacă situația actuală era disperată și părea fără ieșire.

Tocmai primiseră scrisoarea oficială pe care o așteptau de opt luni, scrisoarea prin care sperau să se pună în sfârșit ștampila „Da“ pe solicitarea familiei lor. Da, sunteți eliberați din coridorul de așteptare, da, am luat la cunoștință că ați fugit când casa voastră din Kurdistanul irakian era pe punctul de-a fi invadată de Statul Islamic și că viețile voastre sunt în pericol, da, vi se permite în mod legal să călătoriți mai departe către Europa de Vest, să vă stabiliți acolo, să munciți, să începeți o viață nouă.

Dar răspunsul era „Nu“.

— Stai jos, a spus ea în kurdă și a arătat către masa goală de bucătărie.

Cât mi-a făcut un ness și a aprins o țigară, a stat sprijinită de chiuveta din bucătărie și m-a măsurat cu o privire atentă, ca să-și dea seama pe unde mă regăseam în spectrul bine-intenționaților lipsiți de eficacitate. Mi-am pus deoparte caietul de notițe.

Închiriaseră acest apartament din Orașul Mătăsii pentru că tabăra de refugiați dedicată familiilor era gălăgioasă și deprimantă. Văzuseră un tânăr sirian murind de inimă rea pentru că soția lui rămăsese blocată de cealaltă parte a graniței; spunea că începuse ca o migrenă, dar că până la urmă îi cedase inima, iar doctorul sosise prea târziu. Ea îi stătuse la căpătâi până la sfârșit, ca să nu fie complet singur.

Deocamdată își permiteau chiria, deși banii din vânzarea casei lor erau pe terminate, a spus Soran și s-a așezat lângă mine, ținând între degete a nu știu câta țigară pe ziua aceea. Era scund și îndesat, râdea deseori și i se citea în ochi că văzuse prea multe la viața lui.

— Știu că fumez prea mult, a recunoscut el. Nu pot să dorm noaptea, crede-mă. Mă gândesc tot timpul. Ce-i de făcut, ce-i de făcut.

Dimineața, sunt obosit și tot n-am niciun răspuns.

Alal avea paisprezece ani când se măritase cu Soran. Făcuseră opt copii, care acum aveau între patru și douăzeci și șapte de ani — acesta din urmă fiind Erdem.

— Mie mi-ar plăcea să mai avem doi, a spus ea, dar nu acum. Poate când o să fiu mai fericită.

Pentru scurt timp, Soran avusese o a doua nevastă, pentru că așa-i obiceiul, mi-a explicat el — dar căsnicia aceea nu mersese bine, a mai precizat. Așa că m-am oprit după primul copil și-am divorțat de cealaltă nevastă. Fiindcă Alal e perfectă pentru mine.

— Ba bine că nu, a spus ea și s-a așezat lângă el la masă.

— Suntem căsătoriți de treizeci de ani, a continuat el, cuprinzând-o cu brațul. Sunt un bărbat norocos.

— Poți să mai spui o dată, a zis Alal cu aceeași expresie impenetrabilă.

Era un joc al lor. În realitate, era prima dată când locuiau toți împreună mai mult de câteva săptămâni. Soran lipsise din cea mai mare parte a vieții lor. Mi-a arătat pe telefonul mobil fotografii din anii ’80 și ’90, genul de instantanee pe care nu le mai văzusem decât în articole din reviste sau în filme.

Soran și doi prieteni de-ai săi, cu frizurile anilor ’80, mustăți și Kalașnikovuri, undeva pe crestele decolorate și prăfoase ale munților din Irak.

Peșmerga, a spus el. Luptători kurzi de gherilă. Ne băteam cu Saddam.

Soran și un prieten — cel mai bun prieten al meu, a ținut să precizeze — într-o peșteră, ținând ceva la fript deasupra focului, cu zâmbete largi, obosite. La vremea aceea avea deja cinci copii, dar rareori cobora în sat, pentru că era periculos, a spus el.

— În regimul lui Saddam, era periculos să fii kurd, a intervenit Alal.

Soran și unul dintre frații săi, la o masă joasă, sub un rodiu.

— Toți au murit, a spus el pe un ton neutru.

Și, băgând de seamă expresia mea oripilată, a zâmbit, de parcă eu aș fi fost cea care avea nevoie de alinare.

— Da, fată dragă, așa era pe-atunci. Asta însemna să fii peșmerga. Crede-mă, nu era ca-n filmele de la Hollywood. Mulți au murit în munți și păsările le-au ciugulit leșurile. Fratele meu, prietenii mei, omorâți de Saddam. Eu sunt norocos.

A scăpat cu două răni de glonț, una în gambă, unde i se căsca o gaură de mărimea unei prune, și alta în abdomen. M-am uitat la Alal.

— Da, a spus ea. În fiecare zi mă-ntrebam: Oare de azi sunt văduvă? În Kurdistan, nu ești niciodată prea tânără pentru văduvie.

Alal înseamnă „trandafir roșu“ în limba kurdă. Mi-a spus că n-ar fi crezut niciodată că va fi nevoită să fugă fără să se mai uite în urmă. În satul ei natal din munți, trăise ca și cum felul lor de viață ar fi fost etern.

Nu așa trăim toți?

Cele trei fiice adolescente ale lor au intrat în bucătărie, în blugi și tricouri, complet diferite de părinții lor — înalte și slăbănoage, radiind tinerețe și descurajare, răsaduri fragile care fuseseră smulse din solul lor și nu-și găseau aici nutrimentele potrivite. Înțelegeau engleza, dar erau prea timide ca să intre în discuție cu un străin și se mulțumeau să salute politicos. Pentru cei doi fii mai mici, care aveau patru și șapte ani, totul era o aventură. Se jucau toată ziua, îmbrăcați în ținute de camuflaj cu inscripția Peșmerga. Uneori, ca tratație specială, Soran îi ducea pe copii să mănânce calmari prăjiți și chipsuri la Café Central, vizavi de luminile promisiunilor fistichii afișate la Pasha Casino.

— Dacă am fi rămas în Irak, toți băieții mei ar fi devenit membri Peșmerga, cum am fost și eu în tinerețe, a spus Soran. Dar acum ar fi luptat cu Statul Islamic.

— Și fetele, a completat Alal. Nu vreau să aibă și ele soarta asta.

Când le-am întrebat pe fete despre prietenele lor din țara natală, pe care nu le mai văzuseră de opt luni, cea mai mare a izbucnit pur și simplu în plâns, fără să scoată însă niciun sunet. Îi picurau lacrimile pe masa din bucătărie. Am atins-o pe mână și deodată m-am simțit iar ca la șaptesprezece ani.

Eram din nou în apartamentul familiei mele din Sofia, în cea mai grea iarnă a sufletelor noastre, iarna lui 1991, când așteptam să ne sosească vizele de emigrare. În bezna de afară cădea ninsoarea. Nu exista benzină pentru mașini, așa că oamenii își făceau toate drumurile pe jos, călcând pe gheață, și în fiecare seară se tăia curentul. Și pentru că

un lucru rău nu vine niciodată singur, mama fusese internată în spital pentru o tumoare care trebuia operată de urgență. Sub imperiul unei anxietăți buimăcitoare, ședeam toți trei în apartamentul întunecat, așteptând să aflăm despre ce fel de tumoare e vorba (benignă) și să primim vești de la Ministerul de Interne al Marii Britanii (răspunsul a fost „nu“). Tata, care încă lucra ca profesor, dar pe un salariu devenit absurd din cauza megainflației, stătea în bucătăria rece și completa documente de emigrare. Nu se mai bărbierise de zile întregi și încărunțise peste noapte. În timp ce în restul casei lucrurile se desfășurau cu încetinitorul, sora mea mai mică își făcea lecțiile la lumina lumânării, cuminte și tăcută, iar eu făceam pur și simplu greva foamei în semn de protest.

M-am uitat la fetele slăbuțe de lângă mine și am simțit tot ce simțeau ele: umilința, nedreptatea, manipularea mintală care te forțează să-ți urăști originile, fără să ai nimic nou de iubit, în timp ce părinții tăi se luptă disperați cu sorții potrivnici ca să-ți ofere o viață mai bună. Senzația de-a fi invizibil, nedorit, lipsit de glas, un suflet despărțit de trup așteptând pe unul dintre coridoarele vântoase ale istoriei.

— S-ar putea ca fetele să nu-și mai vadă niciodată prietenele, a spus Soran.

Alal n-a comentat. Și-a mai aprins o țigară și a privit pe fereastră, de unde se vedea podul cu multe arce. De-aici chiar că părea blestemat. La ce-i bun un pod, dacă tot nu poți să treci apa?

În timpul unei expediții de iarnă prin Caucaz, unde era atât de frig, încât „soarele răsărea în patru locuri“, scriitorul călător Evliya Çelebi și suita sa au ajuns la un curs de apă mare. „Dar apa nu era înghețată. Nici bărci nu erau. Ne-a copleșit o mâhnire greu de descris.“ Nu mai puteau nici să se întoarcă, nici să meargă înainte.

Fetele își făcuseră planuri să meargă la facultate.

— Nu vreau ca fetele mele să se căsătorească și-atâta tot, cum am făcut noi, a spus Soran. Dar așa-i cultura în Kurdistan. În Europa, poate au și ele o șansă.

— Asta nu-i Europa, a intervenit energic Alal. Nu putem să muncim, nu putem să ne mutăm. Asta-i închisoare.

Dar ce este Europa?

— Europa e acolo unde nu-ți mai e teamă. Asta înseamnă libertate. Și înseamnă să fii acasă, a spus Alal, cu înverșunarea omului curajos care

a fost forțat să trăiască prea multă vreme cu teama în suflet.

În grădina fostei lor case, din a cărei vânzare supraviețuiau acum, Alal cultiva trandafiri. Pământul lor era tărâmul rodiilor și-al citricelor, al mierii și-al mosculuI. Când Evliya Çelebi a călătorit în Kurdistan alături de cortegiul lui Melek Ahme Pașa, în 1655, până și înaltele lui standarde otomane în materie de decadență s-au cutremurat la vederea felului cum trăiau pe timpul verii oamenii din Delta Tigrului, în grădinile lor de pe malurile fluviului. „O lume întreagă îi invidiază pentru deliciile de care se bucură timp de șapte sau opt luni pe an de-o parte și de alta a Tigrului; mă gândesc să smulg și eu o frântură de plăcere din lumea aceasta trecătoare.“ S-a minunat în fața busuiocului gigantic care creștea ca o pădure stufoasă, astfel încât „creierele bărbaților și femeilor care trăiesc aici se îmbată noapte și zi cu parfumul busuiocului și al celorlalte flori din grădinile acestea, precum trandafirii, arborele Iudei și zambilele… Aici, pe malurile Tigrului, zi și noapte domnește o zarvă veselă, cu muzică și cântări, timp de șapte luni încheiate. Toată lumea petrece în colibe cu iubiții și cu prietenii“.

Soran trăise și muncise la Londra mulți ani, trimițând bani acasă în tot acest timp. Într-atât îl chinuise dorul de casă în anii aceia, încât uneori, în câte un acces de nostalgie, sărea în avion la Heathrow și zbura până la Arbil.

— Doar cât să miros aerul și să-mi sărut nevasta. Pe urmă zburam înapoi numai bine ca să-mi încep schimbul.

— În Irak a fost bine timp de câțiva ani, a spus Alal. După căderea lui Saddam.

Ce nu-și dă seama lumea, a continuat Soran, e că ceea ce-i amenință pe kurzi amenință și Europa, și America. Dar din nou, la fel ca pe vremea lui Saddam, kurzii sunt singuri. Luptă într-un război global, în numele întregii planete, cu arme artizanale. Și fetele se înrolează în gherilele Peșmerga. Nimeni nu-i scutit.

— Unde-i dreptatea în toate astea, fată dragă? a spus el.

— A dus-o bine și Kurdistanul o vreme, a spus Alal. Viitorul părea dătător de speranțe.

Apoi Statul Islamic a început să facă incursiuni în Kurdistanul irakian. Soran și Alal au luat hotărârea să fugă cât mai pot și au vândut casa. Intrarea în Turcia n-a fost dificilă și, odată ajunși acolo, cumpărarea

de pașapoarte britanice pentru întreaga familie s-a dovedit a fi floare la ureche, a spus el, dacă aveai bani.

Dar la granița bulgară au fost reținuți. Numai unul dintre cele nouă pașapoarte britanice era veritabil.

De ce nu obținuse Soran din timp, când încă mai putea, pașapoarte britanice adevărate pentru familia lui?

— Am depus cerere, crede-mă. De multe ori. Multe mii de lire sterline. N-a fost posibil.

Vechiul nostru prieten de la Ministerul de Interne britanic a solicitat dovada unui venit suficient pentru a întreține toată familia la Londra, iar Soran trăia dintr-un salariu de ajutor de bucătar.

— Am avut o mașină, un Lexus.

Când au reținut familia, grănicerii bulgari au confiscat mașina.

— Putea să iasă și mai rău.

Și a zâmbit în felul lui dureros.

— Era doar o mașină.

Tot felul de oameni stresați veneau și plecau din apartament, absorbiți de telefoanele mobile, examinând documente, discutând pașii următori sau cufundați într-o letargie amestecată cu anxietate, cu privirea pierdută în gol. Unul dintre vizitatori era avocata lor, o tânără din partea locului, cu cearcăne vinețiii sub ochi, care ținea țigara între degete câte un ceas fără s-o aprindă. Se ocupa de apelul contra deciziei autorităților.

— De fapt, e o chestiune care privește trei state, a explicat ea. Bulgaria, Marea Britanie și Irakul. E complicat, dar cel puțin au o șansă. Mulți n-au.

Străbunicii ei fuseseră refugiați din zona Mării Egee, alungați de Războaiele Balcanice. Sosiseră aici după ce fuseseră jefuiți de bandiți la drumul mare și se mutaseră, fără niciun bun al lor, într-una dintre casele spațioase din acest cartier. Casele părăsite de musulmanii fugiți în Turcia.

— Ca urmașă de refugiați, e datoria mea să-i ajut pe oamenii ăștia.

Altfel, povestea n-o să se schimbe niciodată. Cunoști definiția legală a refugiatului?

Un refugiat este un om persecutat de autoritățile din țara sa ori care trăiește într-o țară a cărei guvernare nu este capabilă să-și protejeze cetățenii, a spus ea. Dacă nici Soran și Alal nu se potrivesc descrierii, atunci nimeni nu se potrivește și cârmuitorii ar trebui să se spânzure.

Dar niciun document legal nu stipulează definiția emoțională a refugiatului: cineva care resimte „o mâhnire greu de descris".

Alal a pornit un wok portabil cu butelie pe gaz pus direct pe podeaua bucătăriei și s-a apucat de gătit. După ce a pregătit împreună cu fetele ditamai mormanul de pui fript cu mirodenii și orez cu stafide și nuci, lângă care a pus murături, a început ritualul hrănirii. Exista o ierarhie în acest sens. Mai întâi, Alal și Soran împreună cu musafirul (eu). Apoi venea Erdam cu un prieten, genul moale și efeminat, cu pomadă în păr și cu o haină de catifea albastru-nocturn, care afișa aerul celui obișnuit cu tratamentele preferențiale. Era furios; furios și conștient că nu-i mai rămăsese decât un singur lucru de care să se agațe: stilul personal.

— Ah, înțeleg, a zis el acru când ni s-au făcut prezentările. Soran și-a mai luat o nevastă.

Toată lumea a râs, până și fata care plângea cu puțin timp în urmă.

— Scrii o carte? a continuat domnișorul Catifea. Foarte drăguț din partea ta, dar nu m-ajută cu nimic. Mie îmi trebuie o viză.

— Mai taci, l-a luat în primire Alal, dacă nu vrei să mănânci în altă parte.

— Îmi pare foarte rău că nu pot să te ajut, i-am zis.

— Nu-i nimic, nici măcar eu nu pot să mă ajut, a răspuns el, cu un gest larg care a stârnit râsul tuturor.

Părăsise Irakul cu patru ani în urmă, împreună cu un prieten. La granița turco-bulgară, grănicerii bulgari i-au bătut zdravăn, le-au luat telefoanele mobile și banii și i-au trimis înapoi în Turcia. De acolo, au trecut în Grecia.

— Îmi place în Grecia, dar acolo-i numai plajă. Nu bani, nu muncă. Patru ani nu i-am văzut pe mama și pe tata. Vorbesc cu ei în fiecare zi. Ei plâng.

L-am întrebat dacă știe grecește.

— Vorbesc șase limbi. Engleză, kurdă, arabă, greacă, persană și italiană. Vreau să mă duc la Roma, a spus el.

Stilul lui flamboaiant contrasta cu felul de-a fi al acestei familii cu picioarele pe pământ.

— Șase limbi din părți! l-a contrazis Soran. Zice că vorbește engleza, da' vezi și tu ce bună e engleza lui. Poți să-ți închipui cum e greaca?

Încă o rundă de râsete. Am întrebat ce slujbă avusese la Atena.

— Slujba: gay, a răspuns Soran în locul lui și camera s-a umplut de chicoteli.

— Asta nu-i slujbă, am comentat.

— Pentru el e, a spus Soran, iscând un nou acces de veselie.

Domnișorului Catifea nu părea să-i pese, lui îi plăcea să fie în centrul atenției. Dintre toți cei adunați aici, situația lui era cea mai favorabilă — era poliglot, chiar dacă nu fluent, părinții îi trimiteau bani și avea deja prețioasa „carte verde", care de fapt era albastră și care-l aducea aproape de statutul de refugiat, ce i-ar îngădui să călătorească pentru a-și vedea multiubita Romă.

O săptămână mai târziu, când am trecut pe lângă Café Dream, l-am văzut pe Soran stând la masă, încordat ca un arc de stres, cu o ceașcă de espresso goală în față. Derula de zor pe mobil.

Erdam plecase. Nu mai suportase situația, a spus Soran, și făcuse o înțelegere cu un traficant. Din nou. Se urcase noaptea într-un camion și reușise să treacă granița sârbă.

— Cincisprezece mii de euro, a spus Soran.

Apoi, din Serbia în Ungaria.

— O mie de euro, a spus Soran.

— Și din Ungaria în Austria.

— Opt sute de euro. Și ieri m-a sunat dintr-un tren de prin Austria sau Germania. Nu prea avea semnal. Cred că fusese arestat. Convorbirea s-a întrerupt. N-am mai putut să dorm azi-noapte.

Exista riscul să fie trimis înapoi la Svilengrad.

— Crede-mă, fată dragă, a spus el, patru mii de euro înseamnă o mulțime de bani pentru mine. Dar o să plătesc, pentru că Erdam are un viitor în față. Și o soție. În Germania, ar putea lucra.

Erdam era mecanic auto și muncise la un atelier Mercedes din Arbil. După trei luni de la această conversație, avea să-și găsească de lucru în Germania.

Lui Soran i se umpluseră ochii de lacrimi, dar tot zâmbea cu gura până la urechi, pentru că tocmai desfăcuse micul răvaș care-i fusese oferit la espresso. L-am desfăcut și eu pe al meu.

La mine scria „Călătorie". La el scria „Trebuie să spargi cu capul zidul acela".

— E adevărat, fată dragă, a spus el ridicând din umeri. E adevărat.

Dar să ne întoarcem în apartamentul lor, în acea după-amiază de mâncat cu rândul care se transforma treptat în seară; venise vremea să plec, când Alal mi-a spus ceva.

Soran a tradus, dar, nu știu cum, înțelesesem deja vorbele ei.

Singurele lucruri pe care le aveam în comun și care puteau fi exprimate în cuvinte erau secolul în care trăiam și generația din care făceam parte, și totuși aș fi putut să stau cu Alal și Soran și să beau nenumărate pahare de ceai, cu sau fără zahăr. Alal și Soran erau ca niște radiatoare umane. Puteai să stai lângă ei să te încălzești. Mă întrista să fiu cu ei într-un asemenea loc, dar mă întrista și mai tare că trebuia să plec.

— Ce-ar fi să vii să stai cu noi?

Asta mi-a spus Alal când eram pe picior de plecare. Cele trei fiice se ațineau prin spatele ei, zâmbind, cu ochii roșii.

— Spațiu avem, mâncare avem. Nu mai plăti pentru hotel. Vino să stai cu noi cât poftești, a spus ea.

— Da, ești binevenită, a zâmbit trist Soran. Ești binevenită pe termen nelimitat.

izvorul fecioarei cu picioare albe

Între Orașul Mătăsii și un alt oraș bulgar, Harmanli, nume care înseamnă „arie de treierat“, se află un izvor a cărui fântână de piatră poartă o inscripție în limba arabă: „Există viață pentru că există apă. 1585“.

Cișmeaua aceasta a pătruns în imaginarul public prin intermediul unui poem popular din secolul al XIX-lea, intitulat „Izvorul fecioarei cu picioare albe“, dar autorul poemului, Slaveikov, a aflat despre legenda acestui izvor de la oamenii locului, care o transmiteau din generație în generație.

A fost odată o fecioară bălaie pe nume Ghergana, care avea un drăguț în sat, iar într-o seară, în piața mare a satului, el i-a cerut să fie drăguța lui. Ea i-a spus sunt a ta, dar hai să ne-ntâlnim în zori, la izvor. Mai înțeleaptă-i ziua decât noaptea. În zori, ea s-a dus la izvor, dar n-a dat de drăguțul ei, ci de un vizir care își ridicase acolo tabăra, cu tot alaiul său, în drumul spre Istanbul. Ghergana și-a spălat picioarele în izvor și vizirul, văzând-o, a fost cuprins de dorință.

Vino cu mine, bălaie Ghergana, i-a cerut el, și-ai să fii concubina mea preferată. De nimic nu vei duce lipsă în harem — aur, mătase, parfumuri, grădini, păsări ale paradisului, o mie de ferestre zăbrelite, sclavi. Ba chiar poți să-ți aduci și părinții!

Mulțumesc, a răspuns ea, dar prefer să rămân aici. De la fereastra mea văd grădina cu toate florile mele în ea și mai am și-un iubit.

Ah, fată ticăloasă, a exclamat vizirul, nu știi nimic despre mersul lumii! Nu-ți dai seama că-i o șansă unică în viață?

Ia-mă cu sila dacă vrei, a spus ea, dar ai să-mi iei doar trupul fără viață, nu și sufletul.

Și-au mai ținut-o așa o vreme, poate câteva zile. Până la urmă, vizirul a fost atât de mișcat, încât a lăsat-o în pace și și-a văzut de drum. Ca semn al întâlnirii lor, a pus să se construiască pe locul izvorului o fântână cu douăsprezece bazine de piatră. Pentru ca Ghergana să-și poată spăla picioarele într-un decor opulent, care să-i amintească de el.

Dar, pe când se construia fântâna și Ghergana își punea pirostriile cu iubitul ei, s-a petrecut ceva ciudat: fata a început să se topească pe picioare, de parcă ar fi fost sub o vrajă rea. Până să se termine construcția fântânii, Ghergana a murit.

Maeștrii pietrari ai vremii știau prea bine că, dacă zidești un spirit de om într-o construcție publică, acea construcție va dăinui pentru totdeauna. Iar fântâna rezistă aproape de-o eternitate. E adevărat, au mai rămas doar trei bazine, iar zona din jur e o ruină plină de gunoaie, dar apa continuă să susure, de patru sute de ani.

*

După moartea Gherganei, omul ei drag a urcat pe dealuri și nimeni nu l-a mai văzut vreodată. Uneori i se aude fluierul, iar în nopțile acelea vine o siluetă albă la izvor să-i spele fetei picioarele.

PRĂVĂLIA CU PUI

Rotiseria Prăvălia cu Pui se afla într-un scuar dărăpănat din Harmanli. Servea falafel, pui la rotisor, din care țâșnea zeama delicioasă, și salată cu frunzele tăiate mărunt. Jumătate din clientelă era compusă din localnici, cealaltă jumătate, din refugiați. Prăvălia cu Pui era un fast-food, loc de întâlnire, loc de muncă și cabinet de terapie. Cei care veneau la Prăvălia cu Pui avuseseră alte vieți și alte visuri cu câțiva ani în urmă. Acum îi unea pe toți un singur lucru: trecuseră granița și nimeriseră la Prăvălia cu Pui.

Te întâmpina cu un salut discret Bassil, care purta barbișon și avea niște ochi ageri, care se pricepeau să te măsoare pe loc. Vorbea bulgara, araba, franceza și engleza și se trăgea dintr-o familie siriană de vază. Avea treizeci și cinci de ani și mi-a spus foarte calm — calm ca omul care a făcut pace în unicul mod care i-a fost la îndemână — că Siria nu va mai deveni locuibilă în timpul vieții lui.

— Nu mai e un loc potrivit pentru cei vii, a spus el. E greu să le explici unor oameni care n-au cunoscut decât vremuri de pace cum e când cad bombe peste tot ce-ai cunoscut în viața ta. Și totul e ras de pe fața pământului.

Bassil era fiul unui prezentator de televiziune din Damasc, a cărui primă soție fusese bulgăroaică; Bassil se născuse din a doua căsnicie. Așa reușiseră el și frații lui să se stabilească aici și să înceapă o viață nouă. Deși soția și copilașii îi erau în Sofia, Bassil își deschisese afacerea aici pentru numeroasa populație originară din Orientul Mijlociu care se găsea în apropierea graniței.

— Bun-venit la Prăvălia cu Pui, le spunea el tuturor celor care îi treceau pragul, apoi îi lăsa în pace.

Harmanli era cunoscut cândva pentru pepenii săi dulci și pentru tutunul aromat, dar și pentru „hanul cel mai grozav nu doar dintre Viena și Istanbul, ci din toată Europa“, dacă e să ne luăm după jurnalul de călătorie din 1740 al unui căpitan. Iar după un scriitor local din secolul XX, Harmanli fusese dintotdeauna genul de oraș care n-are nevoie să călătorească, fiindcă lumea întreagă trece prin el.

La mijlocul anilor 2010, Harmanli semăna cu decorurile unui film post-apocaliptic. Ca să ajungi la Prăvălia cu Pui, treceai pe lângă

fabrici dezafectate, ca niște mutanți înșirați de-a lungul șoselei prăfuite ce urma cursul fluviului Marița prin câmpia învăluită în aburii calzi ai începutului de vară, și pe lângă blocuri în care locuiseră cândva muncitorii din acele fabrici, care stăteau acum să cadă. Dar Harmanli încă mai avea o inimă tânără și primitoare și un superb pod otoman.

Două tipuri de pietoni se vedeau pe străzile din Harmanli — cei care aveau de ajuns undeva și cei care mergeau cum mergi când n-ai unde să te duci, agale, cu câte o pungă de plastic în mână. Populația de refugiați din Harmanli, mii de oameni, crease o piață neagră, o economie, o cultură și o bucătărie alternative. Acum, că se deschideau cârciumi noi, Prăvălia cu Pui începea să aibă competiție.

Oare periferia sărăcăcioasă se putea transforma într-un oraș cosmopolit? În acest caz, era un oraș ciudat, de oameni care porniseră într-o aventură forțată și pe care drumurile îi aduseseră aici, în locul dintre oportunitate și catastrofă.

— Harmanli. Îmi amintește de Siria, a spus Nizar, tovarășul meu de călătorie din ziua aceea, când ajunseserăm cu mașina în oraș.

O spusese cu un zâmbet indulgent.

— Totul e la pământ. Dar măcar e pace.

Nizar era bucătar în Damasc. Lucrase în restaurante din diverse orașe timp de douăzeci de ani, întorcându-se în weekenduri acasă, la țară, să-și vadă nevasta. Locuința lor fusese bombardată, dar supraviețuiseră amândoi. Ea locuia acum într-un adăpost împreună cu rudele și cu copiii lor gemeni, în vârstă de cinci ani, însă Nazar se întreba în fiecare zi dacă mai sunt în viață și niciodată nu știa cine îi va răspunde le telefon. Când satul lor a fost „pus la pământ“, Nizar și frații lui au luat o hotărâre. Aveau să fugă mai întâi în Turcia, unde vor căuta o cale sigură de intrare în Europa și vor încerca să obțină documente de azilanți, iar în cele din urmă își vor scoate familiile din Siria în mod legal. Între timp, se vor ruga. Dumnezeu e mare.

Nizar reușise să ajungă până la granița sârbo-bulgară, dar acolo fusese prins. Era un bărbat la patruzeci de ani, cu ochi blânzi și fire afabilă. Destinul lui erau confortul domestic, viața de tată și mâncarea bună.

După câteva luni petrecute în centrul de detenție, se întorsese aici, la frontiera familiară.

În tabăra de refugiați de la marginea Orașului Mătăsii, unde fusese

cazarma grănicerilor militari timp de cincizeci de ani, nu exista nicio bibliotecă, niciun centru sportiv, nimic în afară de iarbă arsă de soare. Pe timpul zilei, oamenii erau liberi să părăsească zona îngrădită, să meargă la o cafea și să se întoarcă. Trecusem pe lângă tabără în dimineața aceea și tocmai intrasem pe autostrada nouă și pustie care ducea de la Svilengrad la Harmanli, al cărei caldarâm era zgâlțâit doar de autocamioanele de transport internațional, când am văzut un om îmbrăcat cu o haină de piele tocită, care mergea în direcția acoperișurilor roșii ale satului vecin; m-am oferit să-l duc cu mașina, pentru că singurii pietoni de pe drumurile acestea rurale veneau din taberele de refugiați. El era Nizar. I-am privit chipul și am simțit că am încredere în el. L-am invitat să vină cu mine la Prăvălia cu Pui. Așa ar fi avut și el ceva de făcut. Dar, ca să poată părăsi perimetrul taberei, Nizar trebuia să-și ia cu el actul de identitate, o bucată de hârtie cu numele lui, fotografia și situația cetățenească, în dreptul căreia se specifica: „În așteptare“.

N-avea niciun prieten în această viață nouă cu care se căptușise pe nepusă masă.

— De fapt, un prieten tot am, a spus el.

Se cunoșteau din Damasc, de pe vremea slujbelor la restaurant, dar relația lor fusese una distantă. Se regăsiseră din întâmplare aici, iar acum, a spus el zâmbind cu indulgență, acum erau cei mai buni prieteni.

Cei nouă frați ai săi erau împrăștiați prin Turcia și Europa. Nu știa pe unde au mai ajuns decât atunci când îl suna vreunul dintre ei. Sunt la Londra. Sunt la Frankfurt. Sunt tot în Istanbul, sunt în tabăra de refugiați din Edirne. Istanbul era ciurul cel mare — scuturat zi de zi, unii treceau prin ochiurile lui, alții nu.

— Bun-venit la Prăvălia cu Pui, a zis Bassil.

Nizar l-a salutat pe Bassil ca un prieten vechi, deși nici nu se cunoșteau, și a comandat un pui întreg, deși nu l-a mâncat. S-a așezat și s-a pus pe derulat ecranul iPhone-ului, citind ultimele știri dureroase din Siria.

— Bun-venit la Prăvălia cu Pui, a zis Bassil.

Intrase o tânără îmbrăcată în blugi, care comanda acum ceva la pachet. Era însărcinată într-un stadiu foarte avansat. A rămas să aștepte în picioare și în tot acest timp își verifica întruna mobilul și-și mușca buzele. Era o irakiană de origine kurdă, pe nume Ariya. A

plecat fără să schimbe vreo vorbă cu cineva, dar i-am aflat povestea mai târziu, de la o asistentă socială pe nume Nadia.

Nadia mai venea uneori la cafenea, nu ca să mănânce, ci pentru că făcea parte din peisaj. Era masivă și veselă, cu un ten obosit, iar când i-am făcut o vizită în birourile dărăpănate ale Asistenței Sociale, datând de pe vremea comunismului, am înțeles că munca era viața ei. Lumina îi era mereu aprinsă în birou, iar ea stătea la masa de modă veche, dădea pe gât cafele cu zahăr și telefona la organizații de caritate, la sponsori și la oficialități guvernamentale inerte, în timp ce toate necazurile lumii se revărsau pe ușa ei în ambele sensuri.

— Nu-mi găsesc cuvintele, a spus ea.

Dar nu era adevărat, și le găsea și vorbea la nesfârșit. Când sosise primul val de sirieni, clădirile vechii cazărmi fuseseră transformate peste noapte în tabără de refugiați.

— Copii cu diabet. Bebeluși fără scutece. Bărbați cu răni de șrapnel.

Statul nu-i ajutase cu nimic luni de zile. Nadia și colegii ei de la Asistența Socială își scoseseră din priză frigiderele din bucătării, își scoseseră așternuturile de pe paturi și le aduseseră la tabăra de refugiați. Unica sursă de hrană și provizii erau civilii care soseau din orașele învecinate cu mașini personale și cu camioane încărcate. Grănicerii au sărit și ei să ajute familiile întâlnite la punctul de control, a căror situație grea îi zguduise. Un farmacist din zonă dona medicamente și oferea asistență medicală. Un frizer, cumnatul Nadiei, se oferea să bărbierească și să tundă pe gratis. Proprietarul unui teren de tenis oferea sandviciuri la cafeneaua lui. Nu-i mare lucru, spunea el ridicând din umeri. Cu câțiva ani în urmă, fluviul se umflase și-i inundase terenurile și cafeneaua. Când se întâmplă asemenea lucruri, spunea el, apuci și tu să-ți dai seama cum e să pierzi totul peste noapte.

— Ăla a fost doar începutul, a spus Nadia. Acum a căpătat niște proporții incredibile. Dar cum să stai să te uiți când se întâmplă așa ceva la ușa ta și să nu faci nimic? Nu. Refuz să nu fac nimic.

Nadia o văzuse prima dată pe Ariya cu câteva luni în urmă, pe o stradă din Harmanli. Alerga desculță, însângerată și însărcinată. Povestea ei a ieșit la iveală când a sosit poliția. Plătise doi traficanți s-o treacă granița turcă și s-o ducă la Sofia, de unde urma să zboare spre Germania ca să-și întâlnească iubitul. Au urcat-o în bena unui camion, dar, în loc s-o ducă la Sofia, au adus-o aici, unde au închis-o într-un

apartament și — Nadia nu știa prea bine — fie încercaseră s-o violeze, fie chiar reușiseră. Evadase pe fereastră.

— Povestea asta are un sfârșit fericit, a zâmbit Nadia. Pentru că polițiștii au pus mâna până la urmă pe traficanți și pentru că Ariyei tocmai i-au ieșit actele. O să ia avionul de Germania imediat după ce naște.

Nadia rămăsese văduvă de tânără, pe la treizeci și ceva de ani, și se întreba dacă într-o bună zi are să existe și pentru ea un deznodământ fericit.

Yizie încă își mai aștepta fericirea. Ea era bucătăreasa veșnic ocupată de la Prăvălia cu Pui, o femeie vivace, trecută de patruzeci de ani. Și-a șters mâinile pe șorț și mi-a arătat fotografii cu torturile sculpturale pe care le făcea în viața ei anterioară. Lucrase la o cofetărie din Damasc și fusese măritată cu un general. Unul din armata care arunca bombe asupra populației, a completat Yizie.

— Într-o seară, i-am urcat pe copii în mașină. Și am condus fără oprire până în Turcia.

A muncit câțiva ani la Istanbul, unde și-a găsit un nou iubit, iar fiica ei adolescentă s-a măritat cu un turc. Dar din Turcia riști să fii repatriat. Așa că, până la urmă, Yizie și-a luat fiul cel mic în mașină și a mers până la graniță, unde le-a spus grănicerilor bulgari: Nu ne puteți forța să ne întoarcem. Acum locuia împreună cu băiatul într-un spațiu mic, închiriat în oraș. Și, chiar dacă brava zâmbind, nedorindu-și să fie un obiect al milei, Yizie nu știa când avea să-și mai vadă fiica sau iubitul. Mi-a arătat fotografia lui — un bărbat mai tânăr, sirian dintr-o altă provincie. Era mecanic și încerca să pună bani deoparte pentru drumul către Istanbul, a spus ea. Pentru că bărbații ca el, necăsătoriți, erau întorși de la graniță, n-avea prea multe șanse. Yizie avea unghiile date cu ojă roșie, ciobită de la munca în bucătărie. Bassil ședea lângă noi și asculta, imperturbabil, dar plin de compasiune.

— Bun-venit, a spus el.

Nou-sositul avea trăsături delicate, ca de prinț egiptean, ochelari cu lentile mici și rotunde și cămașă cu imprimeu floral mărunt. A comandat și s-a așezat la o masă. Ieșea în evidență prin faptul că nu fuma.

Kemal era refugiat din pricina unei povești de dragoste care mersese prost. Pe vremuri, când avea o slujbă de birou în Casablanca, se îndrăgostise de o franțuzoaică. Își făcuseră planuri de căsătorie, dar ea

era mai în vârstă decât el și poate de aceea guvernul marocan nu le aprobase cererea. Se pare că toate căsătoriile trebuiau să fie aprobate de autoritățile din Maroc și să primească binecuvântarea regelui însuși. Era ceva imposibil de obținut pentru Kemal și Julie, așa că, după ce Julie s-a întors la Paris și au îndurat amândoi un an întreg de convorbiri pe Skype, Kemal s-a hotărât să plece după ea. Dar n-a putut obține viza. Așa că s-a dus în Turcia, apoi s-a strecurat în Bulgaria cu ajutorul contrabandiștilor, și astfel a ajuns să fie arestat. După câteva luni petrecute în același centru de detenție în care fusese ținut și Nizar, a cântărit cu luare-aminte situația în care se afla: faptul că Julie nici nu venise, nici nu-i răspunsese la telefon îi spunea ce era de spus.

— Ea doar a zis că mă iubește, a precizat Kemal, mușcând dintr-un falafel. Dar nu m-a iubit.

Nu, nu te-a iubit — Nizar, Bassil, Yizie și cu mine am clătinat din cap.

— A venit vremea să mă-ntorc la Casablanca.

Da, am dat noi din cap aprobator.

— Dar… problemă, a spus el.

Autodeportarea era încă și mai dificilă decât emigrarea ilegală. Marocul și Algeria nu-și doreau înapoi cetățenii rătăcitori. Algeria accepta repatriați doar de două ori pe an, iar ca să zboare legal înapoi în Maroc, Kemal trebuia să urce într-un avion care nu zbura peste teritoriile Uniunii Europene. Dar nu era ușor să zbori din Bulgaria în Maroc evitând deopotrivă spațiul european și pe cel al Orientului Mijlociu.

— Mănâncă, prietene, a spus Bassil, stingându-și țigara.

— Tu măcar știi la ce te-ntorci, a spus Yizie și s-a ridicat. Și știi ce? Poate că Julie chiar te-a iubit. Dar și-a dat seama că-i o relație imposibilă și-a salvat ce se mai putea salva.

Nizar, care ascultase cu un zâmbet indulgent izbucnirea lui Kemal pe arăbește, a intervenit deodată:

— E o poveste drăguță. Trăiești o aventură pentru că așa ai ales tu.

Nizar le-a ținut iPhone-ul în față, ca să le arate cele mai recente imagini din provincia sa. O biserică și un oraș în flăcări, cincisprezece morți.

— Cu țara ta ce s-a-ntâmplat? a întrebat el, ridicând privirea spre Bassil.

Erau acolo cele două capete ale spectrului social — Bassil era elita urbană poliglotă, Nizal era clasa muncitoare rurală, care nu putea să comunice cu nevorbitori de arabă, ca mine, decât prin Google Translate, din care rezultau niște propoziții foarte ciudate.

Bassil n-a răspuns. S-a mulțumit să-i ofere lui Nizar încă o coca-cola. El își găsise pacea interioară, însă Nizar era într-o continuă stare de șoc la gândul că țara lui e cu adevărat îngenuncheată, distrusă zi după zi, până nu mai rămâne nimic recognoscibil în ea. Și chiar dacă, cu voia Domnului, ar putea să-și scoată familia de acolo, tot ar trebui să trăiască mereu cu amintirea țării sale de dinainte să fi fost pusă la pământ, cu bazarurile și cu templele ei, cu grădinile și cu copiii ei morți. Dumnezeu e mare, dar asta nu-i de-ajuns.

Mi-a transmis toate aceste lucruri printr-o harababură de cuvinte produse de Google Translate.

Când un cuplu de sirieni cu doi copii mici s-a așezat la masa de lângă noi, l-am văzut privindu-i pe copilași cum își molfăiau mâncarea; erau cam de aceeași vârstă cu gemenii lui. A observat că mă uitam.

— Copii, a spus zâmbind, prea rezervat de felul lui ca să-și etaleze profunzimea suferinței.

Două luni mai târziu, a postat pe Facebook o fotografie cu el la Frankfurt — purta cămașă albă și părul îi era pieptănat neted pe spate, iar decorul îl reprezenta centrul perfect fotogenic al orașului, cu flețele sale gotice. Arăta precum cel mai singur om din lume.

După Prăvălia cu Pui, ne-am întors pe autostrada goală, cu albia lată a fluviului într-o parte și absolut nimic de cealaltă parte, până la tabăra de refugiați de la periferia Orașului de Mătase, pentru că Nazar trebuia să ponteze din nou.

— Nu ți-ai mâncat puiul, i-am spus.

A zâmbit. La Prăvălia cu Pui, se dusese în liniște și plătise masa fără știrea mea. Protestasem vehement, până intervenise Bassil și mă sfătuise: Zi mulțumesc și gata, nu-i știrbi reputația. E kurd, nu te-ar lăsa în veci să plătești.

Orbită de bunele intenții, îl făcusem pe Nizar să cheltuiască niște bani pe care nu-i avea, cu o străină de a cărei prezență n-avea nevoie.

Am ajuns la porțile taberei, unde paznicii stăteau la taifas, plictisiți.

— Nu-ți face griji, că ne hrănesc bine în tabără, a spus Nizar, simțindu-mi agitația. Și a fost plăcerea mea. Mulțumesc — mi-a luat mâna — pentru o după-amiază minunată. Să te apere Dumnezeu în călătoria ta.

Mi-a făcut cu mâna de la porțile ca de pușcărie, iar paznicii fără vlagă i-au luat foaia de hârtie cu colțurile îndoite și au cazat-o într-o cutie, laolaltă cu alte trei sute de hârtii. Am plecat de acolo înghițindu-mi lacrimile și nu m-am mai oprit până la Villa Columbina, deasupra căreia porumbeii zburau în cerc pe fundalul apusului liliachiu, în sensul acelor de ceasornic, aruncând umbre iuți și fremătătoare.

Era ultima mea noapte pe câmpiile Traciei și m-am dus să-mi iau la revedere, deși nu mai aveam chef să vorbesc cu nimeni.

La restaurant l-am găsit pe Venți, împreună cu Ayșe și Ahmed, care veniseră să-și petreacă aici weekendul, și cu un bărbat cu capul pătrățos și cu un trup prea mărunt pentru un asemenea cap.

— S-ar zice că ți-ar prinde bine ceva de băut, a zis Venți și mi-a plantat un pahar sub nas.

Cap-pătrățos, care era unicul urmaș al unei familii turcești vechi și bogate, își petrecea vremea prin cazinouri și cluburi din Bulgaria și Cipru. Nu vorbea, ci cânta. Stătea cu noi la masă și, între două pahare mari de rachiu, din cel care se tulbură când îl amesteci cu apă, fredona balade pop bilingve, cu un glas atât de mângâietor, de-ți venea greu să crezi că-i al lui.

Zi după zi mă rog la Domnul! Să mă îndrăgostesc. Să am alături o femeie.

Apoi se lovea ușor peste țeastă și spunea:

— Nu-i nimeni acasă.

Încă nu-și revenise de tot, mi-a povestit Venți, după o poveste de dragoste transfrontalieră. Cu niște ani în urmă, îi picase cu tronc o bulgăroaică. Femeia renunțase la slujba ei, care o purta prin toată Europa cu avionul, ca să fie cu el în Turcia. Își dăduseră prima întâlnire în acest restaurant, după ce se combinaseră pe un website de matrimoniale specializat în cupluri transfrontaliere. O nuntă extravagantă a fost pusă la cale de ambele părți ale graniței. Urma să coste cincizeci de mii de euro, a adăugat Ahmed — îi plăcea să

specifice prețurile lucrurilor. Apoi ea a aruncat bomba: avea copil. De fapt, doi copii.

Chestia e, a spus Venți, că pe el nu-l deranjau copiii, problema era că-l mințise timp de doi ani. Nunta a fost anulată, relația a fost anulată, numai că, la trei ani de la acel dezastru, încă se mai sunau zilnic. Ea îl suna și el țipa la ea, pe urmă el o suna și ea țipa la el. După care plângeau amândoi.

Zi după zi mă rog la Domnul! a fredonat Cap-pătrățos, apoi s-a oprit. Voia să ne arate ceva pe telefonul mobil.

— Anul trecut am câștigat cincizeci de mii de euro într-o noapte.

Exact costul nunții anulate. Dar n-avea nevoie de banii aceia. Ce să facă cu ei? În fotografie, apare întins pe un pat de o persoană, gol pușcă; atât că nu i se vede decât fața, trupul îi e acoperit de bancnote. O cuvertură de cincizeci de mii de euro. Camera e plină de navete de bere. Încercase să se sinucidă cu băutură, dar nu reușise.

— Nu-i nimeni acasă, a spus el, lovind ușor în capul pătrățos.

Apoi, lăsându-l pe Venți să-și vadă de restaurantul lui, partea turcă a comesenilor a plecat să-și joace norocul un weekend întreg la cazinoul Ali Baba, care promitea „Spectacole, premii în bani și multe alte surprize!“

Consecventă, Ayșe n-a scos o vorbă în tot acest timp. Ne-am sărutat la venire și la plecare și asta a fost tot.

Începusem să le povestesc despre Prăvălia cu Pui, dar am citit pe fețele lor de ce nu voiau să audă. Ahmed și Ayșe, pentru că fuseseră și ei în postura acelor refugiați. Cap-pătrățos, pentru că era complet absorbit în această lume a dramatismului excesiv. Venți, pentru că îi displăcea felul în care tratează arabii femeile — altminteri, de ce să plece din țară și să-și părăsească familiile? Nu, n-avea încredere în arabi nici cât negru sub unghie.

În balconul camerei mele, am tras în piept mirosul de liliac și m-am gândit la bieții oameni din tabere, care-și duceau cu ei viața întreagă într-o pungă de plastic, la pariorii din cazinouri, cu creștetele aureolate de strălucirea jocurilor mecanice, și la noi, ceilalți, care călătoream prin coridorul acesta fantomatic din tot felul de motive personale, încolo și-ncoace, precum vizirul din legendă, deși nu cu atâta splendoare, ca în cazul meu. Cum ajunseserăm toți într-o asemenea situație?

Pe când vizita Algerul în perioada sângerosului război de independență purtat împotriva Franței și a lui însuși, Ryszard Kapuściński[18] a reflectat asupra celor „două mari conflicte ale lumii contemporane“. Primul, cel dintre creștinătate și islam. Al doilea, dintre două ramuri ale islamului: „între curentul deschis dialogului — cel mediteraneean, și cel închis, născut din sentimentul nesiguranței dezorientării în lumea contemporană, care profită de tehnica și organizarea modernă; curentul fundamentaliștilor care înțeleg apărarea credinței și a obiceiurilor ca o condiție a propriei existențe, a unicei identități pe care o posedă“[19].

Erau anii ’50. Poate că specia umană e blestemată să repete lecțiile neînvățate la timpul lor odată cu fiecare ciclu istoric, cum fac familiile generații la rândul. Mă tot gândeam la Ghergana, fecioara cu picioare albe, a cărei poveste nu se baza nici pe religie, nici pe dragostea romantică. Sub făptura de fecioară a Gherganei se ascundea o înțeleaptă: ea avea deja tot ce-i poftea inima și nu dorea să călătorească prin lume. Cei mai mulți dintre noi au parte de o viață mai lungă decât a Gherganei, dar le merge mai prost, nu din cauza celor două mari conflicte ale lumii contemporane, ci din cauza lăcomiei și-a amăgirilor, nu de puține ori chiar ale noastre, dar adesea ale unor puteri care ne depășesc. Astfel se risipesc vieți pentru totdeauna și tot de aceea existau atâtea suflete fără odihnă într-un Oraș al Mătăsii în care nu exista mătase. Doar Ghergana cea umilă și nepereche ne poate arăta o cale mai înțeleaptă, cea a lui „Nu, mulțumesc“.

După miezul nopții, amanții transfrontalieri cazați în camerele din stânga și din dreapta mea au început să-și izbească discret paturile de pereții mei, deși în ritmuri diferite. În lipsă de orice altceva, dețineau totuși o marfă rară în astfel de nopți calde, albastre-liliachii, când atâtea lucruri zăceau deja făcute una cu pământul, iar strugurii din soiul merlot se pârguiau pe câmpiile Traciei. Chiar dacă avea doar aparența sonoră a dragostei.

18. Jurnalist, scriitor și fotograf polonez (1932-2007), autor al unor celebre reportaje de război, martor ocular, printre altele, la perioada în care s-a desfășurat decolonizarea Africii.

19. Ryszard Kapuściński, Călătorind cu Herodot, traducere din limba polonă și postfață de Mihai Mitu, Art, București, 2008, p. 248.

Partea a treia

Trecătorile Rodopilor

…viclean și bun de-nșelăciuni.

Tâlhar și răpitor de turme și călăuză pentru vise,

Iscoada nopților, pândarul intrărilor ce-nfăptui

De timpuriu isprăvi vestite în rândul veșnicilor zei.

(din „Către Hermes [I]“[20])

20. Homer, Imnuri. Războiul șoarecilor cu broaștele, traducere, prefață și note de Ion Acsan, Minerva, București, 1972, p. 61.

rhodopaea, rhodopaeum, rhodopensis

Regina Rhodope și regele Haemus al Traciei erau înclinați spre hybris și le plăcea să-și spună Hera și Zeus. Drept pedeapsă, adevărații Hera și Zeus i-au transformat pe amândoi în lanțuri muntoase îndepărtate unul de celălalt. Nici măcar fiul lor transformat în fluviu, Hebrus, nu putea învinge distanța dintre ei. Și astfel, cu timpul, Hemus (de la Haemus) a devenit lanțul Munților Balcani, cunoscut și ca Stara Planina, sau Muntele Vechi. Se întinde din estul Serbiei până la Marea Neagră și întreaga peninsulă a primit numele lui, în urma unei confuzii longevive, oficializate într-un târziu, în 1808, de un geograf german. Confuzia era că lanțul Munților Balcani s-ar extinde neîntrerupt de la Marea Neagră până la coasta Adriaticii. Fluviul Evros (de la Hebros) este cel mai lung curs de apă din Peninsula Balcanică, iar în cazul lui nu există nicio confuzie: izvorăște din punctul cel mai înalt al Balcanilor, din Munții Rila, străbate 480 de kilometri către sud și se varsă în Marea Egee. Iar Rodopi (de la Rhodope) reprezintă cea mai bătrână formațiune geologică din toată peninsula, 18 000 de kilometri pătrați de trecători și peșteri calcaroase, păduri antice de conifere, drumuri romane, bătute cândva de cruciați și de caravane, și melodii orfice parcă din altă lume. Pentru că Munții Rodopi nu sunt cu adevărat de pe lumea aceasta.

Probabil datorită faptului că lanțul Rodopilor se întinde peste o linie de demarcație biogeografică dintre sferele mediteraneeană și continentală, traversarea lui îți dă senzația unei călătorii peste toată Europa, de la pinii de pădure până la mestecenii argintii, de la pajiștile prealpine la crestele de granit negru care par să anunțe un sfârșit — poate al rațiunii. Aici e țara lupului și-a ursului, aici există atât de multe specii endemice de plante și animale, încât au primit sufixe precum rhodopaea, rhodopaeum, rhodopensis. În diverse părți ale Rodopilor, vezi vulturi planând pe deasupra unor nișe tăiate adânc în stâncă de traci, ale căror scopuri rămân necunoscute; vezi peștera cu apă tunătoare prin care (cică) ar fi coborât Orfeu în Hades și un sanctuar megalitic care (poate) a găzduit Oracolul lui Dionis.

Munții Rodopi au fost puternic islamizați, proces din care a rezultat o populație eterogenă din punct de vedere religios, care a supraviețuit cumva epurărilor periodice întreprinse de statul național în decursul secolului XX. Așa se face că Rodopii au rămas și în ziua de azi fieful pomacilor, musulmanii indigeni din Balcani. Dealurile înverzite sunt

presărate cu moschei de toate mărimile și formele, iar bisericile ortodoxe sunt pictate cu fresce inedite — aici am văzut un Sfânt Hristofor, ocrotitorul călătorilor, reprezentat cu cap de câine. Toate felurile de călători au trecut prin Rodopi în ultimele mii de ani, dar, mai presus de orice, aici e tărâmul celor care au muntele în sânge. O citești în ochii lor și-n casele lor de piatră, înalte, ca niște fortărețe. N-au de gând să plece nicăieri.

Călătoria către vest dinspre câmpiile calde ale Traciei a fost ca o întoarcere în iarnă. Cu câteva săptămâni în urmă, căzuse o ultimă ninsoare grea și trecătorile montane fuseseră închise. La început, drumul neted care ducea către estul Rodopilor era mărginit de arbori plini de flori albe și roz care tremurau ca niște confetti în bătaia brizei și am condus o oră întreagă prin parfumul lor îmbătător, de parcă aș fi fost invitată la o procesiune nupțială fără lume. Dar când șoseaua a început să urce deasupra defileurilor adânci, ca o panglică desfășurată, au dispărut florile din copaci. Brazi negri se aplecau deasupra șoselei, abia ținuți în rădăcini pe stâncile atât de semețe, încât nici nu li se vedeau vârfurile. Tiruri înalte se târau ca omizile undeva în față, pe marginea unei prăpăstii abrupte. Asfaltul era erodat de zăpada topită recent și plin de resturi forestiere, dar, în mod surprinzător, accidente se petreceau rar. Șoferii știau că aici n-ar veni nimeni să te caute dacă ai ieși în decor. Te-ai descompune pe fundul defileului și vulturii ți-ar curăța carnea de pe oase, așa că era mai bine să te ții cu îndârjire de caldarâm.

Pe jos se desenau umbre ca de păsări uriașe sau ca și cum ar fi trecut nori pe cer, dar era senin, era un albastru paradisiac.

SATUL ÎN CARE TRĂIAI PE VECIE

Satul începea la capătul unei șosele montane atât de lungi, încât eram convinsă că se înfundă de câte ori pătrundeam cu ea în câte un cătun cuibărit între pantele tainice, dar tot nu se termina. Câini ciobănești mari, cu blana ca lâna, numiți sărăcăcieni, la fel ca păstorii greci nomazi care-i creșteau, alergau pe lângă mașină ca niște covoare mițoase pe picioare lungi. Labirinturi de pasaje sculptau catedrale și orașe întregi în inima stâncilor, dar sezonul aventurilor speologice încă nu începuse. Pe înserat, la un han de la marginea șoselei, am cumpărat un borcan cu iaurt de oaie, dens și gras ca smântâna, și în timp ce-l mâncam cu lingura, un urs mi-a tăiat calea. Un urs micuț, poate un pui rătăcit. S-a rostogolit în desiș fără să arunce măcar o privire către mașină.

Pădurea de pe culmile care se profilau pe cer încă mai arăta ca o încâlceală de crenguțe maronii cu petice de zăpadă ici și colo. Pe timpul zilei, soarele dogorea la așa o altitudine, dar dimineața, când ieșeam pe balcon înfășurată într-un pled din păr de capră, gerul făcea dealurile să scoată aburi. Singurele surse de căldură erau fumul cu miros de lemn care ieșea pe coșurile caselor și răsuflarea câinilor care lătrau.

Apoi, dinspre clădirile de pe coama dealului se auzea înăbușit chemarea la rugăciune, stârnind câinii, până când lătratul lor intra în ritm cu glasul muezinului, sau cu clopotele bisericii dacă era duminică, și armonia sonoră se înălța peste casele cu aspect de fortărețe și peste dealurile ciudat de omenești într-un fel care îmi dădea sentimentul că mai fusesem aici cândva.

Dar nu mai fusesem. În copilărie, în unele vacanțe de vară, mergeam cu bunicii în zona Rodopilor, unde culegeam fructe de pădure și mă cățăram în brazi cu trunchiurile lipicioase de rășină, dar aici nu ajungeam. De-a lungul timpului, satul acesta avusese parte de o dublă marginalizare: din cauza peisajului sălbatic și din cauza Cortinei de Fier. Era cunoscut în mod oficial pentru două lucruri: izvorul montan care dădea naștere unui curs de apă important și durata lungă a vieții locuitorilor săi. În fiecare vară venea o echipă niponă să le copieze metodele de fermentare a iaurtului și de sacrificare a animalelor, spre amuzamentul discret al localnicilor.

Dar, odată cu sfârșitul anilor ’60, statul comunist profitase la maximum de izolarea satului ca să fabrice aici piese pentru vehicule

militare dotate cu armament, care erau apoi exportate în țări prietene, precum Irakul sau Algeria, și folosite de URSS în războiul din Afghanistan. Fabrica aceasta strict secretă opera sub auspiciile unei cooperative agricole. Mai târziu a devenit fabrică de confecții, dar, după privatizarea acesteia, patronul își plătea atât de puțin cusătoresele pentru gecile umplute cu puf de gâscă, vândute unor mărci italienești, încât gazda mea și-a dat demisia, furioasă, și s-a apucat să lucreze pe cont propriu.

Între timp, ea și soțul ei, de formație profesor, își transformaseră casa cu trei etaje în pensiune cu magazin și le conduceau personal pe amândouă. Erau un cuplu la cincizeci și ceva de ani, oameni pașnici, educați, și dacă te uitai la chipurile lor n-ai fi ghicit niciodată prin ce-au trecut cândva. La fel ca mulți alții de prin partea locului, și ei erau pomaci; strămoșii lor se convertiseră demult la islam. De-a lungul vieții, numele le fuseseră schimbate de trei ori.

Ca simboluri umane ale trecutului otoman, pomacii au absorbit angoasa colectivă față de vestigiile orientalismului ca și cum ei personal ar sta în calea Europei. Cu toate că reprezintă mai puțin de 2 procente din populația țării, pe tot parcursul secolului XX au fost percepuți ca un fel de „coloană a cincea“ și au avut de îndurat tot felul de mizerii. În Bulgaria, mai mult chiar decât turcii, pomacii erau considerați oameni cu dublă identitate — erau de origine slavă sau etnici bulgari, dar mai erau și islamici. Dintre studenții la istorie, cei înclinați spre autovictimizare insistă că „pomac“ provine din vechiul cuvânt slav pomachen, adică torturat (de otomani). O altă deconstruire a cuvântului imaginează o origine în pomagach, sau ajutor (al otomanilor).

Oricare ar fi adevărul, imaginea de ansamblu este asta: teritorii vaste din Europa otomană au ales să adopte religia islamică, iar motivele acestei alegeri variază de la a plăti taxe mai mici până la a scăpa de persecuția Bisericii Ortodoxe în caz că aveai ghinionul să aparții unei secte eretice, precum bogomilii. Pornit în Bulgaria și răspândindu-se către Bosnia, Franța și Italia, unde mișcarea s-a preschimbat în catarism, bogomilismul cei gnostic și dualist era antiinstituțional. Bogomilii veneau cu ideea că trupul Bisericii e puhav și că, dacă tinzi spre spiritualitate, n-ai nevoie de gătelile unei instituții corupte, cu structură ierarhică. Deși, asemenea paulicienilor, bogomilii erau cei cu adevărat chinuiți, mișcarea lor a rămas influentă timp de câteva secole, până când i-a subsumat islamul. Trebuie să fi fost o mare ușurare pentru ei să scape în sfârșit de brațul lung al bisericii creștine. Unii identifică originea bogomilismului într-o învățătură maniheistă bazată pe zoroastrismul persan, ceea ce estompează și mai mult

hotarul dintre Est și Vest.

Un alt grup de convertiți timpurii la islam a fost cel al nobilimii balcanice proprietare de pământ, care a înțeles repede că singura cale de ascensiune socială în noua ordine trece prin islam. Acest grup a inclus proprietari bulgari, sârbi, greci bizantini și venețieni.

Și încă ceva: impunerea creștinismului în Țaratul Bulgar, în secolul al IX-lea, a fost extraordinar de sângeroasă chiar și după standardele vremii. Ca să zdrobească rezistența generalizată din partea boierilor săi puternici și păgâni, a căror loialitate rămânea orientată către rădăcinile lor șamanice (pentru că bulgarii nomazi sosiseră din stepele Asiei), țarul Boris I i-a masacrat pur și simplu. Împreună cu familiile lor. Cu totul, cincizeci și două de familii, și probabil că rezultatul l-a mulțumit, pentru că a mai distrus și întreaga aristocrație din țarat, gest care simbolizează o adevărată sinucidere națională și pe care unii comentatori îl consideră doar primul de acest fel din istoria națiunii. Cinci secole mai târziu, au sosit turcii și a fost rândul lor să rămână timp de cinci secole. E o anumită simetrie în totul.

Pe la începutul secolului XX, descendenții tuturor musulmanilor indigeni au fost creștinați sub amenințarea armei de statul bulgar independent, al cărui țel oficial era să-i readucă la rădăcinile lor creștine. Bizară idee: să readuci pe cineva la rădăcini cu sila. Este perioada în care mulți au fugit în Turcia. Alții au trecut la creștinism doar de formă, dar mai târziu s-au reconvertit la islam. Un sat musulman din zonă, care a fost creștinat cu forța în urmă cu o sută de ani, a rămas creștin și-n ziua de azi. Presupun că n-au mai vrut să-și bată capul, deja își consumaseră toată energia.

Un prieten mi-a făcut cunoștință cu un miner pensionat, pe nume Hairi, care locuia într-un alt sat pomac, din apropierea orașului minier local. Hairi, care înseamnă „bun“ în arabă, s-a transformat în mai puțin arăbescul Hari în anii ’70. Iar în deceniul următor, a devenit complet slavizatul Zakhari.

— Cel puțin te lăsau să-ți alegi numele cu care să-ți distrugă identitatea, a zâmbit Hairi pe sub mustața lui măruntă.

Nu era înverșunat, nici după generații întregi de îndurat asprimea istoriei.

Beam cafea împreună în orașul minier Rudozem, dominat de creste muntoase albăstrui și de zidurile din cărămidă roșie ale unei întreprinderi de prelucrare a minereurilor din anii ’50, care, în mod

miraculos și în pofida ferestrelor sparte, continua să funcționeze. Pe acoperișul clădirii se putea citi un slogan scris cu vopsea albă: „Această fabrică este vlăstarul prieteniei bulgaro-sovietice“.

La ultima campanie de schimbare a numelor, mi-a povestit Hairi, funcționara localnică se simțea atât de stânjenită că trebuie să aplice din nou un astfel de tratament propriei sale comunități, încât nu era în stare să privească în ochi pe nimeni dintre cei care stăteau la coadă să-și înregistreze sub semnătură noile nume. Nu vă faceți griji, a consolat-o Hairi-Hari-Zakhari, m-am obișnuit deja.

— Bineînțeles, n-am folosit niciodată celelalte nume. Am rămas întotdeauna Hairi pentru cei care mă cunoșteau, chiar dacă pașaportul meu zicea altceva.

Într-o noapte a anului 1949, pe când era doar o copilă, viitoarea mamă a lui Hairi și familia ei au fost urcați într-un camion militar. Și-au abandonat animalele, recoltele, câmpurile și au fost deportați în nord, într-un sat din Munții Balcani.

Când au sosit acolo, familia forțată să-i găzduiască în locuința ei plângea de frică, dar bunica lui Hairi plângea din cauza șocului. Voi de ce plângeți? le-a întrebat ea pe gazde. Că doar sunteți la voi acasă! Fiindcă ne-au zis că veniți de la graniță și numai nelegiuiții trăiesc pe lângă graniță, au răspuns gazdele. Până la urmă au ajuns să râdă de toată tărășenia, iar cele două familii s-au înțeles foarte bine sub același acoperiș timp de câțiva ani — neavând de ales —, până ce familia lui Hairi a primit permisiunea de-a se întoarce în satul său, să-și reia culturile de la zero, să cumpere alte animale, să pretindă că nu se întâmplase nimic. Fiindcă nimeni nu avea să le ceară iertare, darămite să-i mai și despăgubească.

— Nu-i vorba de asta, a zis Hairi. Nu suntem noi un caz special, multe alte familii de la graniță au pățit la fel. E vorba doar să se recunoască ce s-a-ntâmplat.

Dar de ce se întâmplase așa? Pentru că, în anii de început ai terorii sovietice, mii de oameni trecuseră granița cât încă se mai putea. Unele comunități de pomaci au organizat o rezistență armată împotriva regimului, la fel cum făcuseră și gorianii. Locuitorii din preajma graniței erau deportați de teamă că ar putea să-i ajute pe astfel de „bandiți“. Că erau „coloana a cincea“. Totuși, pomacii au reușit întotdeauna să-și refacă viețile. Cei care munceau peste hotare trimiteau bani acasă și până la urmă s-au întors — în casele ca niște fortărețe, în satele în care trăiai pe vecie.

Dacă nu mureai de moarte violentă.

— Era un neamț, prin 1982, și-a amintit gazda mea.

Mă întorsesem la pensiune și luam o cină compusă din chifteluțe marinate și murături de casă crocante, în timp ce gazdele gravitau în jurul meu binevoitoare, întrebându-mă dacă mai doresc pâine, vin sau dacă soba în care trosneau lemne face destulă căldură.

— De fapt, aici erau mulți nemți pe vremuri. Dar pe ăsta nu-l mai uit. Reușise să treacă de sârma ghimpată fără să declanșeze alarma. Îl căutau de zor. A urcat mai sus de sat, până la o poieniță însorită, și i s-o fi părut că-i în Grecia, că s-a așezat să mănânce niște mere. Avea la el un cuțit de vânătoare și tăia de zor merele când l-a văzut un cioban. De la asta i s-a tras. Pe cei mai mulți i-au prins ciobani sau bătrânici.

Gazda a clătinat din cap.

— Când a venit armata să-l ia pe profesorul de germană de la școală, am știut cu toții că-i capăt de linie pentru vreun amărât. Așa eram de spălați pe creier, că nici nu puteam concepe să vedem un străin și să nu dăm alarma.

Vinovați până la proba contrară, pomacii erau supuși unei duble presiuni pentru a-și dovedi loialitatea față de regim.

Neamțul cu merele a fost dus la cazarmă.

— Nu l-au omorât imediat, a spus gazda mea. A murit mai târziu, la spital. Comandantul cazărmii i-a luat cuțitul pe post de trofeu și s-a mândrit cu el prin sat.

Era un obicei ca școlarii din satele frontaliere să fie organizați în brigăzi și duși în excursie prin Făgașul Morții. Sarcina lor era să netezească solul cu greble de-a lungul gardului de sârmă ghimpată, astfel încât nici aricii să nu poată trece pe-acolo fără să lase urme vizibile.

Probabil că era nevoie de copii pentru așa ceva. În acest fel, la vremea când nu mai erau copii, umbra sârmei ghimpate îi acoperea pe de-a-ntregul. Astfel, când dădeau câte un fugar pe mâna soldaților, aveau senzația că gestul lor e mai degrabă legat de curățenia casei, nu o crimă cu sânge rece.

Mai târziu, alții mi-au spus despre comandantul cazărmii că avusese un fiu. Nici nu împlinise treizeci de ani când fusese ucis într-un

accident care e posibil să fi fost un act de răzbunare pentru crimele tatălui său.

Gazdele mele erau oameni pragmatici, trăitori într-o lume a lor construită din ceea ce aveau la îndemână — cele două locuințe familiale, vacile, oile și caprele, de la care luau lapte din care făceau brânză, socrii sprinteni care locuiau alături și care le suflau în ceafă la orice oră. Economia aceasta domestică în cadrul căreia căminele se bazau unele pe altele era ceea ce ținea satul în viață.

— Avem noi o iapă, a zis gazda cu un zâmbet ironic. Dacă te urci pe ea, rămâi însărcinată. Așa umblă vorba.

— Cred că ai nevoie de mai mult decât de-o iapă, a intervenit glumeț soțul ei. Totuși, am avut și oaspeți care sufereau de infertilitate. Până s-au suit pe iapă.

— Am avut în gazdă o specialistă, a spus ea. Zicea că e ceva legat de chakrele inferioare. Iapa le deblochează.

— Vrei să-ncerci și tu? m-a întrebat soacra.

Era o femeie mărunțică, lipsită de orice sfială, cu părul negru ca pana corbului. Situația mea inexplicabilă, de femeie fără copii, trimitea valuri de anxietate prin inima acestei familii.

— Știi cum se zice, a intervenit soțul.

Și mi-a făcut cu ochiul, pentru că, în spatele fațadei de patriarh plin de demnitate, tot un crai rămânea.

— Dacă n-ai o casă sau un urmaș până la vârsta de patruzeci de ani, ești un rebut.

— Mai bine mă duc să mă spânzur de-acum, i-am dat replica.

Dar n-a râs nimeni. Poate erau de-acord.

— Am avut o dată în gazdă o tânără ca tine, drăguță foc, a spus el. Zicea c-a venit aici ca să scape de toate și să cunoască zona.

Se întâmpla prin anii ’90, când granița încă mai era restrictivă, pentru că Grecia era în UE, pe când Bulgaria, nu.

— S-a dus călare pe iapă până la izvor, a spus ea.

— Dar gravidă n-a rămas, a spus soacra.

— Însă au apărut milițienii și-au arestat-o, a completat el. Așa femeie drăguță!

Femeia drăguță se ocupa cu traficul de oameni și se afla într-o călătorie de recunoaștere.

— Asta-mi aduce-aminte, a spus el (și la început am crezut că glumește), că nu mi-ai arătat buletinul.

*

Am zis „pas“ când mi-a venit rândul să călăresc iapa, preferând să mă duc în vizită la un cuplu care trăia sus pe deal, să arunc o privire în lumea celor longevivi. Erau nonagenari, dar nu-ți venea să-i numești bătrâni. Unchiul Radoi și tușa Zlata locuiau pe o străduță pietruită abruptă, într-un cartier de creștini.

Când am ajuns la ei, unchiul Radoi tundea copacii, iar ea planta răsaduri de roșii. Ne-am așezat la o masă în grădina lor micuță, în fața unei farfurii cu stafide aurii.

— Ce pot să zic, a dat el din umeri, apoi și-a netezit părul și s-a pregătit pentru o lungă cuvântare. Nu mai e ce era pe vremuri. În anii ’70, erau zeci de centenari. Acum îmi mor surorile la nouăzeci și ceva de ani!

— Bărbații rămân potenți până dau ortul popii, a încuviințat și Zlata.

Ochii ei erau limpezi ca două lacuri de munte.

— Deși în ultima vreme nu prea mai e vorba de sex, a completat Radoi. E vorba mai mult să ai compania cuiva.

M-am uitat lung la chipul lui cu trăsături netede și cu aer pișicher și nu i-am depistat nici un singur rid. Nici măcar unul.

Într-un sat de munte din Bulgaria, „preaiubitul nostru prieten“ scriitorul și călătorul Evliya a văzut cum o cotoroanță își freacă vaginul cu cenușă din foc și se transformă în găină, transformând și șapte copilași în puișori. El a scris: „M-a descumpănit de-a binelea“.

La fel mă descumpăneau pe mine tinerii ăștia de nouăzeci de ani.

— Ne-ajută grădina să ne menținem, a spus Zlata.

Erau împreună de peste șaizeci de ani. Se cunoscuseră în 1953, la o petrecere de la cazarma în care, treizeci de ani mai târziu, neamțul cu merele nu fusese omorât pe loc. Dragoste la prima vedere.

— Orășenii ăștia, a zis Radoi, vin aici cu mașinile și încearcă să urce cu ele la noi pe uliță fiindcă nu-s în stare să meargă pe jos! Vai, am ajuns aici, unde se termină lumea, așa zic. Dar nu-i adevărat.

— Sfârșitul lumii nu-i un loc anume, a precizat Zlata.

— Într-o zi, înainte să monteze ăștia gardul de sârmă, m-am dus pe jos până-n Grecia. Când nu vine sfârșitul lumii la tine, trebuie să te duci tu la el.

— Veneau aici să caute de mâncare, vai de sufletul lor, a zis Zlata. Măcar de mâncare aveam.

Radoi a schimbat subiectul.

— Să-ți povestesc cum se face de-au apărut cartierul creștin și cartierul musulman.

Erau trei frați. Unul a trecut la islam, al doilea, nu. Când s-a întors acasă al treilea, care fusese plecat cu oile la păscut, se înălțase deja un cartier întreg, iar unul dintre frați purta turban. Frate-meu, a întrebat el, ce s-a-ntâmplat? Fugi, frate, i-a zis cel cu turban. Altfel au să te convertească și pe tine.

— Nu, nu, a intervenit Zlata, nu așa e povestea.

Erau doi prieteni, unul musulman, celălalt creștin. Amândoi erau îndrăgostiți de Fatme. Din cauza credinței, Fatme nu se putea mărita cu cel pe care-l prefera, așa că l-a luat pe celălalt. Așa s-a stricat prietenia dintre cei doi. După moartea lui Fatme, au ajuns să locuiască în același cartier, uite-acolo. Acum e complet pustiu. Într-o noapte, musulmanul a căzut bolnav, sau poate creștinul. În orice caz, era iarnă. Prietenul lui a plecat pe crivăț să caute un doctor. Era să-și dea duhul căutând, dar a reușit și prietenul lui a fost salvat. Până la urmă, au rupt tăcerea care-i separa și s-au îmbătat împreună, au plâns laolaltă, și-au amintit de Fatme și de zilele bune când satul era plin de viață. După aceea s-au întors la tăcerea lor și-au luat-o cu ei în mormânt. Sunt îngropați unul lângă altul. Dar cele două cartiere le poartă numele și-n ziua de azi.

— De-asta locuim noi aici în pace. Musulmani și creștini, a conchis Zlata.

— Femeile. Mereu aleg povestea romantică, a zis Radoi, întorcându-se spre mine de parcă n-aș fi fost și eu femeie. Mănâncă stafidele alea turcești. Fac bine la piele.

Când am mers toți trei până în capătul străzii, unde panta era aproape verticală, m-am chinuit să țin pasul cu ei. Unchiul Radoi purta o pereche de pantaloni noi-nouți și o vestă asortată din șiac, o lână din cea mai bună, bătută în piuă la mori de apă, genul de material care nu se mai făcea de cincizeci de ani. Satul se întindea pe câțiva kilometri, drum lung de mers ca să-ți vizitezi vecinii. Sus, pe culme, ne-am oprit să admirăm panorama piscurilor albe și-a pajiștilor care se trezeau la viață. La picioarele noastre era o capelă mică.

— Înăuntru e o agiasma, mi-a destăinuit Radoi. Trebuie să te speli acolo. Vindecă bolile de ochi și de piele, indispozițiile stomacale și impotența.

Oare chiar mă considera bărbat?

— Vezi vârful ăla?

Zlata a arătat către Vârful Kom. Avea 2 016 de metri înălțime și era locul de unde răsărea soarele în fiecare dimineață. Drumul roman către Xanthi trecea peste el, peste culmea aceea traversată de cavalerii celei de-a patra cruciade, plecați să jefuiască Constantinopolul. Fiecare avea versiunea lui despre ce anume conține Vârful Kom.

— În inima dealului e o capelă veche cu porțile încuiate, plină cu vase de aur și de argint, a spus Zlata. Pe vremuri veneau pelerini din toată zona Rodopilor să se roage acolo.

— Stai, stai, a intervenit Radoi. Îl mai știi pe bătrânul Assan?

Când era tânăr, bătrânul Assan lucrase ca aghiotant al unui colonel în orașul-port Kavala. Era pe timpul Primului Război Mondial. Bulgarii voiau să-și ia înapoi Macedonia de la greci, iar Kavala era un punct strategic, pentru că de acolo plecau navele cu „aurul aromat“ care se cultiva în Macedonia: tutunul. Și, cum vorbeau ei doi, colonelul i-a zis lui Assan: „Dacă tot vii din satul ăla, trebuie să-ți spun ceva, în caz că mor. Vârful Kom conține comori neștiute. Am văzut cheia cu ochii mei. Se zice că, dacă găsești cheia, trebuie să urci acolo și să aștepți până răsare soarele, și-atunci apare un cătun din ceață. Dar numai un moment îl vezi. Cătunul ăla se numește Tekir și e locuit de oameni din

alte vremuri. Numai când vezi Tekirul poți să descui porțile de fier de la capela subterană“.

Colonelul a murit în Marele Război, blestemata de frontieră a rămas neschimbată, iar Assan a apucat să spună mai departe povestea. Dar cheia a găsit-o? Zlata a dat din umeri.

— Cică acolo ar fi un război de țesut făcut din aur pur, a zis ea.

— La răsărit, n-ai să vezi decât vânători de comori, a spus Radoi. Sapă acolo până-n ziua de apoi.

— Și-apoi, a mai zis Zlata, cine are nevoie de un război de țesut din aur?

După care ne-am întors pe unde veniserăm, fiindcă aveau de plantat roșii.

Despre Vârful Kom aveam să mai aflu și altele două zile mai târziu. Dar până atunci, în ziua următoare, gazdele mele au organizat o petrecere cu dar pentru nepoata lor și casa a fost năpădită de sute de oaspeți din localitățile învecinate: femei în vârstă cu fețe împietrite și basmale înflorate, ai căror ochi mă măsurau ca să stabilească exact ce fel de sălbăticiune mai sunt și eu, bărbații lor masivi, tăcuți și chirciți lângă ele, neîndemânatici, cu mimici balcanice arhaice exprimând trăinicie de granit. Împreună, supraviețuiseră campaniilor ritualice de schimbare a numelor, ștergerii existenței lor din istoria națională oficială — spre exemplu, zece zile la rând fără electricitate în timpul celei mai recente ninsori, când nicio autoritate nu le venise în ajutor și oamenii își extrăseseră singuri satele din nămeți, înlăturând cu mâinile goale copacii căzuți peste cablurile electrice. Generația tânără se arăta civilizată, sigură pe sine și foarte șic, în blugi și rochii strâmte, nici gând de vreo basma. Se gătiseră la ceaun șaisprezece kilograme de fasole smileană, celebrul soi local cremos, fusese sacrificat un vițel și circulau printre musafiri zeci de tăvi cu plăcinte, pentru că etalarea abundenței era o chestiune de mândrie pentru gazde. Nu s-a servit niciun fel de alcool, doar un vin tonic, până seara târziu, când câțiva bărbați s-au abțiguit și s-au pus pe depănat amintiri, și s-a dovedit că nimeni nu bea mai mult decât soacra cu părul ca pana corbului. Dar, cum petrecerea a continuat cât a fost ziua de lungă, la un moment dat m-am strecurat afară să stau puțin în unicul loc din sat care nu era locuința unei familii.

Era un hotel de tip boutique amplasat într-un loc idilic, lângă un

stăvilar unde apa bolborosea vesel. Proprietarul era un grec înalt, expansiv, pe nume Kostas, a cărui coamă de păr unduios se afla într-o perpetuă mișcare. De fiecare dată când mă așezam la masă în restaurantul lui, îmi punea în față o farfurie cu friptură de miel, „din partea casei“. Ciudat, dar părea să procedeze la fel cu toată lumea.

— E doar o bucățică de miel. Nici eu n-o să sărăcesc, nici dumneata n-o să te-mbogățești.

Kostas era din Xanthi, un oraș alb, care apărea dintr-odată pe câmpia de pe coasta Egeei, taman unde se termina lanțul Rodopilor. Dacă te țineai de drumul roman care traversa Vârful Kom, o luai spre sud prin trecătoarea Xanthi, cum făceau ciobanii de secole în perioada transhumanței, împărțindu-și viața între câmpiile calde egeene pe timpul iernii și răcoarea Rodopilor vara.

Kostas era un exilat de un soi mai aparte. Pe la sfârșitul anilor ’80, când trebuia să-și înceapă serviciul militar obligatoriu, a dezertat.

— Am fugit în Suedia. Dar oamenii de-acolo semănau cu clima. Îmi era dor de Balcani.

Așa că s-a stabilit aici, în Bulgaria. Era aproape de Grecia și putea să fumeze după pofta inimii. Atât că Kostas nu era fumător. Nu, mi-a spus el, dar îmi place când fumează alții. Faptul că se eschivase de la serviciul militar însemna că timp de douăzeci de ani nu se mai putea întoarce acasă decât cu ocazia unei amnistieri generale, iar așa ceva se întâmpla doar în perioada alegerilor.

— Din fericire, a spus el, Grecia are o situație destul de instabilă, așa că mă duceam acasă cu regularitate.

A pufnit în râs și coama de păr i-a tresărit. Chelnerul a mai adus o farfurie cu miel.

Pe un perete era o hartă naționalistă a „Marii Bulgarii“, așa cum arătase la apogeul ei de rivală a Bizanțului, mărginită de trei mări — Neagră, Egee și Adriatică. O pusese acolo în mod evident pentru plăcerea mușteriilor săi, dar, dată fiind apropierea de acea graniță, harta arăta exact cum era în realitate: o glumă tristă la adresa naționalismului.

— Știi care-i secretul longevității? s-a auzit deodată o voce.

Nu-l mai văzusem până atunci. Se materializase la masă ca un djinn și deja dădea pe gât un păhărel de rachiu din partea casei. Arăta ca un

ogar, cu fața-toporișcă și cu părul ca paiele din mătură. Avea ochii atât de deschiși la culoare, încât păreau albiți după prea mult timp petrecut în lumina soarelui de la mare altitudine.

— Secretul e să ai trei inimi. Una ca să iubești oamenii. Alta ca să te iubești pe tine. Și-a treia ca să iubești munții. Kostas are trei inimi, a spus Păr de Paie.

Îmi amintea de sperietoarea din Vrăjitorul din Oz. Rostea precipitat cuvinte ciuntite și nu-l ajuta deloc faptul că amesteca bulgara cu greaca.

— Ăsta-i secretul. Nu iaurtul, alea-s prostii. Salut, eu sunt Ziko. Ziko mă cheamă.

S-a ridicat și a făcut o plecăciune, nu prea sigur pe picioare.

— Dacă ajung vreodată să deschidă vechiul drum dintre Grecia și Bulgaria, ca să ne simțim și noi oameni normali, a spus Kostas, cum ne promit de-atâția ani statele astea două, la fel de incapabile, atunci o să sponsorizez o statuie, fix lângă piramida de la graniță.

Statuia urma să-l reprezinte pe Ziko, a mai spus el. În mărime naturală.

— Oho! a făcut Ziko, încântat. Serios?

La fel ca majoritatea locuitorilor din sat, și Ziko părea fără vârstă, dar avea un trecut bogat. Nu împlinise douăzeci de ani când a fost oprit de o patrulă de poliție pe un drum părăsit, mai sus de sat, și rupt în bătaie. Bătaia aceea îl schimbase pentru totdeauna — era descărnat și avea o pronunție ciudată. După șederea în spital a urmat șederea în pușcărie, pentru că Ziko era un cunoscut traficant de persoane.

— Azi băutura e din partea casei — a spus Kostas și s-a ridicat de la masă, precedat de coama de păr —, fiindcă văd aici începutul unei frumoase prietenii.

judecata

Numele unei stânci care se înalță deasupra unui defileu de la graniță. Defileul este atât de adânc, încât nu i se vede fundul, se văd doar văluri de ceață. La stâncă vine lumea cu un singur scop. Încă de la începuturile omenirii, de aici erau aruncați în cețuri cei incomozi. Cum tracii erau mari amatori de sacrificii umane și se presupune că aveau o relație optimistă cu moartea, aici era un loc numai bun pentru ca „cei aleși“ să-și înceapă călătoria către Zeița Mamă, ducându-i un mesaj din partea celor vii.

Toate astea sunt doar speculații, dar urmează o poveste adevărată, care mi-a fost spusă de un localnic pe când stăteam amândoi la borna piramidală de frontieră numărul 47. S-a întâmplat în 1981. Un cuplu tânăr, poate cehi. Nimeni n-a mai zis nimic și noi eram prea speriați ca să-ntrebăm, a povestit el. Mergeau în direcția Judecății. Era spre sfârșitul verii, la vremea recoltei, ei reușiseră să treacă de klion fără să declanșeze alarma și intraseră pe o porțiune din acel tărâm al nimănui. Numai că acolo era cineva, l-au văzut cum lucra, cu spatele la ei. I-au văzut și coșul cu mâncare pentru prânz. Acum, să ne imaginăm diverse variante ale poveștii.

*

În prima variantă, cuplul ceh i-a luat omului mâncarea. Când s-a întors și-a văzut că i-a dispărut prânzul, a ghicit ce se-ntâmplase, dar n-avea de ales, trebuia să țină întâmplarea pentru sine fiindcă nu avea niciun martor.

În a doua variantă, cuplul ceh i-a luat mâncarea și a lăsat în schimb câteva mărci germane. Când s-a întors spre coș, omul a ghicit ce se-ntâmplase. Dar acum avea o dilemă. În zonele de frontieră erau detașate cadre de partid ultrazeloase, care le testau loialitatea localnicilor prin tot felul de șiretlicuri. Dacă picai testul, puteai ajunge rapid într-o situație nefericită. Dacă prânzul care lipsea și mărcile germane erau un test, iar el nu spunea nimic, avea să fie deportat împreună cu toată familia lui sau trimis într-un lagăr de muncă. Câteva ore mai târziu, viața lui ar fi fost distrusă. Dacă într-adevăr îi luaseră prânzul doi fugari, iar el îi raporta, ar fi elogiat, însă ar trebui să trăiască tot restul vieții cu gândul la ceea ce făcuse.

În varianta a treia, cuplul nu i-a luat mâncarea și a ajuns în Grecia rupt de foame.

Omul care muncea pe câmp era vecinul nostru, a spus localnicul. Desigur, a fost elogiat. Dar nu s-a mai dus să-și lucreze parcela, iar remușcările l-au ros pe dinăuntru ca un cancer.

— E-e-exact, a spus Ziko.

Când era surescitat sau foarte beat, începea să se bâlbâie.

— Din cauză de manipulări de-astea care-ți fac creierul varză m-am apucat eu să duc oameni peste graniță. Era de datoria mea. Să croiesc un drum pentru oameni.

Ziko crescuse în partea de sat aflată la cea mai mare altitudine, dincolo de porțile încuiate ale klionului, dincolo de cazărmi. În copilărie, avea vedere către sârma ghimpată într-o parte și către Grecia în cealaltă parte. Locul lui de joacă era pădurea din acel tărâm al nimănui. În adolescență, făcea diverse comisioane pentru armată, pentru localnici și pentru greci.

Odată, pe când tăia lemne, au venit la el doi greci, care i-au dat un pistol și o fotografie. Trecuseră ilegal granița. Băiete, i-au zis, dacă faci asta, o să-ți dăm ție și familiei tale o casă drăguță în satul nostru. Misiunea lui Ziko era să împuște un caporal de la cazarma locală. În anii ’40, în timpul ocupației bulgare din nordul Greciei, omul cu pricina omorâse câțiva bărbați dintr-o familie și se mutase în casa lor. Cei care veniseră cu pistolul erau rudele supraviețuitoare.

Ziko avea zece ani. Îl cunoștea pe caporal.

— Dar am lăsat pistolul în pace și nu m-am atins de el. Nu-s făcut pentru treburi de-astea. Și, în orice caz, răzbunarea-i o tâmpenie, frate. Cu alte ocazii, a continuat el, veneau greci la mine în pădure să-ntrebe de rude și prieteni. Ce se mai aude cu cutare și cutare?

Asta deoarece klionul despicase populația pe mijloc, ca un topor.

Ziko cunoștea fiecare luminiș și fiecare drum vechi, fiecare potecă bătută de cerbi și toate inițialele scrijelite în scoarță.

— Asta mi-e soarta, frate. Cumva, nici n-am avut de ales. Întâi bunicul. Făcea comerț. De-aici până-n Xanthi și-n Kavala.

Comerț cu ce?

— Glumești? Tot ce poți să urci pe spinarea catârului. De la fructe de pădure la arme.

De la sfârșitul anilor 1800 până la începutul Războiului Rece, Munții Rodopi au reprezentat o poartă foarte animată a contrabandei dintre regatele independente ale Bulgariei și Greciei. Contrabanda cu arme era cea mai profitabilă ocupație, iar tutunul era cea mai profitabilă cultură. Copil fiind, Ziko și prietenii lui se aventurau în peșterile din păduri să caute arme din ascunzători vechi, pe care le puteau vinde. Tatăl lui administra și magazinul sătesc, și corul din localitate, care făcea turnee prin țară cu cântecele alea din zona Rodopilor care sună ca din altă lume.

— Trei lucruri a iubit la viața lui, a spus Ziko. Și unul dintre ele l-a omorât. Muzica, femeile și băutura.

Magazinul ținut de taică-său în susul satului stătea și acum în picioare, dar era doar o umbră a trecutului său glorios pe piața neagră. Pentru că în vremurile alea, a susținut Ziko, în magazinul lui din locul unde se sfârșește lumea găseai lumea întreagă. Tot ce putea fi cumpărat, vândut, dat la schimb, orice obiect al contrabandei sau al speculației — taică-său le avea pe toate. De la whiskyuri single malt la piese de mașină. Economia locală se baza pe o piață liberă înfloritoare, în miezul economiei planificate cu magazine goale.

— Și de câte ori n-a văzut el oameni care încercau să scape fugind dincolo? a spus Ziko. De câte ori nu le-a indicat el drumul celor care se rătăceau? Pentru că lui nu-i dădea nimeni ordine. El voia ca oamenii să fie liberi. Pe urmă, a venit rândul meu. Dumnezeu știe ce vor face copiii mei!

Ziko era, după cum o recunoștea chiar el, un fustangiu, un chefliu și — da — un fost contrabandist. Acum, când granița de-aici devenise permisivă și despărțea două state membre ale UE, iar vremurile când făcea contrabandă cu oameni se încheiaseră pentru el, Ziko stătea cu ochii-n patru să vadă ce-ar mai putea apărea. Indiferent ce. De obicei, câini de vânătoare. Un câine de vânătoare bun, născut și crescut aici, se vindea odinioară pe bani buni în Grecia, dar azi nu mai aveau grecii bani de dat pe câini.

— Dumnezeu a avut mereu grijă de mine, a oftat Ziko, dar de-o vreme-ncoace m-a cam uitat.

Când l-am întrebat despre cei pe care-i dusese peste graniță, a zis că singurul mod în care aș putea înțelege ar fi să mă ducă și pe mine pe un traseu căruia îi spunea Drumul spre Libertate.

— Altminteri, sunt doar vorbe. Până nu calci pe potecile alea, n-ai

cum să-nțelegi. O să mai vin cu doi tovarăși, ca să nu te crizezi, a spus el, zâmbind cu gura până la urechi. Dacă ai bani, mă plătești, dacă nu, nu.

A rămas stabilit. Aveam încredere în Ziko; simțeam că are inimă bună.

Dimineață, când stăteam pe balcon înfășurată într-o pătură din păr de capră, dealurile nu se vedeau în ceață și aerul era atât de greu de la ploile iminente, de-ai fi putut să-l bei. Deasupra Vârfului Kom se pregătea o furtună de zăpadă.

Vechiul BMW al lui Ziko a frânat cu scârțâituri în fața casei. Ziko a ieșit din mașină surâzător.

— Ziko, i-am zis, ce se-ntâmplă cu vremea asta?

— Nu se-ntâmplă nimic, Kapi. E o vreme normală.

O vreme ca aceea era ideală pentru un contrabandist.

Îl plăteam cu ziua pe Ziko. În câteva minute a și cheltuit jumătate din onorariu pe provizii cumpărate din prăvălia gazdelor mele, printre care o sticlă rachiu (50% alcool) la doi litri și un morman de coaste de porc afumate.

— Ziko, parcă erai musulman.

A dat din umeri.

— Știi de câte ori am fost la moschee? O dată, când a murit tata. Atâtea petreceri de Kurban Bayram numai cu limonadă, cum să mă distrez acolo? Ce tâmpenie!

Gazdele mele, întruchiparea sănătății, cărora le plăceau petrecerile cu limonadă, îl priveau și pe el, și toată excursia noastră absolut consternați. Ziko era o legendă, dar și un proscris.

După ce am pornit la drum cu altă serie de scârțâituri, mi-am pus echipamentul pe care-l adusese pentru mine — bocanci vechi și un costum bărbătesc de camuflaj, impermeabil, care îmi era cu câteva numere prea mare, dar își făcea treaba.

— Acum arăți ca una de-a noastră, a rânjit el aprobator.

Chiar înainte de cimitir, când cotești pe drumul abrupt care duce în partea înaltă a satului, am trecut pe lângă o turmă de oi și capre.

Undeva în ceață, am zărit un cioban. Era foarte tânăr, purta haină de tweed tocită și mi se părea că scrie ceva de zor într-un carnet, ca un poet al intemperiilor. Dar, când m-am uitat din nou, îi înghițise ceața și pe el, și turma.

— Cine era? l-am întrebat pe Ziko.

— A, ăla-i Predator.

— De ce Predator?

— Odată, demult de tot, a găsit un lup mâncându-i o oaie. N-avea nicio armă la el, așa că s-a strecurat prin spatele lupului și l-a strangulat cu mâinile goale. Eu, unul, Kapi, aș fi lăsat lupul în pace, a încheiat el.

Lupul ca lupul, dar pe mine mă descumpăniseră cuvintele „demult de tot“.

— Dar e foarte tânăr! am spus.

Ziko mi-a aruncat o privire ciudată.

Prietenii lui ne așteptau pe culme, în zona ultimelor case. Ziko a abandonat mașina. De acolo, drumul până în Grecia se parcurgea pe jos. Prietenul mai tânăr era cunoscut drept Indiana Jones, „Jones, pentru amici“, a spus el și s-a îmbujorat, iar cel mai vârstnic era „Galen: armăsarul număru' unu al satului“, așa mi l-a prezentat Ziko. Galen a zâmbit cu fața lui imensă și s-a aplecat să-mi sărute mâna.

— Cândva, demult de tot, l-a corectat el cu modestie.

Galen avea 80 de ani, dar arăta ca un stejar uriaș și plin de sevă. Galen înseamnă Preaiubit. Mâinile îi erau ca niște cazmale, mi le imaginam săpând un tunel de acolo până la Marea Egee. Avea o coamă de păr leonină și ochii mijiți ca într-o perpetuă stare de plăcere.

Spre deosebire de el, Jones era un mărunțel pistruiat, cu irișI de culoare gri și privire tristă, care ducea cu el o pușcă de vânătoare și se grăbea prea tare să chicotească la orice. Își ducea traiul de pe-o zi pe alta, din tăierea lemnului de ambele părți ale granițeI, ducându-se peste tot pe jos, fiindcă nu avea mașină. Am salutat-o pe maică-sa, o femeie micuță, care lucra aplecată în grădină. Taică-său fusese cioban.

— Acum am rămas doar noi doi, a spus ea, ștergându-se pe față. Ne descurcăm cu ce cultiv eu.

— El își caută nevastă, he, he! a zis Ziko, făcându-l pe Jones să roșească din nou.

Ce fel de nevastă își caută?

— Una care să fie mai mult sau mai puțin femeie, a răspuns Jones cu toată seriozitatea. Nici prea tânără, nici prea bătrână.

— E deja sezon de vânătoare? am întrebat, uitându-mă la pușca lui.

— Pe-aici e mereu sezon de vânătoare, mai mult sau mai puțin, a zis Jones. Dar dacă-i o femelă gestantă, atunci nu. Ne facem treaba ca la carte.

— He, he! a făcut Ziko.

Speram din tot sufletul să nu trebuiască să spintec un mistreț împreună cu ei.

Ceața a început să se risipească și am pornit spre Grecia: eu, în costumul de camuflaj supradimensionat, Jones tăietorul-de-lemne, Ziko păr-de-mătură, Galen cap-de-leu și o cățea surescitată, pe nume Mara.

Potecile din pădure erau bătătorite bine, dar prea multe. Chiar și în lipsa ceții, puteam să mă rătăcesc în câteva minute.

— Nu-i vorba c-ai putea, ci chiar că o să te rătăcești, a spus Ziko.

A dat buzna înaintea noastră și s-a făcut nevăzut, apoi a reapărut chiar lângă mine, ca prin farmec, spunând:

— Ia uite-aici.

Și mi-a arătat o urmă de lup recentă în noroiul de pe cărare.

— Aha! Te bucuri c-am luat cu noi pușca?

Ba bine că nu! Era o urmă de labă măricică.

Ziko avea o legătură aparte nu doar cu pământul, ci și cu aerul. Putea să apară și să dispară după plac.

— Când merg pe drumul ăsta, toate chipurile îmi revin în amintire, a

spus el.

Când o lua înainte, nervos, când rămânea în urmă, și era atât de costeliv, de părea aproape bidimensional.

— Ca și cum ar mai fi aici. Toate sufletele pe care le-am trecut dincolo. Pe viscol, pe ploaie și pe soare. Noaptea. Unii plângeau. Alții leșinau. Am cărat copii în cârcă. Unii veneau cu bagaje. Alții cu mâinile goale. O mulțime de țigani doar cu cămașa de pe ei. Nu erau locuri de muncă în țară. Și de mirosul fricii îmi aduc aminte. Frica are miros, Kapi.

Ziko nu lua bani decât de la cei care aveau de dat.

— Omul care trece o graniță nu fuge de bine, Kapi. Fuge de rău. Câteodată de foarte rău.

Ziko recunoștea că făcuse bani buni până la bătaia fatidică și condamnarea la închisoare, unde ar fi avut mai mult de stat. Acolo s-au dus toți banii lui — în onorarii de avocați. I-au luat și ultima cămașă din dulap, a spus el.

— Ultima mea cămașă Armani. Poți să-ți închipui? Îmi iubesc cămășile. Sunt un tip șic. Genul sportiv, dar șic.

Cu toate că rămăsese fără o lețcaie, se bucurase să iasă din închisoare după un an. Și, în orice caz, toate cămășile Armani erau falsuri turcești.

— Am reușit să-mi salvez curul. Râzi tu, râzi, dar nu-i deloc amuzant când ești după gratii împreună cu niște uriași care vor să ți-o tragă. Da, să trăiți, mi-au aranjat nițel capul, dar mi-am păstrat curul intact. Nu poți să le ai pe toate.

După ce am urcat până la o poiană întunecată unde părea să fie veșnic noapte, înaintând cu greu printr-o zăpadă până la genunchi, Galen s-a oprit lângă doi copaci însemnați cu câte o inițială:

H

S

Anul era deformat de creșterea scoarței.

— Într-o seară din 1963, a spus Galen, stăteam la cârciumă, eu și

prietenul meu Hamid. Îi vorbeam despre o piesă de motocicletă care-mi trebuia. Hamid a zis, frate, îți dau eu piesa aia. Ce dracu', poți să iei toată motocicleta, că mie n-o să-mi mai trebuiască.

Galen știa pe atunci că prietenul lui are de gând să fugă în noaptea următoare. Localnicii de felul lui Hamid alcătuiau grosul celor care reușeau să evadeze.

Galen n-a mai spus nimănui și a păstrat motocicleta prietenului.

— Acum Hamid e cel mai bogat bulgar din America, a comentat Jones melancolic.

— Ba nu, ăla-i Shefket, l-a contrazis Galen.

Familiile lui Shefket Chapadjiev și Hamid Rusev suferiseră aceeași soartă ca și familia lui Hairi: fuseseră deportate în alte părți ale țării, în vagoane sigilate pentru transportul vitelor, doar cu hainele de pe ei, pentru dubla crimă de-a fi pomaci și de-a locui la frontieră.

Mama lui Hamid a fost obligată să locuiască într-un grajd împreună cu cei patru copii ai săi; soțul îi fusese băgat în pușcărie. Opt ani mai târziu, când a primit permisiunea de-a se întoarce în Satul în Care Trăiai pe Vecie, familia și-a găsit casa jefuită de armată. Până și ușile lipseau. A trebuit s-o ia de la zero. N-au primit niciodată vreo despăgubire, ba din contră: ca tânăr pomac promițător, Hamid a fost recrutat ca agitator în noua campanie de schimbare a numelor… pomacilor. S-a și gândit la început să participe, fiindcă nu-i lipsea ambiția, dar s-a prins repejor de adevăratele intenții ale campaniei și din momentul acela a înțeles că nu mai are niciun viitor aici.

Hamid și prietenul lui, Shefket, au evadat împreună, ajungând de la Atena la New York la bordul unei nave pe nume Olympia. Hamid Rusev a ajuns să lucreze pentru Fondul Monetar Internațional, iar Shefket Chapadjiev a început prin a cumpăra două tipografii și a clădit în timp un imperiu. Azi, amândoi sunt filantropi și capi de familie în marea comunitate bulgară din Chicago. Visul lor american a devenit realitate, cu prețul exilului. Galen a mângâiat copacul prietenului său și a zâmbit aprobator.

— Nu-i vorba de bani, a spus Ziko, e vorba de oportunități. De câte ori nu era să rămân în Grecia? Dar m-a tras ceva înapoi în tâmpita asta de țară.

O oră mai târziu, ne aflam lângă mica bornă piramidală de beton care

marca frontiera. Aici se afla cândva Făgașul Morții, pe care îl întreținеau copiii de prin partea locului. Pădurea era mohorâtă de atâta iarnă care nu mai voia să plece. Ne aflam într-un loc al tăcerii, nu se auzea nici măcar o pasăre.

Jones s-a oprit în dreptul piramidei ca să-mi povestească despre ceva ce se cheamă Gaura Diavolului și e un loc blestemat pentru vecie. Însă Ziko era neliniștit.

— Hai, mișcare, ne-a strigat el înăbușit din vârful unui dâmb, unde stătea camuflat printre copaci.

Cum naiba ajunsese acolo în doar câteva secunde?

Pădurea continua să fie patrulată de poliția de frontieră, iar noi o traversam practic ilegal. Niciunul dintre noi n-avea actele la el și puteam fi arestați. Jones își dezasamblase pușca și o pusese în rucsac, dar imediat ce-am trecut în Grecia a asamblat-o la loc.

— Drumul roman, a spus Ziko din spatele meu.

Iar când m-am uitat în jos, am văzut că urcam pe un drum roman aflat într-o stare excelentă. Douăzeci de secole de folosință nu fuseseră în stare să disloce pietrele albe. Aici se întâlneau ei cu amicii greci în fiecare sezon la vânătoare de cerbi și de comori. La un moment dat, drumul cotea abrupt și acela era locul în care împărțeau primul și ultimul gât de rachiu sau de ouzo.

Lui Jones îi plăcea să spună povești. Găsise odată de lucru peste graniță, la tăiat copaci, pe vremea când tăierea copacilor încă mai era o afacere bună în Grecia. Mersese patru ceasuri prin întunecimea dimineții, până ajunsese la drumul acesta, apoi alte patru noaptea, înapoi la maică-sa.

— Și-așa îmi place să umblu, a râs el încet și trist. Și la urmă nenorocitul nu mi-a dat niciun ban.

Apoi, două veri la rând, a lucrat pentru un amic grec care avea un hotel pe coasta Egeei. Și până la urmă nici el nu l-a plătit. Era în plină criză economică. Iar Jones era și supărat, și lefter, dar tot îi părea rău pentru prietenul lui, că, de, criza e criză, chiar dacă uneori îi venea să se ducă la el doar ca să-i tragă una peste ochi.

Altă dată, Jones a văzut în Grecia un țigan care vindea o pereche de cercei.

— Lucrătură-n aur pur. Vechi. Mi-am dat seama că-i dezgropase de pe undeva și voia să scape de ei, așa că i-am cumpărat eu. O sută de euro.

— Cât erau de vechi, de pe vremea otomanilor? l-am întrebat.

— Nu, nu, mai vechi, să știi. Antici.

— Și i-ai dus la Muzeul Național? am întrebat fără să-mi fac iluzii.

I-a dat unei „prietene“ cu care spera să se însoare, dar ea a șters-o în Germania. Undeva în Germania era o femeie care purta aur trac sau roman. Iar Jones era tot falit și burlac.

Drumul roman ducea la podul roman. Un pod cu arc înalt, perfect conservat, care traversa fluviul năvalnic, umflat de zăpezile care se topeau.

— Era perfect conservat, până săptămâna trecută, a precizat Galen.

Și s-a uitat la Jones, care m-a ajutat, cavalerește, să trec podul, fiindcă la mijlocul lui lipsea o singură piatră și prin gaura căscată acolo vedeai apa curgând furioasă pe dedesubt.

— Nu te uita la mine, că n-am făcut nimic! a zis Jones. Grecii or fi fost de vină.

— Nu știu cine-a fost, a zis Galen, dar pun pariu că romanii l-au construit în așa fel, încât, dacă cineva încearcă să-l strice, să cadă peste el și să-l omoare.

Fusese o arteră foarte circulată până la Războiul Rece. Mulți refugiați din Războaiele Balcanice și din următoarele trei războaie (războaiele mondiale și Războiul Civil Grec) îngropaseră bani și bunuri de-a lungul său. Tot soiul de bande puse pe jaf — greci, turci, bulgari, Națiunile Unite ale banditismului la drumul mare — îi pungășeau pe refugiați, pe negustori, pe partizani și unele pe altele. În pădurea aceasta, dacă te puneai pe treabă cu hotărâre, puteai să găsești de toate, de la monede trace, romane, bizantine și otomane la arme britanice și germane. Chiar și rămășițe umane.

— Într-o zi, când eram tinerel, a povestit Galen, am venit aici să-mi găsesc un loc bun de vânătoare. Era pe vremea Războiului Civil Grec. Partizanii greci, andarții, au intrat în partea noastră să se ascundă și să facă rost de mâncare. Am dat peste un andart mort, cam de vârsta mea. Păcat de flăcău, dar de înviat nu mai învia și bocancii lui aveau fix mărimea mea. I-am purtat douăzeci de ani și m-am gândit mereu la

el.

Mama lui Galen le ducea de mâncare andarților. Nu suporta să-i știe înfometați, că erau și ei oameni la fel ca noi și, nu în ultimul rând, pentru că în armata noastră se găseau dobitoci care le rechiziționau proviziile în timpul ocupației, a explicat Galen.

— Un dobitoc d-ăsta de la noi din sat a violat o mamă și-o fiică. Locuința lui de-aici era plină ochi cu lucruri pe care le săltase de peste drum. După război, l-am găsit într-o zi la piciorul podului. Castrat și bătut în cuie pe un copac. Veniseră grecii după el. Și-a meritat tot ce-a primit, a conchis Galen cu voce egală.

Trăsăturile lui Jones se relaxaseră, recăpătându-și tristețea naturală. Ziko o luase înainte să arunce o privire la ceea ce purta numele de Peștera Ursilor, săpată în peretele carstic ce se înălța mai sus de noi. A ajuns acolo cât ai bate din palme și ne-a strigat să mergem după el. Părea imposibil de urcat acolo, dar iată că exista o potecă abruptă prin mărăciniș, așa că am pornit pe ea.

Peștera avea o intrare largă și pătrundea în inima dealului. Ziko a apărut din beznă, adulmecând.

— Ce-i, Ziko?

— Îmi miroase-a urs, a zis el.

Am pufnit în râs, dar m-am oprit repede. Se chema Peștera Ursilor tocmai pentru că ursii își petreceau iarna aici.

— Acum nu-s probleme, că e cald, a zis Galen. Se duc mai sus la vremea asta.

Dar nu era chiar atât de cald, iar în interiorul peșterii se vedeau oasele unui animal de mari dimensiuni.

— O căprioară, a constatat Jones, împungând rămășițele cu țeava puștii.

— Mergem și noi tot acum? i-am întrebat.

La intrare creșteau din abundență tufe de mușcate sălbatice care umpleau aerul de parfumul noului anotimp.

— Apropo de ursi, a început Jones, alegându-și din nou un loc ciudat de unde să-și țină discursul.

Într-o vară avusese o slujbă de văcar în Grecia. Două sute de capete. Într-o dimineață, a ieșit din colibă în șlapi și ce-a văzut? — un urs brun care sfâșia una dintre vaci. Ursul l-a văzut și s-a ridicat cât era de lung pe labele de dinapoi. Era un mascul adult. Jones s-a întors în colibă, a zăvorât ușa și a încărcat pușca. Dar era prea speriat să mai iasă, iar coliba n-avea ferestre. A stat și-a ascultat ursul toată ziua. Pe seară, ursul a târât vaca de-acolo într-un loc ferit.

— Grecii au interzis împușcarea urșilor, a spus Jones, așa că săptămâna următoare, când a venit iar și s-a apucat să înfulece altă vacă, a trebuit să mut cireada în altă parte.

— Vasăzică, am spus, e adevărat ce scrie pe panourile pentru turiști, că dacă vezi ursul să te întinzi pe jos și să faci pe mortul?

Au pufnit în râs.

— Și când începe ursul să dea cu laba-n tine și sari în sus deodată, ce faci după aia? a întrebat Jones.

— Conform instrucțiunilor, trebuie să porți scutece și să fugi mâncând pământul, a răspuns Ziko. La mine funcționează negreșit.

După ce am coborât din nou până într-o zonă sigură, Jones și Ziko au plecat după o căprioară, în timp ce câinele lătra ca turbat de surescitare. Galen și-a găsit un loc de stat jos între ruinele unei foste lăptării.

În vremurile sale de abundență și comerț liber, zona Rodopilor era presărată cu lăptării numite mandra. Călătorii se opreau să se înfrupte cu brânză, iaurt și katuk, prima smântână grasă a laptelui. La începutul secolului XX, după ce-i observase pe țăranii din satele Rodopilor în care trăiești pe vecie, rusul Ilia Mecinikov, pionier al microbiologiei, a scos în evidență mandra, cu desagi din piele în care laptele, cheia remarcabilei longevități a localnicilor, se putea transporta peste munți pe spinarea catârilor. Mecinikov a identificat un produs anume drept agentul care asigură sănătatea florei intestinale și prelungește viața: iaurtul. Lactobacillus bulgaricus — numită astfel datorită lui Grigorov, studentul bulgar la medicină stabilit la Geneva, unde a izolat bacteriile benefice ce fermentează laptele transformându-l în iaurt — trăiește și prosperă în containerele noastre cu iaurt. Însă din acele mandra care dădeau naștere iaurtului n-au mai supraviețuit decât aceste ruine. Și expresii bazate pe produse lactate. De pildă, „o femeie ca o mandra“, un compliment de modă veche. În ruinele mandrei, Galen mi-a spus o poveste, în timp ce

zgomote de pușți și lătraturi din depărtare acopereau când și când cuvintele rostite cu vocea lui blândă.

A fost odată o femeie ca o mandra, care avea un iubit în sat. Dar era măritată cu un bărbat bogat. Sora lui, care își băga nasul peste tot, a aflat de iubit. Nu-i nimic, a zis soțul, o iert; însă soră-sa l-a tot cicălit — gura lumii nu mai tace, spunea ea —, până când, într-o bună zi, omul s-a săturat. După o vreme în care nu mai primise nicio veste de la iubitul ei, femeia ca o mandra și-a dat seama că e ceva în neregulă și s-a dus la o clarvăzătoare. Clarvăzătoarea i-a citit în cafea și i-a zis: „Du-te la Peștera Urșilor“. Așa că femeia a venit aici. Au găsit-o întinsă lângă leșul descompus al iubitului ei.

— Și? am întrebat nerăbdătoare.

Galen a zâmbit pașnic.

— Niciun „și“. Pari dezamăgită, dar câteodată asta-i tot. Ajungi la capăt de drum și se termină.

Apoi a scos o rădăcină de mușcată și mi-a dat-o. Era de la intrarea în Peștera Urșilor.

— S-o plantezi în Scoția ca să-ți aducă aminte de locurile astea, a zis el.

Am tăcut amândoi. Galen fusese la viața lui miner, tăietor de lemne, lăptar, salahor, vânător, braconier, creștin de conveniență printre musulmani de conveniență, om liber printre sârme ghimpate. Într-un fel sau altul, reușise să-și scape pielea. Soția lui era o femeie micuță și zâmbăreață, care de cu zori îi umpluse grijulie rucsacul cu gustări pentru toată lumea.

— Și vestea bună, conchise Galen, e că vezi ici și colo cum apare iar câte o mandra.

— Bau!

Am sărit în sus. Se întorseseră vânătorii. Căprioara scăpase, slavă Domnului!

Spre seară, după ce coastele de porc afumate fuseseră fripte pe vatră și sticla de rachiu era aproape goală („Eu n-n-nu mă-mbăt niciodată la muncă“, a declarat Ziko), ne-am așezat să ne odihnim în ultima poiană de dinaintea coborâșului către sat. Până și cățeaua Mara părea ruptă de oboseală.

Către sud, poiana era în continuare mărginită de baricadele antitanc din beton ridicate în anii 1940. Mai jos pe pantă pășteau cai, iar un curcubeu unea ca un pod de lumină culmile albe de zăpadă din depărtare cu partea de nord, unde tocmai se închiseseră stațiunile de schi.

— În Scoția se găsește ceva de muncă? m-a întrebat Jones și a râs ușor, cu tristețe. Eh, nu contează. N-am cum să plec și s-o las pe mama.

— Păcat că trebuie să ne ducem în străinătate ca să muncim, a zis Ziko.

Jones nu mai călcase într-un oraș mare de treizeci de ani.

— La ce bun? Tot ce mi-e drag mie e aici. În afară de muncă.

De cealaltă parte a văii se înălța Vârful Kom.

— Vârful Kom e aparte, a spus Jones.

— Vârful Kom e acolo unde începi să ai viziuni dacă nu ești atent, a spus Ziko.

— Era un neamț în 1990, a venit cu cortul pe Vârful Kom și-a stat două luni. Făcea săpături. Și-a pierdut mințile și l-au internat în spital, a spus Jones.

Nemților nu le mergea prea bine în locurile astea.

— Cică pe Vârful Kom nu vezi altceva decât fantome, a continuat Jones.

Întins în iarba proaspătă, Galen se sorea la față cu ochii închiși.

— Ce fel de fantome? am întrebat.

— Nu există decât un singur fel de fantome, a răspuns Ziko. Alea din capul tău.

Mi-am dat seama brusc că ne aflam exact în poiana în care neamțul cu cuțitul de vânătoare mâncase ultimele mere din viața lui înainte să-l vadă ciobanul.

— Îmi închipui că toate poveștile cu fugari sunt date uitării în ziua de azi, am insistat să-i trag de limbă.

— Ba nu, a răspuns Galen, deschizând ochii. Totul a rămas în amintire. Totul.

La vorbele acestea, din cine știe ce motiv cunoscut doar de el, Jones s-a aplecat spre mine, cu ochii umezi de alcool și de lacrimi.

— Sigur nu vrei să te măriți cu mine? Poate găsesc vreun ulcior cu aur, ceva. Într-o bună zi.

Cu un aer foarte serios, Ziko și-a împins prietenul din fața mea.

— Bea tot, Kapi, mi-a spus el, făcând semn către sticla cu apă din care beam. Bea tot, că Drumul spre Libertate e lung și greu, și încă n-am ajuns.

Ziko se oferise să mă călăuzească peste granița cu Grecia. Urma să ne luăm mașinile și să străbatem în convoi labirintul trecătorilor montane. Mă ducea la ruinele unei mănăstiri aflate de cealaltă parte a graniței, unde trăia un călugăr în vârstă de peste o sută de ani.

O dată, Ziko îl vizitase în miez de vară și ningea, dar numai în jurul mănăstirii. Singură, n-ai să-l găsești niciodată, mi-a spus el și l-am crezut. Așa că ne-am înțeles.

Când ne-am luat la revedere, Galen a scos din rucsac o sticluță cu vin de zmeură făcut în casă și mi-a dat-o.

— Data viitoare, să vii să stai la noi. Avem o casă mare și goală.

Deși se îmbătase, Ziko a condus în linie dreaptă tot drumul abrupt, cu o singură bandă, care ducea în partea joasă a satului. Am trecut pe lângă Predator, cu haina lui de tweed, în timp ce tălăngile turmei sale umpleau seara. Se întorceau în sat. Mi-am sucit gâtul să mă uit la el.

Era în vârstă. Un uriaș cu părul alb, ca Moise.

Ziko a râs ca o hienă, dar n-a zis nimic.

*

În seara aceea am ieșit pe balcon și am băut vinul de zmeură primit de la Galen. În pofida ceții reci, n-am simțit nevoia să mă învelesc cu pături, iar în pofida oboselii, n-am reușit să mă odihnesc. Motivul era această nouă senzație care mi se strecura pe sub piele: există pe pământ locuri minunate, unde nimeni nu e cruțat.

Păstorul care avusese ghinionul să-l vadă pe neamțul cu merele fusese tatăl lui Jones. Iar alegerea pe care o făcuse tatăl — presupunând că fusese vorba de o alegere — rămânea întipărită pe chipul fiului său. Am deplâns soarta neamțului cu merele, viața pe care n-a apucat s-o trăiască, moartea lui solitară. Cine fusese? Cine altcineva îl mai plânsese? Toată lumea din Satul în Care Trăiai pe Vecie își amintea de el, dar nimeni nu-i știa numele.

Noaptea a înghițit satul, fereastră cu fereastră, până a dispărut cu totul, și, de n-ar fi mirosit a foc de lemne, puteai să crezi că nici nu exista vreo casă acolo. Doar stele îndepărtate și câini lătrând în zare.

poveste despre două regate

Au fost odată ca niciodată o împărăție a Sudului și o împărăție a Nordului. Ceea ce aveau în comun aceste două împărății era în același timp ceea ce le despărțea: o fâșie de pământ minunată, niște ape navigabile și un ego supradimensionat. Pe scurt, frontiera.

Sudul era o splendoare mediteraneeană, iar orașele sale state inventaseră scrierea europeană, gândirea, filosofia și religia într-o vreme în care Europa încă mai era o fetișcană răpită de Zeus deghizat în taur. Mai târziu, Europei i s-a atribuit o localizare geografică în scrierile lui Strabon: începea la munții Hemus. Iar Hemus însemna Nordul. Împărăția Nordului nici nu era, de fapt, împărăție. O vreme, rămăsese un teritoriu păgân, dezbinat și sălbatic, condus de han-tătari și de șamani sosiți aici călare după ce traversaseră stepele. Ca să ajungă pe picior de egalitate cu marile puteri, Nordul a adoptat religia Sudului și, prin urmare, a Europei. Cu toate că și-a păstrat asprimea și sălbăticia munților, odată ce s-a reunit sub stindardul religiei, Nordul s-a dezvoltat, ajungând o civilizație dinamică, cu propria ei scriere, artă și cultură. Și tocmai aici e necazul cu frontiera.

*

La intervale regulate, cele două împărății își măcelăreau una alteia locuitorii și declarau victoria definitivă. Un împărat al Nordului pe nume Krum și-a făcut o cupă din craniul rivalului său, Nicefor, și a băut din ea tot restul scurtei sale vieți. În ciuda cupei, a fost singurul conducător al Nordului care a poruncit vreodată scoaterea din rădăcini a viței-de-vie (nu există informații dacă edictul său a fost sau nu dus la îndeplinire). Un împărat din Sud pe nume Vasile era atât de obsedat de Nord, încât, la finele unei bătălii din care ieșise victorios, a lăsat fără vedere pe cincisprezece mii de soldați ai Nordului și i-a trimis înapoi la împăratul lor, Samuil, conduși de o mână de oameni cărora li s-a lăsat câte un singur ochi. Șocul veștii l-a ucis pe Samuil, iar împăratul din Sud a murit în singurătate și neiubit nici măcar de propriii lui supuși. A fost unicul conducător al Sudului care s-a lipsit de relațiile intime. Și astfel s-a derulat istoria, cu scurte perioade de luciditate cumplită, în care amândouă împărățiile întrezăreau satisfacțiile păcii și ale bunei vecinătăți și înțelegeau cât se irosise în războaiele de până atunci. Până la următorul război. Era ca și cum niciuna dintre ele nu-și găsea odihna până n-o devora pe cealaltă, și

tocmai asta a făcut Sudul, care era mai mare și mai bogat: a devorat Nordul o vreme. Dar numai o vreme.

Estul a pus capăt acestei situații colonizând ambele împărății, iar minunata fâșie de pământ și apele navigabile au trebuit să fie împărțite între noii suzerani. În imperiul Estului, nordicii erau de obicei vărcari și meșteșugari, sudicii erau de obicei negustori și, într-un fel sau altul, se înțelegeau între ei și chiar se amestecau, deși nu același lucru se putea spune despre bisericile lor: cea a Sudului încerca mereu să devoreze mai plăpânda Biserică a Nordului, biserica fiind principalul organ al puterii în împărățiile subjugate de Est. Într-un târziu, când imperiul Estului, aflat în declin, a fost respins cu ajutor de la Vest și de la imperiul în plină ascensiune al Nord-Estului, stafia frontierei s-a trezit din nou la viață, iar Sudul și Nordul și-au sărit iar la beregată.

În retrospectivă, funcționau ca niște vase comunicante: când se ridica Nordul, decădea Sudul, și invers. În ultima parte a secolului XX, când Nordul era încremenit în iarna lungă și grea adusă de conflictul dintre Vest și Nord-Est, Sudul se bucurase de un anotimp însorit, cu ajutorul Vestului. Dar adevărul este că împărățiile rămâneau mereu unite prin acea frontieră și că erau condamnate pe vecie să ducă greul în jocul oscilant al unor interese superioare. Herodot, un om din Sud, dar în același timp un om al întregii lumi cunoscute, scria: „Fericirea omenească nu stă mult timp într-un loc“. Implicit, același lucru trebuie să fie adevărat și în cazul nefericirii, iar noi trebuie să ne punem speranța în el. Și acum?

Ne târam greoi pe un drum cu serpentine de la nord la sud, mașina mea în spatele vechiului BMW cu frâne scârțâitoare al lui Ziko, și speram că niciunul dintre noi nu va trebui să culeagă bucăți din celălalt de la poalele dealului.

DRAMA

Chiar dacă puteai să tragi o linie cu rigla de la Drama până la satul lui Ziko, aflat de cealaltă parte a graniței, vechea șosea era întreruptă, ceea ce însemna că până la cel mai apropiat punct de control trebuia să șofezi ore întregi pe un traseu șerpuit. Lângă postul militar abandonat din partea bulgară, încă mai exista cuierul improvizat dintr-o scândură veche prinsă în cuie pe trunchiul unui mesteacăn.

Sosise primăvara în partea aceasta a Rodopilor. Din frunzișul dens țâșneau căprioare și sitarii zburătăciți treceau razant peste capetele grănicerilor plictisiți care ieșiseră să se bucure de soarele primăverii. Era un punct de control mic, recent deschis și prea puțin folosit, pentru că drumurile din zonă nu erau pentru șoferi slabi de înger. Polițiștii de frontieră ne-au făcut semn să trecem — într-un târziu.

— Cum se face c-au percheziționat mașina, dar nu și pe noi? l-am întrebat pe Ziko.

A râs.

— Fiindcă mie mi-au confiscat deja tot ce-aveam. Dacă ar mai rămâne ceva interesant, în mașina ta ar trebui să fie.

După punctul de control, drumul se scurgea pe pantele montane sub un asemenea unghi, încât simplul fapt de-a rămâne cu roțile pe caldarâm era o minune a gravitației. Am străbătut sate tainice de pomaci greci, pe care Ziko le-a descris drept „pustietatea de limonadă“. Femeile și fetele purtau văl pe cap, nu se vindea alcool pe o rază de mulți kilometri și plutea un fel de spirit al puritanismului peste străzile imaculate. Ziko nu simțea nicio afinitate cu pomacii greci, erau prea evlavioși pentru el, așa că am trecut prin satele acelea fără să ne oprim. Când totuși ne-am oprit pentru niște apă, localnicii de pe stradă s-au uitat la mașinile noastre cu o curiozitate prudentă.

— Ziko, știe cum ți se pare teoria asta greacă modernă că pomacii sunt de origine tracă, de la pomax, din greaca veche, care înseamnă „băutor“, care înseamnă „trac“?

Ziko s-a uitat la mine consternat.

— Cum mi se pare? Ghiveci de tâmpenii, așa mi se pare. Hai, că nu ne-așteaptă nimic interesant pe-aici.

Vile și moschei imense se agățau de pantele dealurilor. Oamenii de prin partea locului încă mai vorbeau un dialect bulgar sau macedonean, dar numai în particular, pentru că statul era neliniștit și suprima tot ce-i mirosea a ne-grec.

Neliniștea este adevăratul motiv pentru care îndelung așteptata șosea dintre satele pomace care se înșiră de-o parte și de alta a graniței nu s-a deschis nici acum, la douăzeci de ani de când a fost adusă în discuție pentru prima dată. Șoseaua care ar fi străjuită de stânca Judecății. Șoseaua care ar reconecta pomaci despărțiți de peste cincizeci de ani de tristeți frontaliere.

La fel cum gândirea paranoică a statului bulgar comunist condusese la ideea că pomacii erau coloana a cincea a Turciei și-a orientalismului, tot astfel gândirea paranoică a statului grec vehiculase ideea că pomacii sunt coloana a cincea a Bulgariei și-a comunismului. Pentru a reflecta paranoia fiecărui stat, în a doua jumătate a secolului XX, numele pomacilor bulgari fuseseră slavizate (adică deislamizate), pe când numele pomacilor greci fuseseră turcizate (adică deslavizate). N-ați pierdut șirul, nu?

Exact. Elenizați și slavizați, exotizați și demonizați, omogenizați și corectați de Sud și de Nord, sătui de promisiuni despre șosele care nu se materializau niciodată, pomacii de aici se întorseseră în Est. Într-adevăr, Estul le spunea acum că sunt turci, poate chiar cei mai vechi turci de pe pământ, însăși avangarda spiritului turc. Și, într-adevăr, pare o întoarcere în timp la vechea suprapunere a etniei cu religia, care până nu de mult le-a cauzat atâtor oameni atât de multă suferință, dar așa-i naționalismul — niciodată nu vrea să-i lase pe oameni în pace.

Dialectul original slavo-bulgar al pomacilor a fost denumit de greci „limba pomacă“, o născocire pe cât de goală din punct de vedere lingvistic, pe atât de transparentă din punct de vedere politic. Cel puțin Estul avea ceva de oferit pomacilor: certitudinea islamului. Existau trei sute de moschei în micuța Tracie greacă. La bifurcația șoselei către Xanthi-Drama, se termina cu moscheile și începeau să apară bisericile.

Două fabrici uriașe îl întâmpinau pe vizitator la intrarea în Drama, dar nu-mi dădeam seama dacă sunt încă în uz. La celălalt capăt al orașului se afla vechea gară feroviară, părăsită și neiubită, ca toate stațiile terminus din istorie. Încărcături a căror valoare se măsura în averi întregi plecaseră de aici către porturile Salonic și Kavala, de unde

vapoarele navigau mai departe către Germania, Anglia, America și Egipt.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, dealurile Macedoniei ajunseseră să producă uriașe cantități de tutun. Apetitul mondial pentru „tutunul oriental“, slab și aromat, care creștea aici, dezrădăcinase gustul pentru soiul Virginia, cultivat în America. La fel ca în cazul Rosei damascena, proprietățile unice ale acestei culturi erau în strânsă legătură cu solul și cu clima, în care se amestecau blândețea Egeei cu răcoarea Balcanilor. Comerțul cu tutun devenise colosal de profitabil, astfel încât, în 1884, s-a deschis în Drama un viceconsulat britanic. Locuiau aici unii dintre cei mai avuți negustători din Imperiul Otoman, în vile superbe, cu fațade pictate, amplasate pe malul apei, în apropierea depozitelor de tutun și-a izvoarelor clocotitoare ale Sfintei Varvara, ocrotitoarea orașului, care erau folosite în vremea Bizanțului la vopsitul bumbacului și la învârtitul roților de moară. Se spunea că Sfânta Varvara se mâniase atât de tare pe încercarea (izbutită) de a-i transforma biserica în moschee, încât făcuse să se reverse apele tumultuoase ale izvoarelor sale și să înece toată zona.

— Pe limba creștinilor infideli, locul ăsta se cheamă Dirama, așa scria „preaiubitul prieten al omenirii“ Evliya în 1667. „Pânza de Dirama e faimoasă și e țesută dintr-un soi ales de bumbac care se cultivă pe câmpiile de aici. Într-un cuvânt, orașul acesta este prosper. Dumnezeu să-l apere!“

Pe vremea lui, orașul avea douăsprezece moschei și șapte mescite, moschei fără minarete, multe dintre ele fiind, desigur, biserici bizantine convertite. Odată cu plecarea otomanilor, minaretele au fost retezate. Azi, în biserica Sfânta Varvara se află o placă comemorativă datată din 1912, când orașul s-a întors în mod oficial la creștinism. Însă această lespede a speranței a marcat începutul unui secol XX turbulent pentru Drama.

Unul dintre cele mai întunecate capitole din istoria orașului a început atunci când depozitele de tutun din Macedonia și Tracia au fost folosite pentru a strânge laolaltă populația evreiască din regiune înainte de-a fi deportată în nord, la Treblinka. Cei 11 343 de evrei din Drama, Kavala, Xanthi, Serres și din restul Macedoniei nu s-au mai întors niciodată la casele lor, iar tentativele diplomației britanice de-a salva 4 500 de copii evrei din regiune au dat greș, ca urmare a unei combinații de insensibilitate și slăbiciune morală din partea monarhiei bulgare. Trenurile groazei cu vagoane închise care plecau de aici traversau Bulgaria și în fiecare gară populația revoltată încerca să intervină. Deportările erau executate viguros de forțele bulgare de

ocupație, care se aliaseră cu puterile Axei din două motive: o atitudine revanșardă față de restul Macedoniei și de Tracia și dependența economică absolută față de Germania. Cele două țări erau interconectate prin comerțul cu tutun — produsul regional de export numărul unu. Unii dintre cei mai importanți comercianți de tutun erau evrei, iar unul dintre vârfurile industriei, Asseoff, negustor stabilit în Sofia, a reușit să fugă în ultima clipă în SUA, pe o navă maritimă transportatoare de tutun, împreună cu familia și cu o parte din avere.

În Bulgaria, mulțumită opoziției publice și acțiunilor curajoase ale unor arhierei și parlamentari (unii dintre ei fiind comuniști), aliații naziști ai monarhiei bulgare au oprit deportarea cetățenilor evrei, chiar dacă n-au ridicat un deget ca să-i ajute pe evreii locuitori ai teritoriilor ocupate de bulgari, din Macedonia și nordul Greciei. S-a comentat mult pe seama salvării celor 48 000 de evrei bulgari, dar legile antisemitice impuse la acea vreme i-au lipsit de drepturile civile, fie că erau negustori de tutun înstăriți, precum Asseoff, fie că erau simpli muncitori pe plantații și în depozite. Rezultatul?

„Al Doilea Război Mondial a adâncit… procesul de destrămare a complicatei împletituri etnice din estul Balcanilor, pentru că au tras de firul evreiesc“, scria Mary Neuburger în Balkan Smoke. Și, la fel cum statul bulgar din anii ’40, aliat cu naziștii, a tras firul evreilor din țesătura tutunului și-a societății, tot astfel statul bulgar al anilor ’80, aliat cu sovieticii, a tras din țesătură firul turcesc. E un trist miracol întristător că și nordul, și sudul mai posedă în ziua de azi ițe rătăcite din bogata tapiserie umană de odinioară. Și că încă mai crește aici strania frunză orientală.

La venirea primăverii, Drama îmbobocea toată și în același timp era în plin colaps economic. Vârfurile înzăpezite din vestul Rodopilor se profilau pe fundalul ei cu o măreție accentuată de falimentul general. Orașul vechi era inundat (din nou) de izvoarele oțărâte ale Sfintei Varvara, iar vilele comercianților se descompuneau în preajma depozitelor în care putrezea tutunul. Pe aleile de demult, care încă mai emanau parfumul comerțului oriental, jumătate dintre magazine aveau vitrinele acoperite cu scânduri. Cea mai veche moschee se căsca sub cerul liber, lipsită de acoperiș și invadată de buruieni. Un secol de ploi nu reușise să-i spele de tot picturile murale, scene naive de secol al XIV-lea din orașe cosmopolite — Drama, Constantinopol și cine știe ce alt loc care exista doar în mintea artistului. În piața centrală, un indicator roșu pe care scria SYRIZA fusese acoperit cu spray, apoi tăiat cu două linii încrucișate. Flamurile roșii cu inscripția KKE de la sediul

Partidului Comunist Grec vegheau asupra clienților de la cafenea, care perfecționau arta de-a face cafeaua dintr-o singură ceașcă să dureze toată după-amiaza.

Nikos locuia cu părinții într-o casă de la capătul străzii Sf. Constantin. Era prietenul lui Ziko. Se cunoșteau de douăzeci de ani.

— Parcă-i tata, a spus Ziko. Mă știe de când încă nu-nvățasem să vorbesc grecește.

Nikos nu știa că venim și nu știa ce să creadă despre mine.

— Îmi place să-l iau prin surprindere, mi-a explicat Ziko, făcându-mi cu ochiul. Așa cum și el se-nființează pe nepusă masă la mine-n prag.

Nici măcar nu înțelegeam de ce veniserăm la Drama, din moment ce ruinele mănăstirii pe care promisese Ziko să mi le arate erau undeva în spate, pe drumul pe care ajunseserăm aici.

Nikos era exact opusul lui Ziko. Trecut de șaizeci de ani și macho până-n vârful unghiilor, probabil că fusese foarte chipeș înainte ca băutura și lipsa de mișcare să-i vină de hac. Timp de douăzeci de ani, Nikos și fratele său, Alexandros, conduseseră un bar bine-cunoscut în oraș — servind numai whisky single malt și votcă, niciodată ouzo sau pileală ieftină, mi-a detaliat Ziko.

Am mijit ochii prin fum. Acum era vorba să-mi petrec noaptea aici, și deodată m-a lovit o revelație simplă: mă aflam în compania unor traficanți mărunți. Stăteam cu ei în sufrageria sordidă a lui Nikos, un amestec de bârlog burlăcesc și kitsch casnic: scaune de bar tapițate cu piele, oglinzi aurite, iar într-un colț, o icoană a Sfântului Nicolae pe un milieu. Era și Alexandros acolo, învârtindu-și mărgelele kombolói, în timp ce tot parlamentul grec răcnea la televizor. Alexandros avea un dinte îmbrăcat în aur și un zâmbet fermecător, ambiguu. Engleza lui școlărească mă făcea să mă simt mai în siguranță. Probabil că-i un tip decent dacă vorbește engleză, precis!

Ziko vorbea greaca la fel de repezit și de ciuntit ca și bulgara, îmi dădeam seama uitându-mă la figurile năucite ale prietenilor săi greci. După cum recunoștea el însuși, „cu greaca mai am ceva probleme, dar vorbesc repede și mă gândesc că nu-și dau ăștia seama“.

— Alea erau vremurile bune, a zis Nikos cu un rânjet sumbru. Cine-ar fi crezut c-o să se ajungă la așa ceva în Grecia?

— Stăteam acolo toată seara și mă jucam cu mărgelele, la o sticlă de

scotch, a rememorat Alexandros. Și curgeau banii fără număr.

— Și, când se termina seara, duceau banii de-acolo cu roaba, a completat Ziko.

Alexandros avea acum un mic restaurant specializat în paste, iar Nikos nu făcea nimic.

Părinții lor locuiau la etaj. Tatăl planta roșii, în timp ce eu stăteam pe scaun în grădină, în liniștea care domnea peste tot cartierul. La început a crezut că sunt iubita lui Ziko, apoi și-a închipuit că sunt un fel de „fată de weekend“ generică — după cum mi-a explicat mai târziu Ziko, foarte jovial; într-un târziu, a renunțat să mai ghicească, iar eu am schimbat subiectul: care era povestea lui?

Fusese andart în război și trecuse regulat granița în teritoriul bulgar, dar n-am reușit să-mi dau seama despre ce fel de andart era vorba: roșu (socialist-comunist) sau alb (pro-guvernare, regalist). Era o mare diferență; cele două facțiuni, ai căror membri se omorau reciproc, se aflau la originea Războiului Civil Grec. Știe o grămadă de povești, m-a încredințat Ziko; însă bătrânul era ursuz la ora aceea.

— Localnicii din satele bulgare erau oameni de treabă, a spus el, dar armata voastră de ocupație era mai rea ca turcii.

Când spune un grec despre ceva că e „mai rău ca turcii“, poți să fi sigur că nu-i a bine.

Și s-a întors la roșiile lui cu un aer rănit. Mai târziu, i-a spus lui Ziko că arăt a „creștină pură“. E un compliment, m-a lămurit Ziko, văzându-mi expresia panicată.

La momentul acela, eram deja foarte dornică să-mi găsesc un hotel, dar Nikos a protestat cu o figură atât de sincer jignită, încât am rămas acolo și am dormit în camera de oaspeți. Era lângă sufragerie, unde băutul a continuat până la miezul nopții. Fumul se strecura prin pereți. M-am întins într-unul dintre paturile de o persoană din camera aceea, care fusese a copiilor în vremuri mai bune, am urmărit vălătucii de fum care se formau deasupra mea în întuneric și mi-am făcut tot felul de griji. Îmi revenea mereu în minte expresia „fată de weekend“ și toată excursia asta începea să-mi pară o idee proastă.

A doua zi, planul se schimbase. Era ziua lui Nikos și, până la urmă, tot nu puteam să plecăm din oraș.

Bine, le-am zis, iritată că aveam de petrecut încă o zi și o seară cu ei

doi, atunci mă duc să vizitez orașul.

— Ce crezi, c-o să te las să te rătăcești? a răspuns Ziko. Nu, eu sunt genul de bărbat responsabil.

Așa că s-au ținut după mine ca niște bodyguarzi invalizi: Nikos cel pătrățos și Ziko cel fusiform, susținându-se unul pe altul în mahmureala lor.

Circula multă lume pe-afară, la soare. Vânzătorii se întreceau care strigă mai tare din spatele standurilor, unde, spre deosebire de prăvăliile cu fațade bătute în scânduri, afacerile înfloreau, pentru că aici nimic nu costa mai mult de câțiva euro. Ziko și-a cumpărat un trening Costa contrafăcut.

— Sportiv, dar elegant, ăsta-i stilul meu.

Ești numai bun de ieșit la alergat, i-am zis.

— La alergat? Ce, crezi c-am înnebunit?

Abia se țineau pe picioare. Am dat ocol parcului și Nikos a arătat către locul în care izvoarele revărsate ale Sfintei Varvara se întâlneau cu ruinele rozalii ale filaturilor de bumbac bizantine.

— Aici erau lebede pe vremuri, dar le-au mâncat țiganii. Criza asta. Nu mai e mult și-o să mâncăm și noi lebede.

— Nu-ți face griji, fratello, i-a spus Ziko, găsim noi o soluție.

Statuile expuse în parc erau decorate cu tentative de graffiti. Într-un loc scria: „Mă gândesc să mă îmbăt, ca atunci când o să fiu beat să nu mă mai gândesc“.

Și exact la asta au purces cei doi în după-amiaza aceea. Nikos stătea în sufragerie și primea oaspeții veniți de ziua lui, inși de toate vârstele, scunzi și îndesați, cu haine închise la culoare și chipuri marcate de griji. Nicio femeie nicăieri. Au băut, au fumat țigară de la țigară, au tușit ca-n pragul cancerului, au mâncat salate de murături, și-au învârtit șiragurile de komboloi și-au discutat despre bani și lipsa lor, despre combinații și despre împărțirea câștigului. Era o scenă ciudat de atemporală, participanții aveau trăsături levantine îngroșate, iar absența femeilor conferea întregii adunări un aer oriental. De fapt, după cum mi-a spus un bărbat în vârstă, într-un amestec de turcă, greacă și rusă (era un vechi comunist care luptase în Războiul Civil Grec), mulți dintre cei de aici, inclusiv el, erau copiii și nepoții

refugiaților din Asia Minor. După moartea părinților săi, se dusese să viziteze orașul lor natal, Smirna, despre care nu încetaseră niciodată să vorbească.

Și? am întrebat.

— Și nimic, a spus el, cu ochii deodată plini de lacrimi. Acum se cheamă Izmir.

În restul timpului, m-am bucurat să rămân invizibilă într-un colț. Când și când se întorcea cineva spre mine și mă întreba: Ți-ai încuiat mașina? Că albanezii de prin zonă nu-s de încredere! Albanezii erau ultima mea grijă.

Alcoolul era oferit de Nikos, iar eu cumpărasem mâncarea, sperând ca până la urmă să aflu ceva deosebit despre viața în preajma frontierei.

Ziko a întins mâna spre mine într-un gest care se voia liniștitor, dar era cam neclar.

— Nu-ți face griji, Kapi, câtă vreme ești cu mine, nu pățești nimic.

Cred că într-adevăr am aflat ceva deosebit. Nikos și Ziko lucraseră amândoi ca tăietori de lemne, dar sursa aceasta de bani secase. Apoi se apucaseră de comerț cu câini de vânătoare. Ziko îi aducea de la el din sat la Nikos, care îi vindea fie aici, fie în Turcia. Dar și afacerea asta se fâsâise. Acum se gândeau să pună pe picioare o cramă, dar le trebuia capital de pornire. Cum a rămas cu roabele alea de bani, am întrebat, nu mai e niciuna disponibilă? Nikos și Ziko au pufnit în râs.

Am evadat din bârlogul afumat și m-am dus să văd cum stă treaba cu două hoteluri din oraș. Dar erau închise, iar pe drumul înapoi spre locuința lui Nikos, m-am rătăcit pe străzile înverzite din zona vechii căi ferate. Excursia asta începea să capete o nuanță sumbră. Totul părea foarte diferit de ziua petrecută în natură dincolo de graniță, când cu vânătoarea de căprioare, iar de partea asta a graniței nu cunoșteam pe nimeni altcineva.

Când m-am întors, Ziko și Nikos se aflau în ultimele stadii ale fraternizării lacrimogene. Făcuseră schimb de cadouri. Ziko îi dăruise lui Nikos valorosul lui cuțit de vânătoare, iar Nikos îi dăruise lui Ziko un extravagant costum italienesc de catifea reiată, numai bun pentru un gigolo. Amândoi erau încântați și atât de beți, încât nu izbuteau să se clintească de pe canapea.

Nikos era așa de îmbujorat la față că părea fiert. Ziko arăta ca împăiat

în treningul lui roșu.

— Acuma, Kapi, ia ascultă, mi-a zis el articulând cu grijă cuvintele. Avem un plan. Mâine…

Am dormit prost în aerul afumat din camera de oaspeți, sub privirea unei femei cu sânii goi de pe un poster lipit pe ușă.

Dimineață, i-am comunicat lui Ziko planul meu, pe un ton ferm, în timp ce Nikos, printre resturile rămase din seara precedentă, se ocupa cavalerește să-mi facă o cană de cafea grecească. Ziko nu bea cafea. Pe vremea când era în pușcărie, el era șeful cafelelor, fiind singurul care putea face rost de cafea prin metode de contrabandă, iar acum nu-i mai suporta gustul.

Nici eu nu prea mai suportam felul în care dispărea Ziko și reapărea în locuri neașteptate, bolborosind în limba lui ciuntită, și simțeam orele și zilele ca pe niște nisipuri mișcătoare sub picioarele mele, făcându-mă deja să mă îndoiesc de toate. La rândul lui, Ziko se plângea că efortul de-a traduce toate întrebările mele îl face să scadă în greutate, pe când Nikos părea sătul până peste cap de noi amândoi. Însă îmi doream să văd cu ochii mei un loc anume, iar Nikos și Ziko au declarat în silă că vin și ei cu mine, de parcă îmi făceau o favoare. Asta era starea de spirit generală când am pornit toți trei în prima și ultima noastră călătorie cu mașina, mai exact cu BMW-ul lui Ziko: spre vest, peste munți, către labirintul colinar de la graniță.

Nu treceau mașini pe șoselele sinuoase din valea de granit, prin satele adormite pe nume Piatra și Granitul, doar camioane încărcate cu niște cuburi uriașe de marmură, având ca destinație portul Kavala. Orașul Drama se întindea la umbra unui munte de marmură. Încă mai existau minele antice în miezul colinelor, alături de cariere noi, care rodeau ca lepra multele chipuri ale Rodopilor. Exploatarea marmurei rămăsese unica industrie prosperă din zonă și se făceau adevărate averi din ea, așa cum se făcuseră odinioară din tutun. Unele dealuri erau atât de rău hăcuite, încât aveau să dispară în scurt timp de pe fața pământului.

Am trecut pe lângă posturi militare abandonate și pe lângă puțuri în care fuseseră îngropate pachete de dinamită de ambele părți ale șoselei, când se făceau pregătiri pentru al Doilea Război Mondial, deși dinamita se dovedise a fi de folos și în timpul Războiului Rece. În eventualitatea unei invazii inamice dinspre nord, șoseaua ar fi fost

aruncată în aer, blocând singura cale de acces către interiorul Greciei din partea aceasta a munților. Dinamita era tot acolo, a spus Nikos, iar în interiorul dealurilor se construiseră sute de complexe fortificate. Câteva se extindeau pe kilometri întregi în stâncă, iar unul dintre ele putea fi vizitat acum, pentru prima dată după al Doilea Război Mondial. Într-acolo mergeam și noi. Dar abia când am ajuns la picioarele dealului fortificat a deschis și Nikos gura să zică:

— În anii optzeci, am lucrat aici.

linia metaxas

O linie defensivă militară lungă de 155 de kilometri pornea de la câmpiile macedonene din capătul vestic al graniței greco-bulgare, continua de-a lungul lanțului muntos al Rodopilor și cobora până pe coasta Mării Egee. Linia trecea pe la nord de Drama și consta din douăzeci și una de fortificații militare. Fusese creată pentru apărarea împotriva unei posibile agresiuni teritoriale din partea Bulgariei, pe care încă o mai ustura pierderea Macedoniei și a Traciei.

Fortificațiile fuseseră construite cu ajutorul unor ingineri englezi, sub regimul generalului Ioannis Metaxas, care nu agrea liberalii, cărțile sau minoritățile, dar, în definitiv, erau anii 1930. Ca să „elenizeze" Macedonia, a comandat deportarea populației bulgare și macedonene din nordul Greciei în insule și-n lagăre de muncă; alții au emigrat în Lumea Nouă. Piesa de rezistență a acestui fascism paternalist corporatist era ideea măreață, sau megali, de-a fabrica o Grecie omogenizată, în frunte cu el însuși ca părinte al națiunii, în stilul lui Atatürk. Metaxas a rămas în istorie pentru faimosul său Ohi!, „Nu!", ca răspuns la propunerile indecente ale naziștilor. În martie 1941, pe când forțele grecești, incluzând mii de bulgari și macedoneni din Grecia, luptau cu italienii pe frontul albanez, nemții puneau la cale invadarea Greciei din nord. Dacă trupele britanice nu s-ar fi raliat împotriva planului german de debarcare pe țărmurile propriei lor țări, poate că Grecia ar fi fost salvată. Dar forțele britanice au fugit către Creta când a fost ocupată partea continentală a țării — în acel deceniu, a fost prima dintre cele două ocazii în care Anglia a lăsat Grecia de izbeliște; a doua s-a ivit câțiva ani mai târziu, în timpul Războiului Civil Grec.

În aprilie 1941, după ce a părut să ezite o vreme, țarul Bulgariei, Boris al III-lea, a ajuns la concluzia că preferă să se urce-n pat cu nemții decât să fie făcut una cu pământul de tancurile lor. Economia bulgară, susținută în principal de tutun, era de mulți ani în mâinile cartelurilor germane ale tutunului, încă de când tatăl lui Boris, Ferdinand cel lacom și naiv, își târâse țara în război cu vecinii săi. Ramura bulgară a Casei de Saxa-Coburg era rudă de sânge cu dinastia germană, dar acesta era cel mai mic dintre neajunsurile sale. Doi ani mai târziu, Boris avea să moară pe neașteptate după o întâlnire cu Hitler, scăpând prin această moarte curată de judecata postbelică la care ar fi fost supus pentru crimele comise de guvernarea sa peste hotare.

Drumul nemților către Grecia era acum deschis. Naziștii îl momiseră pe țarul Boris al III-lea cu morcovul cel mare: restul Macedoniei și Traciei. În aceeași zi, un milion de soldați germani au traversat granița dintre România, aliată cu puterile Axei, și Bulgaria, iar după două zile soseau aici, unde începe Linia Metaxas. Împotriva forțelor germane concentrate aici, câteva mii de soldați greci au rezistat în fortificațiile montane de pe Linia Metaxas timp de trei zile. Câteva forturi au refuzat să se predea chiar și după ce a capitulat comandamentul central grec de la Atena. De la înaltul comandament s-a răcnit la telefon către ofițerii asediați care nu voiau să iasă din buncărele lor. Un cuib de mitralieră de pe linie era deservit de un sergent care a reușit să doboare de unul singur 232 de soldați germani. Când a rămas fără muniție, comandantul german a venit să-i strângă mâna. Apoi l-a împușcat.

Au rămas o serie de fotografii emoționante care înfățișează capitularea Fortului Lisse. În timp ce comandantul grec și ofițerii săi ies din mușuroiul de furnici, feldmareșalul german îi felicită pe greci și le ordonă soldaților lui să-i salute. Acest feldmareșal avea să devină cunoscut mai târziu pentru represalii sălbatice și, din relatările tuturor, era un dement. Dar, în acea zi de aprilie a anului 1941, grecii supraviețuitori au fost eliberați sub propriul lor drapel.

MUNTELE NEBUNIEI, II

— Mda, am lucrat aici câțiva ani, a zis Nikos evaziv. Nu m-am mai întors de-atunci.

Fortul Lisse era un stup uriaș. Tunelurile se întindeau pe mulți kilometri și ar fi durat o zi întreagă să le străbatem în întregime. Doar o mică porțiune din buncăr era accesibilă vizitatorilor și am intrat fără Ziko, care a spus că el nu-i cârtiță, și fără Nikos, care n-a zis de ce nu vrea.

Tunelurile erau văruite în alb. Camera comandantului și cea a aghiotantului său, dormitoarele comune, sala de observație a luptelor, sala de comunicații, toate erau accesibile, dotate cu aparatura originală, cu sisteme telefonice, hărți, pături și uniforme — deși pe etichetele cusute pe ele scria, ciudat, „1989“.

Căzuse în sarcina unor soldați și muncitori precum Nikos să sape ca să evacueze dărâmăturile rămase după atacurile nemților și după ce bulgarii dinamitaseră structurile de suprafață de-a lungul Liniei Metaxas. Bulgarii, care se serveau fără nicio jenă cu tot ce lăsau nemții în urmă, ar fi vrut să refolosească oțelul din armăturile betonului, până și-au dat seama că dinamita era mai costisitoare decât oțelul. Nemții au procedat mai metodic: au studiat în detaliu forturile.

Reconstruirea începuse în anii ’70, pe vremea juntei grecești cunoscute sub numele de Dictatura Coloneilor, prigonitoarea socialiștilor și-a comuniștilor care nu apucaseră nici să moară, nici să fugă în Războiul Civil Grec.

NATO a finanțat și a sprijinit proiectul (așa cum sprijinise și junta), iar ideea era ca buncărele să fie reechipate cu armament modern și dotate cu spații de locuit pentru civili, în eventualitatea unui război nuclear. Amenințarea din nord era încă prezentă, de data asta nu cu svastică, ci cu seceră și ciocan.

Planul actual prevedea ca partea vizitabilă a fortului să fie organizată sub forma unui labirint dedicat unor jocuri video interactive care să reconstituie războiul în buncăre. Avea să se numească „Urmărește Vulpea“, căci Lisse este derivat din cuvântul slav care înseamnă „vulpe“ — la fel ca multe alte toponime de aici, un ecou al fantomaticului trecut bulgar.

Oricât de mari ar fi, buncărele nu sunt niște locuri care să inspire bună dispoziție. În câteva minute, transpiram toată în căldura degajată de iluminatul artificial. Aproape că-ți răsuna în urechi soneria telefonului și vocea din Atena țipând: „Ordin de predare!“ Aproape că simțeai mirosul frunzei orientale care-i ajutase să reziste. Aproape că-ți puteai imagina cum continuă să se întâmple și azi, în falia aceasta temporală.

Când am ieșit din miezul dealului, cu respirația întretăiată și la un pas de leșin în lumina orbitoare a zilei, i-am găsit pe Ziko și pe Nikos fotografiindu-se reciproc în fața unui tanc.

— E un spital întreg înăuntru, a zis Nikos deodată. Știu fiindcă am participat la construirea lui. E un oraș subteran, dar n-au de gând să-l mai deschidă niciodată, că nu vor să știe lumea ce-i acolo.

De ce nu? A dat din umeri și și-a ferit privirea.

De unde stăteam noi, la porțile orașului subteran, câmpia se întindea ca un bulevard și era lesne de observat cât de ușor le fusese tancurilor germane să se apropie pe aici — la fel de ușor cum le-ar fi fost și tancurilor rusești. Și cu cât eroism disperat rezistaseră grecii pe poziții.

Până la urmă, Fortul Lisse a fost înfrânt printr-un atac aerian din spate, dinspre o zonă care nu se putea vedea de aici.

Ziko a mijit ochii în soare, părând mișcat.

— Războiul e o mare tâmpenie, frate, a conchis el.

— Într-o zi, a spus deodată Nikos, curățam un tunel din capătul opus. Era ora prânzului și ceilalți o ștergeau la masă. Atunci am văzut ceva.

Ce anume? am întrebat.

— Ceva ce arăta a om, dar nu era om, a rostit Nikos cu glas cavernos.

Ziko părea acum treaz de-a binelea.

— De-asta n-am de gând să mai cobor acolo, a continuat Nikos. E nebunie acolo. Nebunia s-a lăsat prinsă-n capcană.

— Hai să mergem, a intervenit Ziko, deodată grăbit. Locul ăsta-mi dă fiori.

În Drama, după ce mi-am luat la revedere de la Nikos, care era la fel

de ușurat ca mine, convoiul nostru de două automobile a pornit iar pe șosea, de data asta în direcția nord-est, către satul despre care Ziko spunea că este ultimul înainte de graniță. Se afla exact de cealaltă parte a satului său, ca o imagine în oglindă, însă părăsit. Mănăstirea era în apropiere, mi-a spus.

— Chiar că-i în fundul lumii. Dacă te pierzi acolo, nu te mai găsește nici popa.

Dintr-un motiv neclar, nu mi-a plăcut cum sună asta.

Lui Ziko i se schimbase dispoziția după plecarea de la Nikos. Părea mai evaziv ca oricând. Pe drum, am observat câteva BMW-uri nou-nouțe, cu geamuri fumurii și numere grecești, care alcătuiau o procesiune funestă. La un moment dat, s-au oprit într-un loc de staționare și, trecând pe lângă ele, i-am văzut pe șoferi făcându-i cu mâna lui Ziko, care conducea în fața mea. Erau bărbați toți, cu ochelari de soare la ochi. De ce făceau cu mâna? Un simplu gest de recunoaștere între posesori de BMW, am încercat să mă conving singură.

După ce mi-am parcat mașina într-un sătuc liniștit, în fața unui hotel de marmură la care aveam de gând să-mi petrec noaptea, și am urcat în BMW-ul lui Ziko să plecăm la mănăstire, am simțit că-mi scapă situația de sub control. Ba nu, scăpase deja de sub control. Dar a naibii să fiu de n-oi ajunge să văd mănăstirea și pe călugărul ăla!

Iar acum urcam cei douăzeci de kilometri ai fundăturii. Înaintea noastră urcau alte două BMW-uri.

— Unde se duc?

— În vreo vizită, a dat Ziko din umeri.

Dar nu era nimeni de vizitat pe drumul ăla.

Totul la el și la Nikos era dubios, acum îmi dădeam seama. Erau disperați să facă rost de bani, erau niște combinatori, iar eu eram depășită de situație. În timp ce Ziko ambala motorul la deal, încercam să fac conversație lejeră, dar simțeam un nod în stomac.

— Ziko, i-am zis pe un ton vesel, după asta, ne zicem pa, că ne-am terminat treaba împreună.

Mi-a aruncat o privire sumbră. Părea o cu totul altă persoană decât Ziko cel solar, care îmi arătase Drumul spre Libertate. Poate era doar

mahmur.

— Vorbești tâmpenii, a zis. Petrecerea de-abia începe.

Puteam să cobor atunci. Eram abia la jumătatea drumului. Am trecut pe lângă o exploatare forestieră abandonată, apoi n-am mai trecut pe lângă nimic. Absolut nimic.

Un canion uriaș se deschidea deasupra apei, care se afla atât de jos față de noi, că nici n-o vedeam. În față, cât vedeai cu ochii, numai creste metamorfice, un infern de granit deghizat într-o vale. Șoseaua era o panglică îngustă, agățată de versant. Mă simțeam rău în mai multe feluri. Nu de Ziko însuși îmi era teamă, ci de felul lui de-a judeca lucrurile, dacă înțelegea el unde să tragă linia când interveneau alte forțe, mai răuvoitoare.

Pe un indicator scria „Atenție: urmează o curbă periculoasă!“

I-am zis:

— Ziko, nu mai vreau să merg în satul ăla.

— Poftim? Păi, aproape-am ajuns. Nikos are-o casă pe-aici, mi-a cerut să mă uit în ce stare mai e.

Casă de care nu pomenise nimic până atunci, dar care acum nu-mi suna a bine. În afară de Ziko și de Nikos, nu știa nimeni că sunt aici. Mi-am verificat mobilul — n-avea semnal, bineînțeles. Se oprea odată ce treceai de ultima clădire, care era hotelul de marmură unde îmi lăsasem mașina și sănătatea mintală, sau ce mai rămăsese din ea.

Am parcurs restul drumului în tăcere. Niște vaci care păreau hămesite aproape că s-au izbit de mașină. Niciodată nu mai simțisem cu atâta certitudine iminența pierzaniei.

— Am ajuns, a spus Ziko și a tras pe dreapta cu scrâșnet de frâne.

Ajunseserăm în satul de pe culme, unde se termina șoseaua. Am coborât din mașină. În preajmă erau o fântână nefuncțională, o biserică invadată de vegetație și case fără geamuri. Era un sat-fantomă, iar sub el, abisul albastru al canionului.

Nu-i tăcere mai adâncă decât tăcerea sălașurilor umane abandonate.

— Să nu bei din fântână, m-a sfătuit Ziko pe un ton neutru. Apa-i plină de uraniu.

Poate asta omorâse toți locuitorii, mi-am spus cu detașare.

— Uite casa lui Nikos.

A scos o legătură de chei și a descuiat poarta ruginită. Între timp, eu am aruncat o privire la contactul mașinii, dar luase cheia cu el.

Casa era la o oarecare distanță de poartă și părea abandonată, ca toate celelalte. Grădina era plină de buruieni înflorite, înalte până la genunchi. În treningul lui roșu, Ziko a înotat printre flori și, sub ochii mei holbați, undeva între poartă și casă, a dispărut. Pur și simplu nu mai era nicăieri.

— Ziko? l-am chemat cu voce spartă, fără să-mi fac însă speranțe. Ziko?

Parcă s-a abătut un blestem peste toată scena. Timpul s-a oprit, inima mea s-a oprit. Apoi m-am dezmeticit și am rupt-o la fugă către vale pe drumul abrupt. Nu mai alergasem așa în viața mea: ca un animal, cu o viteză uluitoare, în timp ce doar o parte din creier îmi mai funcționa, partea denumită „fugă“.

Drumul se contorsiona în unghiuri care-l făceau vizibil de sus; nu era un drum pe care să te ascunzi, și în scurt timp aveau să coboare în căutarea mea, oricine vor fi fost ei. Fantomele din satul uraniului, șoferii de BMW-uri care făcuseră cu mâna. M-am cățărat pe panta abruptă a dealului împădurit care mărginea șoseaua, rugându-mă să prind o fărâmă de semnal. Am renunțat mai apoi și mi-am reluat înaintarea chinuită prin pădure, paralel cu drumul.

Mi se întretăiau în minte diverse scenarii în jurul lui Ziko, unul mai trăsnit ca altul și toate imposibile. Mi-am amintit dintr-odată vorbele bătrânei ghicitoare în bobi: „Ce-ai început vei termina, dar niciodată să nu ignori semnele“. Mă lăsasem ademenită într-o mașinație și nu fusesem în stare să judec semnele până acum, pentru că asta nu era lumea mea. Nu era lumea nimănui. Nu era de venit în locul ăsta. Pământul însuși vibra de intenții maligne. Totul în jur era făcut să te prindă în capcană. Fiindcă urma să-mi petrec noaptea aici, lucru ce părea inevitabil dacă nu voiam să fiu reperată de pe șosea, cum aveam să mă descurc cu lupii și cu mistreții? Oare altitudinea era suficient de mare pentru urși? Transpirația îmi lipea hainele de corp.

Brusc m-a izbit inutilitatea fugii mele. Lungul drum pe care călătorisem până acolo se dovedea a fi doar o fundătură. Dar mai mult decât atât, viața însăși era o fundătură, iar frontiera îmi transmitea acest adevăr simplu pe cale trupească.

Li se mai întâmplase și altora, de ce nu și mie? Frontiera ne punea pe toți pe picior de egalitate. Nimeni nu era scutit de riscul unei morți stupide. Fugeam să-mi găsesc un refugiu în siguranță, dar într-un fel mă apropiam de neamțul cu merele. Pentru că și el ar fi mers exact pe acest drum, ținându-și cuțitul de vânătoare cu lama pliată în rucsac, dacă nu s-ar fi oprit să mănânce merele alea în poieniță, dacă păstorul ar fi luat altă hotărâre, dacă lumea ar fi fost un loc mai bun. Cuvintele lui Galen îmi răsunau în minte ca o profeție: „Câteodată ajungi la capăt de drum și se termină".

Tot nu se vedea nicio mașină. Pădurea aspră și agățătoare emana căldură ca o radiație nesănătoasă. Nu erau păsări, nu se mișca nimic, nu exista apă decât pe fundul ravenei care se căsca de cealaltă parte a drumului. Acum o auzeam curgând, ceea ce însemna că mă aflam în plină coborâre. M-a năpădit un val de speranță nebună. Oare eram în stare să străbat în fugă douăzeci de kilometri?

Gândul la Ziko nu mă părăsea nicio clipă. În eventualitatea în care paranoia mea fabricase toate acestea, probabil că intrase în panică. Dar, pe de altă parte, nici nu-l vedeam coborând panta cu mașina. Nu, era tot sus pe deal, luând bătaie de la gangsterii în BMW-uri pentru că mă lăsase să-i scap printre degete. Asta era soarta lui, să facă trafic, contrabandă, vânzare și să mănânce bătaie de la brute mai voinice decât el. Desigur, dacă ar vrea într-adevăr să mă găsească, ar ghici că mă îndrept către hotelul din vale.

Ah, universul hotelurilor, o coca-cola rece și compania unor oameni care nu sunt nici fantome, nici traficanți! Toate astea păreau să se afle undeva de cealaltă parte a unui obstacol de netrecut. Dacă scap cu viață, trebuie să părăsesc imediat zona de frontieră, să plec acasă în Scoția, să mă întind în pat într-o cameră întunecoasă și să las totul baltă. Am trecut de panoul pe care scria „Atenție: urmează o curbă periculoasă!". Bășicile de la picioare îmi pocneau ca bulele de aer din folia de împachetat. Apoi am ajuns într-un loc de unde râul părea accesibil. Am traversat și iată, pitit mai jos de șosea, un Land Rover hârbuit. Lătra un câine. La apă, o femeie și doi bărbați încărcau o ambarcațiune mică. M-am oprit și m-am uitat lung, nevenindu-mi să cred ce vedeam.

Încărcau pâini. Zeci și zeci de pâini. Nimerisem într-un tablou biblic. Oare aveau și pești? Se pregăteau să meargă pe apă?

Adevărul e că unul dintre bărbați chiar avea un aer de Isus scăpătat. Amândoi aveau păr lung și haine vechi, decolorate, arătau ca niște hipioți. Femeia m-a văzut prima și a venit către mine. Avea o figură

prietenoasă și plete lungi, negre. Niciun chip omenesc nu-mi inspirase vreodată o asemenea senzație providențială. Mi-am dat seama că trecuseră multe zile de când nu mai vorbisem cu vreo femeie. Puiul de terrier Jack Russell de la picioarele ei mi-a amușinat bocancii și a ridicat o privire întrebătoare.

— Ce-ați pățit? m-a întrebat femeia în greacă, apoi în engleză.

Am deschis gura să-i explic, dar n-am putut să produc decât niște suspine prelungi, neomenești, ca niște scheunături.

Femeia mi-a dat o sticlă cu apă și m-a poftit la ei acasă, de cealaltă parte a râului. Se pregăteau pentru vară, mi-a explicat ea, apoi m-a strâns în brațe.

— N-ai grijă, a spus ea. Totul va fi bine.

În barcă eram noi patru plus cățelul, împreună cu pâinea și niște gâște închise într-o cușcă. Ambarcațiunea era singurul mijloc de transport până la bordeiul lor de vară cu o singură încăpere, camuflat în pădure. De pe șosea, nici n-ai fi zis că există acolo o casă.

În pădurea din spate se aflau o cascadă enormă și un ochi de apă numai bun de înotat. Găini care ciuguleau semințe. Un paradis de roiniță și smochini.

Pe femeie o chema Marta. Cei doi bărbați se numeau, neverosimil, Orfeus și Achilles și se pricepeau să construiască lucruri, inclusiv casa aceasta. Orfeus abia trecuse de patruzeci de ani, dar avea o față teribil de îmbătrânită și genul de ochi albaștri atât de tulburători, încât era o adevărată încercare să-i privești. Ochii aceia păreau să spună: „Hei, nu mai plânge pentru fărâma asta de viață. Nu știi că toată viața e numai lacrimi?“

Marta a făcut o infuzie cu miere, iar Orfeus mi-a oferit un rulou și și-a arătat dinții pătați într-un zâmbet — pentru mine, pentru toate cele din jur, pentru că așa trebuie să faci. Într-un târziu, mi-am recăpătat vorbirea. Mi-au spus că, într-adevăr, cineva din Drama deținea o casă pe deal și că venea cu câte un grup de bărbați la vânătoare, dar lumile lor nu se intersectau niciodată. Nici nu înțelegeau cum de ajunsesem în compania acelor oameni.

Dar nu erau oameni răi. Sau erau?

Episodul acesta a avut un sfârșit fericit și trist în același timp. Sfârșitul

trist a venit când l-am găsit pe Ziko așteptând în fața hotelului, cu BMW-ul parcat lângă mașina mea. Arăta ca moartea. Moartea în trening roșu.

— K-K-Kapi, a zis el, cu bărbia tremurândă.

Marta, care mă adusese cu mașina de la căsuța lor până la hotel, a schimbat câteva cuvinte cu Ziko și a plecat. Câteva zile mai târziu, când m-am întâlnit din nou cu cei trei la cascadă, Marta mi-a spus:

— Nu se-nțelegea nimic din greaca tipului, ești sigură că știe s-o vorbească?

Nu mai eram sigură de nimic.

Ziko mă căutase ore în șir, socotind că poate intrasem în vreuna dintre casele părăsite sau că fugisem în direcția opusă, către pădurea de la graniță, unde merseserăm cu Jones și Galen. Crezuse că poate picasem în ravenă. Că poate m-am dus să-l raportez la poliția de frontieră. Era răgușit de la cât mă strigase. Se și văzuse în pușcărie, de data asta cu o sentință pe viață. Se simțise la fel de singur și disperat ca mine.

Acum mă rodeau vina și deruta.

— Din cauza m-m-muntelui, a zis el, ajunge de te ia de cap. Asta dacă n-ai trei inimi.

— N-am trei inimi, i-am răspuns. Abia dacă am una singură.

Și, pentru că nu mai era nimic de spus, i-am plătit onorariul convenit, înainte să pornească pe lungul drum înapoi către Satul în Care Trăiai pe Vecie.

— Voiai să vezi Drumul spre Libertate, mi-a mai spus înainte de-a se urca la volan.

— L-am văzut acum, i-am zis.

— E-e-exact.

Și mi s-a părut că zăresc lacrimi curgându-i pe obraji.

— Ai să mă poți ierta? l-am întrebat, brusc consternată de chipul lui.

Arăta de parcă ar fi pierdut jumătate din greutatea corporală în câteva ore. Și de mine însămi eram consternată: de faptul că bunele intenții se întorseseră împotriva mea, c-o făcusem de oaie, că Ziko nu era

singurul personaj plin de umbre, ci la fel eram și eu, și că umbrele mele se dovedeau încă și mai perfide decât ale lui, pentru că rămâneau nerecunoscute. El își asuma tot ce făcea în viață, pe când eu îmi proiectasem propria întunecime asupra lui, cerându-i să poarte el povara, iar acum voiam să mă ierte pur și simplu pentru tot, ca să mă simt din nou ușoară și curată. Deși abia mai târziu mi-am dat seama de toate astea.

El a dat din mână mărinimos, din spatele volanului.

— Am iertat eu și mai rele. Dar ce mă doare de-adevăratelea e că, la urmă, am vrut să te simți în siguranță cu mine, dar tu pur și simplu n-ai avut încredere în mine, este?

În munții aceia, nici în mine însămi n-aveam încredere.

agonia

Nu-i vorba doar de Grecia, întreg mapamondul este în agonia, a spus Orfeus.

Orfeus își pierduse slujba de la un restaurant din Salonic în același timp în care i se prăbușea căsnicia, dimpreună cu economia Greciei. Soția îl dăduse afară din casă și o vreme dormise pe bănci, scotocise prin pubele și se trezise odată cu pescărușii la răsăritul soarelui. Îi urmărea cu privirea cum dau roată pe deasupra Turnului Alb din orașul lui, spoit nu o dată întru ștergerea păcatelor sale din trecut. Asta se petrecuse cu trei ani în urmă. De atunci locuia aici, în căsuța de vară a prietenilor săi. Iarna, casa era îngropată în zăpadă. Cascada înghețа, șoseaua devenea impracticabilă. Înăuntru avea o plită cu lemne și o chitară. Vara, când veneau prietenii cu copiii lor, se muta în altă căsuță, la izvoarele minerale. Iar pentru că lumea întreagă este în agonia, spunea el, e bine să fii aici. E bine să fii uitat de lume. O grădină, câteva animale, apă. Ce-ți mai trebuie? Orfeus a zâmbit și ochii lui albaștri m-au analizat cu blândețe.

*

Agonia: din grecescul agon, concurs. Originea agoniei, a zbuciumului, este competiția, încleștarea. Să te zbuciumi înseamnă să te măsori cu alții, o sarcină sisifică. Poate că agonia este însăși definiția faptului de-a exista pe lume și de-a juca după regulile ei.

Marta, Orfeus și Achilles făceau un pas înapoi. Precum Ghergana, fecioara cu picioare albe, spuneau și ei, pur și simplu, „E bine aici, nouă ne ajunge“. Își construiseră coliba pe partea invizibilă a râului pentru că nu voiau să depindă nici de euro, a spus Marta, nici de oameni. Marta își pusese pe picioare o afacere. Soțul ei, Achilles, era constructor și confecționa diverse lucruri. Cu timpul, li s-au alăturat și alții la cascadă, până s-a creat o micuță comunitate.

Poate că toate utopiile încep astfel. Dar utopiile dau greș doar fiindcă sfârșesc prin a imita tocmai ceea ce resping: agonia. Pe când căsuța de lângă cascadă mi se părea a fi foarte aproape de extaz.

UN HOTEL DEASUPRA LUMII

Legenda spune că centaurul Nessus muncea ca luntraș pe râu. Era un luntraș priceput, dar, după ce a trecut-o pe Deianeira cu luntrea lui peste apă, a fost cuprins de dorință și a încercat s-o răpească. Soțul ei, Heracle, l-a oprit trăgând în el cu o săgeată otrăvită de pe celălalt mal, adică un fel de-a râde ciob de oală spartă, pentru că Heracle însuși era un mare fustangiu și odinioară își omorâse copiii așa, dintr-o neglijență. Pe când zăcea muribund pe malul râului, Nessus i-a spus Deianeirei că sângele lui avea însușiri magice și că-l putea face pe Heracle să-i rămână fidel pe viață. Ea l-a crezut și i-a dăruit lui Heracle o tunică înmuiată în sângele centaurului, care, după cum era de așteptat, l-a otrăvit deîndată. Așadar, legenda se transformă într-o poveste despre cum lucrurile de care te agăți mai abitir îți scapă și se îndepărtează cu atât mai tare de tine, o poveste realistă despre agonia de zi cu zi. Toți protagoniștii rămân cu mai puțin decât aveau la început.

Numit după nefericitul centaur și dominând fluviul Nestos-Mesta, hotelul se înălța deasupra lumii, pe înălțimile Rodopilor. Fusese construit în vremuri mai prospere, din marmură superbă, tăiată din munți. Odată ce treceai râul încoace, altceva nu mai exista. Hotelul era un portal către nicăieri. Sau mai degrabă către locul în care se adâncea canionul, iar șoseaua își începea urcușul către graniță și către satul-fantomă.

Stătusem ascunsă aici câteva zile, într-o cameră a cărei vedere către vale și către culmile de dincolo de ea îți tăia respirația. După sperietura cu Ziko, mă copleșise o senzație curioasă. Depășisem o limită în relația cu mine însămi.

Ca și cum aș fi ajuns într-un fel de lume de apoi și aș fi renăscut într-un loc unde totul arăta prea frumos, toate gusturile erau prea delicioase și mă uluia lumina dimineții care se prefira prin țesătura draperiilor.

Pe scurt, cel mai bine era să stau cuminte și să evit mișcările bruște. Mi-am petrecut mult timp pe balcon, zgâindu-mă la pantele vertiginoase ale văii învăluite în ceață, de parcă acolo s-ar fi aflat răspunsurile la toate întrebările mele.

Dar ceea ce am descoperit mai jos de hotel a fost un lagăr de maximă securitate pentru refugiați, a cărui sârmă ghimpată nouă-nouță sclipea

în soare, același gen de sârmă lucitoare din care era făcut noul zid dintre Grecia și Turcia. Deținuții erau tineri din Asia și din Orientul Mijlociu care traversaseră Evrosul după ce luntrașii lor, traficanții din Turcia, le arătaseră un loc de trecere sau pur și simplu le luaseră banii și le dăduseră brânci în apă.

Li se refuzase definitiv azilul, dar Grecia nu avea dreptul legal de a-i trimite înapoi. În pustiul zilelor și nopților care nu duceau absolut nicăieri, băteau mingea, își spălau rufele și le uscau pe sârma ghimpată. Dacă stăteai lângă tufele gigantice de rozmarin din dreptul hotelului, care umpleau de aromă aerul după-amiezii, auzeai un bărbat invizibil dregându-și glasul și începând o psalmodiere pe tonuri joase și suave: Allahu Akbar, Dumnezeu e mare. Duminica băteau clopotele bisericii, puternic și des, apărându-și teritoriul și răsunând, în mod ciudat, a gol.

Hotelul era sursa de hrană a refugiaților, de două ori pe zi: croasanți și lapte la micul dejun, iar la cină, cazane de spaghete, supă, fasole. Mâncarea era gustoasă și mă înfruptam și eu din ce rămânea — pentru că eram singurul oaspete.

De fapt, mai erau alți doi: un cuplu care nu ieșea niciodată din camera de lângă a mea și care nu părea să mănânce niciodată, doar să fumeze. Nu făceau niciun zgomot și aveau aerul clandestin al unor amanți fugari prea deprimați ca măcar să mai facă dragoste. Ea mi-a vorbit o dată, când ieșiserăm fiecare în balconul ei, dar pe el nu l-am văzut niciodată. Femeia era dintr-un sat de-acolo — a spus ea arătând spre cealaltă parte a văii fluviului — și, chiar dacă locuia în orașul de coastă plin de ambuteiaje și de infarcte, visa să se întoarcă în vale.

La parter, în holul de marmură, cu rafturi pline de cărți și cu candelabre de cristal care nu se aprindeau niciodată, proprietarii hotelului și bucătăreasa stăteau în semiîntuneric, fumau și se uitau la știri. Știrile erau despre oameni care se revărsau din bărci pe insulele grecești.

Stefania a oftat. Goran a clătinat din cap.

— Noi suntem ușa din spate, a spus el. Nemții ne dau bani să-i hrănim și să-i ținem aici. Noi îi hrănim și ei așteaptă. Dar în fața lor nu-i nimic. Singurul drum e înapoi.

— Dar n-au cum să se-ntoarcă, a protestat Stefania.

— E plăcut să ai pentru cine să gătești, a spus Eleni pe un ton neutru, dar îmi doresc să hrănesc un hotel plin de oaspeți, nu refugiați.

Bucătăreasa Eleni lucrase în Germania timp de cincisprezece ani și, cu toate că-i plăcea aici, se gândea să se întoarcă.

— Simți aerul? m-a întrebat ea afară, pe când culegea rozmarin din tufele uriașe. E plăcut, nu-i așa? Dar nu poți să trăiești doar cu aer.

Stefania și Goran erau un cuplu de localnici. Îmi petreceam serile cu ei în salonul crepuscular, deasupra văii de ceață, unde își întâmpinau prietenii și discutau viitorul Greciei. De la terasa cu priveliște panoramică se vedea cum răsăriseră satele în jurul căii ferate care transporta cândva frunze de tutun cultivate pe pantele acestea. Seara, distingeai în zare silueta neconturată a unui mic tren de marfă acoperit cu graffiti multicolore. Se deplasa atât de încet, c-ai fi putut să sari în el din mers. Dar unde să te duci și ce anume transporta acum — speranță, poate, speranță pură și însetată?

— L-au întrebat pe un caricaturist despre viitorul Greciei, a spus Goran, stingându-și chiștocul. Și caricaturistul a răspuns: „Avem un trecut măreț. Nu putem să le-avem chiar pe toate“.

A râs toată lumea cum râzi de ceva care nu-i amuzant.

Goran avea aerul unui intelectual distrat. Se ducea la bar să-și facă un espresso, dar se întorcea fără espresso. Parcă veșnic îl prindea realitatea descoperit. Nimic nu părea să se realizeze vreodată aici, dar, la urma urmei, nici nu părea nimic urgent. Hotelul își ducea existența într-un spațiu aflat la jumătatea drumului dintre disperare și tihnă.

Stefania avea trăsături foarte mobile. Te făcea să te simți ca și cum ai fi fost de-al casei dintotdeauna și pentru totdeauna, chiar dacă, spunea ea fără să se uite la mine, aici, la graniță, avem resentimente față de ocupația bulgară din timpul războiului.

— Îmi pare sincer rău că s-a-ntâmplat așa, i-am spus.

— Și la fel față de turci, a adăugat ea.

Dar nu consideram c-aș fi în măsură să-mi cer iertare și-n numele Turciei.

Stefania era nepoată de refugiați din Turcia. În urma războiului greco-turc, bunicii ei — pe atunci copii — fuseseră exilați, împreună cu familiile lor numeroase, de pe dealurile fertile ale Cappadociei și se alăturaseră celor un milion și jumătate de greci anatolieni porniți în călătorie spre vest. Musulmanii din Grecia călătoreau în sens opus. Grecia a expulzat simultan și o jumătate de milion de vorbitori ai

limbii bulgare. Era vremea recoltei. În tragediile balcanice, mereu e vremea recoltei.

Familia Stefaniei abandonase case, pământuri, animale și plecase pe calea apei de la Smirna la Pireu. Dar, în busculada iscată la Pireu, oficialii n-au lăsat toate familiile să debarce, așa că nava a plecat mai departe către Salonic. De acolo au mers în nord și până la urmă s-au stabilit în satele acestea frontaliere, proaspăt părăsite de bulgari (inclusiv de pomacii care fugiseră în Turcia). Comparativ cu Cappadocia, aici era frig și sărăcie, și-au suferit de dor de casă tot restul vieții. Stefaniei îi zvâcnea fața în timp ce vorbea. Cineva adusese un căuș de țărână din solul fostei lor biserici din Cappadocia, iar Stefania îl presărase în mormântul bunicilor săi.

— Măcar pe lumea cealaltă se vor reuni cu pământul copilăriei lor.

Se înnoptase. Greierii țârâiau atât de tare în tufele de rozmarin, încât mi-i închipuiam mari cât niște cai. Mai jos, în lagărul de refugiați, se stinseseră luminile; nu se auzea niciun zgomot din celule.

În interiorul lagărului, care fusese decenii întregi bază a corpului militar de grăniceri, exista o placă comemorativă dedicată străstrăbunicului Stefaniei. Fusese profesor și, împreună cu alți câțiva bărbați din familia lui, sfârșise ucis de ocupanții bulgari. După ce parcursese pe calea apei tot drumul până în Europa, familia Stefaniei nimerise într-un conflict frontalier letal, fără nicio legătură cu ei — care nu erau originari de aici, ci din Asia Minor. Ocupanții bulgari, mulți dintre ei născuți în regiune și expulzați cu o generație în urmă, la vremea recoltei, se transformaseră din victime în călăi. Se răzbunaseră pe cine nu trebuia. Dar asta-i caracteristica răzbunării: într-un fel sau altul, întotdeauna afectează pe cine nu trebuie.

— De-asta nu ne plac bulgarii, a conchis Stefania. Și nici turcii. Mai vrei puțin gem?

— Pe de altă parte, a intervenit pacifist Goran, ar fi drăguț să ne mai viziteze și vecinii noștri. Bulgarii, chiar și turcii. Dar presupun că au și ei munții lor.

— Chestia care mă macină pe mine, a spus Stefania, punând în fața mea un castronel cu gem de prune, e că-n 1923, când au fost obligați să aleagă între credință și limbă, au ales credința.

Cei din familia ei nu fuseseră vorbitori de greacă. Limba lor era un hibrid numit karamanlidika: turcă scrisă cu caractere grecești, al cărei nume vine de la dinastia anatoliană a Karamanizilor, răsturnată la

scurt timp de turcii selgiucizi.

Oare familia ei ar fi putut să aleagă limba în locul credinței, să se convertească la islam și să-și păstreze viața pe care o trăia acolo?

Stefania a scuturat din cap.

— Exact asta-i problema, că alegerea lor avea doar aparența unei alegeri.

— Mai vrei un espresso? m-a întrebat amabil Goran.

Și s-a ridicat de pe canapea, dar până să ajungă la bar și uitase de ce se dusese.

Când i-am întrebat pe Goran și pe Stefania de mănăstirea pe care intenționase Ziko să mi-o arate, Goran a părut ușor surprins. Însă el mereu arăta ușor surprins.

— Am auzit de ea, a spus Stefania. Vechea mănăstire bulgărească. Dar n-am fost acolo niciodată. Nimeni n-a fost acolo. Panta e năpădită de vegetație. Ar trebui să urci dinspre apă și e imposibil.

— Dar călugării? am întrebat.

Stefaniei i-a tresărit fața.

— Nu-i niciun călugăr. Nu mai locuiește nimeni acolo de la Războiul Civil.

— Pe de altă parte, a spus Goran dintre vălătucii lui de fum, dacă n-ai fost acolo, nici nu știi cu-adevărat, nu-i așa?

Mai auziseră de mănăstire și alții din sat, dar când întrebam dacă ar putea să mă ducă cineva acolo, lumea se uita la mine de parcă mi-ar fi spus: „N-avem și-așa destule greutăți?“

Câteodată îmi imaginez mănăstirea în ruine, cu călugării ei fără moarte și cu furtunile de zăpadă în plină vară, către care numai Ziko știe drumul și unde n-are să mă treacă niciodată vreun luntraș, decât poate numai dus. Pentru că Hermes cel politropos, proteicul, zeul înșelător al ținuturilor de graniță, al traversării, al comunicării, fie ea ușoară sau grea, este și cel care te poartă către lumea de dincolo când îți sosește ceasul. De aceea-și poartă încălțările cu călcâiul în față.

ursus arctos

În toți anii mei de pădurar, n-am văzut ursul decât o singură dată, a povestit Ioanna. Nici măcar nu l-am văzut, l-am auzit. Aici era ursul, între ruine. A fost singura dată când am patrulat de una singură, fiindcă mi-era colegul bolnav. Am auzit ursul când urcam pe cărare și m-am gândit că-i un mascul matur. M-am întors și-am coborât la jeep, fără să fac vreun zgomot! Jeepul era departe la vale, așa că tot drumul mi-am repetat că urșii nu vor să ia contact cu oamenii, de ce-ar vrea?

Distrugerea habitatelor dusese la extincția ursului brun în cea mai mare parte a Europei, cu excepția Scandinaviei și a Balcanilor, a explicat Ioanna. Prin părțile acestea ale Munților Rodopi trăiesc ultimii Ursus arctos. Pe partea bulgară e o populație considerabilă, dar pe partea greacă au rămas doar câteva sute de indivizi și sunt douăzeci de ani de când s-a interzis vânătoarea de urși. Până în secolul al XV-lea, ursul brun era o prezență obișnuită pe continent, mai puțin în Marea Britanie, unde dispăruse deja din secolul al X-lea, din cauza vânătorii. Deși era carnivor la vremea când îl foloseau romanii în luptele cu gladiatori, dispariția habitatelor l-a forțat să devină vegetarian, exceptând, desigur, câte-o oaie sau o vacă din când în când.

De asta, a spus Ioanna, când zic că munții ăștia sunt periculoși, nu la urși mă refer. Mă refer la oameni.

ZEIȚA PĂDURII

Stăteam cu Ioanna în mijlocul ruinelor fortăreței Kaliva, urmărind un șoim care dădea roată pe cer. O cunoscusem după ce, într-o discuție cu Goran și cu Stefania, adusesem vorba că sunt în căutarea unui ghid local care să știe ceva engleză.

Ședeam cu spatele către așa-numita poartă a lui Priap, de unde o anumită lespede, pe care era sculptat un Priap cu mădularul uriaș în erecție, fusese luată în ultima clipă, înainte să ajungă la ea vânătorii de comori. În Antichitate, imaginea tumefacției era menită fie să îmbie, fie să respingă, în funcție de vizitator.

Dinaintea noastră, valea fluviului Nestos se întindea ca o invitație îndoielnică. Și de jur împrejurul nostru se desfășura pădurea de stejari, care tocmai se trezea la viață după iarnă, cu urșii ei și cu celelalte fiare, cu abandonatele drumuri ale ciurdelor și cu inițialele scrijelite pe copaci, cu mormintele marcate sau nemarcate. Îmi lăsasem mașina la poalele dealului, unde se termina vechiul drum de pământ și trebuia să urci pe trepte de piatră încă vizibile pe sub stratul de mușchi.

Fortăreața fusese construită deasupra așezării trace inițiale, datând din secolul al IX-lea î.Hr., și fusese unul dintre cele șapte posturi strategice înșirate pe crestele de aici pentru a menține controlul asupra trupelor și proviziilor din Macedonia, la vest, până în Tracia și Constantinopol, la est. Comunicau între ele prin focuri de semnalizare aprinse în turnuri numite phryctoriae. Era în vremea de dinainte ca Via Egnatia să coboare spre sud, în vremea când Macedonia „barbară“, condusă de Alexandru cel Mare, trecea pe aici pe drumul spre răsărit în care devora întreaga lume cunoscută, până la țărmurile Indului. În dreptul porții, încă se mai distingeau două urme de pași omenești cioplite în piatră — se aflau acolo pe post de gardieni magici împotriva inamicilor care ar fi dorit să pătrundă. E clar că resursa magică s-a cam terminat când Macedonia a fost invadată de romani. Mai târziu, localnicii traci și veneticii heruli au prădat aceste forturi, care se află și în ziua de azi în aceeași stare în care au fost lăsate în secolul al III-lea d.Hr.

Kaliva însemna pur și simplu „coliba din pădure“, o căsuță simplă din lemn, cu una sau două odăi și uneori cu un cuptor sau o vatră, folosită secole la rând de păstorii balcanici în timpul transhumanței.

Ca să ajungem acolo, părăsisem drumul montan sinuos, asfaltat, și urmasem drumurile de pământ până în adâncul pădurii. Ele făceau legătura, bineînțeles, între vechile poduri de piatră și, după spusele Ioannei, erau cele mai bune, pentru că urmau contururile naturale ale terenului. Ea își petrecuse ani la rând bătând cu pasul, studiind și cartografiind traseele existente în partea asta a Rodopilor.

— Departamentul de silvicultură a făcut un lucru groaznic, a spus Ioanna. A transformat drumurile astea antice în drumuri forestiere, distrugând traseele naturale și obliterând istoria vie a acestui pământ.

Micul meu Renault nu era făcut pentru asemenea drumuri.

— Nu-i nimic, îl prefac eu în jeep, a spus Ioanna.

A preluat ea volanul și, nu știu cum, a reușit să-și croiască drum cale de mulți kilometri prin pădure fără să se împotmolească nici o singură dată.

Ioanna era născută în același an cu mine. Crescuse în Atena și studiase literatură engleză și americană la Belgrad, până-l bombardase SUA în timpul conflictului din Kosovo. Ca toți studenții străini, plecase și ea acasă, rămânând cu facultatea neterminată. Apoi locuise în Salonic și lucrase ca profesor, până descoperise că profesoratul nu era de ea, cum nu era nici viața de familie plină de prânzuri duminicale cu socrii, care se profila la orizontul tot mai îngust. Ioanna fusese măritată cu un avocat de la oraș căruia îi plăcea viitorul aranjat dinainte.

— Aveam treizeci de ani și deodată am înțeles că nu-mi trăiesc viața. Trăiam o viață generică pe care-o mai trăiseră deja niște milioane de femei.

Încă măritată, Ioanna hotărâse să încalce dorințele soțului și să facă un curs de instructori de fitness, până când a descoperit că expeditorul sutelor de mesaje jignitoare pe care le tot primea era chiar soțul ei. L-a scos din viața ei și a părăsit definitiv orașul.

— Nu vreau să mai vorbesc despre asta, mi-a spus, pentru că nu mai prezintă importanță. Am mers pe drumul meu și, când mă uit în urmă, văd că tot așa am făcut mereu.

Era unicul copil al unor părinți conservatori.

— Ei nu pricep treaba cu munții. Dar eu simt că m-am născut pentru munți. Mereu am locuit în preajma mării, dar aveam munții în sânge.

Ioanna se considera a fi descendentă a generalului peloponezian Kolokotronis, care a condus Războiul de Independență al Greciei împotriva otomanilor, iar această credință îi oferise de la interior susținerea care îi lipsise din exterior.

— Așa că am venit aici la capătul lumii și m-am dedicat pădurii. Toată lumea mi-a zis „N-ai să poți!“.

A râs, ha, ha!, într-un fel pe care l-am recunoscut.

— Tare-mi place când îmi zice lumea că nu pot să fac câte ceva. Nu poți tu să conduci jeepul ăla! Nu poți tu să tai copacul ăla! Nu poți tu să mergi pe jos atâta drum!

Rareori își găsește o femeie forța fără să fie nevoie să lupte, iar în ea vedeai deopotrivă forța și disponibilitatea pentru luptă. Prin simpla ei apariție, Ioanna lua clipa în stăpânire. Îți dădea senzația că orice este posibil. Și bineînțeles că este, de ce n-ar fi? Mai devreme, când mergeam prin satul paralel cu calea ferată, bărbații de prin cafenele se uitau la noi cum trecem cu echipament de munte și bocanci de parcă ar fi văzut extratereștri, deși o cunoșteau prea bine și știau că locuiește lângă biserică.

— Viața și dragostea mea sunt aici, în Rodopi, a spus Ioanna. Dar poți să-ți închipui cum e să fii femeie nemăritată într-un sătuc ca ăsta?

Puteam, pentru că în ochii localnicilor stâlpi de cafenea citeam că nu-și dau seama ce etichetă să-mi pună: nu eram mamă-soție, nu eram nici curvă, și-atunci ce eram?

— Exact, a zis Ioanna. Ai făcut rezumatul vieții mele aici.

Natura izolată din valea fluviului Nestos, cu satele sale egocentrice, modelase caracterul oamenilor, a spus ea. Până spre sfârșitul anilor ’90, aici rămăsese încartiruit corpul grănicerilor militari greci — un post de pedeapsă pentru tinerii recruți — și se făceau frecvent verificări ale actelor de identitate. Oamenii au rămas refractari, suspicioși față de străini, iar când s-a deschis lagărul pentru refugiați în vechea bază militară, localnicii au reacționat urât: au protestat, mi-a povestit Ioanna. Odată cu trecerea timpului, se simțea tot mai deconectată de oameni și mai legată de pădure și de animalele ei.

Poate era un sindrom frontalier, mi-am dat cu părerea.

— Dacă-i așa, atunci ăsta-i prețul pe care-l plătesc.

Locuia împreună cu câinele, un ciobănesc german. Iubitul ei locuia într-un oraș de pe coastă și era unul dintre cei mai remarcabili cățărători din țară. În iarna precedentă, suferise un sever atac de cord în timpul unei ascensiuni.

— Abia atunci, a spus Ioanna, când viața lui atârna de-un fir de păr, mi-am dat seama că suferim amândoi de-o dependență periculoasă. Vezi dumneata, pentru mine urcatul pe munți nu era de-ajuns. Muntele Olimp nu era de-ajuns. Musala, din Bulgaria, nu era de-ajuns. Dacă trei mii de metri nu-s de-ajuns, ce urmează?

A urmat escalada sportivă, avându-l ca partener pe iubitul ei, care deja urcase Himalaya.

— De-atâtea ori, a spus Ioanna, m-am uitat de sus de pe un perete de stâncă și mi-am spus că n-am să mai ajung jos vie. Și când ajungi, e cea mai însuflețitoare senzație. Dar e de-ajuns să nu-ți iasă o singură dată.

Mi-a aruncat o privire de la volan. Știa despre cele două zile de spaimă pe care tocmai le trăisem și era de părere că fusesem nebună să urc pe drumul ăla.

— Trebuie să ai grijă să nu devii dependentă de vânătoarea de povești, mi-a spus. Pentru că e la fel ca escalada. Ajunge o dată.

Ioanna mă luase cu ea în patrularea prin pădure. De ce patrula? am întrebat-o.

— Braconieri, tăietori ilegali de copaci, traficanți de droguri, imigranți.

Odată dăduse peste un tip cu un rucsac. Ar fi trebuit să-l ducă la poliție, dar arăta atât de sfrijit și de hăituit, încât nu s-a îndurat să-i mai pună un necaz în cârcă și l-a dus cu mașina până în satul cel mai apropiat, unde l-a lăsat să se descurce. Nici măcar nu l-a întrebat cum îl cheamă.

Ioanna știa că nu e cazul să se implice prea mult. Puteam să iau exemplu de la ea.

— Niciodată, absolut niciodată nu intru în pădure de una singură, a spus ea. E prea periculos. Poți să-ți rupi un picior și să mori înainte să te găsească cineva. Sau să te sfârtece vreun mistreț. Sau să te atace niște dubioși. Sau faci pană și până apuci să schimbi roata e deja

beznă.

Ioanna putea să schimbe o roată în cincisprezece minute. Știa să jupoaie un iepure, să găsească apă și să acorde primul ajutor. Și mereu avea în portbagaj o drujbă, fiindcă pe timpul iernii cădeau copaci care blocau drumurile de pământ și era treaba ei să-i taie bucăți ca să facă loc de trecere.

Slujba Ioannei mi se părea cam periculoasă. I se cerea să-i oprească pe intruși, dar nu era înarmată, în zonă nu exista semnal la mobil și pădurea era atât de vastă, încât oricine era prins făcând ce nu trebuie putea să dispară în câteva minute.

Serviciul de pază pentru păduri era ceva nou în Grecia, la fel ca și cele douăzeci și opt de parcuri naționale. Ioanna nu mai fusese plătită de un an și jumătate, din cauza măsurilor de austeritate. Pentru că situația devenea disperată, până la urmă luase hotărârea să încerce vânătoarea de comori. În definitiv, mereu veneau la ea vânători de comori înarmați cu hărți, om era și ea. Pe mine m-a uimit că nu încercase mai demult. Așa se face că, atunci când i s-a oferit o hartă cu instrucțiuni irezistibil de precise, n-a mai stat pe gânduri.

— Cu o prietenă de-a mea, pentru că niciodată nu intri de unul singur în pădure, am mai zis asta?

Pe tot parcursul anilor ’40, până să-și retragă sprijinul și să-și lase protejații greci să-și înfrunte singuri soarta tristă, piloții britanici au tot aruncat din avioane, peste pădurea de la frontieră, bani, arme, mine și câteodată pe ei înșiși, în sprijinul andarților stângiști. Însă andarții din ELAS (Armata de Eliberare a Poporului Grec) erau copleșiți numeric de armata guvernamentală susținută de SUA și până la urmă au fost trădați de falșii lor prieteni Tito și Stalin. Pe când devenea limpede ce sfârșit avea să aibă Războiul Civil Grec, zeci de mii de supraviețuitori din trupele de gherilă au trecut granița în Bulgaria și Albania, iar de acolo în lumea largă. A fost primul conflict armat veritabil din cadrul Războiului Rece.

Acuma, să vezi ce se petrecea în pădure de i-a apucat frenezia pe vânătorii de comori, mi-a spus Ioanna. Când se ducea câte un andart să caute hrană și provizii în satul cel mai apropiat, de oricare parte a frontierei — inclusiv în Satul în Care Trăiai pe Vecie —, plata o îngropa sub o piatră și făcea un semn. Era prea riscant s-o duci cu tine atâta drum. O parte din banii ăia au rămas sub pietrele marcate, fie pentru că au murit curierii în pădure, fie pentru că cei care furnizaseră hrana n-au mai găsit banii.

— Așa că ne-am dus în locul ăla din pădure, cu harta, a spus Ioanna.

Instrucțiunile sunau așa: găsiți piatra pe care e gravată o coroană. Au găsit-o. De la piatră faceți șapte pași spre est și uitați-vă după o piatră cu o bufniță scrijelită pe ea. Au văzut-o. Apoi căutați vechile morminte musulmane și acolo e îngropată comoara. Dar nu era, a spus Ioanna. Am căutat toată ziua. N-am găsit niciun mormânt musulman.

Câteva luni mai târziu, când patrula prin zonă, a descoperit că piatra cu coroana gravată fusese dată deoparte și în locul cu pricina se căsca ditamai groapa. Venise cineva în urma ei și săpase acolo. Probabil că găsise ceva, a spus ea, fiindcă nu există în regiune bărbat matur care să nu fi vânat comori măcar o dată în viață, iar unii dintre ei au avut și succes. Foarte mult succes. Pe drumul de întoarcere în sat, Ioanna mi-a arătat un tip spilcuit, cu pălărie de piele, care stătea la masă într-o cafenea, înconjurat de alți bărbați. I se zice Crocodile Dundee, e vânător de comori, mi-a șoptit ea. Are mare succes. Dundee a salutat-o de la distanță și ne-a făcut semn să venim la masa lui, dar Ioanna a refuzat cu un gest politicos. Prefera să păstreze distanța.

Dar să ne întoarcem în pădure, unde ajunseserăm între timp la o peșteră. Părea foarte adâncă.

— Unde te duci? m-a strigat ea.

Dar trecusem deja de gura peșterii, care se deschidea într-un tunel. Ioanna a râs.

— Isuse! E bine c-am mai găsit pe cineva la fel de nebun ca mine.

Omul cu pălărie stil Crocodile Dundee le destăinuise admiratorilor săi din cafenea că prin peștera asta se pătrundea în niște coridoare care duceau tocmai în portul Kavala.

— Am venit aici cândva cu o prietenă, a spus Ioanna, ajungându-mă din urmă în prima dintre sălile peșterii, încărcată de ecouri. Și-am intrat, cu lanternele. Nu vreau să stric fantezia nimănui, dar n-am găsit coridoarele alea.

Peștera înainta o vreme și gata, se termina, mi-a explicat ea, lucru care, sincer vorbind, o făcuse să se simtă ușurată. N-o încânta să umble prin subterane până pe coasta Mării Egee.

— Însă ceva tot a descoperit Dundee, fără doar și poate. Problema care se pune e, pur și simplu, cât de departe ești dispus să mergi. Presupun că eu, una, n-am stofă de vânător de comori.

Ne-am întors la mașină și, după un urcuș lung și abrupt, am ajuns la un complex de căbănuțe, într-o zonă atât de înaltă, încât se simțea aerul mai rarefiat. Era un centru pentru maratoniști, cicliști și pasionați de sporturi în aer liber.

Administratorul centrului era un colonel în retragere pe nume Thanos, care semăna prea tare a alpinist ca să fie militar. Era scund și pieptos, cu o față brăzdată care părea sculptată în piatră. Nu prea zâmbea, dar nici nu erau niște munți care să îndemne la zâmbete și veselie.

Prietenul lui mi-a făcut un sandvici, iar când au aflat ce ne aduce acolo, mi-au mai făcut un sandvici și au refuzat să-mi ia banii.

— Granițele sunt locuri ale foamei, a zis prietenul lui, râzând încet.

Era un bărbat mărunțel, cu părul strâns în coadă de cal, față boțită și rânjet de spiriduș știrb. Amândoi erau trecuți de cincizeci de ani, dar aveau gambe de oțel.

Pădurea se numea Haidou, adică „brigand“.

Brigand bun sau brigand rău? am întrebat.

— Și una, și alta, a răspuns Thanos, la fel ca povestea reală a graniței. Aia pe care n-o s-o găsești în cărțile de istorie. Cea despre oameni adevărați.

Thanos își petrecuse cariera de militar pe crestele acestea, ca transmisionist.

— De-acolo, a spus el arătând către un turn de pe culmea altui deal, vedeam până-n teritoriul inamic.

Mi-a povestit că, până în anii ’70, pădurea arăta foarte diferit — era mult mai rară, populată doar de mesteceni. Pinii fuseseră plantați mai târziu. Asta însemna mai multă vizibilitate în anii cei mai glaciali ai Războiului Rece. Mi-a arătat un perete de piatră foarte asemănător cu stânca numită Judecata.

— Se cheamă Mavri Petra, a spus el. Piatra Neagră. Asta e adevărata graniță, și de ambele părți ale ei oamenii și-o alegeau ca punct de reper. Te uitai la Piatra Neagră ca să nu te rătăcești.

Da, văzuse fugari în pădure, oameni ajunși într-un hal fără de hal.

— A fost greu pentru noi aici, a adăugat el, dar nu la fel de greu cum

a fost pentru voi dincolo. Măcar noi nu trebuia să omorâm oameni.

Ceea ce încercau să facă el și prietenii lui era să redea muntelui factorul uman prin intermediul pădurii Haidou. Jos, în vale, erau sate frumoase care fuseseră decimate de patru ori: la exodul refugiaților, în al Doilea Război Mondial, în Războiul Civil și apoi în Războiul Rece. Într-unul dintre sate, întreaga populație de sex masculin fusese executată prin împușcare de ocupanții bulgari, ca represalii. Doar doi bărbați scăpaseră — un uriaș vânjos care se aflase pe rândul din spate și prietenul său, pe care îl împinsese în ravena împădurită din spatele lor, aruncându-se apoi după el. Plutonul de execuție nu-i mai găsise, se rostogoliseră prea în adânc. Iar împreună cu sătenii, a povestit Thanos, a fost executat și comandantul unității bulgare, de mâna propriilor săi soldați, pentru că încercase să prevină masacrul. Apoi Războiul Civil terminase ce mai rămăsese viu în acele sate.

Singurele așezări care continuau să prospere erau cele ale pomacilor, care înduraseră și răzbiseră prin toate.

— Pentru că pomacii sunt adevărații oameni ai acestui munte, a spus Ioanna.

— Bine c-au rămas în trecut toate lucrurile astea, a spus Thanos, fiindcă pădurea e a oamenilor. Nu a guvernărilor.

Thanos și prietenii săi plănuiau pentru la toamnă o cursă specială. Au desfăcut o hartă și ne-au arătat și nouă. Începând de-aici, se-aleargă și se merge pe direcția vest, de-a lungul graniței naturale prin Munții Rodopi, pe urmă se traversează în Bulgaria, unde, a spus Thanos, începe adevărata escaladă. Se escaladează Munții Rila și ținta e izvorul fluviului Nestos-Mesta, la 2 240 de metri altitudine.

— Mereu mi-am dorit s-o fac pe asta înainte să mor, a zis Thanos, ridicând privirea spre muntele Mavri Petra. Pe vremuri, nici nu puteai. Puteai doar să te uiți la el. Vreți să veniți și voi?

S-a întors la mine și la Ioanna, dar una dintre noi n-avea gambe de oțel.

— Am putea să parcurgem traseul la pas, a zis Ioanna.

Nu glumea.

— Mi-ar face mare plăcere, am spus și eu, simțind o emoție stranie.

Dar nu ne-am dus.

Când ne-am luat la revedere, Thanos și-a dus mâna la inimă.

— Vreau să-ți arăt ceva, mi-a spus Ioanna. O să-ți placă. Dar trebuie să facem o plimbare.

După o oră de mers prin pădurea Haidou, am ajuns la un desiș de mesteceni maturi, unde jumătate dintre trunchiuri erau însemnate cu inițiale și date.

Când m-am uitat pe hartă, am văzut că locul acela era aproape într-o oglindă perfectă cu Judecata, unde șoseaua oficială dintre cele două țări fusese întreruptă, unde stătusem lângă borna piramidală numărul 47 împreună cu Hairi, care îmi povestea despre cuplul de cehi. În versiunea fericită a poveștii lor, cei doi cehi ar fi ajuns aici, și-ar fi scrijelit numele, iar Thanos i-ar fi văzut din turnul lui și le-ar fi făcut un sandvici. Dar Todor, Grigor și Ilcio? Nici numele lor nu erau aici. Fuseseră împușcați mai demult, la borna piramidală numărul 37.

— Uite.

Ioanna a mângâiat un copac datat din 1949, dar inițialele scrijelite pe el în greacă erau atât de distorsionate de creșterea trunchiului în deceniile trecute, încât n-am fost sigure că le citim corect.

Nu-ți venea să mai pleci de lângă copacii cu inițiale în scoarță. Erau ca niște oameni. Când găseai frecvența potrivă, aproape că-i puteai auzi murmurând. Decadele cu cele mai multe gravuri erau 1940, deceniul războiului și-a foametei în Grecia, și 1990, deceniul pauperității și-al foametei în Bulgaria. Între ele se înșirau letalele decenii 1950, 1960, 1970 și 1980 ale Cortinei de Fier. Aici erau cei care izbutiseră sau care crezuseră c-au izbutit. Pe un copac însemnat în 1997 scria cu litere chirilice:

ЗОРА

Unde era Zora acum?

— Nu știu. Dar știu că, peste treizeci sau patruzeci de ani, tu și cu mine nu vom mai fi. Iar copacul ăsta o să fie ceva mai mare, a zis Ioanna, mângâind copacul Zorei. Deci toate se aranjează așa cum trebuie.

tutun

Îl plantezi în mai, a zis Zora. Replantezi prin iunie-iulie. Îl culegi în august-septembrie. Culesul se face în patru etape și la fiecare etapă culegi vreo trei, patru frunze de la fiecare plantă. Începi de la frunzele de jos, pe urmă urci cu fiecare etapă, pe măsură ce se îngălbenesc frunzele și se strâng sul. Toată treaba asta cu tutunul e o mare bătaie de cap. În ziua de azi, se cresc aici soiuri cu frunza lată, cum e Virginia, în detrimentul soiului Oriental. Orientalul are frunza mică și aromată, dar Virginia dă mai ușor dependență. Cele mai multe mărci conțin 85% Virginia, pentru lejeritate, și restul Oriental, pentru aromă. Soiul Virginia crește uriaș. Pe urmă îl usuci în cuptoare timp de o săptămână, până se face maroniu. După care pleacă la Xanthi și de-acolo, Dumnezeu știe.

Asta-i tot ce crește aici: tutun și cartofi — câmpurile cultivate sunt pătratele verzi care se văd pe dealuri. Zora și-a mai aprins un Marlboro și a zâmbit crispat, parcă temându-se să nu i se ia și asta.

FEMEIA CARE A MERS O SĂPTĂMÂNĂ ÎNTREAGĂ

Unghiile scurte ale Zorei erau date cu lac alb, menit să le acopere tenta gălbuie. Avea o față în formă de inimă, ochi verzi ca smaraldul și păr de culoarea tutunului Golden Virginia. Frumusețea ei, la fel ca și vocea, avea o oarecare asprime. Mișcările ei aveau o siguranță de sine prudentă, ca tot omul care în afară de aspectul fizic n-a primit nimic pe degeaba în viață.

O găsisem pe Zora, sau ЗОРА, printr-una dintre acele stranii întâmplări norocoase care păreau să-mi modeleze călătoria. Thanos o menționase pe „femeia care a mers o săptămână întreagă“, iar când am ajuns în satul ei, cineva m-a îndrumat către strada pe care locuia. Era ultima, o uliță abruptă, care ieșea din satul de piatră, pătrunzând printre culturile de tutun și de cartofi.

— Eu îi zic Strada Văduvelor, a zâmbit Zora. Fiecare casă de-aici e a câte unei văduve. O mulțime de draperii care se dau doar puțin în lături.

În timp ce urcam treptele până la ușa casei sale, au apărut din senin niște vecine cu mături în mâini. În capul străzii era o fântână de piatră, deconectată și secată. Prea mult uraniu în apă. Uraniul i-a omorât pe bărbați? am întrebat, iar ea și-a înălțat bărbia, după felul grecilor de-a spune „Nu“ sau „Nu știu“ sau „Dumnezeu știe“.

Zora avea patruzeci și unu de ani, la fel ca mine și Ioanna.

— M-am dezmeticit la douăzeci de ani, m-am măritat la treizeci și am rămas văduvă înainte de patruzeci, a spus ea pe un ton neutru.

Când am întrebat-o despre soțul ei, a închis ușa de la intrare în urma noastră, și-a scos pantofii și-a răspuns:

— Eh. A fost om bun.

A spus-o cu lejeritate, dar am observat cum clipea ca să-și alunge lacrimile.

Nu era obișnuită cu luxul aducerilor aminte. Ținea în ea tot ce trăise până atunci, cum faci când n-ai unde altundeva să pui amintirile. Ne aflam într-o bucătărie modestă, dar imaculată. Într-o fotografie înrămată se vedea cuplul în vremurile fericite. Bărbatul, voinic ca un

urs, dar cu un aer relaxat, își ținea soția în brațe.

Zora ajunsese pe lista neagră a Ministerului de Externe grec cu mulți ani în urmă, dar n-ai cum să afli că ești pe lista neagră decât atunci când încerci să ieși din țară. Sau să intri din nou. După ce ieșise în Bulgaria ca să-și viziteze părinții pentru prima dată de la trecerea ilegală din urmă cu mulți ani, grecii n-o mai lăsaseră înapoi. Rămăsese blocată acolo.

— Trecea el granița. În fiecare lună, șase luni la rând. Pe viscol și pe ghețuș. Zece ore de șofat. Iarna separării noastre.

Îi rămăseseră casa și cele trei pușți de vânătoare ale lui. Erau învelite în pături și culcate în patul din camera de oaspeți, unde ținea plante la uscat și draperiile permanent trase.

Zora se trăgea dintr-o localitate mică din Munții Balcani. Își trăise vârsta de douăzeci de ani în cea mai neagră perioadă a țării — anii ’90, cunoscuți drept „tranziția“. Hiperinflația și șomajul în masă îngenunchează țara. Nu era nimic de muncă în orășelul falimentar al Zorei. Grecia, pe atunci prosperă, era cea mai comună destinație pentru migranții ilegali din verișoarele ei sărace aflate în postcomunism: Bulgaria, România și Albania. Erau ca bengalezii în Dubai, o forță de muncă alcătuită din sclavi moderni. Grecia nu-i dorea pe verișorii săraci în mod legal, ci doar ilegal: la munca de jos, la îngrijirea bătrânilor și pentru prostituție. Zora era pregătită să îndeplinească două dintre cele trei.

În decursul a doi ani, Zora avusese patru tentative de-a traversa granița elenă.

Prima dată a fost prinsă de o patrulă de grăniceri greci.

A doua oară a sfârșit într-un depozit de tutun din Republica Macedonia, laolaltă cu alte fete — și doar un miracol ne-a salvat, mi-a povestit ea. De fapt, le-a salvat un bărbat. A venit într-o noapte, a descuiat ușa și le-a zis să fugă. Zora și celelalte fete intraseră în vizorul traficanților de sex.

A treia oară a încercat să treacă iarna, bolnavă de gripă. A căzut din picioare în mijlocul pădurii. Contrabandistului i s-a făcut milă de ea și a târât-o înapoi pe unde veniseră, pe jumătate cărând-o în spate. Nu i-a luat niciun ban.

Nu-și amintea mare lucru despre contrabandist, cu excepția faptului că era blond și se trăgea dintr-un sat de pomaci.

— Ăsta-i Ziko! am exclamat.

Dar ea s-a mulțumit să schițeze un surâs vag. Nu era ușor de luat prin surprindere.

A patra oară, a reușit. Dar a mers pe jos o săptămână întreagă. Am încercat să-mi imaginez o săptămână petrecută în munții nebuniei și n-am reușit.

— Ne-am rătăcit, a spus ea.

Fuseseră șase oameni plus un contrabandist care le luase 500 de dolari de căciulă, dar care nu știa drumul. Au tot umblat în cerc, doar pe timp de noapte, ascunzându-se ziua în peșteri. La vremea aceea, grănicerii militari erau deja mai relaxați, dar puteau să-i dea de gol câinii de vânătoare. Era septembrie, începutul sezonului de vânătoare.

— Eh, a oftat ea cum numai un grec o face, nu-mi aduc aminte să fi mâncat, dar îmi aduc aminte cum beam apă de ploaie din urmele lăsate de copitele vacilor. În halul ăsta eram. Sărăcia în acțiune.

Zora își amintea doar fragmente, ca niște străfulgerări dintr-un coșmar pe care ai vrea să-l uiți, a spus ea.

— Aveam o haină de piele.

A zâmbit vag.

— Bunul meu cel mai de preț. Ca s-o apăr de mărăcini, o purtam pe dos. Dar căptușeala s-a sfâșiat toată împreună cu pielea. Am ajuns în Grecia înfășurată în zdrențe.

În ziua a șaptea, au ajuns la o cascadă. Cascada unde locuiau acum Orfeus și Marta. Traficantul i-a lăsat acolo și-a dispărut cu banii lor.

— Era un pârlit și el, cum eram și noi, ceilalți. Speriat și rătăcit. N-avea decât cămașa din spinare.

Grupul de inși uzi și murdari a ajuns în primul sat și s-a risipit. Zora a dormit câteva nopți într-un lan de tutun.

— Ai zice că, după ce-am trecut împreună prin atâtea, ar fi trebuit să păstrăm legătura. Dar n-a fost așa. Voiam să uităm cât mai repede cu putință.

Zora își petrecuse primii doi ani prestând tot soiul de munci ocazionale plătite cu bani gheață și trăind cu teama că ar putea fi

raportată și deportată. Apoi și-a cunoscut viitorul soț, un grec a cărui familie venise din Smirna. Probabil că înțelegea cum e cu exilul.

— Ce-ai de gând să faci cu armele lui? am întrebat-o. Vânezi?

— Nu, eu nu. Odată ce-ai fost vânat, nu mai ieși la vânătoare. Dar nu pot să vând puștile, că-s ale lui.

Ca să deții arme de foc, trebuia să dai un test psihiatric și să obții cetățenie greacă.

— Am luat testul. Cel puțin știu că nu-s într-o doagă. Dar nu vreau pașaport grecesc.

În realitate, era prea speriată de ideea că ar trebui să treacă din nou prin procedurile birocratice și că stafia istoricului său avea să iasă la lumină din dosare.

— De fapt, problema nu-i pașaportul, a spus ea, problema e când te agăți de ceva.

Acum, Zora era liberă să călătorească, dar rareori trecea frontiera. Nu se simțea în largul ei dincolo, iar aici, în satul de piatră, rămânea pentru totdeauna femeia străină.

— Eh, poate că nici n-am avut vreodată un loc căruia să-i aparțin.

Dar n-a spus-o într-un mod autocompătimitor.

Telefonul îi zbârnâia întruna, primea mesaje, iar ea zâmbea mereu. Îi plăceau bărbații și bărbaților le plăcea de ea — i se citea pe față, și mă simțeam bine la gândul că Zora avea o viață amoroasă grozavă, sau cel puțin mai bună decât majoritatea femeilor trecute de o anumită vârstă, când atât de multe dintre ele păreau să renunțe la a iubi sau măcar la a simpatiza bărbați și se mulțumeau doar să-i tolereze.

În Grecia antică, exista o categorie aparte de femei: hetairele, curtezanele educate. Într-o societate în care femeile măritate duceau o existență întemnițată, nu mai bună decât a sclavilor, hetairele se bucurau de drepturi civile în bună parte egale cu ale bărbaților, cu o singură condiție: să nu se mărite niciodată. Într-o clasificare făcută de analistul jungian Toni Wolff, există patru arhetipuri feminine: mama, amazoana, femeia medie și hetaira. Mama este atrasă de cei aflați în nevoie. Amazoana satisface o necesitate colectivă de schimbare. Femeia medie creează poduri între lumea materială și cea spirituală. Iar hetaira iubește bărbații. Sosind în Grecia cu haina ei de piele

făcută ferfeniță, Zora avusese trei opțiuni pe piața neagră: prostituția („hetaira“), îngrijirea bătrânilor („mama“) sau munca manuală. În anii ’90, multe bulgăroaice care ajungeau ilegal în Grecia recurgeau la o subtilitate care le combina pe primele două: se mutau în casele unor bătrâni și se ocupau de toate nevoile acestora. Sau, de tot atâtea ori, în casele unor bătrâne. Pensionarii din Grecia se bucurau de un standard de viață foarte înalt și-și permiteau astfel de aranjamente. Unele dintre aceste relații durau multă vreme și cele două părți se implicau emoțional, ba chiar existau cazuri de îngrijitori care moșteneau averea angajatorului, bărbat sau femeie. Pentru că hetaira, la fel ca mama, trăiește tot în umbra sclaviei. Fiecare dintre tipurile identificate de Toni Wolff dezvoltă o latură întunecată atunci când se dezechilibrează — mama manipulatoare, amazoana violentă, Cassandra care anunță Judecata de Apoi, femeia fatală — și-mi puneam întrebarea dacă nu are și Zora o astfel de latură întunecată. Dacă nu cumva, în decursul acelei săptămâni cât îi luase trecerea graniței, își schimbase pielea cu alta, ca să poată supraviețui.

Era ora la care Zora se ducea la lotul ei de pământ. Lucra la câmpuri de tutun ale altora, dar pe lotul ei cultiva ce-i făcea plăcere — legume, tomate. Și trandafiri bulgărești, florile preferate ale răposatului ei soț. Ne aflam în balconul ei. Muntele se înălța dominator pe toate laturile, indicând drumul către graniță. Ea trăia cu priveliștea asta: priveliștea propriei sale evadări. Nu-i de mirare că nu putea să uite.

I-am pus întrebarea ce-mi umblase prin minte toată ziua. Cum se face că nu se dăduse bătută după atâtea încercări traumatizante?

Pentru prima dată, a părut surprinsă.

— Pentru că voiam să trăiesc aici. Nu acolo. Libertatea e dreptul fundamental al omului. Nu-i așa?

Nu avusese copii cu soțul ei. I-ar fi plăcut, dar nu poți obliga natura și nu-i nimic dacă treci prin viață fără să lași vreo urmă, a spus Zora, nu-i așa?

Exceptând scoarța mesteacănului ei din pădure, i-am amintit. A zâmbit vag.

— Eh, asta a fost la prima mea încercare. Când credeam că-i ușor.

Vecina în negru, care ieșise iar să-și mătură pridvorul deja curat-lună, a ridicat o privire spre noi. M-am întrebat dacă soțul ei avusese fantezii cu Zora. Dacă toți soții de pe strada cu văduve avuseseră

fantezii cu ea. Până și pe mine mă făcuse să visez puțin. M-am gândit la văduva cretană din Zorba grecul, frumoasa înjunghiată mortal de bărbații care o doreau, încurajați de sătencele evlavioase care o invidiau; iubitul ei, un intelectual, se dovedise prea slab de înger ca s-o salveze.

Dar Zora știa cum să se salveze singură. Mi-a făcut cu ochiul pe sub un cârlionț de culoarea frunzei Virginia și ochii ca smaraldul i-au sclipit. Zora înseamnă „zori de zi“.

— Data viitoare, să vii să stai la mine, mi-a zis. O să ne distrăm. Că doar nu s-a terminat deja, nu? Nu se termină până nu cântă văduva!

Și râsul ei a răsunat pe strada de piatră. A ricoșat din zidurile caselor, dar muntele de marmură l-a subliniat și l-a amplificat, iar răsunetul a făcut-o pe vecina în negru să-și arunce mătura și să intre în casă.

Partea a patra

Înstelata Strandja

Valurile erau stăpânite de un spirit sălbatic și fabulos, de parcă această coastă încă ar fi fost capătul lumii, sinistra graniță a realității, dincolo de care se întindea un nor de legende, zvonuri și presupuneri.

Patrick Leigh Fermor, Drum întrerupt[21]

21. Traducere de Mariana Piroteală, Editura Humanitas, București, 2016, pp. 251-252.

Iodos

În turcă și în greacă, vântul dinspre sud-vest care traversează Marea Egee. Câteodată aduce cu el praful Saharei până pe câmpiile Traciei și mai departe, până la Marea Neagră. E un vânt cald, neînduplecat, care colorează totul într-un alb-argintiu, nuanța amintirilor despre copilării și civilizații sudice. De aceea în Bulgaria se numește „vântul alb", bial viatr, și de aceea Egeea este Marea Albă.

Drumul care cobora șerpuind pe pantele de la răsărit ale Rodopilor grecești până pe platourile Traciei se desfășura paralel cu dispăruta Via Egnatia. Deși copacii înșirați pe marginea autostrăzii stăteau încremeniți ca un tablou în argintiu, mașina mea se zgâlțâia în vânt, pe coasta unor Alexandroupoli și Kavala îmbibate în amintiri levantine. Autostrada avea multe benzi și era o lucrare de prima mână, dar lipsa traficului era atât de stranie, încât îmi făceam griji că poate virasem greșit. Însă nu existau artere, drumul era o linie dreaptă către granița turcă. Un vârtej de praf, polen și sare de mare se năpustea în dezordine precum o hoardă de cai spectrali în galop.

*

Apoi, pe neașteptate, autostrada s-a întors cu spatele la Egee și a pornit spre amonte de-a lungul fluviului frontalier Evros-Meriç. Pe la jumătatea distanței până la delta largă, fremătând de păsări cu picioare lungi, drumul întâlnea acoperișurile din Soufli, ca un quilt multicolor. Întemeiat în secolul al XVI-lea de negustori albanezi și probabil numit după o mănăstire de derviși din apropiere, Soufli ajunsese în secolul al XIX-lea, la fel ca Orașul Mătăsii, o placă turnantă a sericiculturii, legat economic de restul lumii prin portul Kavala. De asemenea, era scutit de taxe în epoca otomană, ceea ce sugerează o populație majoritar musulmană. Dar Soufli, asemenea văii lui Nestos, asemenea tuturor zonelor frontaliere aflate cândva în dispută, este promovat acum drept „un leagăn al elenismului". Deși cultivarea duzilor, deopotrivă cu piața pentru desfacerea mătăsii, cunoaște un declin constant de când Soufli a devenit pământ grecesc, în 1923, în prezent aici e singurul loc din Europa unde se mai produce mătase.

Într-o prăvălie stradală unde se vindea mătase, o femeie înaltă, blondă și cu un aer visător mi-a făcut genul de cafea care se cheamă

grecească de partea aceasta a fluviului și turcească de cealaltă parte. Stăteam amândouă afară, în praful stârnit de tirurile care treceau pe șosea, și mi-a spus:

— Dincolo de apă e Turcia. Mai sus pe cursul apei e Bulgaria. Nicio problemă. În Atena nu poți să dormi. Aici dormi liniștit.

Aici, pe țărmul fluviului Hebrus, denumirea romanizată a originalului Ebros, același Hebrus pe care Ovidiu îl descria ca fiind odrasla „lui Rhodope cea înghețată“ și-a lui „Haemus cu pădurile sale umbroase“. Cu șapte secole înaintea lui Ovidiu, un poet grec scria: „Ebros, tu, cel mai frumos dintre râuri, curgi pe lângă Ainos până în marea cea tulbure, năvălind peste pământul Traciei… și multe fecioare vin la tine să-și îmbăieze coapsele minunate“. Cum s-a dus totul de râpă de-atunci! Hebrus: locul în care s-a concentrat decenii la rând puterea armatelor greacă și turcă, în timp ce tensiunile lor teritoriale acumulate de pe vremea Războiul greco-turc se revărsau ulterior în Războiul Rece. Și, mai recent, Hebrusul traversărilor ilegale. Spre surpriza vânzătoarei de mătase și-a mea însămi, am cumpărat o sacoșă de eșarfe din mătase. Poate simțeam nevoia să omagiez câtă frumusețe mai supraviețuise după distrugerea civilizațională a vechiului Levant.

Postul de control greco-turc era instalat imediat după Kastanies, un orășel în care bărbații care propteau mesele de cafenea păreau adormiți, ca în puterea unei vrăji. De partea greacă, grănicerii mi-au făcut semn să trec, printre căscaturi, dar partea turcă m-a întâmpinat trează și vigilentă, cu soldați înarmați și îmbrăcați în uniforme de camuflaj. Grănicerii mi-au demontat mașina. Au deșurubat până și un mic suvenir din alamă în formă de derviș rotitor, pe care îl cumpărasem din Edirne.

— Hașiș? Cocaină? m-a întrebat agentul vamal, aproape cu speranță în voce.

Iar eu m-am gândit la Expresul de la miezul nopții și-am încercat să nu transpir. După ce mi-a examinat pașaportul, m-a întrebat:

— Ai intrat în Turcia prin Bulgaria luna trecută. De ce?

I-am răspuns că scriu o carte. A trântit capota mașinii și-a hotărât să mă lase în pace, doar de data asta.

— O poveste de dragoste? a rânjit.

Da, așa e, am spus ușurată. O poveste de dragoste.

Între Grecia și Turcia exista un coridor lung, cu ziduri înalte de sârmă ghimpată, îngust și unidirecțional ca un canal de naștere. Sus, pe cer, un flamingo roz solitar, care zbura spre est, a scos un cârâit încrezător. Am mers înainte și am ieșit de cealaltă parte, intrând pe drumul pietruit în orașul cândva grecesc Karaağach („g“-ul e mut), de-a dreptul euforică de ușurare. E greu de exprimat stresul traversării unei frontiere ca aceasta; se manifestă la nivel celular. Chiar și cu pașaportul potrivit, ziua în amiaza mare, fără nimic de declarat.

M-am zgâlțâit peste podurile de piatră arcuite din Edirne, am trecut de Hotelul Hilly, cu ciobanul și câinele în trei picioare, și după nouăzeci de minute de autostradă sud-estică pustie, suflarea lodos-ului m-a adus în Kırklareli.

CĂTRE FLUVIU

Kırklareli era un oraș trac prosper și singura dintre cele optzeci și una de provincii ale Turciei care se lăuda cu o femeie guvernator. În centru avea o statuie de bronz reprezentând o școlăriță cu fustă scurtă. Kırklareli se numea Kirklisse (Orașul celor patruzeci de biserici) în greacă și Lozengrad (Orașul podgoriilor) în bulgară, înainte ca locul creștinilor să fie luat de musulmani din restul Balcanilor. Pe-atunci, aproape jumătate din populație era compusă din evrei; acum mai rămăsese o singură familie de evrei, proprietarii unei benzinării. Frumoasele case și biserici de lemn din vechiul cartier creștin Yayla putrezeau pe deal. Una dintre ele, vila — konak — unui fost demnitar grec, fusese transformată într-un restaurant în stil european numit Gusto. Proprietarii săi erau un cuplu stilat, descendenți de musulmani bosniaci și bulgari, iar la Gusto puteai să degusți vinuri trace aromate, pe terasa de unde se putea admira panorama a ceea ce unii considerau a fi primul oraș locuit din Europa, într-atât de ademenitoare îi era clima și atât de favorabilă cultivării tuturor plantelor, fie ele de mâncat sau de băut.

De aici puteai să arunci o privire peste tot orașul acesta de minarete, să saluți fantoma cosmopolitismului și să te întrebi: dacă amestecul de oameni e caracteristica imperiilor și „dezamestecarea oamenilor“, caracteristica statelor naționale, atunci ce se profilează la orizont? De pe terasa vântoasă de la Gusto, suspendată deasupra șesurilor unde se întâlneau Estul și Vestul într-un lan de floarea-soarelui, la orizont părea să se vadă o lungă coloană de refugiați care se îndreptau de la est spre vest. Poate că genul acesta de război hibrid insidios care se poartă în ziua de azi va avea și o parte pozitivă: un nou amestec de populații. Sau mă face vinul prea optimistă?

La periferia orașului Kırklareli se deschideau două drumuri. Unul o lua spre sud, către Istanbul și Asia. Dar dacă ajungeai aici însemna că deja porniseși pe celălalt drum, fiindcă Kırklareli era o poartă către Strandja și Europa.

Kırklareli era și locul în care locuia Nevzat, fotograful pe care-l cunoscusem la Discotecă, de cealaltă parte a frontierei. M-am bucurat enorm să-l revăd, iar el și soția lui, Nursel, m-au întâmpinat cu îmbrățișări, ca pe o rudă pe care n-o mai văzuseră de mult.

— Încotro vrei să mergi? m-a întrebat Nevzat.

Își luase două zile libere de la serviciu, iar eu îl luasem cu mașina din intersecția de la intrarea în oraș, ca să ne începem ziua cât mai devreme.

— La fluviu, i-am zis. La fluviul de frontieră.

— Bun, a zâmbit el. Acolo-i satul de unde ne tragem noi. Paspalovo.

Mi-a dat un simit proaspăt scos din cuptor, covrigul aromat cu semințe de susan care se vinde la brutărie, și ne-am așternut la drum către dealurile Strandjei.

Paspalovo? Pe harta mea nu există așa un sat. Nevzat a zâmbit cu gura până la urechi.

— E numele vechi, m-a lămurit el.

Numele Paspalovo fusese înlocuit cu Armutveren cândva după ce sătenii (bulgari creștini) fuseseră înlocuiți cu rudele lui Nevzat: pomaci dintr-un sat din Rodopi aflat la vest de Satul în Care Trăiai pe Vecie, la câteva ceasuri de mers cu mașina. Cei din familia lui Nursel, pomaci din regiunea Drama, fuseseră de două ori indezirabili în ochii statului elen, pentru că erau vorbitori de bulgară și musulmani, dar mulți pomaci asemenea lor fugiseră și ei din fața armatei bulgare de ocupație pe vremea Primului Război Mondial. Așa se face că bunicii lui Nursel și Nevzat, pe atunci tineri, călătoriseră până aici cam tot atâta drum cât făcusem eu ca să ajung în același loc. Atât că ei merseseră pe jos și-n căruțe trase de boi, bătuți de vântul alb al Egeei.

Se spune că refugiații din Războaiele Balcanice au călătorit în căruțe trase de boi pentru că, spre deosebire de catâri și cai, boii nu se opreau când aveau de urcat câte o pantă abruptă, ci continuau să înainteze în genunchi.

Când au ajuns în Strandja turcească, bunicii lui Nevzat au găsit o mulțime de case goale, însă totul era altfel aici: aerul, solul, forma dealurilor. Își lăsaseră în urmă jumătate dintre membrii familiei. Trei ani mai târziu, măcinați de dorul de casă, înaintașii lui Nevzat și-au încărcat iar căruțele și au făcut cale-ntoarsă, în contra lodos-ului. Dar casa lor din Rodopi era ocupată de alții. Așa au ajuns să facă pentru a treia oară călătoria cea lungă, către est, prin trecătorile întunecate ale Rodopilor, folosite cândva de romani, și peste câmpiile Traciei, iar de data asta stranietatea jilavă a Strandjei i-a îmbrățișat și nu le-a mai dat drumul. Într-o zi, bunicul lui Nevzat s-a întors cu animalele de la pășune și și-a găsit tânăra nevastă plângând în grădina lor din Paspalovo. De ce plângi?

În haosul ultimei plecări, fratele ei mai mic fusese lăsat în Rodopi. Băiatul era dus cu turma în munți de când plecase familia lui. Părinții îi muriseră și era singur cu caprele. Soțul și-a înșeuat iar calul, și-a sărutat nevasta, și-a luat la revedere și, pentru a patra oară, a trecut granița. De ambele părți ale ei a fost ajutat de soldați înțelegători (sau amatori de șperț). A parcurs călare drumul până la Rodopi, călătorie presărată cu traversări riscante de ape curgătoare și cu briganzi care trebuiau ocoliți, l-a găsit pe băiat, l-a trecut clandestin granița în Turcia și l-a adoptat.

Nevzat a crescut cu povești ca aceasta. Epopeica traversare ocupa un loc central în gândurile lui, iar mitul fondator al familiei sale se contopea cu mitul călătoriei. Nu mai era vorba de obișnuita poveste ancestrală a genezei și evoluției unei familii, ci de povestea unei mari întreruperi.

Aceasta era povestea pomacilor din Rodopi: pentru cei care plecaseră, un munte trebuia înlocuit cu altul; iar pentru cei care rămăseseră, un nume trebuia înlocuit cu altul. Toate astea se citeau pe chipul lui Nevzat. În felul acela misterios în care familiile își desemnează câte un membru care să se desprindă de grup pentru a înțelege tabloul de ansamblu fusese și Nevzat desemnat. Era un tip cu capul pe umeri, genul familist, care ocupa postul de croitor-șef la un atelier de confecții. Dar în fiecare weekend bătea drumurile Strandjei cu rucsacul în spate, imortalizându-i chipurile și tăcerile cu camera lui foto. Făcea portrete care reușeau să pătrundă până în sufletul oamenilor.

Cu doi ani în urmă, când i-a fost acordată o viză, s-a dus ață în satul natal al bunicilor săi, din Rodopi. Atunci l-am cunoscut eu.

— Când am văzut Rodopii prima dată, a-nceput să-mi bată inima ca nebuna.

Era primul din familia lui care se întorcea după exodul care avusese loc cu o sută de ani în urmă. Pentru un fotograf, mi-a spus el, Turcia reprezintă un tezaur nesfârșit. Însă el nu voia decât să se întoarcă în Rodopi.

— Pentru că e ceva acolo, mi-a explicat. A fost lăsat ceva în urmă.

Nursel și Nevzat se luaseră de tineri, în satul de frontieră care se numea cândva Paspalovo, iar după ce amândoi copiii le trecuseră de clasele primare, hotărâseră să se mute la oraș. Locuiau și-n ziua de azi într-un apartament confortabil din Kırklareli, dar acum, când copiii le

erau adulți, Nursel își petrecea tot mai mult timp în sat, unde vara-și îngrijea grădina.

— Când ne-om pensiona, o să mă-ntorc să trăiesc acolo, a spus Nevzat — deși satul nu mai număra acum decât vreo douăzeci de locuitori.

Nevzat și cu mine am mers cu mașina pe străzile goale ale Strandjei timp de câteva zile și ne-am întors noaptea în Kırklareli, unde m-am cazat la un hotel, cu toate protestele lor amabile; dar în fiecare zi am venit la ei la masă. Nursel, care avea un chip pe potriva numelui — „râu de lumină“ —, mă îmbrățișa de fiecare dată și-mi spunea:

— Ți-e foame? Ai bătut atâta drum!

Da, era mai lung decât te-ar fi putut pregăti harta. Nu te poți pregăti pentru Strandja. Râurile Strandjei alimentau Istanbulul, deși oamenii spuneau că la sud de orașul industrial Lüleburgaz apa lor este neagră de la gudron. Timp de câteva luni pe an, Strandja tremura în vântul de miazănoapte, pe care pomacii îl numeau studenyak, frigurosul. Studenyak și lodos se amestecau aici, iar când străbăteai la volan drumul prin pădure, ore în șir care se prelungeau și se transformau în zile, vedeai cu ochii tăi că Strandja nu cunoscuse glaciațiunea. Pădurile tăcute păreau neatinse, neumblate și necunoscute, în pofida faptului că istoria umană care se desfășura aici era una străveche. Păduri de stejar cât vedeai cu ochii, care mai apoi lăsau locul unor plantații de fag uriaș, urmate de încântătorii arbori de sequoia și de frasini emanând o lumină verde pe care aproape o puteai gusta, iar gustul ei era de clorofilă.

La capătul unui lung drum forestier, lăsat neasfaltat special ca să rămână inaccesibil, se afla o fermă ecologică de lux, care vindea produse organice, iar alături, un ghetou aurit: vile de vacanță pentru milionarii Istanbulului. Goale și întreținute de grădinari, toate erau ascunse pe după o poartă care purta un mesaj din fier forjat. Pe una scria în engleză: Îndrăznește să visezi.

— N-ar trebui să fie prea greu să-ndrăznești, când ai niște milioane puse deoparte, am comentat cu acreală.

Dar Nevzat s-a mulțumit să surâdă. Nu era genul care să arate cu degetul lucruri evidente. El observa, fotografia și nu dorea răul nimănui.

Singurul lucru care îl supăra era și singurul lucru pe care n-aveai cum să-l ratezi pe drumurile din Strandja: proiectele monumentale ale

actualei guvernări, care izbeau zona ca o bilă de demolare. Nebunia faraonică a acestor proiecte desfigura dealurile. Fabrici de ciment gigantice se înălțau la orizont ca niște închipuiri distopice, se dinamitau dealuri întregi pentru cariere, drumurile montane fuseseră lărgite ca să acomodeze camioane, se deschidea o mină de aur într-un miez de munte și spectrul unei centrale nucleare costiere întuneca viitorul Strandjei.

Trecând mai departe, a trebuit să ridic geamurile mașinii, pentru că praful de ciment de la cariere acoperea totul cu o peliculă fină de culoare cenușie.

O centrală nucleară?

— Suntem în Turcia, a zis Nevzat. O fermă ecologică lângă o centrală nucleară.

Dar bazinul Mării Negre e instabil și coasta se afundă cu câțiva milimetri în fiecare an! În prima jumătate a ultimului secol, opt sute de cutremure au zguduit țărmurile acestea. Nemaivorbind de faptul că longoz-ul, pădurea din zone lagunare și umede, de aici, din Strandja turcească, este unic în Europa! am declamat cu indignare, iar Nevzat a încuviințat dând din cap cu tristețe.

— Asta pentru că Strandja nu-i cunoscută în restul lumii. Ăștia cred că pot să facă orice și să scape basma curată.

Nu departe de bătrânul oraș Pınarhisar, unde enorma fabrică de ciment le umplea localnicilor plămânii cu substanțe care scurtează viața, se afla Orașul Cărbunelui, sau Kömürköy. Pe marginea șoselei, o familie compusă din trei generații construia niște conuri uriașe din nuiele și le ardea cu foc mocnit ca să obțină cărbune. Erau ultimii producători tradiționali de kömür de pe continent, reprezentanții unei îndeletniciri și-ai unei tehnologii ce rămăseseră neschimbate din Antichitate. Șeful cărbunarilor, care se întorsese după un deceniu petrecut la Istanbul, ne-a întâmpinat zâmbind cu o dantură ce părea mai albă prin contrast cu fața înnegrită de funingine și a spus:

— Fiecare piatră trebuie să-și găsească locul ei, și locul meu e aici.

Zilele lui erau de culoarea nopții, dar el arăta ca unul căruia îi place să fie cărbunar în Orașul Cărbunelui, făcând nopți albe la conurile lui fumegânde, împunse iubitor cu vătraiul și luminate blând din interior, o scenă ca din tablourile lui Bruegel.

— Și asta-i Turcia, a spus Nevzat. Kömürdji chiar lângă fabrica de

ciment.

Drumul prin Strandja era acum aproape nefolosit, dar fusese complet pustiu până cu câțiva ani în urmă, când se deschisese pentru turiști o formidabilă peșteră triplă pe nume Dupnisa, după care începuseră să apară, pe timpul verii, mașini cu numere de Istanbul. Erau, de fapt, trei peșteri una peste alta, poreclite Umeda, Uscata și Virgina, fiecare cu geomorfologia ei distinctă. Unii istorici consideră că i-au dat de urmă în peșterile acestea dispărutei Paroria a lui Grigore Sinaitul.

În Evul Mediu, înainte de sosirea turcilor, probabil că atât de puțină lume se deplasa pe dealurile astea, în condițiile în care lipseau drumurile, iar pădurile erau de netrecut, încât te întrebi ce i-o fi făcut pe călugări să simtă nevoia de-a se retrage în adâncul unei peșteri triple. Orice alt loc din Strandja ar fi fost suficient de izolat și uitat de lume ca să le permită să caute comuniunea cu Dumnezeu. Dar nici măcar în interiorul unei peșteri triple n-au fost în siguranță. Isihaștii au fost uciși și dispersați de selgiucizi în galopul lor peste acest prag al Europei. Pentru că Paroria a fost ștearsă de pe fața pământului, s-au conceput teze doctorale întregi despre posibila ei localizare.

Restul drumurilor înguste erau împănate de cotituri fără vizibilitate și presărate cu fântâni cu apă potabilă construite de familii în memoria fiilor soldați. Cele mai multe decese datau din anii 1980, o perioadă de confruntări brutale între armata turcă și rebelii din Kurdistan. Pomacii făcuseră tot drumul acesta peste munți doar ca să-și vadă nepoții murind într-un conflict îndepărtat din Asia; nu e de mirare că pomacii pe care îi cunoscusem nu se omorau de dragul kurzilor. Politica era aceeași ca în Grecia: trimiterea de soldați tineri cât mai departe de casă. La ce vecini are Turcia, nu-i de glumit cu serviciul militar.

Cei care-și puteau permite plăteau ca fiii lor să fie scutiți de serviciu. Prețul actual era de 18 000 de lire (6 000 de euro). Cei care nu-și permiteau așteptau și se rugau. Cu câțiva ani în urmă, unul dintre frații lui Nevzat își primise acasă fiul întors din armată și fusese atât de copleșit să-l vadă scăpat cu viață, încât la petrecerea de bun-venit făcuse atac de cord.

— A murit în brațele noastre, la masa festivă, a povestit Nevzat.

La unele dintre fostele puncte de control interne, șoseaua continua să fie patrulată.

— Uite, aici a fost, a spus Nevzat cu voce scăzută.

Treceam prin dreptul unui punct de control păzit de doi soldați cu arme automate, care s-au uitat la plăcuțele de înmatriculare pe după ochelarii lor fumurii, dar nu ne-au oprit.

După ce am trecut și ne-am îndepărtat suficient de ei, amândoi am răsuflat ușurați — genul de ușurare pe care o simt din reflex cei care au crescut într-un stat polițienesc.

Nevzat era adolescent când, întorcându-se acasă după ce dusese caprele la păscut, a ajuns la acest punct de control și-a fost oprit de soldați. Avea cu el doi cai și pe bunicul său — același om care, cu șaizeci de ani în urmă, călărise către vest ca să-l găsească pe băiatul pierdut în Rodopi. Era anul 1981, vremea juntei, când toată zona era puternic militarizată. La fel ca și de cealaltă parte a graniței, aveai nevoie de permis special ca să vizitezi Strandja, iar dacă erai localnic, îți trebuia și un permis numit izin kâğıdı pentru pășunatul animalelor, munca pe lotul tău agricol și, în general, ca să trăiești aici.

— Sună cunoscut? a zâmbit Nevzat.

Atât de cunoscut, încât aproape-ți puteai închipui că cele două regimuri inamice aflate de-o parte și de alta a graniței se consultaseră între ele despre cum să-și terorizeze mai eficient propriul popor și inventaseră aceleași metode.

Interdicția de circulație pe timpul nopții avea un orar strict.

— În seara aia intrase deja în vigoare interdicția, așa că n-au vrut să ne lase să trecem.

Bunicul lui Nevzat i-a înfruntat pe soldați și lucrurile au scăpat de sub control. O pușcă s-a desprins de pe un umăr și, preț de o clipă sumbră, Nevzat a crezut că-i vor executa bunicul pe loc.

S-au întors din drum și au petrecut ore în șir bâjbâind prin pădure după o cărare care să-i scoată înapoi în sat înainte să-i vadă iar patrula și să-i împuște, că doar ce treabă aveau ei de umblau lelea în plină noapte? Au fost nevoiți să abandoneze caii și să vină mai târziu să-i caute.

Bunica lui a stat trează toată noaptea să-i aștepte — aceeași femeie care, cu șaizeci de ani în urmă, își așteptase bărbatul și fratele.

— Am scăpat ieftin, a conchis Nevzat. Dar punctul ăla de control mă

bântuie și azi.

Timp de un secol, cultura locală le ceruse civililor să dea socoteală armatei, în timp ce armata nu dădea socoteală nimănui.

Firește, supremația armatei era unul dintre principiile călăuzitoare ale Republicii lui Atatürk, și puteai aduce în sprijinul ei — ceea ce și făcea multă lume, poate nu și kurzii sau familiile soldaților morți în luptele cu kurzii — argumentul că așa se obținuse lucrul cel mai important, menținerea unei Turcii unite.

Chiar și în prezent, vedeam deseori convoaie de camioane militare încărcate cu recruți proaspăt rași în cap, care se uitau de sub prelată ca niște animale buimăcite. În localități și între ele, treceam pe lângă zeci de baze militare, cu indicatoarele lor roșii de avertizare: Armată! Asker! Unele funcționau încă, în timp ce altele fuseseră abandonate, blocuri de beton goale, terenuri de sport ruginite și sloganul lui Atatürk lucrat în fier forjat: „Mândru e cel care poate să spună: Sunt turc!“.

— Chiar și pe plajă, tot asker are locul cel mai bun! a zis Nevzat fără răutate.

În definitiv, și el fusese asker, la granița irakiană, și văzuse cu ochii lui victimele kurde ale lui Saddam Hussein, numai femei și copii cu pielea arsă de armele chimice, după propria lui mărturisire. Și din cauza juntei pierduse el ocazia de-a avea o educație superioară. Părinții nu-l lăsaseră să învețe la oraș, de teama tuturor acelor puncte de control înșirate de-a lungul drumului.

În vara lui 1970, un cioban din satul lor care se dusese cu calul să-l adape la râul frontalier a văzut un cioban bulgar pe malul celălalt și a strigat la el Merhaba! Salut! Omul de pe celălalt mal i-a făcut și el cu mâna.

O patrulă turcească a auzit de departe. Ciobanul din sat a fost luat pe sus și dus cu un camion al armatei.

— N-a îndrăznit nimeni să-ntrebe unde-l duc, a povestit Nevzat, dar calul lui a știut. N-a mai vrut să pască și-a murit în iarna aia.

Ciobanul a fost acuzat de spionaj și a primit paisprezece ani de închisoare.

După un urcuș lung pe drumul acoperit cu pietriș, întrerupt doar de o

turmă cu un cioban tânăr care era ocupat să vorbească la telefonul mobil, am ajuns într-un sat de graniță populat cu vreo sută de suflete, aflat la o asemenea altitudine, încât i se spunea Pasărea de Pradă. Un prieten al lui Nevzat locuia aici cu soția lui, în ultima casă din sat. Numele lor de familie era Karadeniz, care înseamnă Marea Neagră.

Se pare că din partea cea mai înaltă a grădinii lor se vedea un sat bulgăresc numit Moreane, undeva dincolo de culmile dealurilor. Bunicul domnului Karadeniz, Ismail, se numărase printre primii locuitori din Moreane care, cu o sută de ani în urmă, fuseseră relocați aici.

— De câte ori se uită încolo, departe, la satul lor natal, li se redeschide rana.

Totuși, cele două sate au păstrat o relație de bună vecinătate până în 1945, când granița a devenit restrictivă.

— Înainte de Războiul Rece, oamenii coborau la râu să le-asculte pe femeile de pe malul bulgăresc cum cântă la câmp, a spus domnul Karadeniz. Cântau tot timpul.

Timp de secole, pehlivani, adică luptători, din ambele părți se întâlneau la râu, unde femeile aprindeau focul pentru praznicul de kurban, sunetul cimpoaielor și al tobelor trezea ecouri din deal în deal și se dădeau pe gât tării puternice distilate în gospodărie. Unul dintre locurile de întâlnire era Podul Vălcean, unicul pod peste fluviul Rezovo.

— Pe vremea aia, singura problemă erau haiducii.

Haiduci: briganzi fără frontiere care făceau legea pe tot cuprinsul Europei otomane. Pe la 1800, Vălcean, sau Omul-Lup, era întâiul între briganzii Strandjei, conducătorul unei bande puternice de 70 de inși cu care, în tradiția lui Robin Hood, îi tâlhărea pe granguri și prăda caravanele. Prins într-o ambuscadă lângă fluviul Rezovo, s-a jurat că, dacă oamenii lui vor scăpa de ienicerii sultanului, are să construiască un pod chiar pe locul acela. Oamenii au scăpat (respirând pe sub apă prin tulpini de papură), iar podul a fost construit, Vălcean însuși dând o mână de ajutor deghizat în muncitor de rând și scăpând astfel încă o dată de autorități, care s-au resemnat cu faptul că măcar obțineau pe gratis un pod pentru folosință publică; podul avea să devină principala cale de acces dinspre frumosul orășel de graniță Moreane către Demirkōy-ul de azi, din inima Strandjei turcești, și mai departe spre Istanbul. Vălcean s-a bucurat astfel de încă mulți ani de tâlhării,

chiolhanuri și popularitate.

Generații succesive de vânători de comori au tot îndepărtat pietre din fundațiile podului, în căutarea comorii care chipurile ar fi îngropată acolo. În anii ’40, partea bulgară a podului a fost dinamitată de armată.

Simbol perfect al Războiului Rece, cealaltă jumătate de pod rezistă și în ziua de azi.

Din capătul grădinii domnului Karadeniz, am mijit ochii cât am putut, dar n-am reușit să văd nicio casă din Moreane în pădurea din depărtare.

— Nici nu poți să le vezi, a încuviințat gazda mea. Ultimele case au fost înghițite de pădure.

În 1948, când s-au impus restricții la graniță, s-a încartiruit aici o unitate militară, iar locuitorii din Moreane au fost mutați pe coasta Mării Negre. Un singur om a refuzat să-și lase caprele. A rămas să locuiască alături de soldați, care se instalaseră în școala din sat. Bătrânul îi aproviziona cu lapte, iar ei îi dădeau de lucru: în fiecare seară, trebuia să aprindă lumina în casele goale, ca să le arate inamicilor turci de peste deal că Bulgaria era foarte populată și se bucura de electricitate din belșug.

— Iar soldații noștri de-aici, a spus domnul Karadeniz, trăgeau periodic cu mitralierele către Moreane. Ca să-i arate inamicului de câtă putere dispun. Chiar dacă n-aveau bocanci în picioare.

Familia Karadeniz a locuit în umbra armatei, umbră care s-a tot transformat, dar n-a dispărut niciodată. Nici în prezent — căci lângă casa lor era o întindere de iarbă moartă pe care încă se mai vedeau rămășițele ultimei baze militare.

— În tinerețe, de câte ori mergeam în piață să beau o cafea, se găsea câte un soldat să-mi blocheze drumul.

Piața se vedea din casă.

Nici nu sosiseră bine bunicii lui, Ismail și Ayșe, de dincolo de graniță, când au dat buzna în sat soldații greci. Începuse războiul greco-turc. De parcă Grecia și Turcia și-ar fi permis să susțină încă un război! Estul Traciei, deja curățat de vorbitorii de limbă bulgară, a fost ocupat de Grecia, iar între 1916 și 1922, armata greacă i-a strunit cu mână de fier pe sătenii nou-strămutați.

În casa de alături locuise un cuplu tânăr. Atâta o hărțuiseră soldații greci pe femeie, încât, într-o noapte, a fugit peste graniță. Și-a petrecut cinci ani în Moreane cu vecinii de cândva, până s-a sfârșit războiul și au plecat grecii. M-am întrebat ce s-o fi ales de soțul rămas aici singur timp de cinci ani, cu soldații alături și cu nevasta fugită.

Când avea cinci ani, tatăl domnului Karadeniz a aruncat cu o piatră într-un porc rechiziționat de soldații greci. Temându-se de represalii, Ayșe și-a luat copilul și-a fugit în noaptea aceea peste deal la Moreane, unde crescuse. S-a ascuns acolo, la foștii vecini bulgari, timp de un an (perioadă în care singura dificultate pe care a întâmpinat-o a fost că gazdele ei bulgare erau mari amatoare de carne de porc). Foștii vecini au întrebat-o ce se întâmplase cu soțul ei, Ismail.

Ismail al meu nu s-a mai întors de la Gallipoli, a răspuns ea.

Foștii vecini l-au plâns pe Ismail. Nici lor nu li se întorseseră mulți bărbați de pe front. Întocmai cum preziseseră mergătorii pe tăciuni, citind în cărbunii cei mai negri.

În 1922, când se contura posibilitatea unei încetări a focului, soldații greci au evacuat satul și au luat ostatică populația civilă, plecând cu ea într-un marș către coasta Mării Egee. Soldații bulgari care au dat peste jalnica lor procesiune de soldați, țărani și vite le-au oferit sătenilor refugiu în țara lor de cândva, Bulgaria natală. Dar era prea puțin și prea târziu: sătenii erau atât de traumatizați, încât nu mai aveau încredere în nicio uniformă. Nu s-a găsit printre ei nici măcar unul care să facă pasul peste linia de demarcație, iar marșul a continuat către Enez, în total o călătorie de 240 de kilometri. Au murit pe drum copii și bătrâni. Cei rămași au ajuns într-un târziu înapoi aici și au luat-o de la capăt.

Printre supraviețuitori se afla tatăl domnului Karadeniz, copilul de cinci ani care aruncase cu piatra în porc.

— Dar mereu ne spunea „Să fiți pregătiți, copii! S-ar putea s-o pornim iar la drum“.

În vechea garnizoană grecească de alături s-a mutat apoi armata turcă. Domnul Karadeniz a scos un oftat.

— Am suferit mult mai mult de pe urma armatei noastre decât din cauza altora. Cu excepția grecilor. Știi expresia turcească yunan giaour?

Nevzat a pufnit în râs. La origini însemna „necredincios grec“, dar

acum era folosită cu larghețe pentru a desemna soiul ticăloșilor nedemni de încredere.

Ne-am așezat în bucătăria de vară să mâncăm „fasole Paspalovo“ albă și cremoasă, usturoi verde, iaurt și dumnezeiasca pâine de casă coaptă de doamna Karadeniz într-un vas de lut.

Domnul Karadeniz i-a mulțumit soției și a lăudat-o pentru mâncare, iar ea a zâmbit, dar n-a mâncat cu noi, s-a mulțumit să stea deoparte, urmărindu-ne cu o privire mulțumită, cum era obiceiul în gospodăriile sătești.

După masă, primarul ne-a cinstit cu ceai în piață.

— Armata a plecat, în sfârșit, a spus domnul Karadeniz, dar acum avem problema refugiaților care trec prin oraș. Când îi vezi cum traversează dealurile pe jos și știi că nu mai au nimic pe lume, înțelegi prin ce-au trecut strămoșii noștri. Și te-ntrebi: când are să se termine?

Autoritățile locale i-au învățat pe săteni să-i ducă pe refugiați cu mașinile la Kırklareli, dar când s-a apucat domnul Karadeniz să urmeze instrucțiunile, împreună cu primarul satului, poliția i-a oprit pe drum și i-a arestat.

— Cică îi ajutam pe refugiați să fugă în Bulgaria! a spus primarul, clătinând din cap. Deși noi îi duceam spre sud, nu spre nord!

Primarul era un bărbat solid și stângaci, cu o față de om cumsecade. După schimbul ritualic de tutun, l-a întrebat pe Nevzat cum se face că soția lui îi îngăduie să călătorească împreună cu altă femeie.

— Pentru că soția mea mă sprijină în tot ce fac, a răspuns simplu Nevzat.

Iar primarul a părut stânjenit și, foarte posibil, invidios.

— Desigur, desigur! a spus el.

Toată lumea era de acord că Turcia europeană e mai liberală decât partea asiatică (unde eu n-am fost niciodată), dar Tracia turcă mi se părea cât se poate de conformistă. Într-adevăr, era vorba de tradiție. Celula familială era singura formă de unire aprobată și, dacă prezența bărbaților burlaci de toate vârstele reprezenta normalitatea în piața centrală a satului depopulat, o femeie singură nu doar că era o anomalie, dar era asociată fie cu imoralitatea, fie cu vreo boală. Localnicele erau uniformizate sub eșarfele lor înflorate și hainele ca

niște saci, făcute să ascundă orice formă a trupului, iar pe fețele complet nefardate li se citeau doar plictiseala și grijile materne. O cu totul altă sclipire se ghicea în ochii bulgăroaicelor provinciale: mâhnirea așteptărilor nesatisfăcute, a visurilor neîmplinite. Bărbatul turc din Tracia era resemnat, prudent, i se citea tristețea în ochi. Omologul său bulgar era suspicios, agresiv și alcoolic. În caz că nu știai sigur dacă ai trecut sau nu granița Strandjei — la urma urmei, era același munte, era aceeași mâncare, erau aceleași danturi distruse —, tot ce trebuia să faci era să te uiți în ochii oamenilor. Acolo se citea starea poporului provincial.

Dar conformismul acesta avea în el și ceva organizat, ceva ce amintea de orwellianul Big Brother. În fiecare zi, în satele și orașele Turciei, se făceau anunțuri publice la megafoane despre evenimente, vânzări, chestiuni de interes pentru cetățeni, lucruri care te făceau să te simți ca și cum te-ai fi întors în anii de școală. Însă rareori se întâmpla să-și deschidă cineva casa pentru străini. În Bulgaria, îi durea în cot pe toți, iar sfera privată se contopea cu cea publică. În Turcia, aveai de-a face cu un stat-guvernantă, ce afișa o aparență evlavioasă și paternalistă, în spatele căreia se dezlănțuiau tot soiul de excese. În Bulgaria, excesele cleptocrației se desfășurau în văzul tuturor — o tradiție îndelungată. În Turcia, statul te sprijinea și te asfixia. În Bulgaria, erai abandonat la mila sorții, dar puteai să-ți cumperi votcă și să faci nudism fără teama de-a fi arestat.

S-ar putea spune că Turcia cândva capitalistă și Bulgaria cândva comunistă făcuseră schimb de papuci, ca niște buni vecini. Ori s-ar putea spune că două state foste polițienești, indiferent de fibra lor ideologică, purtau și-așa aceiași papuci. La urma urmei, în timpul Războiului Rece căzuse același blestem și peste unii, și peste ceilalți. Vizitasem mai devreme două sate de frontieră în oglindă, despărțite de lume printr-o falie de cincizeci de ani — Slivarovo (populație: 7 locuitori) și Karacadağ (populație: 13 locuitori) —, ai căror primari ospitalieri (sau primăriță, în satul bulgar) afișau expresia unei speranțe dureroase: că undeva în curgerea timpului există un viitor și pentru satele lor, cu merii lor parfumați, cu casele goale și cu minunatele peisaje din lunca râului, cu turnurile de observație și cazărmile scoase din uz și năpădite de buruieni, unde s-ar putea înființa culturi noi, de s-ar întoarce oamenii acasă.

— Granița asta îi afectează pe oameni, a spus domnul Karadeniz.

— Nu-i pentru oricine, a încuviințat Nevzat.

Dar îmi dădeam seama că-i e drag de sătenii aceștia. Și el, și domnul

Karadeniz rezonau cu frumusețea zdrențuită a peisajului local. Pentru că ei erau copiii munților ăstora.

— Ne place mult aici, n-avem ce-i face, a spus primarul cu un zâmbet fatalist. Nu există plantă să nu crească în solul ăsta.

— Într-o zi, a povestit domnul Karadeniz, a apărut un nonagenar în sat și s-a mutat într-o casă abandonată. Când avea un an, familia lui a emigrat în America. Dar el voia să moară aici.

— Așa o să fiu eu în Paspalovo, într-o bună zi, a rânjit Nevzat.

Și eu în Bulgaria, mi-am spus. Dacă nu poți să trăiești acolo, poți măcar să mori acolo.

Când ne-am întors acasă, domnul și doamna Karadeniz mi-au dat o funie de usturoi de plantat în Scoția.

— Ca să nu uiți gustul Strandjei, mi-au spus și m-au strâns în brațe de era să izbucnesc în plâns.

„Muntele naște oameni, câmpia naște dovleci.“

Așa să fie oare? E o afirmație cam aspră la adresa celor de la șes, dar e adevărat că oamenii din Rodopi și din Strandja au niște calități aparte.

Am putea să-i spunem paradoxul munților, și poate că e universal: cu cât e mai aspră istoria și terenul mai dificil, cu atât sunt oamenii mai excepționali. De parcă ar ști ei ceva ce alții nu știu: bunătatea este singurul lucru care contează până la urmă. Peste tot în Strandja, sătenii își găseau resurse în ruine. Ruine la propriu, ruine ancestrale, ruine lingvistice.

Cu Nevzat pe locul din dreapta, am traversat sate de-o frumusețe sumbră, de nepătruns. Bătrâni așezați pe scaune, privind lucruri ce nu puteau fi văzute. Am urcat până într-un sat aflat pe o culme, la care unii încă se mai refereau folosind vechiul său nume grecesc, chiar dacă noua denumire turcească îi fusese dată în onoarea unui bei — guvernator — turc care adusese pacea în regiune curățând-o de briganzi îngrozitori precum Vălcean. Jumătate dintre casele de aici erau dărăpănate de-o sută de ani. Pe zidurile celei mai mari dintre ruine încă se mai vedeau calculele în creion făcute de proprietarul grec al prăvăliei când își notase numele debitorilor săi și totalurile sumele respective. Din respect, localnicii nu zugrăviseră peste datoriile acestea istorice rămase necolectate. Și tot din respect, casa

negustorului rămăsese în inima satului ca un muzeu în aer liber care expunea ceea ce n-ar trebui să se mai întâmple niciodată, și totuși s-a întâmplat — în războaiele iugoslave din anii ’90.

Primarul avea ochi albaștri și semăna cu un Paul Newman după douăzeci de ani de fumat intensiv; era înalt și umbla mândru în cizmele lui de cauciuc — se spărsese o conductă de apă și toți bărbații erau mobilizați la reparații. Avea o poreclă preferată pentru satul lui, Micul Paris, și era ceva adevăr în ea — Kuçuk Paris era atât de frumos, încât atunci când ajungeai pe coama șoselei și te uitai în jos, priveliștea neîntreruptă a culmilor înverzite îți tăia răsuflarea și simțeai nevoia să te așezi și să bei un pahar de ceai cu două cuburi de zahăr.

Oamenii din sat erau descendenți ai refugiaților bosniaci, musulmani din Bosnia cu pielea albă și ochii deschiși la culoare. Bărbații beau ceai în piață ca spectatorii într-un amfiteatru, urmărind spectacolul zilnic al dealurilor multiplicate la infinit.

Primarul administra unicul magazin din sat. Seară de seară, câțiva inși se îmbătau liniștiți în semiobscuritatea prăvăliei.

— Eu sunt bosniac și turc. Dar mai presus de orice, sunt european, a spus primarul când l-am întrebat cum se definește.

Vorbea o rămășiță veche a ceea ce localnicii numeau „limba bosniacă“.

Spre deosebire de restul fraților săi, care își croiseră viața la oraș, primarul ajunsese cumva înapoi aici, atras de lacrimile mamei, după spusele lui. Ah, mama posesivă, problema tipică a Balcanilor, am spus, iar el a râs din toată inima. Pielea bronzată făcea să-i strălucească ochii deschiși la culoare, dar am văzut în ei acea melancolie ancestrală pe care o întâlnisem și la Nevzat, și la mulți dintre pomacii de-aici. Genul de melancolie care se moștenește.

Mulți săteni continuau să aibă familii în Bosnia, dar era cale lungă până acolo și, de când cu regimul vizelor, puțini se înhămau la o asemenea călătorie.

Ce-ați făcut în timpul războiului din Bosnia? l-am întrebat pe primar.

— Ce puteam să facem? Am stat aici, am ascultat muzică bosniacă și-am plâns.

Și chiar în acele momente se auzea muzică bosniacă dinspre casa de

alături.

Pe când ne beam ceaiul în piață, au sosit două mașini cu numere de Grecia. Vizitatorii au coborât și au privit în jur, zăpăciți. Erau din Kavala, veniseră să vadă casele bunicilor lor. Acesta era pelerinajul ancestral din Tracia: în fiecare vară, soseau mașini și autocare din Grecia și Bulgaria. Unui turc îi era mai greu să călătorească în Europa decât le era europenilor să vină aici, așa că localnicii treceau prin toată paleta de emoții la fiecare șarjă de vizitatori, ca și cum ar fi fost ai lor. Pentru că și erau.

Primarul a dat mâna solemn cu oaspeții și i-a condus în zonele înalte ale satului, unde se aflau casele grecești dărăpănate. Ceva mai târziu, vizitatorii s-au întors încruntați. Primarul i-a rugat să mai stea, să bea un ceai, dar ei coborau deja panta către câmpia bătută de briza Egeei.

— Încă n-avem casă de oaspeți, a zis primarul, cam descurajat. Dar mă ocup de treaba asta. O să avem o pensiune care să ofere plăcinte bosniace, după rețeta bunicii mele. Ca să stea oamenii mai mult timp și să-și amintească cu drag de vizită.

Apoi a plecat cu pași mari prin praful drumului să repare conducta de apă. Ca mulți dintre bărbații locului, și el era însurat și avea copii, dar unde erau femeile satului? Femeile erau acasă, mulgeau animalele, dormeau, bârfeau la o cafea îndulcită. Cu trei generații de femei ospitaliere, dar încruntate, aparținând aceleiași familii din Micul Paris am purtat un dialog în turco-bosniacă.

Femeia mai vârstnică: Bărbat?

Eu: Acasă.

Femeia mai tânără: Copii?

Eu: Nu.

Femeia mai tânără: Părinți?

Eu: În Noua Zeelandă.

Femeia mai vârstnică, uitându-se în jur îngrijorată: Doctor!

Cea mai tânără dintre ele era o fată care nu spunea nimic. Avea un tricou pe care scria „Iubesc Parisul“ și-mi zâmbea cu gura până la urechi și cu figura luminată de posibilitățile care-i treceau prin minte. N-o vedeam rămânând aici odată ce creștea și făcea școala la oraș.

Sub ștergătoarele de parbriz ale mașinii am găsit un bilet anonim: „Să nu uiți Micul Paris“.

Ultima noastră destinație pe ziua aceea era Paspalovo. Într-un meandru al râului, ne-am oprit să luăm o gustare pe rămășițele unei mori. Apa era rece și verde ca smaraldul.

— Mi-e drag râul ăsta! a strigat Nevzat ca să acopere năvala apei.

Și am înțeles. Ba chiar am fost nițel geloasă. Într-adevăr, avusesem parte în Sofia de o educație de prima mână, dar nu existase niciun râu în copilăria mea. Chiar și în pădurea asta ținută în arest, Nevzat și frații lui își petrecuseră verile ducând animale la pășunat, dormind sub cerul plin de stele, lângă focul care trebuia ținut aprins toată noaptea, ca să îndepărteze lupii. Se bucuraseră de o libertate despre care un copil de la oraș poate doar să citească în cărți.

— Acum poți să înoți în râul Veleka, până și-n Rezovo, și n-o să te împuște nimeni, a spus Nevzat mușcând din sandvici. Deși tot te verifică la acte.

— Ce s-a-ntâmplat cu ciobanul care a strigat un salut către partea cealaltă și-a fost băgat la închisoare paisprezece ani? l-am întrebat.

În 1974, la patru ani după ce fusese condamnat, s-a schimbat guvernarea și a fost eliberat cu ocazia unei amnistieri generale. Dar, când s-a întors acasă, nu și-a mai găsit nevasta și fiul. Pierzându-și speranța că avea să-l mai revadă vreodată, femeia se recăsătorise cu cineva din alt sat. Și pentru că rămăsese și fără turmă, ce a făcut echipă cu alt cioban și și-a petrecut următorul deceniu pe dealurile din jurul satului care se numea cândva Paspalovo.

Sandviciul meu începea să aibă gustul ultimei mese. Presiunea frontierei acționa puternic asupra libelulelor din preajma râului, ca o forță gravitațională. Oriunde te-ntorceai, mereu era câte ceva în spatele tău și niciodată în față. Poate asta înseamnă istoria.

— Când eram mic, le duceam prânzul celor doi ciobani de pe deal. Într-o iarnă…

Nevzat mi-a aruncat o privire.

— Îmi pare rău, e o poveste tristă. Într-o iarnă, când am urcat cu mâncarea, am găsit un singur cioban. Prietenul lui, omul cu calul, se spânzurase.

Am băut amândoi apă din râu. De câte ori, în celula lui de la închisoare și mai târziu, pe dealuri, nu retrăise oare ciobanul momentul petrecut la malul râului, pe când viața era frumoasă, iar el i-a făcut cu mâna cuiva și, într-o fracțiune de secundă, a hotărât să-i și strige un salut? Zilele și nopțile de confuzie, de „ce-ar fi fost dacă“, regretul de neîndurat ca o rană supurândă timp de patru ani nesfârșiți.

Sau poate nu. Poate, la fel ca Felix S., nici el nu regreta nimic, pentru că făcuse ceea ce era corect să facă, lucrul pe care trebuie să-l faci ca să apuci să fii tânăr înainte să ajungi bătrân.

Părinții lui Nevzat ședeau pe treptele casei lor fără etaj. Pliviseră și udaseră grădina. Casa era întunecoasă, acoperită pe dinăuntru cu chilimuri și lipsită de orice altă mobilă în afară de paturi și de televizor. Aici crescuse Nevzat. Verile erau lungi și însorite, iernile erau ucigătoare. Nevzat a luat mâinile părinților săi, le-a sărutat și le-a dus la frunte.

Tatăl l-a întrebat cu blândețe cum ne-a fost călătoria, iar mama și-a răsucit o țigară cu tutunul pe care-l cumpăraserăm la Drama. Nu fuma, dar dacă era de la Drama…

Erau căsătoriți de șaizeci de ani, crescuseră șapte copii, pierduseră unul, și când i-am văzut stând împreună în praful vișiniu din satul acela în ruine, unde-și creaseră o lume — înfruntând exilul, dominația militară, teroarea frontierei, sărăcia și munca grea —, ei bine, atunci am rămas mută.

— Haide, întreabă-i ce vrei să știi, m-a încurajat Nevzat și a ridicat camera să ne filmeze.

Dar mie mi se golise mintea.

Purtau pulovere de lână fără mâneci, pantaloni largi și galoși de cauciuc. Parcă i-am simțit prezența: spiritul Balcanilor era acolo, în grădina luxuriantă. Adevăratul spirit al Balcanilor, care persistă, oricât s-ar încerca redenumirea și relocarea lui, imaginarea și inventarea lui. Balcanii noștri amari, preaiubiți și fără frontiere.

Tatăl lui Nevzat m-a bătut ușor pe mână și a zâmbit. Mama, micuță și aproape oarbă când își scotea ochelarii cu lentile groase, m-a mângâiat pe față cu mâinile ei crăpate, de parcă mi-ar fi spălat-o. Erau mâini de om care a muncit la câmp timp de șaptezeci de ani. Avea să se stingă două luni mai târziu, iar soțul ei va refuza să părăsească grădina fie și o singură zi. O va păstra plivită și udată, iar la sfârșitul

zilei se va așeza pe trepte, privind cum se înroșește cerul și ascultând muezinul care cheamă fantomele la rugăciune, și va aștepta.

kaynarca

De la cuvântul turcesc care înseamnă primăvară, kaynac. În Kaynarca, un sat udat de izvoare, situat între Kırklareli și Marea Neagră, e o ceainărie și iată povestea ei. Timp de o sută de ani, deasupra ușii a atârnat un toiag vechi de cioban, sau gega. Apăruse într-o zi din apa izvorului și se spunea că aparține unui cioban din România. Supărat pe-o oaie, aruncase cu toiagul în ea, iar toiagul căzuse în Dunăre. Ciobanul înnebunise de necaz. Dar e cale lungă de-acolo, o să spuneți, iar Dunărea se varsă în Marea Neagră, și-n orice caz, de unde știi că-i același toiag? Simplu: într-o zi, un străin a intrat în ceainărie, a luat gega și i-a desfăcut partea de sus. Aha, a zis el, ăsta e. În interiorul mânerului erau patruzeci de monede de aur, o avere. Nu-i de mirare că ciobanul înnebunise de necaz. Străinul a pus gega la loc deasupra ușii. Povestea nu spune dacă a luat sau nu monedele.

Satul se dezvoltase în jurul izvorului, pe locul căruia abia recent se construise o fântână de piatră. M-am oprit acolo în drum spre coastă, să-mi umplu sticla. Știu că așa sunt izvoarele de felul lor, dar m-a frapat și mi s-a părut ceva miraculos că apa aceea curgea neîncetat de pe vremea când tracii avuți se bucurau aici zile în șir de abluțiuni. Regele persan Darius, care pornise la război contra sciților, s-a oprit la nord de Dunăre și a băut din izvor, declarând: „Lumea e a mea și apa cea mai bună e la Kaynarca“. Avea dreptate pe jumătate. În secolul al XV-lea, sultanul Mahomed, altul care credea că lumea e a lui, a omagiat misterele izvorului. Când servitorii lui aruncau paie și cărbune în Dunăre, toate ieșeau la iveală în Kaynarca! se minuna el.

Peste tot în Strandja, izvoarele clocotitoare povestesc: tot ce se scufundă va ieși la lumină, tot ce se scufundă va ieși la lumină, fie și o sută de ani mai târziu. Și ce înseamnă o sută de ani pentru un izvor?

MONAHUL FERICIRII

— O sută de ani nu înseamnă nimic pentru un izvor, a spus Tako, dar treizeci de ani sunt jumătate din nenorocita mea de viață. Scuză-mi exprimarea.

Avea grijă să nu suduie de față cu necunoscuți, de aceea i se spunea Tako: copil fiind, când simțea nevoia să le zică vorbe grele părinților, prefera să strige „Tako, tako, tako, tako!“, un șir fără noimă. Așa i-a rămas numele.

„Celebrul Tako“ era celebru pentru cei care îl cunoșteau pentru că se oferise să stea pe un scaun de plastic la intrarea într-o mănăstire din secolul al XVI-lea săpată în stâncă, având hramul Sfântului Nicolae. Peșteri, izvoare, sanctuare de piatră: tracii le lăsaseră pe toate moștenire bizantinilor. Sfântul Nicolae se număra printre cele câteva mănăstiri de piatră și ermitaje din regiune și fusese clădită sub domnia împăratului Iustinian, deși nu „clădită“ este cuvântul corect: fusese tăiată în stânca dealului.

— De ce faci asta? l-am întrebat pe Tako.

— Fiindcă am crescut aici.

Și-a împins ochelarii de soare pe creștetul capului, peste părul negru.

Tako era scund și îndesat, avea o față zbârcită, de culoarea mahonului, și evita să zâmbească cu gura deschisă. Deși încălțat cu sandale de piele crăpate, purta o cămașă albă, elegantă, și-i saluta pe vizitatori dând din cap cu demnitate. Trăia în sărăcie, din donații, pentru că munca lui de paznic al mănăstirii nu era una oficială. Cu toate că avea o colibă în care locuia cu nevasta, la periferia orașului, își construise aici un mic adăpost sub un smochin, unde dormea pe un pat de răchită, bea seara cu prietenii și cânta la trompeta lui de alamă melodii vesele sau triste, după cum îi era dispoziția. Mai supraveghea și peștera în tot cursul anului. Dar iarna, când arcadele de piatră sparte se uneau prin stalactite de gheață?

— Păi, da, a zis el, sunt aici și iarna. Dar dorm înăuntru, că acolo-i temperatura constantă. Câteodată, când e frig de-a binelea, îmi fac focul uite-acolo.

„Uite-acolo“ era una dintre intrările în mănăstire, fiecare dintre ele datând din alt secol. Deși toate erau la fel de dărăpănate. Era un loc cu

o mare încărcătură istorică și topografică, unde odinioară nu se putea ajunge decât pe cursul râului sau pe mare. O secțiune din fortificația bizantină rămăsese în picioare, iar orașul se afla încă în spatele zidurilor și porților. Timpul și sarea acoperiseră totul într-un roz pal, iar când coborai treptele către micul port, aidoma vilegiaturiștilor antici, numele vechi de secole al orașului îți suna în urechi la fel de frumos și de autentic: Midye. În 1960, autoritățile au hotărât că Midye nu suna destul de turcește și l-au redenumit Kıyıköy: Satul de pe Țărm.

Tako, Nevzat și cu mine stăteam la doar câteva sute de metri de estuarul unui râu care se vărsa în capătul unei plaje cu nisip auriu. Un alt râu atingea marea mai la sud, iar pe mica peninsulă dintre cele două ape curgătoare se afla Satul de pe Țărm. Acolo locuia Tako când nu se afla la mănăstirea din stâncă.

Cu nisipul auriu sub tălpi, cu parfumul pădurii în plămâni și cu amestecul de ape dulci și sărate, îți dădeai seama de ce locul acesta fusese o încântare pentru oameni veniți la odihnă încă de pe vremea când se numea Salmydessus (Locul de lângă Apa Sărată). Aristocrația tracă își construia aici vile de vacanță, iar în zilele împăratului Nero era deja consacrată ca stațiune de vară favorită. Deși controlau orașele costiere, grecii pontici nu s-au stabilit aici. Poate îi descurajase ostilitatea hinterlandului, a acestui pământ care, într-un fel, se întorcea către interior, nu se deschidea către mare, la fel ca Strandja întreagă. La interior, culmile erau albe, cu povârnișuri carstice abrupte, iar printre stânci se găseau zeci de mănăstiri cioplite în piatră, la fel ca aceasta, însă niciuna dintre ele nu era accesibilă.

Aici au acostat corăbiile regelui pers Darius, după care armata lui a pătruns în Balcani pusă pe zdrobirea sciților. De ce niciunul dintre triburile trace nu s-a luptat cu Darius, cu excepția dârjilor geți, pentru asta nici Herodot nu oferă vreo explicație. Dar logica ne spune că tracii erau prea atașați de tihna și de aurul lor, iar armata perșilor era cea mai numeroasă din întreaga lume cunoscută. Geții de la gurile Dunării, din nefericire pentru ei, „au fost robiți pe dată, măcar că ei sunt cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci“[22], notează Herodot, după care au fost forțați să se alăture convoiului care mărșăluia să ducă războiul în nord. Poate că Darius a vizitat sanctuarul care este acum mănăstirea Sfântul Nicolae și s-a spălat în izvorul glacial unde veneau tracii să venereze peștera ca pe pântecele zeiței-mame, unde localnicii păgâni aveau să fie creștinați cu forța (în mod ironic, când afli cât de mulți dintre creștinii locului au fost torturați cumplit și martirizați de romani) și unde-și răcorea Tako sticlele de vin ieftin.

Este și locul în care mai cad turiști în apă, fiindcă autoritățile locale l-au împiedicat pe Tako să construiască o balustradă.

Tako, care nu învățase nimic din toate aceste fapte istorice, înțelegea în felul lui grandoarea împrejurimilor: trebuia s-o apere cu trupul său.

— Cum de nu-ți părăsești postul niciodată? l-am întrebat.

— Păi, că dacă plec, o să se ducă și locul ăsta cum s-a dus Asmakaya, a răspuns Tako.

Pe drum spre fostul centru ecleziastic bizantin de la Vize, după o carieră care felia dealul ca pe pâine, printre crestele carstice era un loc pe care nu-l puteai găsi dacă nu știai că e acolo: Asmakaya. Înseamnă Stânca Suspendată, iar Nevzat știa că se ajunge acolo pe o cărare abruptă, care în orice moment te poate azvârli în văgăună. De-acolo, dintr-o nișă de stâncă, te privea cu orbitele ei albe o mănăstire de secol XIX. Dar nu exista niciun Tako s-o apere de vânătorii de comori care dăduseră găuri în podea, în pereți, până și-n tavan. De cealaltă parte a trecătorii, care putea fi traversată doar pe un pod din funie subțire, se contura o priveliște stranie: un sat fals din secolul XX, risipit printre arbuștii de pe deal, cu o moschee, cu case găunoase și fără acoperiș, turnuri de observație și sârmă ghimpată.

— Un sat-țintă kurd, a spus Nevzat. Pentru antrenamente antitero.

Acest teren de instrucție militară în aer liber fusese scos din uz cu doar câțiva ani în urmă. Înainte, până și drumul zonal le era interzis civililor, iar mănăstirea de la Asmakaya era folosită de soldați și de ciobani. Mai sus de excrementele animale, pe pereții înnegriți de fum ai chiliilor, generații de soldați ai Războiului Rece scrijeliseră mesaje laconice. Unele erau scrise cu litere uriașe, ca niște strigăte tăcute după ajutor:

KERIM, 69/3, 561

— Kerim s-a născut în martie 1969 și mai avea 561 de zile de serviciu militar, a decodat Nevzat.

Și el scrisese astfel de graffitti pe pereții unor clădiri abandonate, lângă granița cu Irak. Îți umpleai timpul și te simțeai mai bine, mi-a explicat el.

Cum a fost să-ți petreci doi ani din viață în defileul ăsta, uitându-te la bazilicile cu minarete din Vize în negura înserării, făcând echilibristică pe podul de funie între mănăstirea de stâncă abandonată și satul kurd

fals, cu o prăpastie temporală căscată sub picioarele tale?

— Ce s-a-ntâmplat la Asmakaya nu vreau să se-ntâmple și aici, a spus Tako.

Tako își petrecuse treizeci de ani la Sfântul Nicolae. N-am reușit să aflu dacă situl fusese ascuns în mod deliberat, cu ajutorul rămășițelor militare rămase de pe urma turcizării kemaliste, sau în mod natural, de aluviuni, sau poate de ambele, dar în anii ’50, când au avut loc inundații masive, după retragerea apelor a ieșit la iveală priveliștea uimitoare a mănăstirii. În interior erau tot felul de reprezentări de animale, zoologice și mitologice, simboluri bizantine criptice, cruci, tavane cu gravuri complicate, dar și izvorul cu apă rece ca gheața care gâlgâia undeva în inima dealului și servea acum drept răcitor pentru sticle.

Tako fixase în piuneze câteva articole de ziar despre sit, lucru util din moment ce pancarta oficială nu se mai putea citi de rugină și de sub tot felul de mâzgăleli în engleză, și expusese câteva broșuri pentru uzul turiștilor, pe masa de plastic din fața lui. Dar cei mai mulți nu lăsau niciun ban. Unii lăsau zero bani plus multă aroganță, precum un avocat din Istanbul care îi spusese lui Tako: „Fugi, mă, de-aici, cei ca mine n-au cum să le dea bani unora ca tine“. Asta pentru că Tako era țigan.

Totuși, el persevera. Cel mai recent, se ocupase de construirea unei noi toalete în pădure, pentru ca vizitatorii să găsească aici un loc civilizat, spunea el, și să nu fie nevoiți să se ușureze printre copaci, lucru care prezenta și riscuri. Mai ales pentru femei.

O dată făcuse chiar și un poster: Bun-venit la Sfântul Nicolae! Dar venise poliția și i-l rupsese. La un moment dat, primarul de la acea vreme l-a obligat pe Tako să plece.

— Au fost vremuri groaznice, a povestit Tako. Eram convins că vor face praf totul.

Și avusese dreptate. Trei luni mai târziu, căutătorii de comori răscoliseră solul, iar grupuri de vânători petrecăreți transformaseră mănăstirea într-o groapă de gunoi, umplând mormintele și firidele. N-a mai venit nimeni în vizită.

Bombănind printre dinți, primarul l-a chemat pe Tako să-și reia îndatoririle neremunerate. Tako a curățat mizeria, a peticit podeaua și s-a așezat iar pe scaunul lui de plastic.

— Data viitoare va trebui să mă scoată de-aici cu macaraua, a declarat el.

Musulmanul Tako era copleșit de admirație în fața sculpturilor, arcadelor, camerelor votive, firidelor mortuare, ca și în fața mangrovei liniștite din estuar, unde putea să se întindă în tufele de mentă, să-și aprindă o țigară, să asculte valurile mării și să fie cel mai fericit om de pe pământ.

— Biserică sau moschee, toate-s la fel. Un loc al Domnului și-al tăcerii. Trebuie să-l tratezi cu respect.

Familia lui, originară din Salonic, ajunsese pe țărmul ăsta împreună cu alți musulmani greci în 1923. Sosind în Midye, au găsit un oraș-fantomă, golit de creștinii care locuiseră în el. Familia lui Tako și-a văzut de îndeletnicirile ei tradiționale: pescuit, construit, muncile câmpului. Fratele lui ducea turiști în amonte, unde pădurea lenește făcea boltă deasupra râului, cu o ambarcațiune al cărei nume era Tako.

— Iar nepotu-meu pleacă azi spre granița siriană, a spus Tako. Slavă domnului că am fiice.

Tratamentul la care au fost supuși Tako și mănăstirea din partea autorităților se trage din două tipuri de barbarie culturală, care până la urmă se rezumă la unul singur. Romii se bucură aici de un statut mai puțin dezumanizat decât în restul Balcanilor, dar rămân niște paria. Încă din secolul al XI-lea, romii au fost prezenți în fiecare sat și oraș balcanic: ei sunt tăietorii de lemne, truditorii la câmp, personalul de serviciu, arămarii, lustragiii, ursarii, geambașii, ghicitoarele și, desigur, muzicienii fără de care Balcanii nu s-ar putea descurca, deși n-ar recunoaște-o niciodată. E greu de găsit vreun eveniment public fără prezența unui acordeonist, trompetist, percuționist sau violonist rom. Până și în recensămintele otomane, „muzician“ era cea mai comună ocupație în rândul romilor.

— Dar de ce? l-am întrebat iar pe Tako. Treizeci de ani e vreme lungă de muncit fără plată, fără recunoaștere sau măcar o vorbă bună.

Nu-i cine știe ce belșug de slujbe în satul de la apă sărată, unde pescuitul e sezonier, iar acesta era un mod bun de-a mai obține câteva lire când și când, la care se adăuga câte o donație de haine sau alimente, mi-a explicat Nevzat, care-l cunoștea pe Tako de când erau adolescenți.

Tocmai atunci a parcat pe malul râului un alai de nuntă. Era ultima

modă: mirese fotografiate în dreptul mănăstirii de piatră. Numai Tako nu apărea niciodată în poză.

— De-asta, a spus el și-a dat din cap către mire și mireasă. Pentru că-mi face plăcere să văd lume aici. Și nu pot s-o abandonez acum. Mi-am asumat o responsabilitate și trebuie s-o duc până la capăt. Haideți încoace.

S-a ridicat de pe scaunul de plastic și ne-a condus înăuntru pe mine și pe Nevzat.

Aerul era cald și jilav. Pereții vâscoși, acoperiți cu mușchi verde, purtau însemnele a două epoci importante — cea medievală și sfârșitul anilor 1900 —, în care cele trei naționalități principale care vizitau situl își doriseră să țină pasul cu istoria scriindu-și numele cu caractere latine, grecești și chirilice.

— Uitați-vă la astea! a zis el, dând din mâini să includă totul. E ceva, este?

Ne-a arătat osuarul, chiliile, șerpii sculptați care fuseseră decapitați de căutătorii de comori. Ne-a arătat treptele de piatră care coborau către rezervorul din spate. Dăduse pe-afară și era plin de pietre și moloz. Tako începuse să-l curețe, dar erau prea multe pietre. Fuseseră aruncate acolo într-adins, ca să blocheze gura unui tunel.

— Aici începe tunelul.

Și ne-a arătat un zid scufundat, orientat către mare.

Când era mic, gura asta de acces era liberă. Alături de prietenii lui, intrase în tunel și umblase prin el până dăduse de un blocaj. Se spunea că tunelul traversează dealul și duce la mare, unde se deschide în dreptul unei stânci care unora le pare a semăna cu o călugăriță. Stânca se vedea de pe plajă, dar nu și intrarea în deal.

Așa reușeau călugării să aducă oameni clandestin în vremuri de restriște.

— Stai aici, mi-a cerut Tako.

Am rămas pe treapta indicată, imediat sub un tavan boltit, sculptat în stâncă. Era cald ca într-o saună.

— Acum coboară o treaptă, a spus Tako.

O treaptă mai jos, era frig ca-n beci. Tako a rânjit.

— Ai vreo explicație? Nici eu n-am.

Așa era tot anul.

— Ar trebui să mă plătești ca să-mi petrec noaptea aici, înăuntru, i-am spus.

Iar Tako a zâmbit cu afectare. El făcuse asta gratis timp de treizeci de ani.

Dar avusese anumite experiențe nocturne, lucruri pe care nu le putea explica.

— Prima dată când am auzit, a povestit el, mi-a înghețat sângele-n vine. La dracu'! Scuză-mi exprimarea. Era un plânset de copil. Și-o femeie zicea ceva. Îl abandona pe copil. Am auzit și-un cântecel trist, parcă era un cântec de leagăn.

Întotdeauna, pe timpul nopții, plânsetul de copil venea de undeva din adâncul dealului, de deasupra peșterii. Dar, de cum se apropia Tako, zgomotul se îndepărta. Ba venea din deal, ba venea dinspre râu.

— Unele lucruri nu dispar niciodată, a spus el ridicând din umeri. Cred c-a fost o femeie care-a născut un copil nedorit.

M-am înfiorat, dar Tako nu se speria de morți, doar de vii.

Tako era opusul nomadului a cărui imagine de rătăcitor alimentase spaimele și aversiunea țăranilor statorniciți aici încă de la sosirea lor în Balcani. Un sultan din secolul al XVI-lea emitea o proclamație care suna astfel:

„Pâlcuri de țigani vin călare pe cai iuți. Nu rămân într-un loc, ci se deplasează dintr-un oraș în altul".

Și se termina astfel:

„Trebuie să renunțe la felul lor de viață nomad, să se statornicească și să se apuce de agricultură. De-acum, țiganii trebuie forțați să-și vândă caii, iar dacă vreunul se împotrivește, trebuie pedepsit cu închisoarea".

Să se statornicească — eterna poruncă dată celor liberi de către cei lipsiți de libertate, copiilor de adulți, renegaților de către patriarhi, câinilor de către oameni. Prin acel decret, până și acrobaților țigani le era interzis să

se folosească de cai. Dar în spatele acestei fobii ecvestre se afla o motivație prozaică: taxele. Era greu să colectezi taxe de la o comunitate aflată în mișcare. În orice caz, n-a avut efect; Anatolia a fost singurul loc din imperiu în care comunitatea romă „s-a statornicit". Țiganii nu puteau fi despărțiți de caii lor, nici de felul lor de-a fi libertin, și întotdeauna au plătit un preț dublu pentru libertatea lor, o dată în bani, a doua oară prin stigmatul îndurat. Când o comunitate de țigani trecea la islam, membrii săi continuau să plătească taxe comparabile cu cele plătite de creștinii raya, adică de necredincioși; niciodată n-aveau parte de alinare. Țigăncile care-și luau mai mulți amanți (ceea ce însemna „activități ilicite"), chiar dacă o făceau mai mult din plăcere decât pentru bani, îi plăteau sultanului birurile cele mai grele — lucru bizar, dacă ne gândim că și sultanul făcea la fel ca ele.

Iată o descriere a țiganilor din Balcani făcută de călătorul englez Henry Blount, din secolul al XVII-lea:

„Ei îți prezic viitorul în același fel înșelător cum o fac și țiganii noștri și, tot la fel ca ei, se mulțumesc cu foarte puțin. Sunt puși mai mult la muncile murdare. Sunt fericiți cu zdrențele pe care le poartă și locuiesc în colibe și cocioabe la periferie, înconjurați doar de dispreț".

Prin „munci murdare" se înțelegea și pe atunci ce se înțelege și azi, plus îndeletnicirile de călău, cioclu și carne de tun în linia întâi a armatei otomane. Soldații romi erau defensiva de bază în marile bătălii împotriva Imperiului Austriac, precum cea de la Kosovo Polje, din anii 1700. Dar unui țigan nu-i mulțumește nimeni. Țiganii pot fi musulmani, creștini sau niciuna dintre ele. Pot să se îmbrace în zdrențe sau să se acopere cu aur. Pot să trăiască într-un palat împreună cu o capră. Și, indiferent ce-ar face, rămân iremediabil ei înșiși: oameni fără granițe. Înlănțuit de o mănăstire din propria-i voință, Tako era cea mai statornicită persoană pe care o cunoscusem vreodată, și totuși, într-un fel, rămânea un om liber.

Când am scos la iveală o sticlă de rachiu de struguri bulgăresc de cea mai bună calitate, am văzut pentru prima dată cum înflorește un zâmbet pe fața lui. S-a dus imediat în spate, în naos, și a pus-o în apă s-o răcească pentru mai târziu.

— M-ai întrebat de ce păzesc mănăstirea, a spus el chiar înainte să plecăm.

În copilărie, era convins că secretele vieții se ascund în nișe și tuneluri. În mai, la sărbătoarea Hederlezului, Ziua Sfântului Gheorghe, venea comunitatea romă și campa lângă râu. Aninau leagăne de

coloanele de lemn de la fațada mănăstirii, pe atunci încă în picioare, și se legănau până-i lua amețeala, contribuind astfel, fără îndoială, la distrugerea coloanelor. În adolescență, și-a adus aici prima drăguță. Încă-și mai amintea acel sărut dintâi. Și gustul primei țigări.

— Poate că-mi păzesc propriile amintiri, a spus el. Propria fericire.

Ne-am luat rămas-bun. Soseau noi turiști. Sunetul domol al trompetei lui Tako, omul-orchestră, i-a întâmpinat pe ei și în același timp ne-a însoțit nouă plecarea. În mașină, Nevzat a dat glas gândurilor mele:

— În ziua când o să se ducă Tako, o să se ducă și fericirea cu el.

Dar Nevzat era un optimist. Turcia avea pentru prima dată un țigan în parlament: un om care provenea dintr-o familie de geambași nomazi. Cine știe, poate într-o bună zi autoritățile se vor trezi și-l vor pune și pe Tako pe un stat de plată?

În centrul satului, pe lângă ruinele rozalii ronțăite ici și colo, se desfășura un alt fel de petrecere de adio. O formație cânta o melodie veselă și un grup dansa čoček în jurul unui tânăr rom care avea legată la gât o eșarfă roșie turcească. Nu după mult timp, a fost împins într-o mașină și, în urale și ritmuri festive de tobă, a fost dus de-acolo ca un mire la mireasă. Dar nu era vorba de o nuntă.

Tânărul era nepotul lui Tako și pleca la armată. Familia bătea din palme ca să-i dea curaj, dar când m-am uitat mai atentă la fețele femeilor, am văzut că zâmbetele lor purtau urme de lacrimi. Și totuși, formația continua să cânte.

22. Herodot, Istorii, vol. I, Cartea a IV-a, cap. XCIV, ed. cit., p. 345.

eterna reîntoarcere

După filosoful Mircea Eliade, „mitul eternei reîntoarceri“ pornește de la ideea că, îndeplinind ritualuri inspirate de divinitate, „omul preistoric“ se simte conectat la o dimensiune mitică din afara timpului liniar și prin urmare din afara istoriei. Aceasta este și esența ritualului îndeplinit de nestinari.

Eu nu sunt un om preistoric, și totuși coasta Mării Negre are ceva ce-mi inspiră sentimentul unei eterne reîntoarceri la propria mea mitologie măruntă. La momentul acela, stăteam cocoțată pe un vârf de stâncă ascuțit. Marea Neagră în față și Strandja în spate, două sălbăticii diferite, vegheate de aceeași lumină. În adăpostul promontoriului îngust stă cuibărit orășelul somnoros pe nume Iğneada, Vârful Acului.

De-a lungul coastei dintre Bosfor și graniță, șase sate de pescuit liniștite, la fel ca Iğneada și Midye, sălășluiesc în tăcere tot anul și-odată tresar din somn, vara, trezite pentru scurt timp de sosirea vilegiaturiștilor. Ultimul sat de dinaintea frontierei este Beğendik, locul unde se adună la bârfă pescarii turci cu arcadașii lor bulgari din Rezovo, aflat dincolo de o linie invizibilă care împarte marea și care avea pe vremuri o semnificație mult mai mare, fiindcă aici se varsă fluviul de frontieră. Atmosfera e prietenoasă în prezent, dar, în ultima decadă a Războiului Rece, cele două țări au fost angrenate într-o dispută piscicolă meschină. Fiecare tabără și-a lărgit estuarul descărcând în el sol adus din altă parte, doar ca să poată revendica o mai mare suprafață de ape teritoriale și mai mult calcan. În semn de protest, calcanul a început să moară.

De la Vârful Acului, aproape că se vede marginea invizibilă a mării, dar la o adică n-ai de unde să-ți dai seama ce anume se întrezărește în cețuri; totul arată ca și cum tocmai s-ar țese acolo o amintire. Simțeam locul acela mai puțin ca pe un loc fizic și mai mult ca pe un moment continuu în timp, ca pe o notă pontică unică și perfectă.

Când stai acolo, biciuit de lodos dinspre sud și de curenții siberieni dinspre nord, te afli într-un portal. O clipă ești muritor, în clipa următoare nu mai ești. O clipă ești tu cel de-acolo, în următoarea clipă

sunt toți cei care au trecut pe-acolo înaintea ta.

Dacă aș sta acolo suficient timp, poate aș aluneca pur și simplu din timpul liniar și aș începe să deslușesc un licăr fantomatic din adâncuri. Pentru că țărmul acesta este o lume a epavelor scufundate. Promontoriul Uleiului, aflat la nord de Țarevo (Miciurin), în Bulgaria, și-a primit numele în amintirea uleiului de măsline care a infuzat marea în cantități neștiute, naufragiu după naufragiu. Se spune că, atunci când situația devenea dificilă, apărea din valuri o sirenă cu o torță, care te conducea până la un punct sau altul al eternei reîntoarceri.

SIRENA CEA BUNĂ

Coasta Turciei număra 482 de faruri, dar auzisem că doar la cinci dintre ele mai există personal operant, iar unul dintre acestea cinci era aici, pe promontoriul îngust ca un ac: unicul far dintre Bosfor și graniță.

Sus, pe stânci, se profila silueta albă și solitară a farului Limanköy — Limanköy Feneri. Girueta lui nord-sud fremăta în bătaia brizei. Săgeata fusese unsă manual de generații succesive de paznici, care urcau în balconaș și de acolo se cățărau pe exteriorul cupolei. Până cu douăzeci de ani în urmă, instalația de iluminat funcționase cu petrol lampant.

Încă i se mai spune Farul Francez, pentru că a fost construit de un ofițer francez din marina comercială. Veteran al companiei Messageries Maritimes, care naviga între Marsilia și Orientul Apropiat, căpitanul Marius Michel a început să se gândească la cum ar putea fi modernizată semnalizarea de coastă după ce a supraviețuit unui naufragiu lângă Alexandria. La momentul când și-a înaintat propunerea către Napoleon[23], care i-a transmis-o aliatului său, sultanul Abdul-Medjid, Războiul Crimeei făcea ravagii, cu deosebire pe mare. Britanicii și francezii erau aliații otomanilor împotriva Rusiei imperiale și, înțelegând nevoia strategică de securitate costieră, sultanul a acceptat imediat ideea căpitanului francez. Între 1855 și 1866, sub directoratul lui Marius Michel, compania nou-înființată sub numele de Administration générale des phares de l'Empire Ottoman[24] a construit 111 faruri.

Manufacturate în Franța prin cea mai recentă tehnologie a lămpilor semnalizatoare, farurile acestea au rezistat până în prezent, unele dintre ele aflându-se pe teritoriul actual al Bulgariei. Pe malurile Bosforului există un mic atelier care se ocupă cu munca migăloasă de reparare a componentelor arhaice în rarele situații în care se defectează. La terminarea mandatului, Michel a primit un titlu onorific otoman, rămânând în istorie cu numele de Michel Pașa. Deja bogat, averea lui a ajuns la dimensiuni fabuloase ca urmare a taxelor grele impuse navelor care beneficiau de serviciile farurilor. O parte din veniturile provenite din taxe a ajuns în visteria statului otoman până la disoluția acestuia, în timpul Războaielor Balcanice din 1912-1913. Orientalist pasionat (nimic surprinzător, dacă ținem cont de câte a făcut Orientul pentru el), Michel Pașa s-a întors în Franța și a recreat Constantinopolul în manieră victoriană, în orașul său natal de

pe Riviera. Acolo și-a găsit sfârșitul acest om fermecat, la vârsta senectuții, în aceleași ape imaginare pe care navigase cândva în realitate: undeva între Est și Vest.

Ducându-mă la farul alb de pe stânci, paznicul mi-a arătat două cargoboturi încremenite la orizont.

Dincolo de apele întunecate ale mării, atât de întunecate de-ai fi zis că erau compuse în proporție de 90 la sută din hidrogen sulfurat, navele ruginii la culoare arătau ca niște stafii reîntoarse din epoca pontică.

Semnalul se vede din largul mării de la peste treizeci de kilometri și multe nave ancorează acolo pentru odihnă și realimentare, mi-a explicat paznicul. La urma urmei, această rută maritimă e una dintre cele mai aglomerate și mai primejdioase din lume.

— Și, spre deosebire de ancorarea în Bosfor, e gratuită, a zâmbit el, deși nu era genul zâmbitor.

Fiecare far își are frecvența lui unică de emitere a semnalului. Când văd o lumină galbenă la fiecare trei secunde, navele știu că e Limanköy Feneri.

— Presupun că e reconfortant să vezi un semnal familiar de pe uscat când ești departe de casă, i-am spus paznicului.

Iar el a dat din cap mulțumit și a spus cu o mândrie neexagerată:

— Semnalul nu s-a întrerupt niciodată.

Era un bărbat înalt, plesuv, la vreo cincizeci de ani, cu ochi de un albastru spălăcit și cu un trup flasc ce părea să se fi surpat după o lovitură. M-am întrebat dacă așa o fi constituția lui sau dacă vreun eveniment recent îi cauzase încovoierea.

Pentru că el era un fost paznic. Deși fratele lui, cel mai vârstnic dintre cei șase, era cel care moștenise titlul, toți membrii familiei se considerau paznici de far. Era un titlu de onoare. Cu câțiva ani în urmă, statul nu doar că îi reziliase contractul de paznic, ci-i desființase postul cu totul. Familia fusese obligată să predea cheia mare a turnului rotund către noii proprietari: forțele navale. Niciodată n-avea să mai locuiască vreun paznic la piciorul scării spiralate care ducea la domul luminos cu pereți de sticlă.

Paznicul a fost scos la pensie, iar casa, la licitație. Cele patru surori și

cei doi frați au dus o luptă îndelungată ca să cumpere locuința, și-au pledat cauza în fața statului, au oferit mai mulți bani decât valora. Dar i-a fost vândută unui hotelier din Istanbul, care o transforma acum în cafenea.

— Aici m-am născut eu.

Paznicul a deschis o ușă către o cameră modestă. Fusese golită de mobilă, la fel ca celelalte două.

— Toți ne-am născut aici, și mama tot aici s-a născut. Ne-au căsătorit aici și ne-au trimis de-acasă. Pe toți.

A încercat ușa către scară, dar era încuiată și cheia se afla în cine știe ce birou regional al marinei. Toți cei șase copii fuseseră căsătoriți aici, dar niciunul dintre ei nu părăsise împrejurimile. Rămăseseră cu toții aproape de far.

— Trebuia să-l supraveghem, a spus el. Dacă se stingea cumva, cine-ar fi urcat scara să-l repare?

Nu, n-au putut să plece, nicidecum.

— Aveam o draperie pe care o trăgeam dimineața în turn de jur-împrejur ca să protejăm cristalele lămpii de lumina zilei, dar văd c-au scos-o.

Cea mai veche amintire pe care o avea era urcatul scării în spirală ca să se uite la mama lui cum trăgea deoparte draperia și aprindea lampa. Pe timpul nopții, familia făcea de pază cu schimbul, iar în lipsa unor ceasuri deșteptătoare, își făcuseră un sistem din butelia de petrol atașată de mecanismul rotitor al lămpii. După două ore, butelia goală cădea și-i trezea pe toți cu zăngănitul. Nimeni nu-și rata vreodată schimbul.

— Aici era bucătăria.

Cuptorul cu lemne era tot acolo, ca și bazinul pentru colectarea apei de ploaie. A fost un șoc pentru paznic să vadă camerele golite de viață. Am ieșit în curtea mică din spatele casei să luăm o gură de aer.

— Când eram mici, tata încuia poarta. Dar noi săream gardul și tot mergeam în oraș.

Limanköy, Satul din Port, nici nu existase până să fie construit farul. Aici era un țărm sălbatic, nesigur pentru locuit din cauza piraților de

pe mare și-a bandiților de pe uscat.

Într-o zi, o familie de pomaci din centrul Bulgariei, care se trezise împinsă pe drumul exilului, a trecut granița și s-a oprit în primul sat din partea turcească: Beğendik. Asta se petrecea după mereu amintitul Tratat de la Lausanne, din 1923, an în care protagonista acestei povești avea cinci ani. Numele ei era Selvet.

Când i-a sosit vremea măritișului, Selvet i-a fost dată de nevastă fiului paznicilor de la far, și așa se face că tânăra mireasă Selvet a ajuns să locuiască aici, pe hotarul dintre o mare neîmblânzită și un pământ neîmblânzit. La început cu socrii, apoi fără ei, iar până la urmă și fără bărbat, pentru că venise peste ei al Doilea Război Mondial și pe soț i l-au trimis la Bosfor.

La vremea aceea, Selvet avea trei fetițe. Încă nu existau alte case în zonă, nici electricitate, nici măcar o cărare bătută. Rarele provizii, dintre care cele mai importante erau buteliile de petrol lampant pentru far, erau aduse la stânci cu barca și trase pe faleză. La fiecare două ore, Selvet se scula din pat și urca scara ca să aprindă lampa. Noaptea, încuia ușa șubredă, să nu intre tot soiul de briganzi care bântuiau călare prin regiune.

Era teribil de singură cu cei trei copii mici ai ei și teribil de aproape de o graniță aflată în dispută.

După șase ani, Selvet a acceptat ideea că bărbatul ei n-avea să se mai întoarcă niciodată. Timp de paisprezece ani a administrat singură farul, a lucrat pământul din spatele casei și și-a văzut fiicele crescând. Slujba ei avea și avantaje: farul era un simbol al modernității, iar Selvet a fost mândra proprietară a primului aparat de radio din zonă, a primului televizor și-a primelor piese de mobilier în stil european. Fetele din sat veneau în vizită la fiicele ei și se adunau între pereții curții să bârfească, să asculte muzică și știri, să-i aștepte pe tinerii soldați de la cazarma care străjuia granița din apropiere să vină de partea cealaltă a zidurilor farului ca să flirteze cu ele.

Selvet era bunica paznicului.

În anii ’60, ștafeta i-a fost înmânată celei mai mari dintre fiice, care avea să devină mama paznicului. Pe măsură ce-i puneam întrebări, paznicul devenea tot mai puțin vorbăreț și începea să-mi ocolească privirea, de parcă s-ar fi străduit să nu-și arate suferința în fața mea; nu suferea pentru toate cele ce se întâmplaseră aici, ci pentru că se terminase totul. Și nu doar istoria familiei sale se terminase, ci și un

întreg capitol de istorie a relației oamenilor cu farurile Mării Negre, iar odată cu el luase sfârșit un fel de poezie dură, înlocuită de mecanica prozaică din care nu s-ar putea naște niciodată o poveste.

Iar el se încovoia sub povara asta, ca și cum numai nevoia de-a sprijini farul îl menținuse până atunci în poziție verticală.

Am făcut o plimbare împreună spre zona interioară. Printre faruri și sate, pe un drum încă nepavat, se afla cimitirul, unde două lespezi de marmură marcau cele două morminte ale părinților pazniculuiDeasupra numelor era gravat un singur cuvânt:

FENERCI

Paznic de far. O profesie, o misiune, un mod de viață, o identitate.

Tatăl pazniculuifusese mare iubitor de cărți și de presă scrisă și insistase să-și educe odraslele. În fiecare zi, își ducea cei șase copii la școală, trei kilometri de mers pe jos pe drumul de pământ.

În ziua de azi, satul de pe faleză pare și mai pricăjit pe lângă vilele de vacanță ca niște palate. Portul pescăresc Limanköy a rămas afectat de companiile producătoare de ciment care au măcelărit Strandja ca să-l extindă la dimensiunile unui port industrial, de unde să poată trimite pe mare miezul dealurilor descărnate.

L-am întrebat ce-i lipsește cel mai mult de la far.

S-a uitat la mine — un moment rar de contact vizual — și am regretat imediat că întrebasem, pentru că amândoi cunoșteam răspunsul.

— Locul ăsta conține toată viața mea, a spus el. Mi-e imposibil să aleg un singur lucru. Dar nu-i nimic. Pentru că noi tot aici suntem. Noi am rămas mereu aici.

S-a stârnit vântul serii și brizanții de la poalele stâncii s-au făcut mai mari și mai albi. Era abia august, oare cum stăteau lucrurile iarna? Pazniculuii se citea pe față că prețuiește amintirea asta.

— De-aia îi zicem Marea Neagră.

Furtunile de iarnă erau atât de feroce, încât uneori trosnea toată casa și spuma sărată pătrundea înăuntru prin ferestre. Vuietul era asurzitor. Marea putea să-i mănture de pe faleză în orice moment, fără să lase

nicio urmă.

— Era o viață solitară. În fața ta, marea și-n spate, nimic. Niciun vecin. Satul, la mulți kilometri distanță. Și totuși…

Paznicul ascultase povești cu pirați de la bunica Selvet, care le știa de la vechii paznici. Ei apucaseră să-i vadă pe ultimii pirați, dar și pe ultimii dintre acei eroi pontici anonimi care se deplasau între pădure și mare, între mare și pădure: gemidji, marinarii care transportau bușteni și cărbune din Strandja la Constantinopol și mai departe, înfruntând furtuni, sirene în care nu te puteai încrede și piețe capricioase.

Înainte să plecăm din locul acela pustiit, paznicul mi-a atras atenția către două case ce se înălțau dincolo de far, singurele din vecinătate. Erau ale surorilor lui.

— După cum vezi, a spus el îndreptându-se de spate, nu l-am abandonat. Încă-l mai supraveghem.

Cargoboturile de la orizont nu se clintiseră din loc.

Când am ridicat privirea spre domul de sticlă, o ultimă rază de soare s-a prins în lampa cu halogen și m-a făcut să clipesc, iar când am clipit am văzut-o pe Selvet, după ce-și culcase fetele în camera de jos, urcând scara spiralată la fiecare două ceasuri din bezna nopții ca să realimenteze lampa. Omul ei era pe undeva prin lume, iar ea nu știa unde. Vântul vâjâia, marea mugea, războiul dura de prea multă vreme. Înfășurată în pături, urca treptele cu pasul îngreunat de somn și de temeri, ca să-i ghideze deopotrivă pe gemidji și navele de război, de parcă la Pontus toate lucrurile mergeau cum trebuie.

Iar dacă erai o navă în trecere, nici n-ai fi avut știință de altceva decât de lumina galbenă care și în ziua de azi continuă să strălucească la fiecare trei secunde în fiecare noapte. Fără greș.

23. Este vorba de Charles-Louis-Napoléon Bonaparte (1808-1873), Napoleon al III-lea, primul președinte (1848-1852) și ultimul monarh al Franței (1852-1870).

24. Administrația Generală a Farurilor din Imperiul Otoman.

muhhabet

În turca arhaică: 1. conversație; 2. iubire. Muhhabet e pe gratis, dar e și un lux, pentru că n-o poți obține de unul singur. Cuvântul, chiar dacă nu și practica, a ieșit din uzul modern al limbii turce, dar supraviețuiește printre vârstnici și în rândul populației rurale din Balcani: un cuvânt arab îndepărtat, care trăiește pe buzele europenilor.

Am pornit la drum cu Nevzat pentru ultima oară. La radio, pe canalul folcloric, se auzea o muzică sfâșietor de tânguitoare. Cântecul, care se numea „Bir Fırtına Tuttu Bizi“ („Ne-a prins furtuna“), fusese cerut, a spus gazda emisiunii, de un păstor de pe dealurile Cappadociei în onoarea familiei lui, care sosise aici ca refugiată din Salonic. Nevzat mi-a explicat că e un cântec de iubire pentru pământul natal și că pământul natal este Rumelia.

Rumelia: denumirea otomană pentru pământul romanilor, adică al bizantinilor, adică al creștinilor, adică al europenilor. Rumelia a fost Balcanii cândva stăpâniți de otomani, sau „Turcia din Europa“, o lume acum dispărută. Mi-a zburat gândul la Stefania, care conducea Hotelul de Deasupra Lumii, și la familia ei care navigase în sens opus, înfruntase aceeași furtună și cântase același cântec, doar că despre Anatolia.

Ne-a prins o furtună. Ne-a târât și ne-a risipit pe mare.

Nu ne vom mai regăsi decât după ce-om muri.

Am îmbătrânit de când aștept. Mi-a slăbit vederea, mi s-a topit carnea pe oase.

Nu ne vom mai regăsi decât după ce-om muri.

Nu se petrecea niciun muhhabet pe dealurile Cappadociei, dar cel puțin păstorul acela avea aparat de radio.

ULTIMUL PĂSTOR

Ploua când am ajuns în ultimul sat din Strandja, iar Mustafa, înfășurat într-o haină impermeabilă, fuma o țigară adăpostit sub acoperișul unei case abandonate. Oile și caprele lui erau răsfirate pe deal, nemișcate în ploaie. Un mic radio cu tranzistori era pus lângă el, pe pervazul unei ferestre sparte.

A fost atât de surprins să vadă că are vizitatori, încât i-a căzut țigara din gură. A ieșit în ploaie să ne întâmpine și s-a luminat la față.

— Haideți, haideți, ne-a zis, Feride o să se bucure tare să vă vadă.

Și-a luat toiagul de cioban și ne-a condus umblând cu pași mari. Era uriaș și puternic cum nu se mai întâlnește la bărbații din prezent, ci doar la regii din vremuri biblice. Tocmai se termina sezonul de fătare, ne-a spus el, și avea o sută de miei noi. O sută de mielușei frumoși.

— Vreți să-i vedeți?

— Da, dar întâi să mergem la Feride, a spus Nevzat.

Casa lor se afla pe un deal și avea vedere panoramică. Feride a ieșit să ne întâmpine cu mâinile pline de făină, fiindcă frământa pâine. Era o femeie micuță, cu capul acoperit de un văl lejer, pe sub care se vedea o figură deschisă și sinceră, complet lipsită de riduri. Pe lângă Mustafa, arăta ca un copil. Ne-am așezat la masa de afară, sub un măr, să împărțim niște țigări rulate de mână.

— Aici avem de toate, uitați-vă și voi, a spus Mustafa făcând un gest larg către satul de jos.

— De toate în afară de oameni, a surâs Feride.

Toate casele erau abandonate. Casa în care locuiau ei era ultima care mai rezista. Fusese a părinților lui Mustafa. Satul avea un nume ciudat, Întunericul, dar cerul de deasupra dealurilor era un spectacol de culori schimbătoare, ca de basm. Razele soarelui pătrundeau prin pătura norilor de ploaie și iarba grasă se încingea din nou.

— Avem trei feluri de apă, a spus Mustafa.

Și a arătat către izvorul care clipocea pe lângă casă.

— Ăla-i bun pentru ceai, a spus el. Cel de pe deal e bun pentru spălat. Iar ăsta — a arătat către un altul, care curgea prin dreptul mesei noastre — e bun de băut.

— Avem de toate în afară de muhhabet, a zis Feride.

La fel ca Nursel și Nevzat, aveau și ei un apartament în Kırklareli, dar nu le plăcea la oraș, lor le plăcea aici, unde crescuseră.

Lângă casă era parcată mașina fiului lor absent, care avea pe capotă un ochi desenat cu spray, împreună cu un motto recognoscibil peste tot în Turcia:

„Am plecat la armată. Nu mă căutați".

Mai avea câteva luni dintr-o misiune la granița cu Siria, iar părinții lui așteptau și se rugau, se rugau și așteptau. Mi-au arătat o fotografie cu el și cu logodnica lui. Urmau să se căsătorească imediat după întoarcerea lui și Mustafa strângea bani de nuntă vânzându-și o parte din turmă.

— Am vrut să dovedesc că se poate să trăiești din păstorit, a spus el. Să duci o viață liberă. Cum făceau oamenii pe vremuri.

Mi-am amintit deodată un cântecel simplu pe care bunicul meu, care fusese contabil la stat mai toată viața, mi-l cânta cu drag și cam fals când se simțea fericit și fără griji:

Când eram un ciobănaș,

sus, cu turma la imaș,

sărac eram, nimic n-aveam,

dar fericit cu oile stăteam.

Dacă privești destul de departe în urmă, descoperi că toată lumea din Balcani se trage din vreun sat, însă generația bunicului meu a fost ultima care a crescut aproape de animale, înainte să înceapă colectivizarea. În special Strandja a fost mereu o Arcadie, tărâmul idilic al oamenilor și-al turmelor. La douăzeci și șapte de secole de la menționarea Arcadiei în textele antice, această „provincie oarbă", sau kyor kaz, din Imperiul Otoman avea cel mai mare număr de oi per capita din toată lumea, cu excepția Australiei. Până acum, nimic nu

întrerupsese vreodată creșterea animalelor, nici măcar ciuma. Ce va mai rămâne în Strandja începutului de secol XXI în afară de baze militare ruginite și de dealuri eviscerate de bogățiile lor subterane?

Mustafa și turma lui mergeau în contra cursului istoriei.

Feride avea grijă de casă, mulgea animalele și vorbea cu sine în acele zile lungi în care Mustafa era dus pe dealuri cu radioul lui. Și, pentru că nu puteau abandona animalele iarna, stăteau aici tot anul, chiar și când zăpada urca până la jumătatea zidurilor și înghețau toate cele trei surse de apă. Drumul devenea atunci impracticabil.

La un moment dat, li s-a tăiat curentul electric.

— I-am zis primarului zău așa, arcadaș, bagă curentul la loc. Și el a zis dacă-mi tai un miel, îți dau curent. I-am tăiat doi miei.

Acum aveau electricitate, dar nu și iluminat stradal. Noaptea, singura lumină cale de mulți kilometri în jur venea de la ferestrele lor.

Motivul pentru care Întunericul cel odinioară prosper devenise un sat-fantomă era același ca în cazul tuturor satelor din lungul graniței: localnicii fugiseră de teama juntei.

— Tot ce ne trebuie nouă e altă familie, a spus Feride.

Mustafa a arătat către dealul din partea opusă.

— Vezi casa aia de lângă păr?

Abandonată de multă vreme, casa aparținuse unei familii de bulgari care fugise peste graniță odată cu toți ceilalți. După aceea, vecinul lor săpase la rădăcina părului și găsise o comoară. O folosise să le construiască fiilor lui case la oraș.

— Dar ce se afla sub copac nu-i aparținea lui, a spus Mustafa clătinând din cap.

Familia care fugise își îngropase banii sub păr în speranța că se va întoarce într-o bună zi. Urmașii săi erau bărbații și femeile pe care-i cunoscusem de cealaltă parte: patroni de prăvălii și lucrători forestieri, grăniceri și apicultori, muncitori în fabrici și mergători pe tăciuni, bețivani și emigranți plecați în lume să-și caute norocul.

Părul acela încă mai rodește.

— Poate se vor întoarce într-o zi? a spus Feride.

Dar nici ea nu credea așa ceva. Trecuseră o sută de ani.

Cu două veri în urmă, a povestit Mustafa, au apărut pe deal patru cai negri.

— Ca un semn de sus, a rânjit el. Cai negri fără călăreți.

Caii scăpaseră și trecuseră granița. Mustafa și proprietarul lor au vorbit la telefon. S-au străduit din răsputeri, fiecare de pe malul lui de Rezovo, dar caii nu s-au lăsat convinși. Erau o rasă valoroasă, a spus Mustafa, valorau 5 000 de dolari americani bucata, dar până la urmă proprietarul a acceptat ideea că i se sălbăticiseră caii. Acum venea să-i viziteze o dată pe an, iar asta însemna un muhhabet sub măr.

— I-am văzut pe partea cealaltă! am spus. Se-ndreptau spre sud. Acum două veri!

— Nimic nu piere în Strandja, a zâmbit Nevzat, deloc surprins.

— Dar caii n-au s-o ajute pe Feride când sunt eu pe dealuri, a spus Mustafa, dacă se-apropie cineva de casă.

Existau două feluri de musafiri nedoriți: refugiații și armata. Armata venea să chestioneze cuplul în legătură cu refugiații. Vederea camioanelor din care cobora personal militar în preajma casei lor devenise o sursă frecventă de mâhnire. Odată, a ajuns la ușa lor un grup de femei și copii sirieni. Era miezul iernii. Unii erau în sandale.

— Sandale pe zăpadă, a spus Mustafa și i-a tremurat bărbia.

— Ne-au luat pe nepregătite, a adăugat Feride.

Traficanții aduceau oameni de la Istanbul la Edirne și-i abandonau acolo, literalmente în Întuneric.

— Și-au venit în fugă la mine, a povestit Mustafa. Bulgaria? Bulgaria? Și m-a durut inima când le-am zis nu, Turcia, Turcia. Sigur, aș putea să le arăt drumul peste dealuri, peste râu, dar știi cum e pe dealurile alea?

— Nici mistrețul nu răzbate prin pădurea aia, a întărit Feride.

— Și totuși, a continuat Mustafa, ar fi de-ajuns o singură familie ca să aducă iar viața în sat. Avem motociclete. Nu mă descurc de unul singur. Îmi mai trebuie o pereche de mâini. Ce-o fi așa de greu?

Primarul, mi s-a spus mai târziu, ținea satul pustiu intenționat, de

aceea deconectase curentul electric.

Dar Mustafa și Feride nu se plângeau niciodată. Prea puține lucruri le erau prielnice și aveau prea mult de pierdut. Era în joc sursa lor de trai, care era deopotrivă visul lor. Puțini au norocul să se bucure de o asemenea suprapunere.

— Vreți să vedeți mieii? a întrebat Mustafa, luminându-se la față.

Ne-am luat rămas-bun de la Feride și ne-am dus să vedem mieii. Erau într-un țarc întunecos, o sută de capete, albi și tremurând de tinerețe. Mustafa le dădea lapte cu biberonul. Ne-a făcut semn și am traversat curtea noroioasă, afundându-ne în gunoi până la glezne.

— Copilașii mei frumoși, a spus el și i-a mângâiat unul după altul cu mâinile lui uriașe.

Și, cu toate că Nevzat își dorea să-l fotografieze pe el, Mustafa ridica întruna câte un miel în fața lui la poză. Unul după altul.

Pe drumul de întoarcere, Nevzat mi-a arătat ceva și am apăsat pe frână. Am stat acolo și ne-am uitat la ei cum pasc pe o pajiște ultima iarbă a verii: patru cai negri.

Era ultima mea zi în Turcia. Am condus către sud în umbra lui Mahya, cel mai înalt pisc al Strandjei, care zbârnâia de secrete militare de când intrase Turcia în NATO. M-am întrebat dacă armata știe adevărul despre dispăruta Paroria a isihaștilor — pentru că una dintre teorii o plasează aici, pe Mahya, unde accesul civililor e interzis din 1952 încoace.

L-am lăsat pe Nevzat la locul nostru obișnuit de întâlnire și despărțire: intersecția din capătul orașului Kırklareli, printre lanuri de floarea-soarelui. Dragul de Nevzat a scos din rucsac un cadou: șosete de lână tricotate de Nursel, să-mi țină de cald în iarna scoțiană.

— Păi, să saluți din partea mea și Strandja cealaltă, i-am zis.

Vechea lui viză de Bulgaria expirase și cererea de reînnoire îi fusese refuzată.

Ne-am îmbrățișat și m-am așezat iar la volan. Frontiera era cea care ne adusese împreună și deschisese o lume nouă pentru mine, dar acum, când eram pe punctul de-a o traversa iar, simțeam o sfâșiere teribilă, o senzație de pierdere iminentă atât de mare și deconectată de la timpul

prezent, încât nu putea proveni decât din trecut.

Simțeam Turcia ca pe un cămin pierdut cândva demult, poate în același fel în care Nevzat simțea Bulgaria.

Nevzat a rămas la răspântie făcându-mi cu mâna, și în gestul lui am întrezărit o scenă îndepărtată, din copilăria noastră. Nu copilăria pe care am avut-o, ci una ușor diferită.

Vara lui 1984. Am văzut pe celălalt mal al râului frontalier un băiat brunet cu niște cai. Băiatul făcea cu mâna. În geanta de plajă aveam Chemarea străbunilor. La râu nu erau nici soldați, nici sârmă ghimpată, doar apă curgătoare de un verde strălucitor și libelule. Stătea să se facă septembrie și berzele întunecau cerul nostru pontic. Curând vom crește și toate astea se vor transforma într-o amintire.

I-am făcut și eu cu mâna.

uroki

Deochiul, în limba bulgară. Când ai vise ciudate sau dureri-fantomă, când nu poți dormi sau când te chinuie suferințe crâncene, știi că-i vorba de uroki. De-a lungul frontierei trăiesc vindecători care practică exorcizări pentru risipirea vrăjilor și-a stărilor proaste. Cea care urmează a fost consemnată în secolul al XIX-lea:

Adorm cu Domnul, mă trezesc cu Domnul,

el are să ia aminte, el are să risipească

șaptezeci și șapte de rele

dacă mă-ntâlnesc în somn,

pe drum, la răscruce,

pe cărbuni, pe focul mare,

dacă mă-ntâlnesc, dacă mă lovesc,

șaptezeci și șapte de rele.

La doi ani după Satul din Vale, ajunsesem la o „răscruce“. Știam că trebuie să pornesc pe drumul care mă îndepărta de locul acela, nu pe cel care m-ar fi purtat în cerc la nesfârșit. La răscruci îmi luasem rămas-bun de la câțiva oameni până acum — iar în imaginarul mitologic, răscrucile sunt locuri ritualice ale transformării. În mod tradițional, oamenii din Strandja au folosit răscrucile ca să vindece boli, să alunge spiritele morților și să facă semințele să rodească. Doar două călătorii nu cunosc răscruce: nunta și înmormântarea; și nici mergătorii pe tăciuni nu-și taie niciodată calea peste cărbunii încinși. Dar eu unde mă regăsesc?

Aveam sufletul plin de daruri și capul plini de glasuri. Trebuia să mă întorc acasă și să le așternpe toate în cuvinte, iar acasă, într-una dintre dimensiunile temporale, însemna Scoția. Dar exista și o altă dimensiune, în care mă trăgea înapoi senzația că-mi rămăseseră niște treburi neterminate.

De când plecasem din Satul din Vale, cu doi ani în urmă, îl revizitasem de multe ori în vis. Iar și iar, subconștientul mă ducea jos, în valea umedă, populată cu chipuri calde și familiare, unde o ușă de casă bătrânească se deschidea cu un scârțâit ca să dezvăluie cine știe ce lucru valoros și vital, fără de care nu m-aș putea descurca. Ochii de șacal sclipeau la lizieră ca niște felinare, și apoi mă trezeam. Venind în Strandja, deschisesem un fel de cutie a Pandorei la mine în suflet. Strandja mă ținea acum captivă. În munții aceștia se făcea simțită o puternică atracție gravitațională. Și dacă mi se făcuse vreo vrajă voodoo cu doi ani în urmă, în Satul din Vale? Pe atunci nu credeam în uroki, în munți care nu te lasă să intri sau să ieși ori în izvoare a căror apă rece te ademenește să te întorci. Acum nu prea mai știam în ce cred și în ce nu.

Pentru ultima dată, am trecut frontiera. O autostradă nouă și pustie pornea din Kırklareli și ducea la punctul de control, unde, de data asta, partea turcă mi-a făcut semn apatic să-mi văd de drum, însă partea bulgară m-a întâmpinat energic cu o percheziție a mașinii, în timpul căreia nefericitul derviș rotitor a fost din nou despărțit de propriile-i picioare.

CUM SĂ RUPI O VRAJĂ

Vindecătoarea m-a cântărit din priviri peste ochelari. Era o asistentă medicală pensionată, cu o figură ca de pasăre, degete osoase și o dispoziție vioaie; locuia în capătul de sus al unei străzi abrupte, de unde acoperișurile cochetului oraș de frontieră se vedeau ca niște pietricele în cupa întunecată a dealurilor.

Curtea ei era parfumată de mușcate, iar casa mirosea a mobilă greoaie, de modă veche. Marina mă adusese aici pentru că vindecătoarea o ajutase și pe ea să-și învingă insomnia. Marinei, care nu era genul să-ți amintească „Ți-am zis eu!“, chiar dacă într-adevăr îmi zisese, nu i s-a părut deloc ciudată starea în care eram.

— Te-a lăsat muntele să intri, a spus ea și i-a tremurat zâmbetul pe buze. Acum nu mai vrea să-ți dea voie să pleci.

Eram nerăbdătoare să aud ce are de spus vindecătoarea. Dar ea nu s-a grăbit. A pus pe masă o cutie cu bomboane de ciocolată și s-a apucat să flecărească despre nepotul ei, evitând să mă privească în față. Vorbăria ei incontinentă contrasta cu tăcerile Marinei.

Începea să mă adoarmă acel flux al conștiinței, când am auzit-o spunând:

— Da, am avut o carieră în medicina convențională, mi-am petrecut o viață în preajma doctorilor, farmaciștilor și pacienților și rădăcinile bolilor omenești rămân un mister, probabil că toate bolile au cauze spirituale, medicina urăște să admită ce neputincioasă e, da, da.

M-am trezit. Ea m-a străpuns cu o privire care parcă spunea „Dacă-ți închipui că-s doar o babă dusă cu sorcova, mai gândește-te“.

Două generații de grăniceri militari trecuseră prin sufrageria asta, cu generali cu tot, alături de întregul personal al spitalului regional, inclusiv chirurgi-șefi (îi plăcea să menționeze grade și funcții înalte), și sute de localnici. Oamenii îi aduceau daruri sau bani, după cum credea fiecare de cuviință, însă ea își oferea serviciile pe gratis — pentru că era o vocație, transmisă în familia ei pe linie feminină. Și mama ei fusese vindecătoare, iar în ultimii ani de viață, oarbă din cauza diabetului, se folosea de ochii fiicei sale ca să îndeplinească ritualuri, ale căror cuvinte nu le-a dezvăluit însă decât în pragul morții.

Cel mai uzual dintre ritualuri se numea „Topește glonțul“. Vindecătoarea ieșea din încăpere și se întorcea ținând un cuțit de vânătoare vechi, cu lama înnegrită, și un castron de cositor. Acestea erau instrumentele ritualului „Topește glonțul“.

Alte ritualuri erau „Rupe vraja“ și „Inversează amprenta“.

Pentru „Topește glonțul“, ai nevoie de un glonț care a fost folosit la uciderea unui animal sălbatic. Tu, cel cu sufletul bolnav, îți freci capul, pieptul și picioarele cu glonțul acela și dormi cu el sub pernă. Pe urmă vii cu el la vindecătoare; dacă nu poți să vii în persoană, trimiți un tricou purtat de tine și atins de glonț. Ea topește glonțul și-l toarnă în apa din castron, până când plumbul se adună laolaltă. În forma plumbului topit, vede lucruri despre starea ta actuală și despre trecutul tău.

Pe când toarnă plumbul, murmură de trei ori formula specială.

— O dată a venit la mine un colonel suferind de insomnie. Nu putea să vorbească despre asta, dar am văzut în plumb. O siluetă cu o armă în mână. Fusese un incident la graniță.

Citind printre rânduri: îi vindeca pe ucigași de povara vinovăției.

Până la urmă, plumbul trebuia unit într-o singură bucată, pentru ca inima „plesnită“ a persoanei cu pricina să se „adune“.

— La drept vorbind, inimile unora sunt așa de plesnite, încât e nevoie de mai multe încercări, a spus vindecătoarea. Cum a fost cazul colonelului — plumbul lui se tot fragmenta până se făcea terci. Nu poți să faci glonț din terci. A fost nevoie de multe încercări.

Apoi vindecătoarea îți dă înapoi inima-glonț vindecată, scurge apa în care a fost „adunat“ glonțul tău și-ți toarnă puțin în creștet, pe inimă și pe picioare. Sau poți s-o bei. Dacă s-a folosit o piesă vestimentară, după patruzeci de zile o arunci într-un izvor curat ca să speli toată suferința.

De ce patruzeci de zile?

Patruzeci de zile: un număr simbolic în lumea spirituală. Când moare cineva în Bulgaria sau în Turcia, se ține doliu cu strictețe timp de patruzeci de zile, iar după patruzeci de zile se ține o ceremonie care cinstește trecerea sufletului celui mort cu pomană de mâncare și cu rugăciuni. În budismul tibetan, numărul de zile este patruzeci și nouă și se crede că în tot acest timp spiritul celui mort rămâne pe un tărâm

intermediar, numit „bardo al devenirii“, după care își caută un canal — de obicei, un pântece omenesc — prin care să renască și astfel să reia ciclul samsarei, al suferinței. Asta dacă nu cumva pe tărâmul intermediar are loc o transformare a spiritului, din care să rezulte vindecarea. În budism nu e niciodată prea târziu, pe când în creștinism e de la început prea târziu. Suferința e la ordinea zilei. Slavă Domnului că există vindecători păgâni.

Dacă ne gândim la deochi sau la orice altă suferință spirituală ca la o stare de tranziție dintre viață și moarte, atunci vindecătoarea era o mediatoare între tărâmuri. De aceea orice vindecător înfruntă un risc personal, mi-a spus Marina.

— Toată energia negativă pe care a luat-o de la mine a intrat în ea.

Vindecătoarea a ridicat din umeri.

— Te confrunți tu însuți cu întunecimea omului când te-apuci s-o ridici din el. Undeva tot trebuie să se ducă. Atunci recurg la ritualuri ca să mă curăț. Dar asta nu-i treaba nimănui în afară de mine.

Marina dormea liniștită de când i se „adunase“ inima-glonț. Ritualul topirii glonțului era îndeplinit pentru oameni care avuseseră o spaimă, o traumă, care pierduseră pe cineva drag sau suferiseră vreo altă tulburare emoțională ce se manifesta psihosomatic.

Uroki era cu totul altceva. Victimele sufereau o ruptură în fluxul vital. Era o formă de energie malefică și puteai să-i cazi pradă pentru foarte multă vreme. Putea chiar să te omoare.

— Câteodată cade bolnav un copil, a spus vindecătoarea, și dacă n-ai la îndemână cuvintele care desfac uroki, poate să și moară.

Probabil că păream cam sceptică, fiindcă a continuat:

— Închipuie-ți cum ar fi să te fi deocheat și să vii aici, să-l vezi pe nepotul meu și să zici vai, ce băiețel drăguț! Imediat ar cădea bolnav.

Poate de aceea îl ținea pe bietul nepot docil într-o cameră separată, unde ronțăia gustări și se uita la televizor cât era ziua de lungă, fiindu-i interzis să iasă singur pe stradă, deși avea zece ani și era un băiat solid. Totuși, rămânea întrebarea: dacă există cu adevărat deochiul? La urma urmei, și eu, atât de sigură pe mine cândva, ajunsesem să șovăi. Ceva chiar se schimbase în mine.

Și de partea turcă a graniței, credința în deochi, sau nazar, este la fel

de vie și nevătămată, iar nazar se numește familiarul talisman sub forma unui ochi rotund și albastru. Se pomenește și în Coran, ba chiar profetul Mohamed a spus: „Deochiul este real“. Deochiul se arată a fi „real“ și în Vechiul Testament, și s-ar putea spune că una dintre cele zece porunci se referă tocmai la el: Să nu poftești la ceea ce-i aparține vecinului tău. Domnul Karadeniz, prietenul lui Nevzat, îmi povestise că unchiul lui suferise de un deochi pe care nu-l putea ține sub control.

— În cazul lui, era de-ajuns să stea cu un ceai în față, să se uite cum trece câte-o vacă și să zică Mashallah! Ce vacă frumoasă, și gata, pica vaca din picioare. Pe urmă trebuiau să cheme un hoge să spună o rugăciune pentru vacă.

Hogii sunt teologi și învățători, dar și vindecători populari. Psalmii vindecători din tradiția musulmană sunt versuri din Coran amestecate uneori cu un fel de calcul numerologic, pe când în descântecele din tradiția „creștină“ apar animale, spirite și părți ale trupului, iar orice menționare a lui Dumnezeu pare accidentală. Într-un fel misterios, peste prăpastia timpului, descântecele au supraviețuit monoteismului, modernității și cenzurii. Rezistența lor ar putea fi atribuită faptului că în Balcani n-a existat o vânătoare de vrăjitoare organizată. În Europa de Vest și în America de Nord, inchiziția, reforma protestantă, puritanismul și mai târziu industrializarea au strivit tradiții locale vechi de secole, dar în Europa Orientală, unde islamul și iudeo-creștinismul au coabitat secole la rând, e altă poveste: metode de vindecare naturale și supranaturale, plante și poțiuni, descântece și incantații, toate acestea rămân o parte integrantă a vieții cotidiene. Spre exemplu, care e cel mai bun mod de-a vindeca pe cineva care râvnește să se iubească cu un dragon? O poțiune de gențiană și pelin, desigur, însoțită de un ritual nocturn de purificare ce implică un foc și o vindecătoare (în pielea goală, cred). Într-adevăr, unele picturi bisericești murale din Bulgaria înfățișează scene în care cei care au beneficiat de leacuri de la frumoasele orisnițI, sau vrăjitoare, sunt supuși în iad unor pedepse nemaivăzute, cum ar fi să defecheze pe ei necontenit diavolul însuși. Dar, spre meritul său, Biserica Ortodoxă Răsăriteană a condamnat practicile păgâne doar în principiu, nu și în practică.

Explicația Marinei era simplă: cunoașterea transmisă pe cale orală e mult mai trainică decât cuvântul scris. Ceea ce se circulă din gură în gură e greu de distrus și, la fel ca muzica folk, adorația focului, libațiile cu vin și cinstirea izvoarelor vindecătoare, deochiul există în viața noastră încă din Antichitate.

Deși vindecătoarea a insistat că n-are rost să aplicăm interpretări psihologice, cuvântul arab care denumește deochiul se traduce cu „ochiul pizmașului“, ceea ce mie îmi sună cât se poate de psihologic. În definitiv, dacă ți-e drag de copilașul rotofei sau de văcuța de lapte atât de mult de-ajung să pice de-a-n picioarelea, e clar că ai o mică problemă, nu? Dar, în vremurile de dinaintea psihologiei, de chestiunile astea se ocupa un preot, un hoge, un rabin sau un șaman, și e limpede că psihoterapia asta pentru mase funcționează dacă i te arăți deschis. Am întrebat-o pe vindecătoare dacă e o persoană religioasă.

— Păi…

Și-a lăsat răspunsul în aer, înainte de-a zice:

— Cine are timp?

Apoi mi-a povestit că unica persoană pe care a refuzat vreodată s-o vindece a fost un preot ortodox.

— Îl obseda deochiul în așa hal, încât îl vedea peste tot și m-am temut că n-o să mai scap niciodată de el.

Marina făcea parte din micuța comunitate locală romano-catolică, dar adevărata ei pasiune era lumea principiilor fundamentale, a anotimpurilor și-a energiilor, în care totul e posibil.

— În Strandja oamenii sunt credincioși, a spus ea, nu creștini.

Și eu ce eram, dacă nu mă încadram în niciuna dintre aceste două categorii, și totuși căutam ceva?

— Tu ești un pelerin plecat pe urmele lui Boreas, a zis Marina, criptic cum îi era felul.

— În orice caz, tu n-ai uroki, a conchis vindecătoarea. Și nici n-ai vreo afecțiune care să necesite „Topirea glonțului“.

E bine să fii sănătos, dar mă simțeam dezamăgită.

— Acceptă situația așa cum e și gata, mi-a sărit Marina în ajutor. Așa merg lucrurile-n Strandja.

— Hm, a zâmbit sceptic vindecătoarea.

La urma urmei, era o asistentă medicală pragmatică, mi-am spus, și avea ea alte daruri, însă îi lipsea darul metaforei cu care era înzestrată

Marina.

— Am văzut multe cazuri de nou-veniți pe care nu i-a lăsat muntele să mai iasă, a continuat Marina.

Era cazul rusoaicei din Israel care venea în fiecare vară și de fiecare dată i se strica mașina în ziua în care încerca să plece. Sau al cercetătoarei din Sofia care se îmbolnăvea dacă nu-și lua doza de Strandja. Sau al academicianului polonez care venea în fiecare an la pelerinajul-drumeție și simțea energii negative în cort, întotdeauna în același loc, la marginea unui sat anume.

— Încornoratul s-a dezlănțuit azi-noapte, așa ne zicea de dimineață, a spus Marina zâmbind.

Nimeni nu poate să priceapă Strandja, mi-a trecut prin minte. Poate că nu-i un loc menit oamenilor.

— Nu prea are Strandja oameni, dar e foarte animată în alte privințe, a spus vindecătoarea, de parcă mi-ar fi citit gândurile. Știi că poți să-ți canalizezi energiile dacă vrei. Și uneori chiar dacă nu vrei.

Am făcut ochii mari.

— Am să-ți „Inversez amprenta“. Pentru că ai apucat să acumulezi mult pe drum. Totul e aici, cu tine, în camera asta. Hai, a spus ea și s-a ridicat în picioare.

M-a condus în grădină, unde Marina stătea sub viță și ne aștepta. Ținând un cuțit în mână, vindecătoarea m-a condus la casa abandonată de alături, a cărei curte era năpădită de vegetație. Era nevoie de sol necălcat, calm din punct de vedere energetic. Mi-a cerut să pun un picior pe pământ, cu degetele spre est. De ce spre est?

Înainte de ritualul focului, muzicienii și nestinarii se întorc cu fața către est. Picioarele mortului sunt orientate către est. Soarele răsare de la est. Cu vârful cuțitului, a trasat pe jos conturul piciorului meu, de trei ori, în sens invers acelor de ceasornic, și tot de trei ori a murmurat o incantație pe care n-am reușit s-o aud. Apoi mi-am ridicat piciorul din locul acela, iar ea a tăiat și-a răscolit cu cuțitul țărâna din urma tălpii mele.

S-a îndreptat de spate.

— Toată energia negativă rămâne aici. Tot ce nu-ți trebuie. Ești liberă.

Amin. Îmi doream să cred asta, ca să nu trăiesc cu spaima în suflet. Ea mi-a pus o mână pe braț.

— Încă ceva, mi-a spus. Du-te să te speli la Sfânta Marina.

Am pornit împreună cu Marina pe strada pitorească, dar desfundată. Piața goală dormita înconjurată de verdeață și scăldată în arșița după-amiezii. Casele mari și vechi aveau obloanele trase. Un cocoș cânta solitar în cealaltă parte a văii.

Marina se întorsese să locuiască în satul natal de la graniță de dragul părinților ei, care îmbătrâneau. Erau unul dintre cele mai vechi clanuri, nu refugiați din Turcia, ci indigeni, oameni care se aflau aici de la începutul colonizării, iar acum se stingeau în acest oraș-fantomă. O cunoșteam pe Marina de doi ani, dar tot o enigmă rămăsese. Niciodată nu vorbea despre ea. Conducea în prezent un centru de zi unde veneau puținii copii rămași în localitate să picteze, să citească, să usuce plante și să se vindece de rănile vieții de familie și de lucruri precum tăierea copacilor din pădure cu toporul, pentru că unii copii proveneau din familii de romi tăietori de lemne. Micuții o adorau, și eu o adoram. În locul ăsta devastat, ea se îngrijea de toate, de la oameni mici la copaci uriași.

Oftând, Marina și-a mai aprins o țigară.

— Trăind aici, a spus ea, am învățat că-i inutil să-ți faci planuri. Aici te bucuri că mai există prezentul.

Marina se ducea adesea în locuri ascunse din munți. Unul dintre ele era Piatra, un străvechi loc sacru în care simțeai fierbințeala ieșind din piatră, la fel cum se întâmplă cu megaliții de pe insulele Orkney.

— Te-ai mai întors în Satul din Vale? m-a întrebat ea.

— Nu, încă nu. Cine-i Boreas?

A zâmbit în felul ei șovăielnic și neutru.

— Vântul de miazănoapte. Bate în sens invers acelor de ceasornic. Dar până și Boreas trebuie să se oprească la un moment dat.

Venise vremea să ne luăm rămas-bun. Marina s-a uitat la mine ocolindu-mi privirea.

— Nu ne luăm rămas-bun, a spus ea.

S-a răsucit pe călcâie și a plecat pe sub teii care proiectau umbre dense în piața pustie.

*

M-am întors în Satul din Vale. Drumul șerpuit fusese reparat și la început m-am bucurat să văd o schimbare în bine. Dar îl reparaseră doar ca să poată trece camioanele de mare tonaj ce continuau să transporte material din albia râului, care era tot mai împuținată, până când, într-o zi, avea să rămână un râu fără albie.

Ce-i un râu fără albie? E ca un sat fără oameni.

Dar noua amenințare despre care discutau oamenii pe tonuri scăzute nu plana doar asupra râului, ci asupra întregului parc național Strandja: era posibil să devină un superdepozit de deșeuri, groapa de gunoi din fundul curții, care avea să deservească niște stațiuni nou-proiectate pe coasta Mării Negre, deja aglomerată de construcții. Dubla strânsoare a marilor afaceri și-a intereselor de stat sugruma Strandja, iar de ambele părți ale graniței, marile afaceri și interesele de stat păreau să fi fuzionat într-o structură monolitică.

Ce mai rămâne sacru dacă un munte sacru devine groapă de gunoi? Aveam senzația acută că, în decursul vieții mele, s-ar putea să ajungem toți exilați. Că s-ar putea să ne jefuiască pe toți niște demoni lacomi deghizați în politică și industrie, că s-ar putea să pornim toți la drum cărându-ne în saci de plastic amintirile despre păduri și munți, despre râuri cu apă curată și cărări sătești.

Adevărul este că deja veneau o mulțime de refugiați, coborând pantele dinspre Turcia. Localnicii erau derutați; unii mergeau să cumpere hrană ca s-o împartă, alții stăteau pe băncuțe și-i cercetau pe străini cu priviri curioase; mai erau însă și unii care se duceau acasă și închideau ușa după ei, pentru orice eventualitate. Un cuplu de tăietori de lemne nu se mai întorsese acasă într-o noapte, iar când s-au dus să-i caute, rudele i-au găsit legați de un copac. Sirienii care făcuseră asta erau hotărâți să nu se lase dați din nou pe mâna patrulelor de grăniceri.

Blago și Minka, neclintiți de pe scaunele lor de la Discotecă, m-au întâmpinat amical, dar fără efuziuni, de parcă nu trecuse mai mult de-o săptămână de când ne văzuserăm ultima dată.

Ivo erboristul stătea în colț, cu mustața lui albă care-i dădea un aer demn, și discuta despre ultima lui rețetă cu emigrantul polonez S.,

care m-a recunoscut și mi-a strâns mâna emoționat. Se bucura să vadă cum se îngroașă rândurile emigranților întorși în țară, chiar dacă doar pentru câțiva ani.

Muncitori țigani de prin partea locului, dezbrăcați până la brâu, vopseau clădirea primăriei într-o nuanță cochetă de roz prăfuit, iar la noul loc de joacă era plin de țipetele copiilor. D., apicultorul, și alți câțiva bărbați se ocupau acum de cultivarea porumbului în meandrele râului, iar ulița care ducea la fântâna Kreinero era însuflețită de stropitori automate. Se născuseră doi copilași. Mi s-a umplut inima de speranță.

— Nu te bucura prea tare, a spus primarul, aprinzându-și o țigară cu mâinile unsuroase după ce se ocupase de repararea unei dube. E sezonul de vârf la nașteri. Nu s-a schimbat nimic. Stau treaz nopțile și mă tot gândesc cum să-i scol pe morți.

Indiciul-cheie era școala, frumoasa școală galbenă, cu aceleași ferestre sparte, în curtea căreia niște găini ciuguleau o saltea veche. Bazinul de înot era plin de buruieni. Condiția ca să se redeschidă școala era să se nască destui copii care să fie și crescuți aici, iar condiția ca să se întâmple așa ceva era ca părinții să-și poată câștiga traiul departe de oraș, iar nu toată lumea e făcută pentru meseria de grănicer sau de pădurar.

Stamen cel Mare și fratele lui lucrau pentru compania care extrăgea nisip de la râu, pentru că alte slujbe nu mai erau disponibile. Conflictul acesta produsese în comunitate o ruptură nerostită, de parcă ar fi lovit-o cu toporul un zeu nebun, care și-a pierdut controlul. Apa era atât de agitată, de nu puteai să înoți în ea.

Altfel, era anotimpul când fermenta rachiul și mica distilerie din sat funcționa fără oprire, fiindcă toate gospodăriile își aduceau butoiul de fructe fermentate cu zahăr să fie turnat în uriașele cazane clocotitoare, din care gustau nu doar o dată. Era o chestiune de mândrie să-ți iasă un distilat de calitate. Toată lumea era rozalie în obraji și aerul din sat era îmbibat de vapori dulcegi de alcool atât de puternic, încât ajungea să inspiri și te simțeai deja cherchelit.

Nedko, a cărui mamă murise, locuia singur în casa mare cu priveliște panoramică din capătul de sus al șoselei. Într-o seară, a gătit la plita din curte o savuroasă tocană de porc cu fasole, iar eu și frumoasa rusoaică i-am ținut companie așezate la umbra viței, șușotind despre vise și semne ciudate, în timp ce Nedko ne culegea piersici din livadă, să ne delectăm cu ele la un păhărel de rachiu. De cum ne-am oprit din

vorbă, liniștea muntelui s-a insinuat între noi ca o a patra prezență. O simțeam lângă mine la masă, aproape palpabilă, liniștea Strandjei, străveche, lipsită de orice prezență umană. În lumina lunii, siluetele masive ale dealurilor din apropiere se profilau la fel de stranii ca întotdeauna și nu mi-am putut reține senzația că, într-un fel, noi nici măcar n-avem ce căuta aici, că nicio ființă omenească nu-și are într-adevăr locul în Strandja cea înstelată, că aici ne aflăm toți doar în trecere către altundeva.

Am dormit într-o casă aflată în proprietatea unui cuplu de englezi, absent la momentul acela, am stat jos pe treptele de la intrare și am mâncat iaurt de capră, iar la Discotecă, Minka mi-a pus dinainte o farfurie cu ficat prăjit.

— Să vă fie de bine.

Și-am stat împreună să contemplăm cum se înalță și coboară pantele dealurilor, se înalță și coboară ca un vis mai vechi din care nu poți să te trezești. Până mi-am văzut o altă posibilă viață reflectată în apele neliniștite ale râului.

În imaginarul mitologic, răscrucea apare de două ori: când călătorești și când mori. În ambele cazuri, ai de făcut o alegere în funcție de care se va contura următoarea ta destinație. În folclorul Strandjei, drumul din stânga duce către întuneric (Haos), iar cel din dreapta, către lumină (Cosmos).

M-am văzut cu ochii minții mutându-mă într-una dintre vechile case grecești cu acel ciudat olan mobil în acoperiș. M-aș angaja la marcajul copacilor din pădure și aș câștiga cât să-mi pot cumpăra lemne pentru iarnă. Pe timpul iernii, mi-aș simți oasele bătrâne și aș număra lunile până la primăvară. Pe timpul primăverii, mergătorii ar tropăi pe tăciuni în cântările viscerale de cimpoi și de tobă. Pe timpul verii, grănicerii ar trage salve de salut, Micuțul și-ar deschide acordeonul, ucigașii de mai ieri mi-ar oferi licori de casă, iar mamele ar chicoti arătându-și dantura știrbă. Pe timpul toamnei, aș urmări șoimii planând în ploaie ca niște semne prevestitoare. O ușă s-ar deschide scârțâind în casa veche, cu patul ei de fier și cu cratițele înnegrite lăsate în urmă de greci, cu fotografiile abandonate ale copiilor, chipuri estompate dintr-un trecut pe care nu-l poți deplânge, pe care încă-l mai simți trăindu-ți sub piele. Ca și cum frontiera însăși ar fi o piele colectivă. Ca și cum, rămânând pentru totdeauna în Satul din Vale, aș avea parte de o reuniune. Toate drumurile și răspântiile existenței mele adulte, toate sosirile și plecările, toate orașele și chipurile au

dispărut precum ceața de pe dealuri cât timp am stat în Satul din Vale. Tot ce trebuia să fac era să beau din râul Lethe. Ce-ar putea să-ți producă o mulțumire atavică mai profundă decât un sfârșit de drum?

Eram ca un animal care își dorește să se târască înapoi la primul ochi de apă din care a băut vreodată. Înapoi la plaja aceea de pe Riviera Roșie, la o stare-limită în care nevinovăția se întâlnește cu infracțiunea.

Pădurea frontalieră este locul în care destinul începe să se materializeze dacă zăbovim prea mult. Nu-i de mirare că respinge și atrage ca un magnet karmic. În pădurea de la graniță, ne condamnăm și ne iertăm iar și iar. E ceva ce anticipează moartea, dar conține și o imensă dorință compulsivă.

Și apoi, într-o bună zi, vocea Marinei mi-a șoptit: „Nu ne luăm rămas-bun“. Și m-am trezit și mi-am întors privirea dinspre râu. Mi-am făcut bagajele. Am pus în valiză rădăcina de mușcată primită de la Galen la Peștera Ursilor, funia de usturoi de la domnul și doamna Karadeniz, șosetele tricotate de Nursel, porumbeii lui Venți. Toamna poleia deja zilele în auriu și înțepăturile viespilor înnegreau strugurii. Fără să-mi iau rămas-bun de la nimeni, am urcat la volan și-am pornit către râul de frontieră, am abandonat mașina într-un crâng și am luat-o la pas pe o cărare răscolită, care nu poate fi străbătută cu mașina. Mai cazi, te mai ridici, înaintezi și în genunchi dacă trebuie, ca boii înhămați.

Către pădurea cu oseminte care încă nu și-au primit numele și unde bântuie atâtea fantome, încât trebuie să le mulțumim că ne fac loc și nouă, celor vii.

Către peștera venerată de animiști și monoteiști, de cei săraci și de cei pierduți, de cei înțelepți și de cei nebuni.

Frontiera era la câteva sute de metri distanță și cursul fluviului era dominat de peștera Sfintei Marina, la care se ajungea pe o potecă abruptă. Pădurea, toată numai cântec de păsări, anunța iminența toamnei. Râul era plin de sclipiri aurii. Pe sub pietre așteptau șerpi.

La intrare era plin de lumânări topite, fotografii jilave și sculpturi votive, toate solicitând o minune. Oameni miniaturali, organe de vindecat, mâini care nu țineau nimic, chemări de la cei fără voce. Mi-am scos tricoul, l-am rupt fâșii și m-am uitat după un colț de care să-l atârn. Apoi m-am strecurat în peșteră. Sosim despuiați și plecăm cu mâinile goale. E bine să exersăm ca să nu uităm.

M-am întins sub stânca picurândă, care — atunci când privești în

sus — arată cu adevărat ca un munte de piatră vie, și mi-am spălat fața schimbătoare în apa care nu se schimbă, simțind o dragoste nebunească pentru pământul acesta unde totul începe cu un izvor.

MULȚUMIRI ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Aș vrea să mulțumesc Creative Scotland pentru subvenția care a acoperit costurile de producție ale acestei cărți. Recunoștința mea se îndreaptă în mod egal către Society of Authors, pentru bursa oferită de Authors' Foundation.

Sarah Chalfant a avut un rol esențial în conturarea preliminară și în încurajarea acestor povești, fapt pentru care îmi exprim profunda recunoștință.

Laura Barber, de la Granta, a crezut încă de la început în proiectul despre frontieră, ceea ce m-a ajutat să continui. Îi mulțumesc și pentru munca de redactare perspicace și sensibilă, ca întotdeauna.

Mulțumirile mele pentru Nedret Benzet și Sasha Kartchev, care au jucat cu altruism rolul de traducători în călătoriile mele. Mulțumiri speciale pentru Maria Dimieva, Diana Stoianova, Hairi Milezimov, Orlin Sabev, Dimana Trankova și Chris Fenton-Thomas, de la Wild Thyme Organic Farm.

Frontiera este și titlul unui film artistic bulgăresc (Granitza, 1994, scris și regizat de I. Simeonov și H. Nocev). Un articol pe care l-am scris mai demult despre Strandja a apărut în revista 1843 (ulterior Intelligent Life), mulțumită Samanthei Weinberg.

La Berlin, Dagmar Gaster a scris primul despre artistul Felix S. (nu este numele lui real). Stephan Appelius este expertul în evadări ale germanilor peste granița bulgară în perioada Războiului Rece și deținătorul studiilor de caz, unele dintre acestea fiind disponibile prin intermediul Fundației Konrad Adenauer. Prezentări ale unora dintre aceste cazuri, printre care Thomas von Grumbkow, Grigor Vassiliev, Todor Georgiev, Ilcio Haralampiev, Brigitte von Kistowski și Klaus Prautzsch, apar în documentare ale televiziunii germane: Die Vergessenen — Tod, wo andere Urlaub machen (Cei uitați — Să mori unde alții merg în vacanță, 2011, regia Freya Klier și Andreas Kuno Richter) și Fatal Flight (Zbor mortal, 2014, regia Paul Tutsek și Dieter Roser). Kristen Ghodsee a folosit sintagma „Riviera roșie" în cartea cu același nume, unde am întâlnit-o prima dată. Balkan Smoke, cartea lui Mary Neuburger, este sursa mea în materie de tutun oriental. „Pe urmele nestinarilor, de la Madjura la UNESCO", de T. Gondov, înaintează teza că isihaștii ar putea fi primii anastenarides. Cărțile acestea mi-au fost utile în munca de cercetare: Stasiland, de Anna

Funder[25]; Black Sea, de Neal Ascherson; Gypsies in the Ottoman Empire, de Elena Marushiakova și Vesselin Popov; Levant, de Philip Mansel; A Short History of Byzantium, de John Julius Norwich. Despre musulmanii bulgari și moștenirea otomană: The Turks of Bulgaria, de Anthony Georgieff et al., și The Orient Within, de Mary Neuburger, au fost două surse valoroase; filmul artistic Ochi furați (2005, regia Radoslav Spasov) este o reconstituire izbitoare a evenimentelor din vara lui 1989. A Guide to Thracian Bulgaria, de Dimana Trankova et al., și Tamara Shishman and Murad I, de Anna Buxton, au fost alte două surse folositoare. Cele două fotografii descrise în „O fată rătăcind printre traduceri“ sunt din Göçün Orta Yeri Hüzün (Tristețe de migrant), un volum de fotografii de Behiç Günalan. You Believe: Eight Views on the Holocaust in the Balkans, de Lea Koen, prezintă unele aspecte mai puțin cunoscute din istoria evreilor.

Citatul semnat Esma Redepova provine din Princes Amongst Men, de Garth Cartwright. Femeile din Varșovia, din care este extras citatul de Gheorghi Markov, este o nuvelă care se petrece în Strandja. Citatul din Ryszard Kapuściński, din capitolul „Prăvălia cu Pui“, este desprins din cartea sa Călătorind cu Herodot. Citatul din „Către Hermes“ provine din imnurile homerice. Tarikh-ul lui Evliya Çelebi este versiunea mea după traducerea bulgară a originalului turc, așa cum apare în Svilengrad: de la Antichitate la modernitate, volum editat de Kalina Peeva și Elena Miteva. Toate celelalte citate din Evliya Çelebi provin din An Ottoman Traveller, editată de Robert Dankoff și Sooyong Kim. Incantația împotriva uroki, în traducerea mea, este din Странджа („Strandja“) de Stoian Raicevski, un studiu etnografic în care simbolismul punctelor de reper din spațiile liminale este privit prin lentila imaginarului folcloric. Comparația dintre totalitarismul comunist pe stil bulgăresc și feudalism am împrumutat-o de la alți doi scriitori: Gheorghi Markov (din Reportaje bulgare in absentia, publicate în limba engleză, după asasinarea lui, sub titlul The Truth That Killed — Adevărul care a ucis) și Misha Glenny (The Rebirth of History). Filmul documentar Goryani (2011, scris și regizat de Atanas Kiryakov) este una dintre rarele resurse informative despre mișcarea de rezistență bulgară antisovietică din perioada de început a comunismului.

Această carte abordează multe domenii complexe care implică diverse specialități. Nu am pretenții academice, chiar dacă am făcut toate eforturile în direcția veridicității și-a acurateței, astfel încât întâmplările sunt relatate de mine, în loc să-mi fie relatate mie de alții sau reproduse după surse secundare sau terțiare.

Dragostea mea de nemăsurat se îndreaptă către T.D. (totul începe cu un izvor), care nu doar că mi-a suportat obsesia pentru frontiere timp de trei ani, dar m-a și ajutat să-mi găsesc drumul prin ea.

Dar mai presus de orice vreau să le mulțumesc din toată inima oamenilor de la frontieră care m-au lăsat să intru, deopotrivă vii și morți. Nu ați fost doar un mijloc de-a spune povestea frontierei — voi sunteți povestea.

25. Stasiland — Povești din spatele Zidului Berlinului, de Anna Funder, Editura Litera, București, 2017, traducere de Mihnea Gafița.

Table of Contents

Cover Page
Frontiera
PREFAȚĂ
MUNTELE NEBUNIEI, I
Partea întâi
Înstelata Strandja
RIVIERA ROȘIE
Satul din Vale
TOATE ÎNCEP CU UN IZVOR
UN PENSIONAR DE LUX
SÂRMA GHIMPATĂ DIN INIMĂ
MORMÂNTUL LUI BASTET
PELERINI
O SUTĂ DOUĂZECI DE PĂCATE
CĂLARE PE CORTINA DE FIER
BULGĂRE DE FOC
Partea a doua
Coridoare tracice
PRIETENUL CU PORUMBEI
O FATĂ RĂTĂCIND PRINTRE TRADUCERI
SĂ VEZI UN PREOT DANSÂND
DACĂ EȘTI SINCER
TOATĂ LUMEA VINE LA ALI
POVEȘTILE PODULUI
O POVESTE KURDĂ DE DRAGOSTE
PRĂVĂLIA CU PUI
Partea a treia
Trecătorile Rodopilor
SATUL ÎN CARE TRĂIAI PE VECIE
PE DRUMUL SPRE LIBERTATE
DRAMA
MUNTELE NEBUNIEI, II
UN HOTEL DEASUPRA LUMII
ZEIȚA PĂDURII
FEMEIA CARE A MERS O SĂPTĂMÂNĂ ÎNTREAGĂ
Partea a patra
Înstelata Strandja
CĂTRE FLUVIU
MONAHUL FERICIRII
SIRENA CEA BUNĂ
ULTIMUL PĂSTOR

CUM SĂ RUPI O VRAJĂ
MULȚUMIRI ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE